

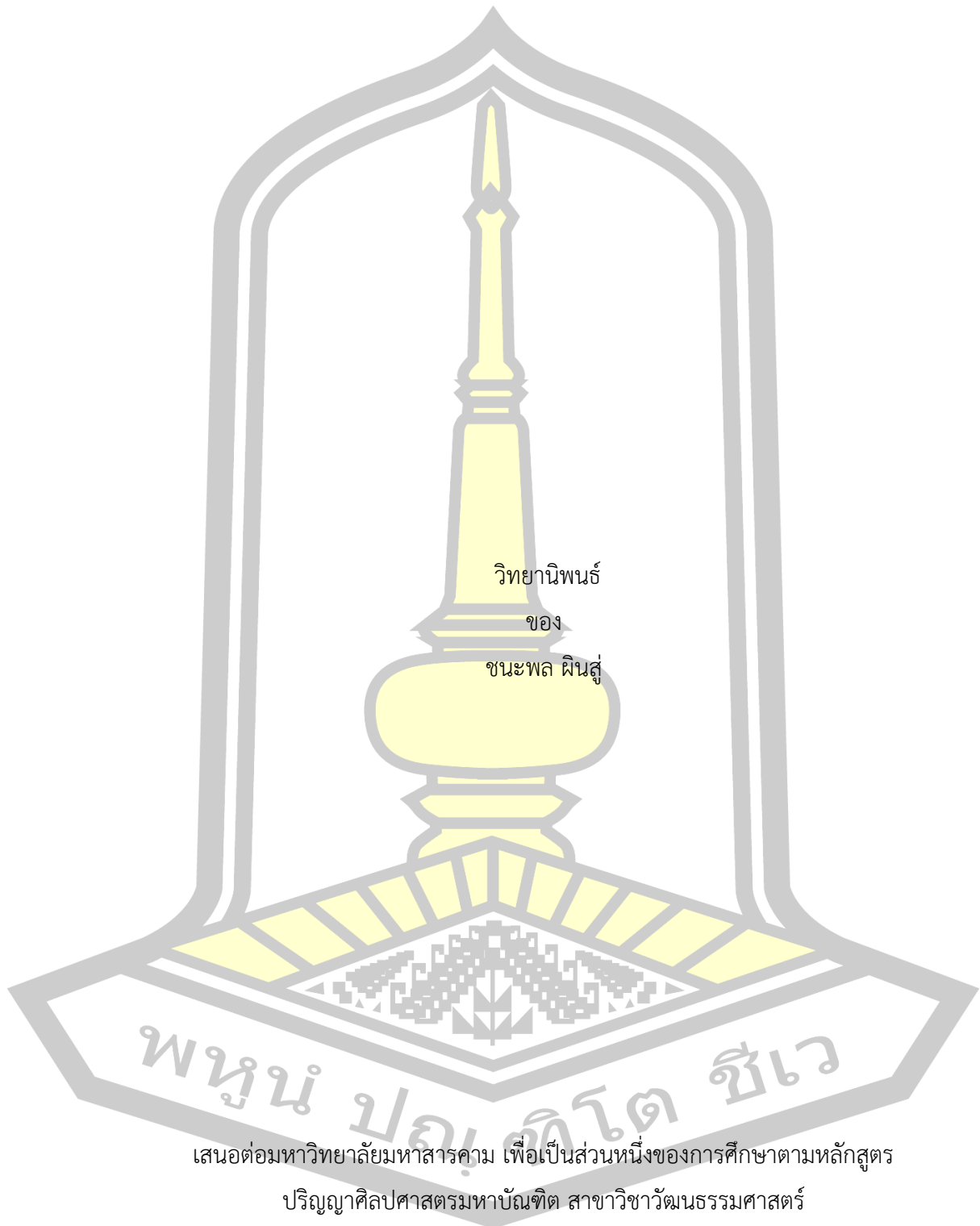
ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

วิทยานิพนธ์
ของ
ชนะพล ผินสุ่

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
พฤษภาคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

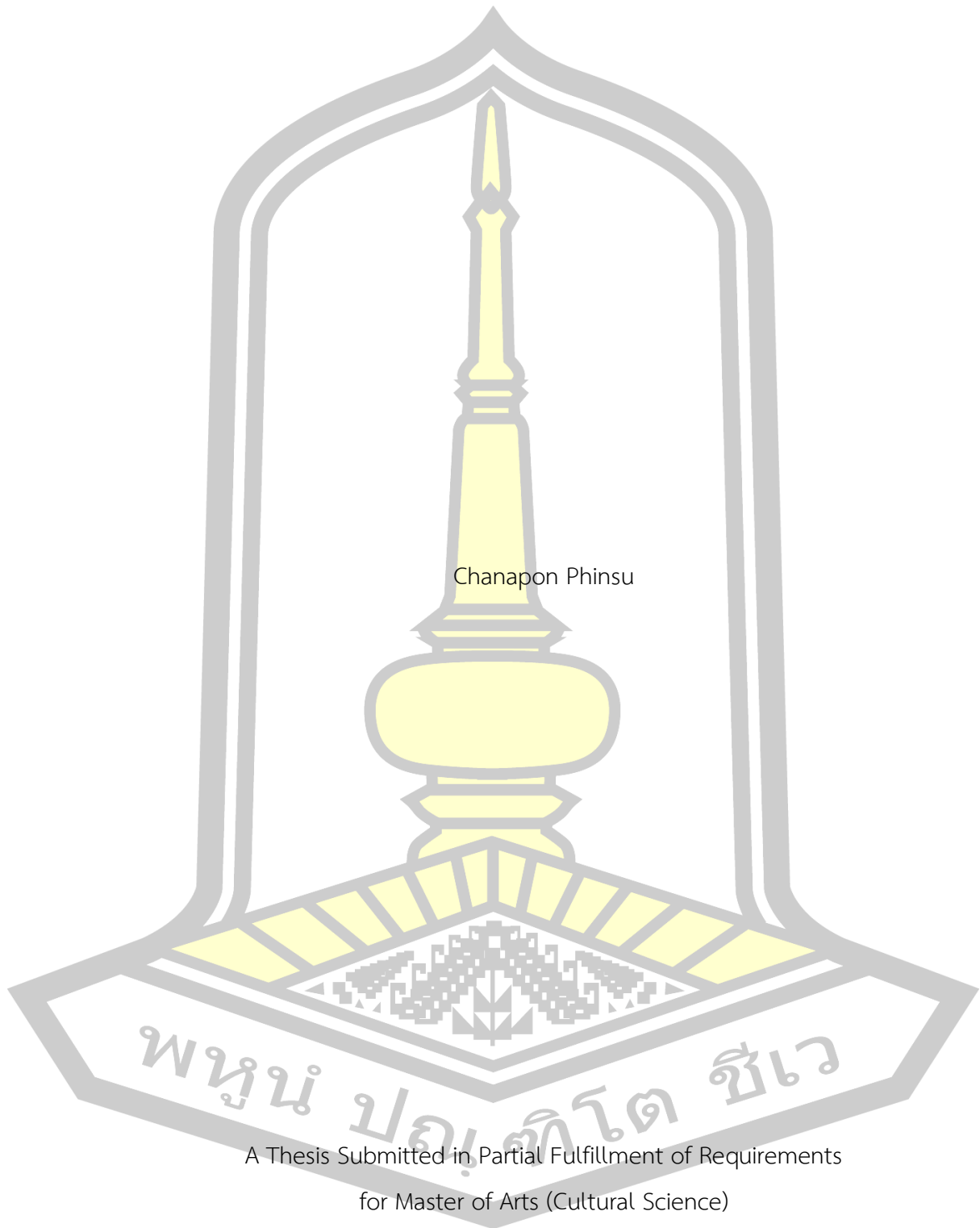
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

พฤษภาคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Khao Phanom Rung Festival : Ritual space and a reflection of Buriram's identity

Chanapon Phinsu

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Cultural Science)

May 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายชนะพล ฝินสู๋ แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ทินกร อัดไพบูลย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ)

.....กรรมการ

(รศ. ดร. อรุณารมย์ จันทมาลา)

.....กรรมการ

(รศ. ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรม
ศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กิริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์		
ผู้วิจัย	ชนะพล ผินสู๋		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2564

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง 2) อัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง 3) การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จากประชากรกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกแบบเจาะจง คือ กลุ่มผู้รู้จำนวน 4 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติจำนวน 4 คน กลุ่มประชาชนทั่วไปจำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง คือการขึ้นไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้ง ในอดีตนั้นเป็นเพียงการทำบุญ บูชารอยพระพุทธรูป ต่อมาจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ร่วมกันจัดกิจกรรม และพัฒนาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจากประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านสู่ประเพณีของรัฐให้มีความยิ่งใหญ่อลังการ โดยมีการนำเอาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ผสมผสานกับจินตนาการสอดแทรกเข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืนทำให้ผู้คนที่ได้ชมความงามของตัวปราสาทพนมรุ้ง และได้เที่ยวงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ได้อย่างครบทุกองค์ประกอบ อัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง พบว่า ในการประกอบพิธีพื้นที่พิธีกรรมบริเวณของปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งประกอบไปด้วย พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทพนมรุ้ง พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ และพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง ซึ่งจัดให้มีขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งทุกปี และถือว่าพิธีบวงสรวงเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในการจัดงานตามประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติ และเพื่อบูชาเทพเจ้าผู้ดูแลสถานที่แห่งนั้น และเพื่อให้เกิดความผาสุกของชีวิต การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พบว่า มีการประกอบสร้างขึ้นโดยมีทั้งแบบเก่า และแบบพัฒนาขึ้นใหม่ รูปแบบการนำเสนออัตลักษณ์เฉพาะตัวที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการนำเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ การแสดงเรือมอ้อปราสาทบุรีรัมย์ การนำเอาผ้าขึ้นดินแดงซึ่งเป็นผ้าในท้องถิ่น มาแต่งกายในขบวนนางอ้อปราสาทได้อย่างสวยงาม

ที่ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ ให้กับท้องถิ่นได้อย่างดี นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์พระอาทิตย์ส่องผ่าน 15 ช่องประตู ที่ถือได้ว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ ที่สร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ได้อย่างชัดเจน

สรุปผลการวิจัยพบว่า การสร้างความศรัทธา และพลังความเชื่อในพื้นที่พิธีกรรมทำให้เกิดเป็นจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบมา เป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและความศักดิ์สิทธิ์ของงานประเพณีให้สาธารณชนได้รับรู้ร่วมกัน และเป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่มั่นคงเชื่อมโยงระบบสังคมในชุมชน โดยการเลือกใช้การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่แสดงตัวตน จนเกิดปรากฏการณ์ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์รองรับการท่องเที่ยว ส่งผลให้พื้นที่แห่งนี้ได้สร้างความผูกพันต่อผู้คนในชุมชนมากขึ้น ด้วยการเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งรายได้ ผลของการวิจัยจะทำให้เห็นถึงวิธีการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากชุมชน สังคม และประเพณี ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตลอดจนเกิดเป็นผลดีในด้านการสร้างเศรษฐกิจ การส่งเสริมคนในท้องถิ่น และสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง, พื้นที่พิธีกรรม, อัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

TITLE	Khao Phanom Rung Festival : Ritual space and a reflection of Buriram's identity		
AUTHOR	Chanapon Phinsu		
ADVISORS	Associate Professor Pattamawadee Chansuwan , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Cultural Science
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

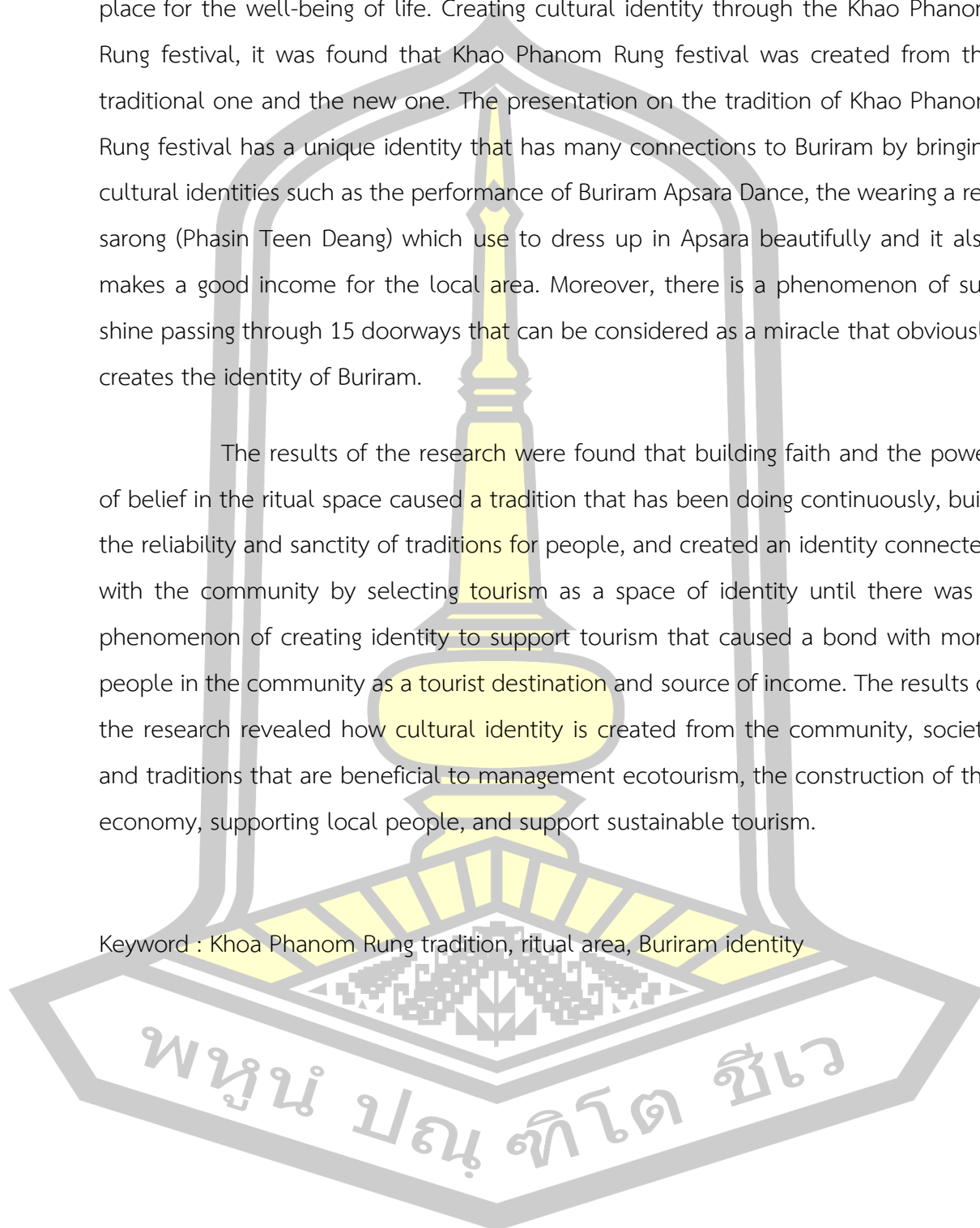
This research aimed to study 1) the history and traditions of Khao Phanom Rung festival, 2) identity and ritual space of the religious at Khao Phanom Rung, and 3) cultural identity building through the Khao Phanom Rung festival. This study was qualitative research collecting data from documents, researches and field data by using in-depth interviews from the purposive sample groups which are 4 knowledgeable people, 4 practitioners, and 20 general people. The research instruments are observation, non-participant observation, structured interview, and unstructured interview. The results were presented by using descriptive analysis.

The findings revealed that the history of Khao Phanom Rung festival is to worship the sacred things on Khao Phanom Rung. Originally, the religious rituals were just making merit and paying to the Buddha's footprint model in the past. Later on, Buriram in collaboration with the Fine Arts Department and the Tourism Authority of Thailand has held and developed Khao Phanom Rung festival from the local traditions of the villagers to the grandiose traditions of the state and come along with historical stories that blended with imagination harmoniously, and that allows people to admire the beauty of the Khao Phanom Rung and visit the traditional. Identity and ritual space of the religious at Khao Phanom Rung and religious ritual areas at Khao Phanom Rung, it was found that ritual performing consists of the sacred worship of Phanom Rung Sanctuary, the worship of an eight petalled-lotus motif, and the worship of San Chao Pho Prasat Thong, which is held in the annual festival at Khao Phanom Rung to inform

the sacred things according to traditional belief and to worship the gods and the place for the well-being of life. Creating cultural identity through the Khao Phanom Rung festival, it was found that Khao Phanom Rung festival was created from the traditional one and the new one. The presentation on the tradition of Khao Phanom Rung festival has a unique identity that has many connections to Buriram by bringing cultural identities such as the performance of Buriram Apsara Dance, the wearing a red sarong (Phasin Teen Deang) which use to dress up in Apsara beautifully and it also makes a good income for the local area. Moreover, there is a phenomenon of sun shine passing through 15 doorways that can be considered as a miracle that obviously creates the identity of Buriram.

The results of the research were found that building faith and the power of belief in the ritual space caused a tradition that has been doing continuously, built the reliability and sanctity of traditions for people, and created an identity connected with the community by selecting tourism as a space of identity until there was a phenomenon of creating identity to support tourism that caused a bond with more people in the community as a tourist destination and source of income. The results of the research revealed how cultural identity is created from the community, society and traditions that are beneficial to management ecotourism, the construction of the economy, supporting local people, and support sustainable tourism.

Keyword : Khoa Phanom Rung tradition, ritual area, Buriram identity

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทินกร อัดไพบูลย์ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ จำปาแดง และรองศาสตราจารย์ ดร. อูรารมย์ จันทมาลา กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำที่ต่องานวิจัยฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงสมบูรณ์ได้ด้วย ความรัก ความเมตตาของ รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ครูผู้จุดประกายความคิดพุ่มพุ่มและเอาใจใส่ตรวจแก้ อีกทั้งคอยให้กำลังใจตลอดการทำวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความซาบซึ้งใจเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย

กราบขอบพระคุณคณาจารย์และภาควิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ที่คอยให้กำลังใจ และเสนอแนะการทำงานให้กับลูกศิษย์คนนี้เสมอมา

กราบขอบพระคุณอาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ อาจารย์นฤมล จิตต์หาญ อาจารย์วันดี เขียรสวัสดิ์กิจ อาจารย์ศิรินันท์ สารทพลกรัง และคุณภาณุวัฒน์ เอื้อสามารท ที่สนับสนุนข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ นิสิตปริญญาโทสาขาวัฒนธรรมศาสตร์ รุ่น26 ทุกท่านที่ให้กำลังใจและมีส่วนช่วยให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอบคุณคุณอรุณพล จันทร์ศรีละม้าย เพื่อนจาก ป.ตรี สู้ ป.โท ที่คอยเป็นแรงผลักดันช่วยเหลือในทุก ๆ เรื่อง ตลอดการศึกษา และขอบคุณคุณณัฐฉาน ยูบลพันธ์ น้องชายที่แสนดีที่ได้ให้คำปรึกษา

ขอบคุณพี่ ๆ นิสิตปริญญาโท สาขาศิลปการแสดงรุ่น1 ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือดูแลจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี รวมถึงพี่ ๆ รุ่น2 คุณธัญญนันท์ เนาวรัตน์ และคุณสุรศักดิ์ สุขประโคน ที่ให้กำลังใจ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบบูชาพระคุณ บุคคลที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ อันได้แก่ คุณตา คุณยาย คุณพ่อ คุณแม่ ที่เลี้ยงดูเป็นอย่างดี คอยสนับสนุนทุกอย่างแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณกำลังใจจากน้องสาว น้องชาย รวมถึงญาติพี่น้องที่ได้ให้ความรัก ความเมตตา จนประสบความสำเร็จ

ประโยชน์และคุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยขอมอบบูชาคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่สนับสนุนเป็นกำลังใจสำคัญ ให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

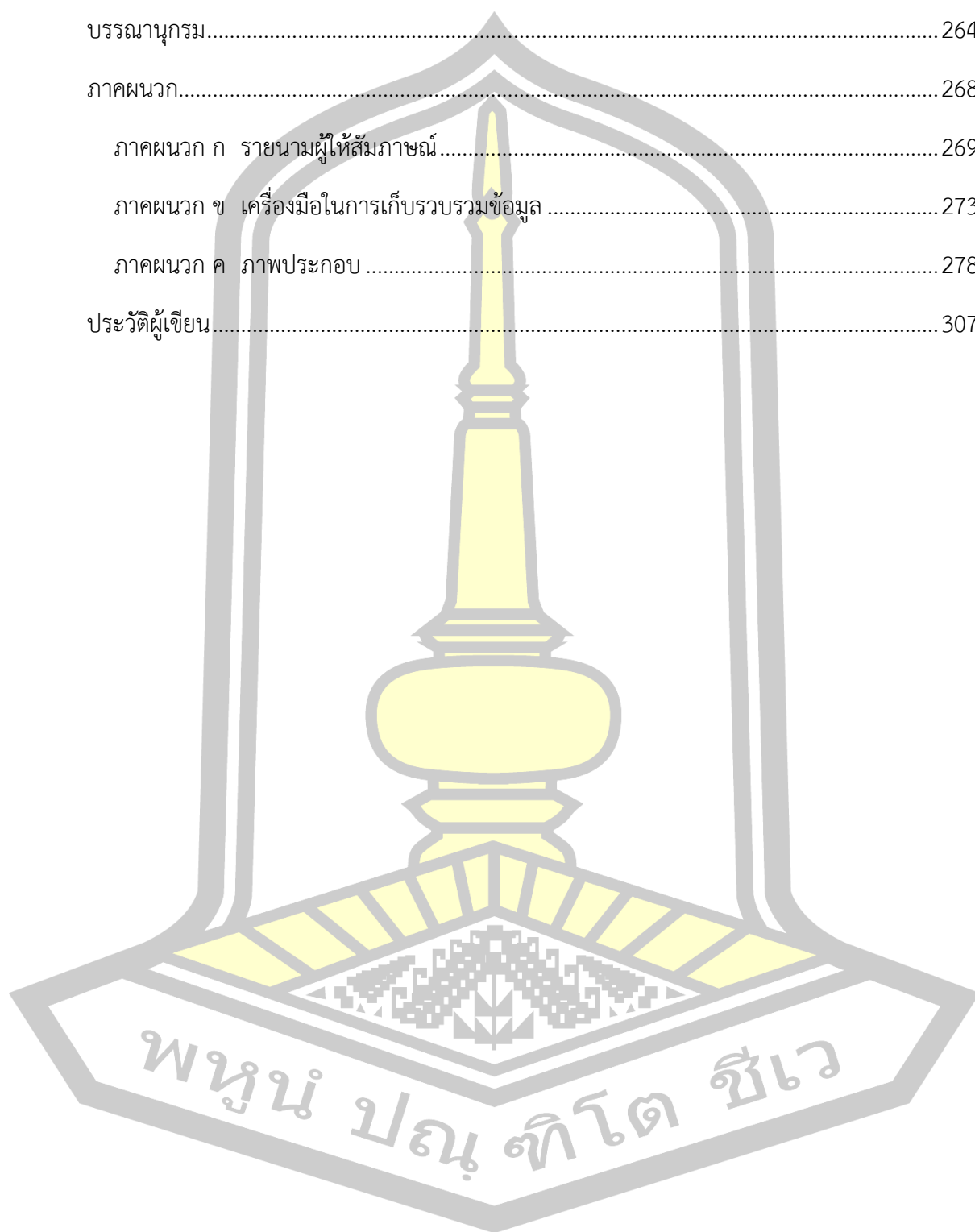

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพประกอบ.....	ท
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของงานวิจัย.....	5
คำถามในการวิจัย.....	6
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
กรอบแนวความคิดในการวิจัย.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
1. เอกสารที่เกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	10
2. เอกสารที่เกี่ยวกับพื้นที่พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อในสังคมอีสาน.....	18
3. เอกสารที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม.....	28
4. บริบทพื้นที่วิจัย.....	38
5. แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย.....	51
5.1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง.....	51
5.2. ทฤษฎีหลัก.....	61

5.3. ทฤษฎีเสริม.....	65
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	71
บทที่ 3 วิธีการดำเนินวิจัย.....	77
ขอบเขตของการวิจัย.....	77
วิธีดำเนินการวิจัย.....	79
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	83
ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	84
1.1. ประวัติอุทยานปราสาทพนมรุ้ง.....	85
1.2. ประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	113
1.3. การแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	144
ตอนที่ 2 อัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง.....	155
2.1. พื้นที่ชุมชนอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง.....	155
2.2. พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง.....	162
2.3. พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ.....	173
2.4. พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง.....	178
ตอนที่ 3 การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	187
3.1. ความเป็นบุรีรัมย์ที่เกิดขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	189
3.2. อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสตราบุรีรัมย์.....	190
3.3. อัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าไหมตีนแดง.....	217
3.4. อัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู.....	236
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	250
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	250
สรุปผล.....	250
อภิปรายผล.....	259

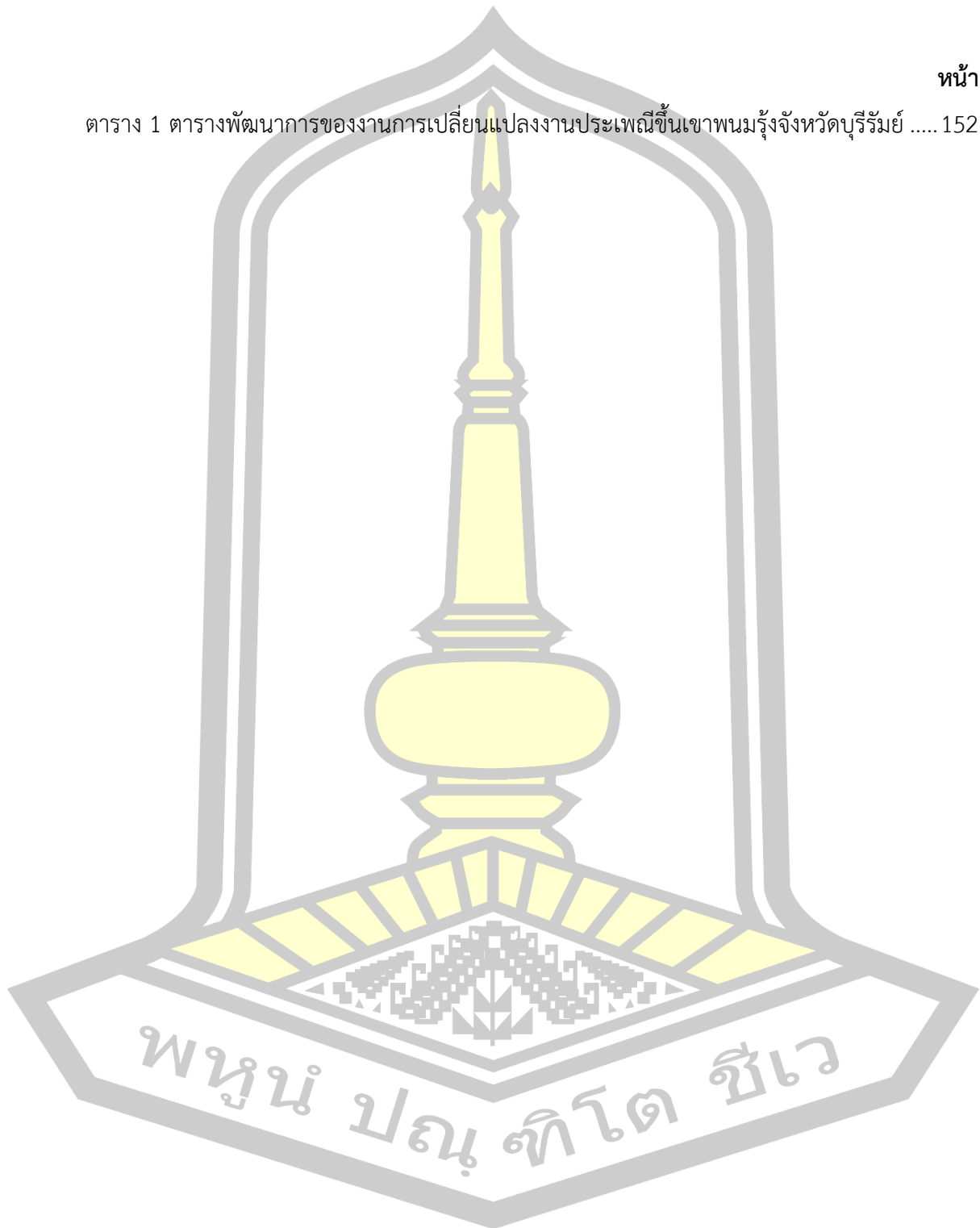
ข้อเสนอแนะ.....	262
บรรณานุกรม.....	264
ภาคผนวก.....	268
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	269
ภาคผนวก ข เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	273
ภาคผนวก ค ภาพประกอบ.....	278
ประวัติผู้เขียน.....	307

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 ตารางพัฒนาการของงานการเปลี่ยนแปลงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ 152

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
ภาพประกอบ 2 แผนผังปราสาทพนมรุ้ง.....	11
ภาพประกอบ 3 การรื้ออัสตราในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	12
ภาพประกอบ 4 แผนที่จังหวัดบุรีรัมย์.....	40
ภาพประกอบ 5 ตารางอธิบายจุดต่าง ๆ ของปราสาทพนมรุ้ง.....	46
ภาพประกอบ 6 พระอาทิตย์ช่องประตูปราสาทเขาพนมรุ้ง.....	85
ภาพประกอบ 7 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จปราสาทพนมรุ้ง.....	86
ภาพประกอบ 8 การบูรณะปราสาทพนมรุ้ง.....	87
ภาพประกอบ 9 กรมสมเด็จพระเทพฯ เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง.....	87
ภาพประกอบ 10 หน้าบันพระศิวิไลที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง.....	90
ภาพประกอบ 11 สะพานนาคราชชั้นที่ 3.....	91
ภาพประกอบ 12 สะพานนาคราชชั้นที่ 1 ก่อนและหลังการบูรณะ.....	92
ภาพประกอบ 13 ปราสาทประธานทางทิศใต้ ก่อนและหลังการบูรณะ.....	92
ภาพประกอบ 14 หน้าบันทศกัณฐ์ลักพระนางสีดาและทับหลังพระกฤษณะปราบช้างและสิงห์ ก่อนและหลังการบูรณะ.....	93
ภาพประกอบ 15 บริเวณปรางค์น้อยปราสาทเขาพนมรุ้ง ก่อนและหลังการบูรณะ.....	95
ภาพประกอบ 16 ด้านหน้าทิศตะวันออก ปรางค์ประธานปราสาทเขาพนมรุ้ง.....	97
ภาพประกอบ 17 เรือนธาตุหรือปราสาทประธาน.....	99
ภาพประกอบ 18 ส่วนประกอบของปรางค์ประธานปราสาทเขาพนมรุ้ง.....	101
ภาพประกอบ 19 เครื่องบนหรือยอดของปราสาทเขาพนมรุ้ง.....	101
ภาพประกอบ 20 เสาติดผนัง.....	103

ภาพประกอบ 21	เสาประดับกรอบประตู.....	103
ภาพประกอบ 22	ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์.....	104
ภาพประกอบ 23	หน้าบัน.....	105
ภาพประกอบ 24	สะพานนาคราช.....	108
ภาพประกอบ 25	ภาพสลักเทพพาหนะ.....	109
ภาพประกอบ 26	ภาพที่ค้นพบและรูปปั้นจำลองเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศ.....	111
ภาพประกอบ 27	แผนผังแสดงประวัติความเป็นมาอุทยานปราสาทพนมรุ้ง.....	112
ภาพประกอบ 28	ซากปรักหักพังปราสาทเขาพนมรุ้ง.....	113
ภาพประกอบ 29	ขบวนแห่งานขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	114
ภาพประกอบ 30	สืบสานงานประเพณีปีละครั้งขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	114
ภาพประกอบ 31	ตราสัญลักษณ์งานขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	115
ภาพประกอบ 32	ระเบียบการประชุมวางแผนงาน.....	116
ภาพประกอบ 33	บรรยากาศข้างในงานบริเวณตลาด.....	117
ภาพประกอบ 34	บรรยากาศการท่องเที่ยวภายในงาน.....	119
ภาพประกอบ 35	การจัดงานแถลงข่าวประชาสัมพันธ์.....	119
ภาพประกอบ 36	เหล่านางรำอัปสราร่วมเดินขบวนก่อนจะทำการแสดง.....	120
ภาพประกอบ 37	ถือป้ายนำขบวน.....	121
ภาพประกอบ 38	กลุ่มหญิงสาวชาวบ้านที่ถือเครื่องบวงสรวง.....	121
ภาพประกอบ 39	การแต่งกายชายทหารที่ถือเครื่องสูงในขบวน.....	122
ภาพประกอบ 40	การแต่งกายพราหมณ์ชาย.....	122
ภาพประกอบ 41	แผนผังจำลองขบวนเทิดพระเกียรติ.....	123
ภาพประกอบ 42	แผนผังจำลองขบวนพราหมณ์.....	124
ภาพประกอบ 43	แผนผังจำลองขบวนเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศ.....	125
ภาพประกอบ 44	ป้ายนำขบวนเทิดพระเกียรติ.....	126

ภาพประกอบ 45 การแสดงในขบวน.....	126
ภาพประกอบ 46 ขบวนพราหมณ์ อัญเชิญพระศิวะมหาเทพ.....	127
ภาพประกอบ 47 ขบวนพราหมณ์ อัญเชิญพระศิวะมหาเทพ.....	127
ภาพประกอบ 48 หงส์.....	129
ภาพประกอบ 49 ช้าง.....	130
ภาพประกอบ 50 โค.....	131
ภาพประกอบ 51 ระมาด.....	132
ภาพประกอบ 52 คชสีห์.....	133
ภาพประกอบ 53 นกยูง.....	134
ภาพประกอบ 54 พญานาคราช.....	135
ภาพประกอบ 55 ม้า.....	136
ภาพประกอบ 56 รากษส.....	137
ภาพประกอบ 57 กระบือ.....	138
ภาพประกอบ 58 พระนางอุปติษฐลักษมีเทวี.....	139
ภาพประกอบ 59 ขบวนจำลองการเสด็จของพระนางอุปติษฐลักษมีเทวี.....	140
ภาพประกอบ 60 รวมดารานักแสดงที่รับบทเป็นพระนางอุปติษฐลักษมีเทวี.....	140
ภาพประกอบ 61 นางรำอัสราบริเวณลานขบวนแห่.....	141
ภาพประกอบ 62 นางรำอัสราส่วนด้านบนตามชั้นบันไดปราสาทพนมรุ้ง.....	141
ภาพประกอบ 63 การแสดงเรืออัสราในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	142
ภาพประกอบ 64 แฉกแสดงประวัติความเป็นมาของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	143
ภาพประกอบ 65 การขึ้นเขาพนมรุ้งในอดีต.....	144
ภาพประกอบ 66 ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พ.ศ.2540.....	146
ภาพประกอบ 67 ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พ.ศ.2564.....	147
ภาพประกอบ 68 ขบวนแห่ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พ.ศ.2564.....	148

ภาพประกอบ 69	การเคลื่อนขบวนแห่ของนางอัปสรในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พ.ศ.2564 ...	153
ภาพประกอบ 70	ตารางการแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง	154
ภาพประกอบ 71	บริเวณหน้าปราสาทที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวง	156
ภาพประกอบ 72	การประกอบพิธีบวงสรวงหน้าปราสาท.....	157
ภาพประกอบ 73	ผู้ว่าราชการจังหวัดจตุรปูเทียนในพิธี	159
ภาพประกอบ 74	หน่วยงานส่วนราชการผู้เข้าประกอบพิธี	160
ภาพประกอบ 75	ลานบริเวณการประกอบพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ	161
ภาพประกอบ 76	การรำบวงสรวงบริเวณลานพิธีหน้าปราสาท.....	162
ภาพประกอบ 77	การจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีบริเวณลานหน้าปราสาท.....	164
ภาพประกอบ 78	การเคารพเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนการรำบวงสรวง	165
ภาพประกอบ 79	คุณนายผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมประกอบพิธีบวงสรวง.....	166
ภาพประกอบ 80	ประชาชนที่เข้าร่วมในพิธีบวงสรวง.....	167
ภาพประกอบ 81	อุปกรณ์และเครื่องที่ใช้ในการบวงสรวง	168
ภาพประกอบ 82	เครื่องไหว้บวงสรวง	168
ภาพประกอบ 83	เครื่องที่ใช้ในการบวงสรวง.....	169
ภาพประกอบ 84	คณะพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีบวงสรวง	169
ภาพประกอบ 85	การรำบวงสรวงเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์	171
ภาพประกอบ 86	การรำบวงสรวงหน้าลานพิธีบวงสรวง.....	171
ภาพประกอบ 87	เข้าสัมภาษณ์ข้อมูลเจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์.....	172
ภาพประกอบ 88	บริเวณสะพานชั้นที่ 1.....	173
ภาพประกอบ 89	การรำบวงสรวงบริเวณบัวแปดกลีบ.....	174
ภาพประกอบ 90	ประชาชนเข้าสักการะบัวแปดกลีบบริเวณสะพานชั้นที่ 1	175
ภาพประกอบ 91	ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะเข้าสักการะและต่อด้วยขบวนแห่	176

ภาพประกอบ 92 การแสดงได้ร่มพนมรุ้งนักแสดงจากโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม.....	177
ภาพประกอบ 93 บริเวณที่ตั้งศาลเจ้าพ่อปราสาททอง.....	178
ภาพประกอบ 94 คณะผู้ว่าราชการจังหวัดและประชาชน	179
ภาพประกอบ 95 การประกอบพิธีสงฆ์ ณ บริเวณพิธีบวงสรวง.....	180
ภาพประกอบ 96 คณะผู้นำชุมชนปักทางรูปเครื่องเส้นไหว้.....	181
ภาพประกอบ 97 เครื่องเซ่นไหว้สักการะศาลเจ้าพ่อปราสาททอง	182
ภาพประกอบ 98 ลานบริเวณศาลเจ้าพ่อปราสาททอง.....	183
ภาพประกอบ 99 การรำบวงสรวง ณ ศาลเจ้าพ่อปราสาททอง	183
ภาพประกอบ 100 ประธานจุดธูปเทียน ณ บริเวณประกอบพิธี	184
ภาพประกอบ 101 แผนภูมิเปรียบเทียบพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง	186
ภาพประกอบ 102 เหล่านางอัปสรและภาพพระอาทิตย์ลอด 15 ช่องประตู.....	189
ภาพประกอบ 103 นักแสดงเรือมอัปสรบุรีรัมย์	190
ภาพประกอบ 104 การแสดงของนางอัปสรในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	191
ภาพประกอบ 105 การแสดงบุรีรัมย์ 4 เผ่า ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	192
ภาพประกอบ 106 การแสดงระบำตลก (ระบำกะลา) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	193
ภาพประกอบ 107 การแสดงบุรีรัมย์ (ระบำกะลา) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	194
ภาพประกอบ 108 การแสดงเรือมปัญญา.....	195
ภาพประกอบ 109 การแต่งกายอัปสรในงานขึ้นเขาพนมรุ้ง.....	196
ภาพประกอบ 110 นางอัปสรทำการแสดงที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง.....	197
ภาพประกอบ 111 เรือมอัปสรบุรีรัมย์ในการแสดง เสียง สี แสง.....	198
ภาพประกอบ 112 การแต่งกายในช่วงแรกของเรือมอัปสรบุรีรัมย์.....	200
ภาพประกอบ 113 นางพลอย ราชประโคน และ นางคำเรียบ สุทันรัมย์	201
ภาพประกอบ 114 จะเข้ วงป่าพลอย	202
ภาพประกอบ 115 กระจับปี่ วงป่าพลอย	202

ภาพประกอบ 116	ขอ วงป่าพลอย	203
ภาพประกอบ 117	กลองโตน วงป่าพลอย.....	203
ภาพประกอบ 118	ปี่สไล วงป่าพลอย	204
ภาพประกอบ 119	นางอัปสรในขบวนแห่.....	205
ภาพประกอบ 120	ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในช่วงของเรือมอัปสรบุรีรัมย์.....	206
ภาพประกอบ 121	นักแสดงจากโรงเรียนบัวหลวงวิทยาคม	206
ภาพประกอบ 122	เรือมอัปสรบุรีรัมย์ในช่วงแรก	207
ภาพประกอบ 123	อัปสรยุคแรก ๆ ที่แต่งกายเป็นเกะออก.....	207
ภาพประกอบ 124	อัปสรยุคที่สองเปลี่ยนมาใส่บอดี้สูท	208
ภาพประกอบ 125	นักแสดงเรือมอัปสรบุรีรัมย์ในการแสดง แสง สี เสียง	208
ภาพประกอบ 126	นักแสดงเรือมอัปสรบุรีรัมย์	209
ภาพประกอบ 127	การปรับท่ารำโดยผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์สาขาวิชานาฏศิลป์	210
ภาพประกอบ 128	การซ้อมของการแสดงเรือมอัปสรบุรีรัมย์	211
ภาพประกอบ 129	การถ่ายแบบชุดอัปสรของสาขาวิชานาฏศิลป์.....	212
ภาพประกอบ 130	การแสดงเรือมอัปสรบุรีรัมย์	213
ภาพประกอบ 131	การแสดงในขบวนแห่	213
ภาพประกอบ 132	การแสดงเรือมอัปสรบุรีรัมย์งานบวงสรวง	214
ภาพประกอบ 133	การถ่ายแบบชุดเรือมอัปสรบุรีรัมย์	214
ภาพประกอบ 134	แผนภูมิโครงสร้างและบทบาทของเรือมอัปสรบุรีรัมย์.....	216
ภาพประกอบ 135	ผ้าภูอัคนีจังหวัดบุรีรัมย์.....	218
ภาพประกอบ 136	สื่อทอมือ.....	219
ภาพประกอบ 137	กระท้ำและเครื่องจักรสานต่าง ๆ	220
ภาพประกอบ 138	ผ้าขึ้นตีนแดง.....	221
ภาพประกอบ 139	กลุ่มตัวแทนจำหน่ายผ้าขึ้นตีนแดงบุรีรัมย์	222

ภาพประกอบ 140	ผ้าขึ้นตีนแดงหรือผ้าไหมบุรีรัมย์.....	223
ภาพประกอบ 141	การใช้ผ้าขึ้นตีนแดงในงานขบวน.....	226
ภาพประกอบ 142	ผลิตภัณฑ์ผ้าขึ้นตีนแดงจากอำเภอนาโพธิ์.....	227
ภาพประกอบ 143	ลวดลายต่าง ๆ ของผ้าขึ้นตีนแดง.....	228
ภาพประกอบ 144	การออกแบบเสื้อผ้าจากผ้าขึ้นตีนแดง.....	230
ภาพประกอบ 145	การใช้ผ้าขึ้นตีนแดงในการประกวด.....	230
ภาพประกอบ 146	การนำผ้าขึ้นตีนแดงหรือผ้าไหมมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ.....	231
ภาพประกอบ 147	ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม.....	232
ภาพประกอบ 148	เครื่องประดับการแต่งกายของอัปสร.....	233
ภาพประกอบ 149	การแสดงเรือมอัปสรบุรีรัมย์ที่ปราสาทเขาพนมรุ้งในงานประเพณี.....	233
ภาพประกอบ 150	แผนภูมิอัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าขึ้นตีนแดง.....	235
ภาพประกอบ 151	พระอาทิตย์ส่องผ่าน 15 ช่องประตู.....	236
ภาพประกอบ 152	แสงสอดส่องผ่าน 15 ช่องประตู.....	237
ภาพประกอบ 153	เข้าชมปรากฏการณ์พระอาทิตย์.....	237
ภาพประกอบ 154	พระอาทิตย์ตกเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2564.....	240
ภาพประกอบ 155	แสงอาทิตย์ลอดผ่านประตู 15 ช่อง.....	242
ภาพประกอบ 156	บรรยากาศผู้คนเข้าร่วมชม.....	242
ภาพประกอบ 157	พระอาทิตย์ลอดผ่านประตู 15 ช่อง.....	243
ภาพประกอบ 158	การแสดงพิธีเปิดงานรับอรุณเบิกฟ้า.....	244
ภาพประกอบ 159	ตลาดอารยธรรม วนัมรุง.....	245
ภาพประกอบ 160	พิธีตักบาตรเช้ารับแสงวันใหม่.....	246
ภาพประกอบ 161	พิธีบูชาบัวแปดกลีบ.....	247
ภาพประกอบ 162	ผู้ว่าและคณะเข้าร่วมพิธีเปิดงาน.....	247
ภาพประกอบ 163	แผนภูมิอัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู.....	249

ภาพประกอบ 164	ผู้วิจัยเข้าพบอาจารย์ที่ปรึกษาและรับงานเพื่อปรับแก้	279
ภาพประกอบ 165	ผู้วิจัยขึ้นสอบป้องกันวิทยานิพนธ์และรับของขวัญจากที่ปรึกษา	279
ภาพประกอบ 166	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอาจารย์ นฤมล จิตต์หาญ	280
ภาพประกอบ 167	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอาจารย์ ผกา เบญจกาญจน์	280
ภาพประกอบ 168	ผู้วิจัยเข้ารับการอบรมโครงการทางวิชาการพนมรุ้งและเขาปลายบัดสู่มรดกโลก กับท่านธนาพงศ์ ศรีสุชาติ อดีตผู้อำนวยการกองโบราณคดี	281
ภาพประกอบ 169	ผู้วิจัยเข้ารับการอบรมโครงการทางวิชาการพนมรุ้งและเขาปลายบัดสู่มรดกโลก กับท่าน ดร.อมรา ศรีสุชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี	281
ภาพประกอบ 170	คุณภานุวัฒน์ เอื้อสามารถ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง	282
ภาพประกอบ 171	เข้าร่วมอบรมโครงการทางวิชาการ.....	282
ภาพประกอบ 172	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัด บุรีรัมย์	283
ภาพประกอบ 173	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูล ศิริลักษณ์ อภัยโส ที่สำนักงานปกครองจังหวัดบุรีรัมย์	283
ภาพประกอบ 174	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณณัฐญา ปัญญาไชยวิชัย ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด บุรีรัมย์	284
ภาพประกอบ 175	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณแสงเพชร ลำไธสง ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด บุรีรัมย์	284
ภาพประกอบ 176	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูล1.....	285
ภาพประกอบ 177	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูล2.....	285
ภาพประกอบ 178	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณสุทธินันท์ พรหมชัย คณะผู้คร่ำคร่าเจ้าพ่อปราสาททอง	286
ภาพประกอบ 179	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณวิวัฒน์ เสาวกุล คณะผู้คร่ำคร่าเจ้าพ่อปราสาททอง .	286
ภาพประกอบ 180	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณธัญธร เบญจศาสตร์ คณะผู้คร่ำคร่าเจ้าพ่อปราสาททอง	287
ภาพประกอบ 181	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคณะผู้คร่ำคร่าเจ้าพ่อปราสาททอง	287

ภาพประกอบ 182	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอาจารย์ศิริพันธุ์ สารทพลกรัง	288
ภาพประกอบ 183	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอาจารย์ วันดี เจริญสวัสดิ์กิจ ผู้ค้นพบปรากฏการณ์พระ อาทิตย์ลอด 15 ช่องประตู.....	288
ภาพประกอบ 184	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลหัวหน้าพราหมณ์คุณรัชกร บุญเพชร	289
ภาพประกอบ 185	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคณะพราหมณ์คุณ อุไร กรอบรัมย์	289
ภาพประกอบ 186	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณ ภาณุวัฒน์ เอื้อสามารถ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์ เขาพนมรุ้ง.....	290
ภาพประกอบ 187	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล3	290
ภาพประกอบ 188	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล4	291
ภาพประกอบ 189	ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ข้อมูลคุณ หาญ แก้วกล้า กลุ่มทอผ้าไหมบุรีรัมย์.....	291
ภาพประกอบ 190	กราบไหว้ขอพรเจ้าพ่อปราสาททอง.....	292
ภาพประกอบ 191	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง.....	292
ภาพประกอบ 192	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง	293
ภาพประกอบ 193	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ศูนย์บริการข้อมูล	293
ภาพประกอบ 194	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลในช่วงปรากฏการณ์พระอาทิตย์ตก.....	294
ภาพประกอบ 195	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลชมพระอาทิตย์ตก	294
ภาพประกอบ 196	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล5.....	295
ภาพประกอบ 197	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล6.....	295
ภาพประกอบ 198	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล7.....	296
ภาพประกอบ 199	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล8.....	296
ภาพประกอบ 200	ผู้วิจัยนำนักแสดงอัปสรฝักซ้อม	297
ภาพประกอบ 201	ผู้วิจัยนำนักแสดงอัปสรเข้าร่วมฝักซ้อม.....	297
ภาพประกอบ 202	ผู้วิจัยนำนักแสดงอัปสรเข้าร่วมฝักซ้อม ปี 2561.....	298
ภาพประกอบ 203	ผู้วิจัยนำนักแสดงอัปสรเข้าร่วมฝักซ้อม ปี 2562.....	298

ภาพประกอบ 204	ผู้วิจัยนำนักแสดงอัสราเข้าร่วมแสดง.....	299
ภาพประกอบ 205	ผู้วิจัยนำนักแสดงอัสราเข้าร่วมแสดง.....	299
ภาพประกอบ 206	นักแสดงอัสราในงาน	300
ภาพประกอบ 207	กราบไหว้ขอพรต่อบัวแปดกลีบ	300
ภาพประกอบ 208	ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระอาทิตย์ตก	301
ภาพประกอบ 209	ประชาชนที่เข้าร่วมชมพระอาทิตย์ตก	301
ภาพประกอบ 210	เหล่านางอัสราในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ปี2564	302
ภาพประกอบ 211	ผู้วิจัยลงพื้นที่ในเก็บข้อมูลในช่วงของขบวนแห่.....	302
ภาพประกอบ 212	ผู้วิจัยลงพื้นที่ช่วงการประกอบพิธีบวงสรวง	303
ภาพประกอบ 213	ผู้วิจัยเข้าร่วมและลงพื้นที่ในงาน.....	303
ภาพประกอบ 214	ผู้วิจัยทำการสักการบูชาบริเวณบัวแปดกลีบ.....	304
ภาพประกอบ 215	ขบวนแห่ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง	304
ภาพประกอบ 216	ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้และกลุ่มผู้ปฏิบัติ.....	305
ภาพประกอบ 217	รูปรวมนางรำอัสราในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง	305
ภาพประกอบ 218	ผู้วิจัยมอบของขอบคุณท่านคณะกรรมการสอบ.....	306
ภาพประกอบ 219	อาจารย์แม่ตุ๊กแม่เอกมอบของขวัญให้กับผู้วิจัย	306

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สังคมอีสานเป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมาในอดีตที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งมีวัฒนธรรมประเพณีที่งดงาม แหล่งโบราณสถาน และ โบราณคดีมากมายที่บ่งบอกถึงความเจริญในอดีต เช่นปราสาทพนมรุ้งในจังหวัดบุรีรัมย์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้บ่งชี้ให้เห็นถึงการอาศัยอยู่ของกลุ่มคนในพื้นที่ภาคอีสาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในอีสานใต้ เนื่องจากบริเวณนี้อยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมเขมร และคนพื้นเมืองของดินแดนแถบนี้มีการผสมผสานกันอย่างหลากหลาย กลุ่มไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาวไทยกวย ชาวไทยเขมร ชาวไทยลาว และ ชาวไทยโคราช

ปราสาทพนมรุ้ง เป็นปราสาทที่ตั้งบนเขาพนมรุ้ง ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์สร้างขึ้นโดยมีรูปแบบของศิลปะเขมรโบราณที่มีความงามมากที่สุดแห่งหนึ่ง ความงดงามและความยิ่งใหญ่ ของปราสาทแห่งนี้ ปรากฏให้เห็นได้ในรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม การสลักลวดลาย การเลือกทำเลที่ตั้ง บนยอดเขา มีแผนผังตามแนวแกนที่มีองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เรียงตัวกันเป็นแนวเส้นตรงพุ่งเข้าหาจุดศูนย์กลาง คือ ปราสาทประธาน จากงานก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่นี้ชวนให้เกิดความสงสัยและอัศจรรย์ใจ เป็นอย่างยิ่งว่า คนในสมัยโบราณสร้าง ปราสาทหลังนี้ได้อย่างไร ปราสาทพนมรุ้ง เป็นที่รู้จักของชาวท้องถิ่นเป็นอย่างดี ต่อมาในปี พ.ศ.2449 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จมาที่ปราสาทพนมรุ้งคราวเสด็จมณฑลอีสาน และเสด็จอีกครั้งในปี พ.ศ.2472 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทพนมรุ้งเป็นโบราณสถานของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 และปี พ.ศ. 2503 – 2504 ได้ดำเนินการสำรวจปราสาทพนมรุ้งอีกครั้ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2514 ได้เริ่มดำเนินการบูรณะปราสาทพนมรุ้งด้วยวิธี “อนัสติโลซิส”(Anastylosis คือ การนำชิ้นส่วนของปราสาทกลับเข้าสู่ตำแหน่งเดิม และเปิดเป็นอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งในวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน ชื่อของปราสาทพนมรุ้ง เป็นชื่อเดิมของโบราณสถานแห่งนี้ คำว่า พนมรุ้ง ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกที่พบที่ปราสาทแห่งนี้ จารึกพนมรุ้งหลักที่ 2 หลักที่ 4 จารึกว่า พนมรุ้งเป็นชื่อเทวสถานที่มีขอบเขตกว้างขวาง มีที่ดิน หมู่บ้าน เมือง ซึ่งผู้ปกครองหรือข้าราชการได้จัดหามาถวายในลักษณะเป็นกัลปนาของเทวสถาน จากหลักฐานทางด้านศิลาจารึกและงานศิลปกรรมที่ปรากฏกล่าวว่า ปราสาทพนมรุ้งสร้างขึ้นในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย เป็นลัทธิ ที่นับถือพระศิวะ (อิศวร) เทพสูงสุด พระศิวะมีปรากฏทั้งรูปมนุษย์และศิวลึงค์ ศิลาจารึกพนมรุ้งหลัก ที่ 7 และหลักที่ 9 มีเนื้อความเริ่มต้นเป็นสรรเสริญพระศิวะในท่าพอนรำ สร้างรูปทองคำของพระวิษณุขึ้นในเรือนของพระศิวะ ปราสาทแห่งนี้ สร้างขึ้นเพื่อ

เป็นทิวาลัยที่ประทับของพระศิวะพระองค์มีที่ประทับอยู่บนยอดเขาไกรลาส ดังนั้น การที่ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นบนยอดเขาพนมรุ้ง จึงเป็น การสะท้อนถึงการนับถือศาสนาฮินดูลัทธิไศวณิกายได้เป็นอย่างดี อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของปราสาทพนมรุ้ง ไม่ได้สร้างขึ้นมาพร้อมกันหมดในคราวเดียวกัน ได้มีการสร้าง ศาสนสถานเพื่อเป็นศูนย์กลาง ทางความเชื่อการนับถือศาสนาของชุมชนขึ้นครั้งแรก ในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ได้แก่ ปราสาทอิฐ 2 หลัง ที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพพังทลายเหลือเพียงฐานและกรอบประตู หลังจากนั้นได้มีการก่อสร้างต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับ โดยกษัตริย์ของอาณาจักรเขมรโบราณ หรือผู้นำที่ปกครองชุมชนอันมีปราสาทพนมรุ้ง เป็นศูนย์กลาง ปราสาทพนมรุ้ง คงมีความสำคัญสืบต่อมาจนถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ. 1511 - 1544) พระองค์ทรงนับถือศาสนาฮินดูลัทธิไศวณิกาย เช่นเดียวกับพระราชบิดา (พระเจ้าชัยวรมันที่ 2) นอกจากจะมีพระราชโองการให้สร้างจารึกสรรเสริญเกียรติคุณของพระราชบิดาแล้ว ยังทรงถวายที่ดินให้กับเทวสถานด้วย ในสมัยนี้เองเทวสถานบนเขาพนมรุ้งเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยรอบอย่างแท้จริง ข้อความในจารึกพนมรุ้งบางหลักแท้จะมีเนื้อความขาดหาย แต่ก็ให้ภาพรวมได้ว่าเทวสถานบนเขาพนมรุ้ง เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ คือ ศิวลึงค์มีอาณาเขตกว้างขวาง มีที่ดินซึ่งพระเจ้าแผ่นดิน (พระเจ้าชัยวรมันที่ 5) และข้าราชการระดับต่าง ๆ ถวายหรือซื้อถวายให้กับเทวสถาน พร้อมกับมีพระราชโองการให้ปักหลักเขตที่ดินขึ้นกับเทวสถานพนมรุ้ง พร้อมกับการสร้างเมือง สร้างอาศรมกับโยคี และนักพรตด้วยในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ได้มีการก่อสร้างศิลาจารึกพนมรุ้งหลักที่ 7 และหลักที่ 9 กล่าวว่าปราสาทประธานสร้างขึ้น ในสมัย“นเรนทราทิตย์” (จรรยา มาณะวิท. อัจฉรา แข็งสาริกิจ, 2557)

พนมใจ ถวายเทพ ถวายทำ	พนมคำ บังคม พนมผา
พนมแถน พนมธาตุ ทิพย์ศรัทธา	พนมรุ้ง พนมฟ้า พนมดิน
พระปรารค์ ปราสาทสถาน อันเรืองแรง	สัจธรรม สำแดง แห่งผาหิน
พนมรุ้ง หยาดทิพย์ รวีดิน	พนมธรรณินทร์ หยาดยินดี บุรีรัมย์

(สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์, 2564) เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

คำกล่าวที่ใช้ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งชาวบ้านในเขตจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียงเชื่อกันว่าในช่วงชีวิตของตนต้องขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้งซึ่งมีปราสาทหินเขาพนมรุ้งที่เป็นสถิตของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้นฉะนั้นผู้เฒ่าผู้แก่มักจะเรียกร้องให้บุตรหลานพาขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างน้อย 1 ครั้งในช่วงชีวิตของตน ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้มีมาตั้งแต่ได้ไม่ปรากฏแต่พบว่าชาวบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อมาผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนถึงเป็นประเพณีว่าชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงต้องขึ้นเขาพนมรุ้งนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันสถิตอยู่ที่ปราสาทหินทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนจนคนร่ำรวยต้องหาโอกาสให้ได้

ฉะนั้นในอดีตตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาก่อนพุทธศักราช 2481 หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วชาวบ้านจะเตรียมตัวพร้อมเสียบียงอาหารที่เดินทางไปยังเขาพนมรุ้งส่วนใหญ่มักจะนัดเพื่อนบ้านญาติพี่น้องไปพร้อม ๆ กันเป็นกองเกวียนขนาดใหญ่หรือถ้าเป็นคหบดีค่อนข้างมีฐานะจะเดินทางโดยเกวียนขนาดเล็กที่มีการตกแต่งอย่างงดงามเป็นการแสดงฐานะของผู้เป็นเจ้าของด้วยเดินทางเตรียมกันไปหลายวันตามระยะทางใกล้หรือไกลจากหมู่บ้านของเขาคาร์ขึ้นเขาพนมรุ้งในสมัยแรกๆนั้นเป็นลักษณะต่างคน ต่างไปและไปพบกันที่เขาพนมรุ้งบางกลุ่มเดินขึ้นเขาขณะที่บางกลุ่มเดินลงเขากลับยังเคหะสถานตลอด ฤดูแห่งแล้ง เดือน 3 ถึงเดือน 5 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ว่างจากงานไร่นาแต่กระนั้นก็ตามชาวบ้านในละแวกจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียงได้เรียนรู้ว่าในเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำนั้น เป็นวันที่พระอาทิตย์ขึ้นส่องแสงผ่านประตูทุกช่องทั้ง 15 ช่องตามแนวทิศตะวันออกทิศตะวันตกของปราสาทหินพนมรุ้งและในเย็นวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 พระจันทร์จะขึ้นตรงกับช่องประตูทุกช่องเช่นเดียวกัน ในกรณีดังกล่าวอธิบายได้ว่าสถาปนิกหรือช่างก่อสร้างชาวขอมโบราณมีความรอบรู้เรื่องดาราศาสตร์มาก และได้วางผังปราสาทโดยวางให้ตรงตามทิศตะวันออก-ตะวันตกโดยกำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงตั้งฉากกับพื้นโลกในบริเวณประเทศไทยนั้นคือพระอาทิตย์จะส่องแสงตั้งฉากกับพื้นโลกเวลาเที่ยงตรงคนยืนกลางแจ้งจะไม่มีเงาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงตั้งฉากกับพื้นโลกคือวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ในพุทธศตวรรษที่ 15-16 แต่ปัจจุบันพระอาทิตย์ได้ทำมุมเอียงไปข้างซ้ายตามวงโคจรของโลกพระอาทิตย์พระจันทร์ได้ทำการเปลี่ยนไปตามระบบสุริยะจักรวาล (ภูมิจิต เรื่องเดช, 2543)

ต่อมาชาวบ้านจึงนิยมขึ้นเขาพนมรุ้งในเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำหรือในวันใกล้เคียงเพื่อจะได้เห็นสิ่งมหัศจรรย์ดังกล่าวด้วย ผู้คนไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันดังกล่าวจำนวนมากจึงมีผู้ริเริ่มทำบุญกุศลจัดงานนมัสการพระพุทธรูปจำลองปิดทองพระพุทธรูปแต่กระนั้นก็ตามยังไม่ได้จัดทำบุญกันสม่ำเสมอทุกปีประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งได้กระทำกันอย่างสม่ำเสมอน่าจะนับได้ตั้งแต่ปี.ศ 2481 เป็นต้นมา โดยมีพระโอวาทธรรมญาณ วัดท่าประสิทธิ์จังหวัดสุรินทร์ซึ่งท่านมักจะไปรุดงค์ที่เขาพนมรุ้งเป็นประจำทุกปีเพื่อปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานท่านเห็นว่ามีผู้คนชาวไทย-ลาว ชาวเขมร และไทยเบิ่ง มักจะขึ้นเขาพนมรุ้งมาบำเพ็ญกุศลในวันเวลาดังกล่าวเป็นจำนวนมากประกอบกับท่านที่ได้เห็นตัวอย่างชาวสุรินทร์ได้มีประเพณีขึ้นเขาพนมสบายในวันแรม 1 ค่ำเดือน 5 เพื่อปิดทองนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์รอยพระพุทธรูปจำลองท่านจึงจัดประชุมชาวบ้านบุ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใกล้เคียงเขาพนมรุ้งช่วยกันถากแต่งสถานที่บริเวณลานหน้าปราสาทเขาพนมรุ้งเพื่อจัดงานบุญงานกุศลอันเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งโดยจัดงานนมัสการและปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลอง (ภูมิจิต เรื่องเดช, 2543)

และในปี 2534 จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ร่วมจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งตามประเพณีที่ประชาชนเคยปฏิบัติมาทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 โดยจัดให้มีความยิ่งใหญ่อลังการด้วยขบวนเสด็จของพระนางภูปตินทรลักษมีเทวีซึ่งเดินทาง

จากเมืองนครหลวงเครื่องบูชาถวายสักการะและเทพยดาประจำทั้ง 10 ทิศที่ปกปักษ์รักษาเทวดาในศาสนาฮินดูลัทธิไสวณิกายอันศักดิ์สิทธิ์ ณ ดินแดนแห่งนี้ การสืบทอดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในปัจจุบันมีความยิ่งใหญ่ดุจตั้งความเจริญรุ่งเรืองที่เคยมีมาแต่อดีตกาลเป็นความศรัทธาของเหล่าพสกนิกรชาวจังหวัดบุรีรัมย์ที่ร่วมส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนคนไทยและชาวต่างชาติ (กริธากร สังข์กุล, 2559)

ซึ่งในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนอกจากการสร้างอัตลักษณ์ในเรื่องของตัวปราสาทแล้ว ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ ยังมีการนำหัตถกรรมท้องถิ่นและสินค้าภูมิปัญญา รวมถึงการนำเอาผ้าขึ้นดินแดงมาสร้างรายได้ในงานและยังมีการใส่แสดงในขบวนนางรำอัปสรที่เป็นอัตลักษณ์การแสดงที่มีความเฉพาะในจังหวัดบุรีรัมย์ จึงถ่ายทอดเรื่องราวผ่านขบวนแห่งองงานประเพณีขึ้นเขา และส่วนการแห่ขบวนนั้นเสมือนการยกนำเอาเรื่องราวในอดีตจากภาพแกะสลักจากตำนานปราสาทพนมรุ้งมาถ่ายทอดเรื่องราวในคอนรุ่นหลังได้เห็นและเข้าใจได้โดยง่ายผ่านในรูปแบบของขบวนแห่ในงานขึ้นเขาพนมรุ้ง นอกจากนี้ยังมองเห็นมิติของการสร้างใหม่เห็นได้ชัดที่สุดคือการจำลองขบวนแห่พระนางอุปติษฐลักษมีเทวีพร้อมเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศและการแสดง แสง สี เสียง และจินตนาการในช่วงกลางคืนทั้ง 2 กิจกรรมดังกล่าวไม่ได้มีในกิจกรรมขึ้นเขาหรือ (บุชารอยพระพุทธรบาท) ของชาวบ้านจึงกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนประเพณีราษฎร์ ให้เป็นประเพณีรัฐในกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งของจังหวัดบุรีรัมย์นั้นตั้งเฉพาะการขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อสักการบูชาบางสิ่งที่คนส่วนใหญ่เชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์นอกนั้นเป็นการประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่เพื่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์โดยนำสิ่งที่พบเจอและแตกต่างจากจังหวัดใกล้เคียงมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้จัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งต้องคิดรูปแบบของงานขึ้นมาใหม่ ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน กล่าวคือมีการนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบในศิลาจารึกของปราสาทหินพนมรุ้งเช่นชื่อของนเรนทราทิตย์ พระนางอุปติษฐลักษมีเทวี พระนางจิริยาและนางสารภีนำมาสานต่อเป็นเรื่องราวว่านเรนทราทิตย์เป็นผู้สร้างปราสาทหินพนมรุ้ง ส่วนพระนางอุปติษฐลักษมีเทวีเป็นพระมารดาของนเรนทราทิตย์และนางจิริยากับนางสารภีเป็นนางสนองพระโอษฐ์ของพระนางการจำลองขบวนเสด็จของพระนางร้อยเรื่องราวว่าพระนางเสด็จมาเยี่ยมนเรนทราทิตย์ทางโลกบวชเป็นโยคีพระนางเสด็จมาพร้อมกับเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศ ซึ่งในส่วนนี้แต่ละเทพพาหนะแต่ละทิศจะมอบหมายงานให้แต่ละอำเภอบนผู้รับผิดชอบแต่ละขบวนในส่วนที่ขับเคลื่อนสู่พนมรุ้งผ่านเสานางเรียงนั้น พิธีกร จะประกาศชื่ออำเภอบนผู้รับผิดชอบขบวนโดยสอดแทรกคำขวัญของแต่ละอำเภอบนนักท่องเที่ยวได้รับฟังถือว่าเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของอำเภอบนต่างๆในจังหวัดบุรีรัมย์ได้อย่างแยบยลและเป็นสิ่งที่ยืนยันชัดเจนถึงความสำคัญและความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างดี

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นรูปแบบการนำเสนอเกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง มีการนำเอาอัตลักษณ์หรือสอดแทรกความเป็นบุรีรัมย์อยู่มากมายซึ่งถือว่าเป็นข้อดีของงานประเพณีที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดี แต่ไม่อาจทำให้ทราบได้ว่าอัตลักษณ์แต่ละอย่างมีความสำคัญและสอดแทรกเข้ามาได้อย่างไร มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมมาน้อยเพียงใด ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งมีความสวยงามโดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับจังหวัดบุรีรัมย์อยู่มากมายมีการนำเอาอัตลักษณ์แทรกในงานประเพณี เช่น การนำการแสดงเริ่มอัสราบุรีรัมย์ เข้าไปมีส่วนร่วมในงานและการนำเอาผ้าในท้องถิ่นซึ่งเป็นผ้าขึ้นดินแดงแต่งกายในขบวนของเรืออัสราได้อย่างสวยงามก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นได้อย่างดีนอกจากนี้ยังมีขบวนแห่เทพาหนะทั้ง 10 ทิศที่ปรากฏในขบวนซึ่งจะภายใต้การรับผิดชอบของอำเภอที่ได้รับมอบหมายนั้น ๆ และยังมีปรากฏการณ์พระอาทิตย์ขึ้น พระอาทิตย์ตก ส่องผ่าน 15 ช่องประตู ที่เป็นอัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวของปราสาทเขาพนมรุ้ง ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์เหล่านี้คือการแสดงออกถึงบุรีรัมย์ได้อย่างชัดเจนจึงศึกษาประเด็นเรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งพื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง “ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อประโยชน์ในการศึกษาโบราณสถานที่มีความเป็นมาของพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง ประวัติประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งและพัฒนาการของงานขึ้นเขาพนมรุ้ง ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่เข้าไปสร้างบทบาทในพื้นที่ และการสร้างอัตลักษณ์ผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้เห็นอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นในงานประเพณีและเป็นรูปแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนแนวทางการท่องเที่ยวที่สามารถนำรายได้ไปสู่ชุมชนได้ ผลการศึกษาจะทำให้เกิดองค์ความรู้ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์และเป็นแบบอย่างแนวทางในการอนุรักษ์สืบสานและส่งเสริมอัตลักษณ์ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอีสานและเป็นสมบัติของชาติไทยต่อไป

ความมุ่งหมายของงานวิจัย

- 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
- 2) ศึกษาอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง
- 3) ศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

คำถามในการวิจัย

- 1) ประวัตិความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นอย่างไร
- 2) พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้งเป็นอย่างไร
- 3) การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

- 1) ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของการขึ้นเขาพนมรุ้งและพิธีกรรมที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง
- 2) สามารถใช้เป็นกรณีศึกษา เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบของโบราณสถานอื่นและเป็นแนวทางการหาอัตลักษณ์ในพื้นที่ ที่มีบริบททางวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน
- 3) ผลของการวิจัยทำให้ทราบถึงการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่เกิดจากชุมชน สังคมและประเพณี

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้กำหนด คำนิยามศัพท์เฉพาะ ดังนี้

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง หมายถึง การขึ้นไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้ง

พื้นที่พิธีกรรม หมายถึง บริเวณรอบปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งประกอบไปด้วย พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์ของปราสาทพนมรุ้ง พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ และ พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง โดยจัดให้มีขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งของทุกปี

พิธีกรรมทางศาสนา หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนปราสาทเขาพนมรุ้ง โดยใช้เครื่องเซ่น ต่าง ๆ ประกอบพิธี

อัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ หมายถึง สิ่งที่แสดงออกมาหรือที่สื่อให้เห็นถึงตัวตนของจังหวัดบุรีรัมย์ อาจจะเป็นลักษณะเฉพาะพื้นที่หรือบริบทนั้น ๆ ได้จัดและส่งเสริมให้เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการแสดง รวมถึงการแต่งกายที่แสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง การสร้างลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นในงานนั้น ๆ เพื่อแสดงออกถึงความเป็นวัฒนธรรมของงานนั้น ๆ

ระบำอัปสร หมายถึง การแสดงของจังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีความเชื่อว่าเป็นนางอัสรที่อาศัยอยู่บนปราสาทเขาพนมรุ้ง และการแสดงนี้ปรากฏในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ผ้าขึ้นดินแดง หมายถึง ผ้าท้องถิ่น ที่เป็นงานหัตถกรรมฝีมือของชาวบ้านหรือเป็นผ้าไหมที่ขึ้นชื่อของจังหวัดบุรีรัมย์

การแต่งกาย ศิราภรณ์ ของนางอัปสร หมายถึง การนำเอาผ้าขึ้นแดงมาใช้ในการแต่งกายของผู้ที่เป็นนางอัปสร และการสร้างเครื่องประดับศิราภรณ์ที่แกะมาจากภาพนางอัปสรที่ปรากฏบนภาพสลักของปราสาทเขาพนมรุ้ง

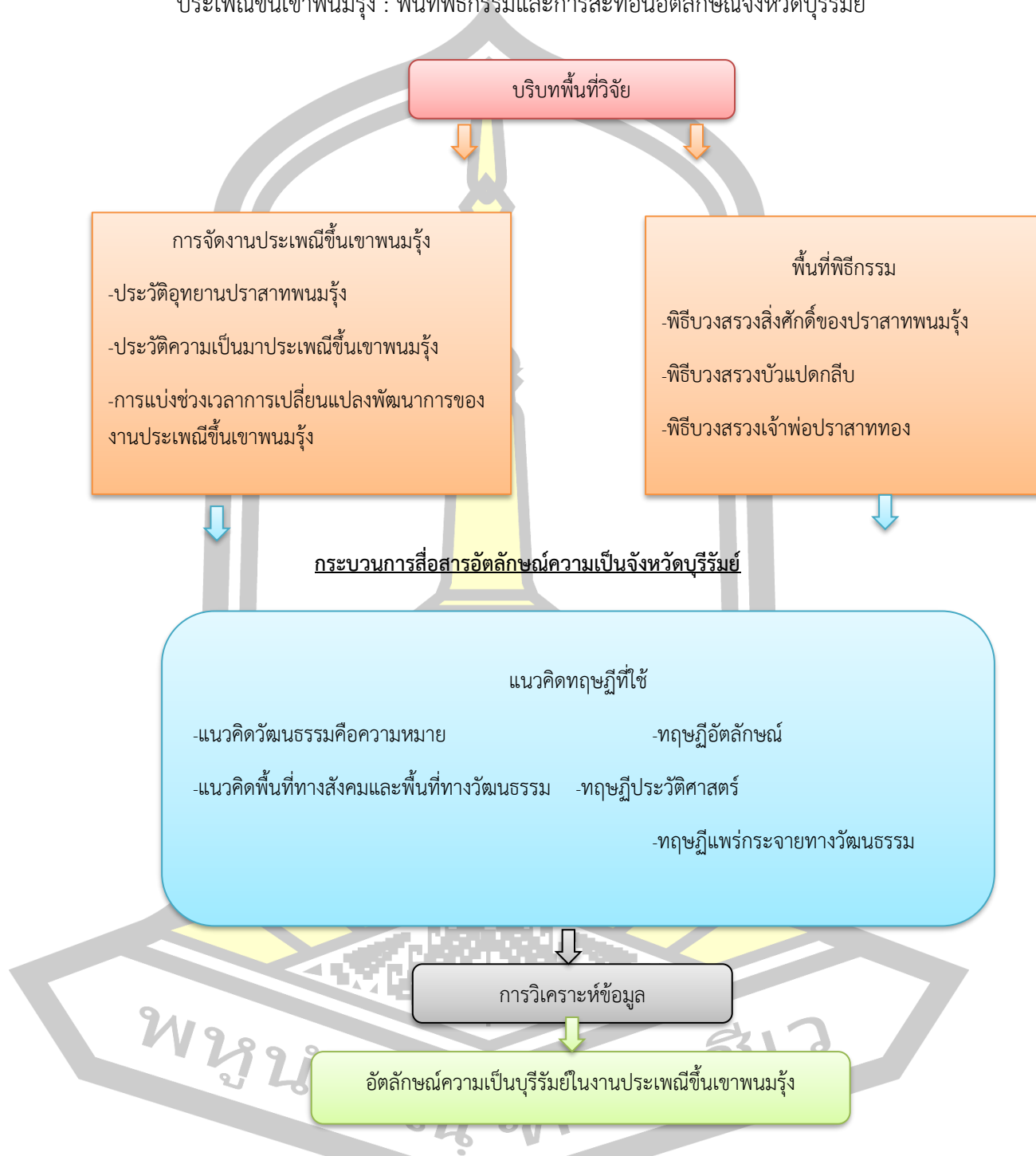
พระอาทิตย์ส่องผ่าน 15 ช่อง ประตู่ หมายถึง ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง และจะพบได้เพียงปีละ 4 ครั้งเท่านั้น คือขึ้น 2 ครั้ง ตก 2 ครั้ง

ขบวนแห่เทพาหนะ หมายถึง สัตว์ประจำทิศทั้ง 10 ทิศ ที่นำมาแห่ในขบวนแห่ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย. 2563

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียด ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
2. เอกสารที่เกี่ยวกับพื้นที่พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อในสังคมอีสาน
3. เอกสารที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
4. บริบทพื้นที่วิจัย
5. แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย
 - 5.1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1.1. แนวคิดวัฒนธรรมคือความหมาย
 - 5.1.2. แนวคิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรม
 - 5.2. ทฤษฎีหลัก
 - 5.2.1. ทฤษฎีอัตลักษณ์
 - 5.3. ทฤษฎีเสริม
 - 5.3.1. ทฤษฎีทางประวัติศาสตร์
 - 5.3.2. ทฤษฎีแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1. งานวิจัยในประเทศ

พหุ มัณฑน ทัต ชีเว

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ปราสาทพนมรุ้ง ตั้งอยู่บนเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นภูเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วซึ่งมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล ปานกลางถึง 323 เมตร ตั้งอยู่ที่บ้านตาเป็ก ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ปราสาทพนมรุ้ง ตั้งอยู่บนเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นปล่องภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วอยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2563) เป็นศาสนสถานที่ยุคโบราณสร้างขึ้นเพื่อถวายแด่องค์พระศิวะ เทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย รูปแบบของศิลปะที่พบเป็นศิลปะเขมรโบราณที่มีความงดงามมากที่สุดแห่งหนึ่ง ความงดงามและความยิ่งใหญ่ปรากฏให้เห็นได้ทางสถาปัตยกรรม การจำหลักลวดลาย มีแผนผังแนวแกนที่มีองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างต่างๆเรียงตัวกันเป็นแนวเส้นตรงพุ่งเข้าหาจุดศูนย์กลางคือปราสาทประธานตั้งอยู่บนยอดเขา (ธิตพิงศ์ พิรุณ, 2553)

ปราสาทพนมรุ้ง สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู สถานที่ตั้งสอดคล้องกับคติความเชื่อของศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย (ลัทธิที่นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด) ที่สมมติเทวาลัยเป็นประหนึ่งวิมานแห่งพระศิวะเทพ ซึ่งสถิตบนยอดเขาไกรลาศ ปรากฏหลักฐานว่าปราสาทแห่งนี้สร้างมาตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 18 เพื่อประดิษฐานรูปเคารพแทนองค์พระศิวะเทพสำคัญและประดิษฐานรูปเคารพของเทพองค์อื่นๆ อีกในตำแหน่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเทพชั้นรอง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 18 เทวาลัยแห่งนี้ได้ดัดแปลงเป็นพุทธศาสนา (สรเชต วรคามวิชัย, 2530)

(เบญจวรรณ นาราสัจจ, 2558) กล่าวไว้ว่า ปราสาทพนมรุ้งเป็นกลุ่มสถาปัตยกรรมโบราณเนื่องในอารยธรรมเขมรยุคเมืองพระนคร ที่ได้รับการอธิบายตามองค์ความรู้โบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะว่า สร้างเพื่อเป็นเทวาลัยบูชาพระศิวะ ตามศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย มีการสร้างองค์ประกอบส่วนต่างๆ หลายสมัยในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18 โดยมีแผนผังเป็นแนวเส้นตรงจากเชิงเขาทางทิศตะวันออกขึ้นสู่ยอดเขา อันเป็นที่ตั้งของปราสาทประธาน กรมศิลปากร (2531 : 20) ปราสาทพนมรุ้งได้รับการยึดถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์ ดังมีการเลือกใช้เป็นภาพหลักในตราประจำจังหวัด และมีการจัดการงานประเพณีเขาพนมรุ้งเป็นงานใหญ่ประจำปีของจังหวัด เช่นเดียวกับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเชิงเขาพนมรุ้งที่ยึดถือปราสาทพนมรุ้งเป็นศูนย์กลางความศรัทธาของท้องถิ่นมาตั้งแต่ก่อนการบูรณะของกรมศิลปากรที่เริ่มในปี พ.ศ.2514 และเป็นพระมหากษัตริย์คุณแก่พสกนิกรชาวจังหวัดบุรีรัมย์อย่างหาที่สุดไม่ได้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงมีความสนพระทัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาและหลักศิลาจารึกต่างๆ บนปราสาทพนมรุ้งและในปีพุทธศักราช 2521 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีพระองค์ทรงทำวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโท หัวข้อ เรื่องจารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง และเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคมพุทธศักราช 2531 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีได้เสด็จเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีเปิด (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2563)

ภาพประกอบ 3 การรำอัสราในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ที่มา : Patompong Sakimngam

1.1. การแบ่งช่วงของการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

1.1.1. การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งช่วงแรก

การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งก่อนปี พ.ศ. 2481 ไม่มีกำหนดการวันแน่นอนแต่ประชาชนนิยมเดินทางตลอดฤดูแล้งระหว่างเดือน 3 ถึงเดือนห้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 ถึง 2533 กำหนดระยะ 3 วันคือระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำวันเพ็ญและวันแรม 1 ค่ำเดือน 5 ของทุกปีโดยกำหนดให้วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 เป็นวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณีพระโอวาทธรรมญาณวัดธาตุประสิทธิ์จังหวัดสุรินทร์ซึ่งท่านเดินทางมาปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานทุกๆปี การจัดงานของประเพณีร่วมทำบุญปิดทองนมัสการพระพุทธบาทจำลองซึ่งเดิมประดิษฐานอยู่ที่ปราสาททองคำน้อย แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งเดิมมีวัดตั้งอยู่ที่บริเวณด้านซ้ายมือของเชิงเขา

สะพานนาคราชพบปะสังสรรค์ในหมู่เครือญาติเป็นที่นัดพบแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ โดยเฉพาะในเรื่องการทอผ้าไหมพุดเดินทางชายหญิงจะนิยมนุ่งผ้าไหมที่ทอด้วยลวดลายงดงามและ ประณีตที่สุดด้วยฝีมือของตนเพื่อให้ได้รับผลานิสงส์แห่งความเพียรโดยการเดินขึ้นเขาพนมรุ้งและ เพื่อชมความงดงามของปราสาทหินพนมรุ้งกิจกรรมที่จัดปิดทองไหว้พระและนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทจำลองทรงน้ำพระภิกษุในเทศกาลสงกรานต์รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุญาติผู้ใหญ่จัดเทศน์มหาชาติจัดงานสมโภชภาคกลางคืนมีมหรสพเช่นเจียงเบรินกันตรึมชกมวยและมีการละเล่นแข่งขันสะบ้าและการละเล่นอื่นๆที่นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ หมายเหตุมีการจัดงานสมโภชครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในปี 2494 โดยความร่วมมือของอำเภอนางรองอำเภอประโคนชัย ความเชื่อทุกคนที่มาบำเพ็ญบุญด้วยแรงศรัทธาจะต้องมีจิตใจงดงามสำรวมกายวาจาใจ ต้องประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามพุดจาสุภาพอ่อนโยนมีสัมมาคารวะและไม่ก่อเหตุทะเลาะวิวาทหรือโชคชิงวิ่งราว หากไม่ปฏิบัติตามความเชื่อทั้ง 4 ประการนี้จะก่อให้เกิดเหตุอาเพศอย่างรุนแรงเช่นเกิดลมพายุจัดฝนตกและเกิดฟ้าผ่าทำให้ผู้ที่ประพฤติไม่ดีได้รับอันตรายอาจถึงแก่ชีวิต

สิ่งมหัศจรรย์สันนิษฐานว่าในอดีตชาวบ้านนิยมขึ้นเขาพนมรุ้งในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 น่าจะได้มีโอกาสพบเห็นสิ่งมหัศจรรย์ที่พระอาทิตย์และพระจันทร์จะส่องแสงผ่านช่องประตูทั้ง 15 ช่องขององค์ปราสาทพนมรุ้งแต่มีได้มีการจดบันทึกไว้ งบประมาณไม่ต้องใช้งบประมาณเพราะเป็นประเพณีที่เกิดจากความศรัทธาและความสามัคคีของชุมชนในท้องถิ่น การแสดงความคิดเห็นในระยะเวลาอีกไม่นานนะประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่งดงามตามแบบดั้งเดิมจะค่อยๆเลือนลางไปในที่สุดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ของทุกปีควรส่งเสริมให้เป็นประเพณีของท้องถิ่นโดยสนับสนุนให้ผู้อนุรักษ์ประเพณีเป็นชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนซึ่งมีความศรัทธาและความสามัคคีเป็นพื้นฐานที่จะเป็นอีกแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ให้แก่คนในชุมชนผู้ที่อนุรักษ์และรักษาประเพณีอันดีงามมาโดยตลอดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องคำนึงถึงประเพณีดั้งเดิมซึ่งนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจะให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและจะทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดกิจกรรมส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิม

พนม ปรณ ทัต ชิว

1.1.2. การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งช่วงที่สอง

การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งพิจารณาตามความเหมาะสมโดยจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปีกำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องปัจจุบันคือวันที่ 5 เมษายนของทุกปีผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณียึดถือตามประเพณีดั้งเดิม การจัดงานของประเพณีเพื่อชมความงดงามปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้วส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

กิจกรรมที่จัดในปี 2534 ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ นายพร อุดมพงษ์ อยู่จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สืบทอดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งโดยจัดจำลองภาพเรื่องราวในอดีตขบวนเสด็จของพระนางอุปติษฐลักษมีเทวี พรหมด้วยขบวนเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศและจัดหาพลอยและว้าวหนู่มือกอย่างละ 100 ตัวเพื่อถวายเดชมหาฤๅษีเรนทราทิตย์ ความเชื่อเป็นจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเมื่อเดินทางมาทัศนศึกษาที่ปราสาทหินพนมรุ้งทุกคนจะสำรวมกิริยามารยาทใช้คำพูดที่สุภาพอ่อนโยนเพราะมีความเชื่อว่าโบราณสถานเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องแสดงความเคารพนับถือ

สิ่งมหัศจรรย์ในปัจจุบันพระอาทิตย์ได้ทำมุมเอียงไปข้างแล้วตามวงโคจรของโลกพระอาทิตย์พระจันทร์ได้ทำมุมเปลี่ยนไปตามระบบสุริยะจักรวาลทำให้วันที่พระอาทิตย์ขึ้นส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องคือวันที่ 5 เมษายนและ 8 กันยายนของทุกปี งบประมาณต้องใช้งบประมาณในการจัดขบวนเสด็จของพระนางอุปติษฐลักษมีเทวีและขบวนเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แสดงความคิดเห็นการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่องขบวนเสด็จพระนางอุปติษฐลักษมีเทวีให้มีการเผยแพร่เอกสารทางวิชาการที่ถูกต้องชัดเจนเพื่อให้การศึกษาแก่ผู้เรียนนักศึกษาและประชาชนผู้สนใจสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในความเจริญรุ่งเรืองของราชวงศ์มหิธรปุระ ณ ดินแดนปราสาทหินพนมรุ้งผู้เป็นประดุจมหาบรรพบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของจังหวัดบุรีรัมย์ในอดีตรวมระยะเวลาถึงปัจจุบันเป็นเวลา 1110 ปี ควรพิจารณากิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยให้มีกิจกรรมต่างๆ อาทิเช่น จัดแข่งขันเดินขึ้นเขาพนมรุ้ง จัดประกวดผ้าไหมงานจังหวัดบุรีรัมย์ เทศกาลอาหารพื้นเมือง จัดประกวดวงมโหรีวงกันตรึมพื้นเมือง เทศกาลขนมพื้นเมืองตามประเพณีต่างๆ กิจกรรมอื่นๆที่เป็นแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.1.3. การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งช่วงที่สาม

ในช่วงที่สามของการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนั้น ยังคงเป็นช่วงที่เวลาเดียวกันจากจากช่วงที่สอง คือ การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งพิจารณาตามความเหมาะสมโดยจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปีกำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องปัจจุบันคือวันที่ 5 เมษายนของทุกปีผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณียึดถือตามประเพณีดั้งเดิม การจัดงานของประเพณีเพื่อชมความงดงามปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้วส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

กิจกรรมที่จัดในปี 2559 ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ นายอนุสรณ์ แก้วกังวาน จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สืบทอดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งโดยจัดจำลองภาพเรื่องราวในอดีตขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวี พรหมด้วยขบวนเทพพนะทั้ง 10 ทิศ การแสดงแสง สี เสียง การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การจัดตลาดโบราณ การจัดขบวนนางรำ อัปสรา และการนำเอาดารานักแสดงมาร่วมในงานอีกด้วย ทำให้ในช่วงปัจจุบันนี้มีนักท่องเที่ยวสนใจมากขึ้น แต่ยังคงความเชื่อว่าเป็นจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเมื่อเดินทางมาทัศนศึกษาที่ปราสาทหินพนมรุ้งทุกคนจะสำรวมกิริยามารยาทใช้คำพูดที่สุภาพอ่อนโยน เพราะมีความเชื่อว่าโบราณสถานเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องแสดงความเคารพนับถือ

สิ่งมหัศจรรย์ในปัจจุบันพระอาทิตย์ได้ทำมุมเอียงไปข้างแล้วตามวงโคจรของโลกพระอาทิตย์พระจันทร์ได้ทำมุมเปลี่ยนไปตามระบบสุริยะจักรวาลทำให้วันที่พระอาทิตย์ขึ้นส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา งบประมาณที่ต้องใช้งบประมาณในการจัดขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวีและขบวนเทพพนะทั้ง 10 ทิศ การแสดงแสง สี เสียง และในการจัดงานต่างๆ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แสดงความคิดเห็นการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่องขบวนเสด็จพระนางกุปตินทรลักษมีเทวีให้มีการเผยแพร่เอกสารทางวิชาการที่ถูกต้องชัดเจนเพื่อให้การศึกษาแก่ผู้เรียนนักศึกษาและประชาชนผู้สนใจสร้างความรู้สึภาคภูมิใจในความเจริญรุ่งเรือง

พูน ปณ ทิโต ชีเว

1.2. ลักษณะการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ตั้งแต่ปีพ.ศ 2481 เป็นต้นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งได้ก็ทำกันอย่างสม่ำเสมอโดย พระโอรยาทรธรรมญาณ ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งหรือประเพณีเลิงพนม (ขึ้นเขา) ของชาวบ้านได้ปฏิบัติ อย่างนี้ด้วยมาต่อมาในช่วงปี พ.ศ 2520 ถึง 2524 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศเริ่มมีชื่อ ของจังหวัดบุรีรัมย์เข้าไปเป็นจังหวัดที่ภาครัฐต้องการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวแต่ในตอนนั้น กรมศิลปากรทำการบูรณะปราสาทพนมรุ้งยังไม่แล้วเสร็จด้านกรมศิลปากรเริ่มบูรณะ พ.ศ 2514 ใช้ เวลาบูรณาการทั้งสิ้น 16 ปี กระทั่ง ปี พ.ศ 2534 นายพร อุดมพงษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์สมัย นั้นเป็น ผู้ริเริ่มและพยายามผลักดันปราสาทพนมรุ้งโดยจัดจำลองภาพเรื่องราวในอดีตเป็นขบวนเสด็จ ของพระนางอุปตินทรลักษมีเทวีพร้อมกับขบวนเทพพนมทั้ง 10 ทิศและจัดหาแพะวันมออีกอย่างละ 100 ตัว เพื่อถวายแด่มหาฤๅษีในเรนทราทิตย์และพบว่าจุดประสงค์ที่จัดงานขึ้นเขาพนมรุ้งได้ถูก ลดทอนลดเหลือเพียงขึ้นไปเพื่อความงดงามของปราสาทพนมรุ้งซึ่งในขณะบูรณะเสร็จแล้ว จัดและ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ในปีต่อมาทางภาครัฐได้จัดงานขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดโดยส่วน ใหญ่จัดงานในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปีเนื่องจากอ้างอิงกับช่วงวันที่จะปรากฏพระอาทิตย์ลอด 15 ช่องประตู แต่การจัดงานก็จะปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้จัด แต่คงสืบทอดกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมคือ

- 1.พิธีบวงสรวง
- 2.ขบวนแห่พระนางอุปตินทรลักษมีเทวีและเทพานะทั้ง 10 ทิศ
- 3.การแสดงประกอบแสงสีเสียงภาพจินตนาการ

ขบวนแห่เทพพาหนะ ทั้ง 10 ทิศ ประกอบด้วย

- ขบวนที่1 หงส์ พาหนะของพระพรหม เป็นเทพเจ้าประจำทิศเบื้องต้น
- ขบวนที่2 ช้าง พาหนะของพระอินทร์ เป็นเทพเจ้าประจำทิศตะวันออก
- ขบวนที่3 วัว พาหนะของพระอิสาน เป็นเทพเจ้าประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
- ขบวนที่4 แรด พาหนะของพระอัคนี เป็นเทพเจ้าประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้
- ขบวนที่5 คชสีห์ พาหนะของพระกุเวร เป็นเทพเจ้าประจำทิศเหนือ
- ขบวนที่6 นกยูง พาหนะของพระขันธกุมาร เป็นเทพเจ้าประจำทิศใต้
- ขบวนที่7 นาค พาหนะของพระวิรุณ เป็นเทพเจ้าประจำทิศตะวันตก
- ขบวนที่8 ม้า พาหนะของพระพาย เป็นเทพเจ้าประจำทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
- ขบวนที่9 รากษส พาหนะของพระนิรฤติ เป็นเทพเจ้าประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้
- ขบวนที่10 กระบือ พาหนะของพระยม เป็นเทพเจ้าประจำทิศเบื้องล่าง

ขบวนแห่เทพเจ้าประจำทิศทั้ง10ขบวนเรียงตามลำดับ โดยในแต่ละขบวนมีข้าทาส บริวารหญิง ชาย จำนวนมากมาย ร่วมในขบวนแห่เพื่ออัญเชิญเครื่องบูชาสักการะเทพเจ้าแต่ละทิศ ผู้ร่วมขบวนแห่แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองที่ดูละม้ายคล้ายกับที่ปรากฏอยู่ในภาพจำหลักที่ปราสาทหินพนมรุ้ง เป็นภาพที่งดงามด้วยสีสัน ตระการตายิ่ง เพียบพร้อมและอุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องราชสักการบูชาครบถ้วน ถัดจากขบวนเทพาหนะทั้ง10ขบวน เป็นขบวนเสด็จของพระนางกูปตินทรลักษมีเทวี เคลื่อนขบวนมาโดยราชยาน พร้อมด้วยนางจิริยา นางสนองพระโอษฐ์ ราชยานซึ่งมีชายฉกรรจ์ล่าสัตว์แบกหามเคลื่อนไปอย่างช้าๆ งดงามด้วยริ้วธงทิวประจำขบวน พร้อมเหล่าเครื่องประดับยศพลีไสวมีความอลังการดุจกาลเวลาในอดีตที่เทวาลัยพนมรุ้งมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด คลาคล่ำไปด้วยผู้ศรัทธาในองค์พระศิวะมหาเทพซึ่งได้รับความนับถือสูงสุดในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย แห่งปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

กล่าวเพิ่มเติมว่าลักษณะการสร้างใหม่ของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นการสร้างประเพณีซ้อน ลงไปในประเพณีเลิงพนม (ขึ้นเขา) ของชาวบ้านตั้งแต่ปี 2534 ถึงปี 2559 เป็นระยะเวลา 25 ปี ที่ทำการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์เป็นผู้จัดงานได้มีการนำฐานความเชื่อเดิมคือการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาใช้จากเดิมที่ชาวบ้านขึ้นไปนมัสการรอยพระพุทธรูปและสร่งน้ำพระซึ่งเป็นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาปัจจุบันเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะการบวงสรวงของพราหมณ์ (สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์, 2562)

1.3. การจัดงานดำเนินงานโดย

ที่ทำการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและอำเภอชุมชนในบริเวณใกล้เคียงที่ได้รับมอบหมายโดยแบ่งภาระหน้าที่ดังต่อไปนี้ หน่วยงานหลักในการดูแลจัดการงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง โดยจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมด้วย

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ดูแลในเรื่องของการประชาสัมพันธ์
ปกครองจังหวัดดูแลกำกับเกี่ยวกับเรื่องตลาดการขายของการเข้าร่วมของชุมชน
วัฒนธรรมจังหวัดดูแลเรื่องเกี่ยวกับการบวงสรวงเครื่องบวงสรวงและพิธีบวงสรวง
อำเภอเฉลิมพระเกียรติเจ้าของสถานที่ดูแลเกี่ยวกับเรื่องอัปสรที่ใช้ในการแสดงขบวน
พราหมณ์ขบวนพิธีสำคัญและแจกงานไปยังอำเภอต่าง ๆ ในการเข้าร่วมขบวนแห่พหนะ10ทิศ

ทีมอแกนซ์เป็นทีมงานที่มาจากการทำงานผ่านและได้รับการเหมาจ้างจากจังหวัด
ซึ่งจะดูแลในส่วนในเรื่องการแสดงแสงสีเสียงรูปแบบการจัดงานต่าง ๆ เป็นต้น

1.4. จุดเด่นของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งและประเพณีประดิษฐ์ที่เกิดขึ้น

1. เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ได้ถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน
2. เชื่อกันว่าในช่วงชีวิตของตนต้องขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้ง ซึ่งมีปราสาทหินเป็นที่สถิตของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
3. ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นประเพณีท้องถิ่น ที่มีการจำลองขบวนเสด็จของพระนาง ภูปตินทรและขบวนแห่เทพพาหนะทั้ง 10 ทิศนอกจากนั้นยังมีการแสดงแสงสีเสียงหรือบวงสรวงบัวแปดกลีบมีประเพณีประดิษฐ์และการสร้างอัตลักษณ์มากมาย และ นางรำอัปสรที่เยอะที่สุดเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และเป็นการส่งเสริมตลาดโบราณที่มีชุมชนในการเป็นส่วนร่วมได้อย่างดีทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในระแวงนั้นและต่อมาจังหวัดบุรีรัมย์ได้ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยโดยจัดให้มี

1. พิธีบวงสรวง
2. การแสดงประกอบแสงสีเสียงภาพจินตนาการ
3. ขบวนแห่พระนางภูปตินทรลักษมีเทวีและเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศ
4. การแสดงบวงสรวงบริเวณบัวแปดกลีบ
5. การแสดงระบำอัปสรจำนวนนักแสดง 199 คน
6. การจัดแสดงลานวัฒนธรรมโดยวงกันตรึมและมโหรีพื้นบ้านในงาน
7. การจัดโซนตลาดโบราณหรือตลาดวัฒนธรรมที่เป็นการนำสินค้าของคนในชุมชนมาจำหน่าย เช่นผ้าไหมท้องถิ่น ทำให้เกิดรายได้แก่ผู้คนแถวนั้นและ กระจายรายได้สู่ชุมชน

สรุปได้ว่าสิ่งที่จะได้ประโยชน์จากการศึกษาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งคือการสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับอดีต การใช้พื้นที่ การอนุรักษ์ ส่งเสริม การสร้างอัตลักษณ์ ทั้งนี้เนื่องจาก “ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง” ยังใช้ประวัติศาสตร์เป็นสิ่งสร้างความชอบธรรม

2. เอกสารที่เกี่ยวกับพื้นที่พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อในสังคมอีสาน

2.1. วิถีชีวิตและพื้นที่พิธีกรรมโดยทั่วไปของสังคมอีสาน

ดินแดนอีสานมีวัฒนธรรมประเพณีเฉพาะตนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายท่ามกลางความแรงแค้นชาวอีสานมีความเป็นอยู่เช่นไรใช้ชีวิตอยู่เช่นใดสร้างศิลปวัฒนธรรมประเพณีเช่นไรขึ้นมาแต่ละจังหวัดแต่ละสถานที่ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างตามลักษณะพื้นที่หรือธรรมชาติที่มีอยู่ แต่อย่างไรก็ตามทั้งหมดล้วนคือวิถีชีวิตแห่งชาวอีสาน

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นแต่ละจังหวัดศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกถึงความเชื่อค่านิยมศาสนาและรูปแบบในการดำเนินชีวิตตลอดจนอาชีพของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆได้เป็นอย่างดีสาเหตุที่ภาค

อิสานมีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการเป็นศูนย์รวมของประชากรหลากหลายเชื้อชาติและมีการติดต่อสื่อสารกับประชาชนในประเทศใกล้เคียงจนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้นเช่นวัฒนธรรมเขตจังหวัดเลยหนองคายนครพนมมุกดาหาร โยโสธรอุบลราชธานีอำนาจเจริญที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศลาวและในส่วนของทั้งสองประเทศมีการเดินทางไปมาหากันทำให้เกิดการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมและประเพณีระหว่างกัน ซึ่งเราจะพบว่าชาวไทยอิสานและชาวลาวแถบลุ่มแม่น้ำโขงมีศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายๆกันและรูปแบบการดำเนินชีวิตก็มีความคล้ายคลึงกันด้วยรวมทั้งชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาในช่วงสงครามเวียดนาม ก็ได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมของเวียดนามเข้ามาด้วย (ประมวญ ดิคคินสัน, 2521)

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าภาคอิสานเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็มีความแตกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่นและแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ของไทยอย่างเห็นได้ชัดทางวัฒนธรรมด้านการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาซึ่งเราสามารถสังเกตเห็นรูปแบบวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชาวอิสานประเพณีต่างๆที่ชาวอิสานจัดขึ้นซึ่งสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสาน ได้เป็นอย่างดีศิลปะของชาวอิสานพัฒนาการมาตั้งแต่การบูรณาการตั้งนั้นจะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆที่ค้นพบไม่ว่าจะเป็นอุทยานประวัติศาสตร์บ้านเชียงจังหวัดอุดรธานีอุทยานแห่งชาติผาแต้มจังหวัดอุบลราชธานีถ้าผ้ามือแดงจังหวัดมุกดาหารซึ่งบางแห่งเชื่อกันว่ามีความเก่าแก่ที่สุดในโลกล้วนแสดงให้เห็นว่าบรรพบุรุษของชาวอิสานรู้จักใช้งานศิลปะพวกภาพและสัญลักษณ์ต่างๆเป็นตัวสื่อความหมายว่าเป็นเวลานานและยังรู้จักเลือกใช้สีและวัสดุที่มีความคงทนสามารถทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศและการกัดกรุดได้เป็นอย่างดีตราดถึงปัจจุบันที่ยังคงบอกเรื่องราวการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษชาวอิสานยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดีซึ่งนักวิชาการและนักประวัติศาสตร์จากท่านพยายามศึกษาว่าคนยุคก่อนประวัติศาสตร์เรานี้ใช้สีที่ทำมาจากอะไรถึงสามารถคงทนได้นานเช่นนี้แต่ก็ไม่สามารถไขข้อสงสัยนี้ได้เชื่อว่าในอนาคตไม่ช้าก็คงจะสามารถค้นพบความจริงที่เก็บซ่อนมาเป็นเวลายาวนานและเมื่อถึงเวลานั้นเราอาจจะหันกลับไปใช้กรรมวิธีเช่นเดียวกับที่บรรพบุรุษของเราเคยใช้หลังจากที่เราใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มานาน

ประเพณีของชาวอิสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นมีส่วนใหญ่จะเกิดจากความเชื่อค่านิยมและสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นและอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อคนในท้องถิ่นประเพณีนี้จัดการถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดความกำลังใจในการประกอบอาชีพและถ่ายทอดแนวความคิดค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆเช่นประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธรเกิดจากการที่คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรเชื่อว่าการ จุดบั้งไฟทำให้เกิดพญาแถนตกลงบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลประเพณีไหลเรือไฟจังหวัดนครพนมเพราะจังหวัดนี้ติดแม่น้ำโขงและใช้ประโยชน์จากน้ำโขงมาตลอดจึงอยากขอบคุณพระแม่คงคาประจำ ลำน้ำโขงที่ได้ให้ความอุดมสมบูรณ์กิด สังคมริมฝั่งโขงดังนั้นจัดประเพณีไหลเรือไฟขึ้นมา

ประเพณีของชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นและที่นี้ส่วนใหญ่จะเกิดจากค่านิยมความเชื่อและสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้นๆ

2.1.1. ความเชื่อของชาวอีสาน

คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อที่มีอยู่ในปัจจุบันชนแต่ละคนซึ่งพยายามหาคำตอบในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมนุษย์จะมีความผูกพันและได้แสดงพฤติกรรมรวมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีในทัศนคติของชาวบ้านเป็นผีที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นผู้ให้ความหมายหรืออาจกล่าวได้ว่าผีเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านผีเป็นสิ่งที่รู้สึกสัมผัสได้อาจจะไม่ได้ด้วยระบบประสาททั้ง 5 หากมันเกิดขึ้นด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธาที่ทำให้เกิดดุลยภาพในสังคมชาวบ้านแม้แต่ในราชสำนักไทยแต่เดิมพิธีกรรมต่างๆก็มีความเชื่อเรื่องผีเข้าไปปะปนอยู่มากความเชื่อเรื่องภูตผีนั้นฝังแน่นอยู่กับคตินิยมของคนไทย แม้แต่พระราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูตผี อยู่ไม่น้อย เช่นการเช่นสรวงพระเสื้อเมืองพระทรงเมืองและหลักเมืองรวมทั้งพิธีสอบสวนคติความสม้ยอดีตโดยใช้พิธีลุยไฟดำน้ำเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของจำเลยซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเป็นความเชื่อในภูตผีวิญญาณทั้งสิ้นแม้แต่สมัยกรุงสุโขทัยซึ่งศาสนาพุทธกำลังเจริญรุ่งเรืองการนับถือผีสาวยังนิยมกันอยู่ในปัจจุบันท้องถิ่นอีสานบางแห่งความเชื่อเรื่องผีก็ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชุมชนอยู่มากสำหรับคนอีสาน

ผีเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวอีสานให้ความสำคัญมากเพราะผูกพันกับการดำเนินชีวิตพอแรกเกิดชีวิตก็ผูกพันกับผีทันทีคือมีพิธีกรรมการสู่ขวัญเด็กแรกเกิดเพื่อให้ผีที่เชื่อว่าเป็นผีร้ายไม่ให้มาทำลายชีวิตที่จะเจริญเติบโตต่อไปในข้างหน้าและให้ผีมาคุ้มครองปกป้องรักษาให้เป็นคนดี มีความเจริญ มีวิถีทางในการดำเนินชีวิตที่ดีภายในภาคหน้าเมื่อเจริญวัยขึ้นการดำเนินชีวิตตามที่ตามโครงการอันเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในอดีตความเชื่อเรื่องผีก็เข้ามามีบทบาทอยู่มากในหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเมื่อถึงวัยอันควรที่จะมีชีวิตคู่เข้าสู่พิธีแต่งงานพ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะดูว่าชายที่จะมาเป็นลูกเขยมีประวัติเป็นอย่างไรตามยึดครองหรือไม่ประพฤติตัวผิดๆหรือไม่เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงพิจารณาเป็นที่พอใจแล้วก็จะจัดให้มีพิธีแต่งงานในพิธีแต่งงานในช่วงหนึ่งจะมีพิธีบอกกล่าวบอก ผีบรรพบุรุษให้ทราบว่ายายหญิงคู่นี้จะใช้ชีวิตร่วมกันขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผีปู่ย่าตายายจงมารับรู้ มาปกป้องรักษาให้ชีวิตคู่ของคนทั้งสองมีการครองเรือนที่มีแต่ความสุข (จิตพิงศ์ พิรุณ, 2553)

จากสาระสำคัญของวิถีชีวิตโดยทั่วไป ของสังคมอีสาน ตามเอกสารของ ชาติพงศ์ พิภูมิกกล่าวถึงคือ วิถีชีวิตของชาวอีสาน ความสำคัญของบุญประเพณี การกำเนิดของประเพณี ต่างๆ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม การรับอิทธิพลจากประเทศที่ใกล้เคียงแลกเปลี่ยนประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ จนทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์หรือสัญลักษณ์ ของท้องถิ่นตัวเองอย่างชัดเจน และยังกล่าวถึงความเชื่อในด้านของผีของชาวอีสาน ความสำคัญที่มาและการบูชา เคารพ นับถือ ในพิธีกรรม ต่างๆ

2.1.2. คติชนชาวบ้านในด้านความเชื่อสืบต่อกันมา

1. มรดกแห่งความเชื่อมาแต่โบราณ

สมองมนุษย์มีความสามารถเรียนอีกอย่างหนึ่งคือมีความคิดคำนึงสามารถวาดภาพจากจินตนาการเมื่อเกิดความสงสัยในความลึกลับซับซ้อนของธรรมชาติก็ใช้ความคิดคำนึงนั้นเป็นเครื่องอธิบาย คำอธิบายอันเกิดจากความคิดคำนึงของมนุษย์มาแต่ดึกดำบรรพ์เช่นนี้เรียกว่าเป็นความเชื่ออันมอบให้แก่คนรุ่นต่อมาขาดสายจนกว่าจะเกิดการค้นคว้าและเห็นจริงเป็นอย่างอื่น แม้ว่าการศึกษาระบบชาติจะเป็นไปตามแนววิทยาศาสตร์แล้วก็ตามความเชื่อจากจินตนาการของมนุษย์ต้องหาหมดไปโดยสิ้นเชิง

ดังนั้นในสมัยที่วิทยาศาสตร์ก้าวหน้าจนมนุษย์สามารถออกเดินทางไปสู่อวกาศได้แล้วเช่นนี้คนเราก็กังไม่ทิ้งความเชื่อเก่าๆเป็นต้นว่าบ้านเมืองมีศาลพระภูมิแม้จะไม่เชื่อจริงจังก็นักก็ต้องมีไว้เพื่อเป็นเครื่องอย่างความอุ่นใจนั่นคือมรดกแห่งความเชื่อโบราณอย่างหนึ่ง

2. ความคิดคำนึงสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์

มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีความสงสัยใฝ่รู้ความจริงตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์มนุษย์ต้องต่อสู้ธรรมชาติอย่างทรหดสิ่งแวดล้อมมีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะบันดาลให้มนุษย์มีอารมณ์มีความหมกมุ่นครุ่นคิดตอนที่ยังเอาชนะธรรมชาติไม่ได้เพราะยังไม่เข้าใจองค์แท้บรรพบุรุษของเราคิดว่ามีอำนาจลึกลับบันดาลอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์อันดุนของธรรมชาติ นั่นคือต้นเหตุหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะมีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้จึงต้องเอาใจเพื่อให้ได้รับความปราณี มีความหวังว่าความปรารถนาของตนจะไม่ล้มเหลวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งตนสร้างขึ้นในความคิดคำนึงนั้นคงจะไม่ทรยศถ้ารู้จักเอาใจไว้ให้ตีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกิดแต่จินตนาการตั้งนี้มีทั้งเดชพระคุณ

3. ความคิดคำนึงอธิบายธรรมชาติแวดล้อม

เมื่อมนุษย์ชาติยังเยาว์อยู่ในสมัยดึกดำบรรพ์นั้นมนุษย์ก็เช่นเดียวกับเด็กเล็กๆสงสัยว่าโลกหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวตนรวมทั้งตนเองเกิดขึ้นได้อย่างไรการหาคำตอบก็อาศัยความคิดคำนึงดังกล่าวแล้วขณะที่แสวงหาคำตอบข้อสงสัยนั้นมนุษย์ใช้ทั้งเหตุผลและอารมณ์ให้ได้มาซึ่งความจริงนั้นๆ อารมณ์หมกมุ่นความคิดคำนึงจึงได้เกิดความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีการประกอบพิธีกรรมถือโชคลางเวทมนตร์คาถาสรางตำนานอธิบายปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์

4. ความเชื่อโบราณกับการอยู่รอด

มนุษย์อยู่รอดได้ด้วยการเรียนรู้อย่างรวดเร็วโดยอาศัยบทเรียนจากประสบการณ์ของผู้อื่น เามาประกอบกับความคิดเห็นของตนเองมนุษย์ชาติอยู่รอดได้สืบพันธุ์มาจนถึงปัจจุบันก็ด้วยความไม่หวงวิชาของผู้ที่รู้มาก่อนมนุษย์มีธรรมชาติชอบสอนอยู่ในตัวแทบทุกคนการสอนการเรียนนั้นต้องใช้ภาษาเป็นสื่อในสมัยดึกดำบรรพ์เมื่อภาษาของมนุษย์มีจำกัดมิได้แตกฉานดังสมัยนี้วิธีที่ดีที่สุดได้ปฏิบัติกันมากก็คืออาศัยพิธีกรรมเป็นเครื่องบันทึกความรู้และถ่ายทอดความรู้ให้ชนรุ่นต่อไป พิธีกรรมบันทึกความรู้ใบหยิกกะทัดรัดที่สุดในพิธีกรรมของคนโบราณเราจะค้นพบความรู้เกี่ยวกับสังคมเช่นกำเนิดของสังคมโครงสร้างทางสังคมการลำดับญาติและความไม่ดูตายความเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันเป็นต้นเมื่อมนุษย์ค้นพบวิธีอันเกิดประโยชน์เช่นกันนะการทำเครื่องมือการทำอาหารการใช้ไฟก็ได้บันทึกพฤติกรรมแห่งวิธีการนั้นๆเป็นแบบเรียกตามภาษามนุษย์วิทยาว่า Ritual หรือพิธีกรรมนั่นเอง

5. ภาษาพูดกับความเชื่อแต่โบราณ

เมื่อครั้งมนุษย์ยังอยู่กันเป็นกลุ่มเล็กๆเป็นสังคมแห่งชนชาวบ้านมีการติดต่อกันด้วยวาจาเท่านั้นยังไม่ได้มีตัวหนังสือเป็นสัญลักษณ์แทนคำพูดมีอะไรก็บอกเล่าต่อต่อกันมา ตัวหนังสือเป็นบันทึกให้ข้อความคงที่ไม่ว่าเวลาจะล่วงไปนานเท่าไรก็ตามเช่นข้อความในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงแม้จะเพิ่งมีการค้นพบเมื่อกว่า 700 ปีต่อมาก็ทำให้เรารู้ว่าชีวิตความเป็นไปของชนชาวไทยกลุ่มนั้นเป็นอย่างไรแน่ ส่วนการบอกเล่าด้วยปากต่อกันมานั้นย่อมมีการต่อเติมเสริมส่งกันมาเป็นทอดๆเรื่องราวจึงอาจเป็นนิยายพิสดารยิ่งขึ้นทุกทีดังนั้นก็เกิดความซับซ้อนในประเพณีเก่าๆหรือความเชื่ออันสืบกันต่อมาในสมัยโบราณอย่างไรก็ตามการศึกษาความเชื่อการสืบต่อกันมาเช่นนี้ย่อมคลี่คลายความเป็นอยู่ของมนุษย์ในอดีตได้เป็นอย่างมาก

2.1.3. คติชนชาวบ้านในด้านพิธีกรรม

1.ความเชื่อกับพิธีกรรม

นักมานุษยวิทยาสังเกตเห็นว่าการประกอบพิธีกรรมคือการถ่ายทอดความรู้แลประสบการณ์ชอบคุณเพื่อนกตให้แก่เพื่อนมนุษย์และคนรุ่นต่อมาสมัยที่มนุษย์ยังมีภาษาจำกัดก็มีวิธีถ่ายทอดความรู้ให้แก่กันโดยการแสดงท่าทางต่างๆเช่นสัตว์สังคมอื่นๆใช้กันอยู่ปรากฏว่าวิธีการง่ายๆสังเกตได้ในฝูงผึ้ง เป็นต้น

นั่นเรียกว่าเป็นพิธีกรรมง่ายๆของสัตว์เป็นการกระทำที่ยังให้เกิดความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ของมันเพราะทำให้มีอาหารเลี้ยงชีวิตเชื่อว่ามนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์ก็คงจะใช้ท่าทางเป็นสื่อแห่งความหมายให้ผู้รู้วิธีหาอาหารที่ตนมีประสบการณ์มาก่อนเป็นการแบ่งปันความรู้ที่ค้นพบจึงทำให้มนุษย์ชาติอยู่รอดจนได้สืบพันธุ์ต่อมาการแสดงท่าทางเช่นนั้นต่อมาก็เพิ่มความซับซ้อนพิสดารยิ่งขึ้นจนกลายเป็นพิธีกรรมในที่สุด

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมอันเกี่ยวกับความอยู่รอดเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ดึกดำบรรพ์ ต่อมากลายเป็นความเชื่อและความเชื่อที่ส่งให้การประกอบพิธีกรรมละเอียดซับซ้อนยิ่งขึ้นเป็นวงจร มีรู้จบ

2. เทียบพฤติกรรมของสัตว์กับของมนุษย์

ถ้าจะถือว่าพฤติกรรมอันซับซ้อนพิสดารของสัตว์ในสถานการณ์หนึ่งเป็นพิธีกรรมของมัน แล้วก็อาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมของสัตว์อยู่แค่ระดับสัญชาตญาณเท่านั้นอย่างไรก็ดีพิธีกรรมของทั้งมนุษย์และสัตว์ก็มีจุดหมายอันเดียวกันคือเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ตนเอง

3. พิธีกรรมคือรหัสแห่งความสำเร็จ

การที่มนุษย์สร้างพิธีรีตองขึ้นนับว่าเป็นพิธีการอันทรงประสิทธิภาพที่จะบันทึกผลสำเร็จแห่งการเรียนรู้เป็นการบันทึกอย่างย่อที่สุด ดังนั้นจึงอาศัยสัญลักษณ์ เมื่อเรานำพิธีกรรมของมนุษย์มาวิเคราะห์จะเห็นสัญลักษณ์แห่งรหัสความรู้จำเป็นต่อความอยู่รอดอยู่เสมอถ้ามองเพียงผิวเผินคนรุ่นหลังอาจมองไม่เห็นสาระสำคัญของพิธีกรรมอันคนโบราณสร้างขึ้นไว้แต่ดึกดำบรรพ์สาระสำคัญเช่นนั้นไม่จำเป็นต่อการอยู่รอดของคนรุ่นเราแต่ก็มีคุณอนันต์ต่อการอยู่รอดของคนโบราณ

4. พิธีกรรมเป็นเครื่องรวมจิตดวงใจ

หลักที่ว่ารวมกันเราอยู่แยกกันเราตายนั้นเห็นได้ชัดเจนที่สุดในหมู่มนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์ เพราะมนุษย์มิได้เกิดมาพร้อมกับเขี้ยวเล็บสำหรับป้องกันตัวมีหน้าซำ้เกิดมาแล้วยังช่วยตัวเองไม่ได้อยู่เป็นเวลานานสมัยเป็นเด็กต้องพึ่งผู้ใหญ่มากกว่าสัตว์ทั้งหลาย แม้กระนั้นบรรพบุรุษของเราก็สามารถยืนหยัดอยู่ในโลกในฐานะผู้พิชิตสิ่งแวดล้อมทั้งปวงทั้งนี้ก็เพราะการร่วมแรงร่วมใจกันเมื่อมนุษย์ประกอบพิธีกรรมรวมกันย่อมก่อให้เกิดความน้อมใจและพร้อมใจกันขึ้น

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเคารพบูชาบรรพบุรุษมีอยู่ในหมู่มนุษย์ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ก่อให้เกิดความสามัคคีเมื่อคนเราเคารพบรรพบุรุษร่วมกันทำให้มนุษย์อยู่รวมกันเป็นปึกแผ่นมนุษย์เท่านั้นที่ทิ้งร่องรอยแห่งพิพิธภัณฑพิพิธภัณฑ์เมื่อเซลล์ปีมาแล้วก็พบว่ามีการประดับประดาหลุมด้วยของมีค่า สมัยนั้นเช่นก้อนหินเครื่องประดับและวัตถุประดิษฐ์ต่างๆ

5. พิธีกรรมแสดงความผูกพันทางเศรษฐกิจ

สมัยเมื่อชนชาวบ้านอยู่กันอย่างมีถ้อยทีถ้อยอาศัยกันอย่างต้องระวังรักษาน้ำใจซึ่งกันและกันการแลกเปลี่ยนใดๆที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องกระทำอย่างละมุนละม่อมการมีพิธีรีตองในการแลกเปลี่ยนทำให้ดวงดงามป้องกันมิให้เกิดความรู้สึดตะขิดตะขวงใจ และช่วยผดุงสัมพันธ์ไมตรีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในหมู่มนุษย์ ตัวอย่างเช่นพิธีแต่งงานซึ่งเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนอย่างหนึ่งวิธีเรียกสินสอดเมื่อมีการสู่ขอย่อมดวงดงามกว่าที่จะตราคาลูกสาวหรือลูกชาย

คำที่คนโบราณคิดขึ้นใช้ก็ดูช่างเหมาะสมเจาะเสียนี่กระไรถึงโสดคือทรัพย์สินซึ่งเป็นเครื่องโสดรับชนชาวบ้านในถิ่นอีสานใช้คำว่าค่าตอ เป็นคำไทยแปลว่าเกี่ยวทางทิมไทยเดิมออกเสียงเป็นนอง หรือหนองมีความหมายเช่นเดียวกันต่อมาทั้งหมดนี้กลายเป็นคำประสมในภาษาไทยเกี่ยวดวงหนองยุ่ง

6. พิธีกรรมย่อเอากำหนดกฎเกณฑ์เอาไว้

ดังได้กล่าวแล้วว่าพิธีกรรมเป็นการย่นย่อกลั่นกรองเนื้อหาของความรู้และความคิดแล้วสร้างสัญลักษณ์ขึ้นแทนตั้งนั้นการกล่าววาทาหรือแสดงกิริยาในการประกอบพิธีกรรมล้วนเป็นรหัสทั้งสิ้น เป็นต้นว่าการจิมเป็นจุด 3 จุดวางในแบบรูปสามเหลี่ยมด้านเท่าชาวฮินดูเรียกว่าติลกันนั้นแปลตรงตัวว่าน้ำมันนั่นก็คือสัญลักษณ์อันหมายถึงพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดทั้ง 3 คือพระศิวะพระพรหมและพระวิษณุ ส่วนชาวพุทธหมายถึงไตรรัตน์คือพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์

กฎเกณฑ์สังคมบัญญัติขึ้นก็ได้ย่อลงในพิธีกรรมอย่างกะทัดรัดเช่นการพนมมือแสดงความนอบน้อมการกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ คือเข้าทั้งสองฝ่ามือทั้งสอง และหน้าผาก 1 ผืนแสดงความเคารพสูงสุดพิธีกรรมประหยัดเวลาและป้องกันความยุ่งยาก เป็นต้น เมื่อนักมานุษยวิทยาศึกษาภาษา การใช้สัญลักษณ์ของมนุษย์แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

- ก. สัญลักษณ์ในด้านความคิดอ่านและทัศนคติ
- ข. สัญลักษณ์ในด้านการแสดงออกด้วยกายและวาทา
- ค. สัญลักษณ์ในการสร้างวัสดุสิ่งของ

สำหรับภาษาอยู่ในข้อ ก และ ข เพราะภาษาแสดงความคิดและทัศนคติของผู้ใช้และเป็นการแสดงออกด้วยกายและวาทาเมื่อนักมานุษยวิทยาทำการศึกษาวัฒนธรรม ของชนหมู่ใดย่อมจะเรียนเสียมิได้ที่จะศึกษาภาษาของชนหมู่นั้นดังตัวอย่างที่จะอธิบายต่อไป

ในการศึกษาภาษานั้นมนุษย์อยู่ยุคยามีความมุ่งหมายต่างจากนักภาษาศาสตร์ขณะที่นักภาษาศาสตร์มุ่งประโยชน์โดยตรงในการเรียนรู้ภาษาเพื่อใช้ในการติดต่อให้เข้าใจกันและมานุษยวิทยามุ่งค้นคว้าลึกลงไปถึงความหมายอันมีอิทธิพลต่อความคิดและทัศนคติต่อค่านิยมและนิสัยใจคอของเจ้าของภาษานั้นอีกด้วย

ตั้งนั้นการศึกษาของนักมานุษยวิทยาจึงมุ่งวิเคราะห์ให้เห็นประวัติแห่งจิตใจมนุษย์กลุ่มนั้นๆ เพื่อให้เข้าใจความคิดงานของเขาในปัจจุบัน ดังได้กล่าวแล้วว่าวัฒนธรรมเป็นภาษาเจิบซึ่งแฝงอยู่ในชีวิตจิตใจของผู้คนแต่ละระดับนักมานุษยวิทยาจึงมุ่งศึกษาภาษาเจิบซึ่งแฝงอยู่ในภาษาใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อในชีวิตประจำวันของผู้คนเหล่านั้นๆ (ประมวณ ดิคคินสัน, 2521)

สรุปคือจะเห็นได้ว่าคติชนชาวบ้านในด้านความเชื่อที่สืบทอดกันมาจะประกอบไปด้วยปัจจัยในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นความเชื่อมาแต่โบราณ ที่เป็นความเชื่ออันมอบให้แก่คนรุ่นต่อมามีชาติสาย จนจะเกิดการค้นคว้าให้เห็นจริงเป็นอย่างอื่น ความเชื่อโบราณกับการอยู่รอด การสร้างพิธีกรรมต่างๆ หรือแม้กระทั่งการสร้างสัญลักษณ์ขึ้น ภาษา การคิด และการสร้างสิ่งของ จนทำให้สามารถเป็นเรื่องราวบอกเล่าถึงปัจจุบันนี้ได้ และสามารถเชื่อมโยงไปถึงงานสร้างประเพณีวัฒนธรรมในปัจจุบันนี้ได้อีกด้วย

2.1.4. ความเชื่อ

(ภิญโญจิตต์ธรรม, 2522) หลายพันปีมาแล้วเมื่อมีมนุษย์เกิดขึ้นมนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้สิ่งแวดล้อมอย่างช้าๆ เพื่อทำให้ความเข้าใจเพราะลูกหรือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับตัวเขามามีผล กับตัวเขาจะขอไม่รู้หรือความดีรับที่เกิดขึ้นบางอย่างทำให้เขาเกิดความทุกข์ยากบางสิ่งก็ทำให้เขาตกใจ มนุษย์จึงเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นอาจเกิดจากอำนาจลึกลับทั้งสิ่งดีและสิ่งเลวร้ายเป็นผู้บันดาลและสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมนุษย์ก็อาจควบคุมได้ถ้าได้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

ความเชื่อแบ่งออกได้ 2 ประเภท

1. ความเชื่อที่มงายไร้เหตุผลคือยังไม่ทราบเจตนา
2. ความเชื่อที่มีเจตนาแฝงอยู่เพื่ออบรมสั่งสอนให้คนประพฤติดีอยู่ร่วมกับสังคมอย่างถูกต้อง และเกิดสุขแก่ตนเอง

จากความเชื่อทั้งสองข้างต้นอาจแบ่งเป็นพวกพวกได้ 12 กลุ่มเป็นอย่างน้อยคือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
2. ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางคืน
3. ความเชื่อโชคลาง
4. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามนิมิตฝัน
5. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
6. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์
7. ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา
8. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ
9. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
10. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด
11. ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ชาติภพ
12. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดีเลขร้ายวันดีวันร้าย

2.1.5. ความเชื่อที่เนื่องมาจากประเพณี

ความเชื่อที่เนื่องมาเป็นประเพณีเช่นเกิด ตาย แต่งงาน ยกบ้าน ทั้งหมดนี้จะการยกตัวอย่างแบ่งไว้ให้ได้พิจารณาด้วยเหตุผล ดังนี้

1. ขวัญข้าวเชื่อว่าข้าวมีขวัญหรือชีวิตลักษณะของขวัญข้าวมี เหล็กกลม เขาวัว ด้ายมัดข้าวแก้ว ใส่น้ำ บรรจุในสมุกหรือกะเชอใบเล็กๆ ตั้งไว้ชนลอมข้าว เชื่อว่าของที่จัดไว้นี้เป็นที่อยู่ของแม่โพสพทำให้กินข้าวไม่เปลืองก่อนเก็บข้าวในนาก็จะมีการผูกขวัญข้าวเพื่ออย่าให้ขวัญไปทีอื่น

2. เด็กแรกเกิดให้เอาหัวไหลผูกคอไว้ เชื่อว่าป้องกันผีมาเอาตัวไปผีจะไม่เข้าใกล้สิ่งที่ผูกอีกอย่างหนึ่งคือมหาหงส์เชื่อกันผีเช่นเดียวกัน

3. เมื่อคนคลอดใหม่ ให้โสะหรือสะหนามไว้ใต้ถุนตรงส่วนที่คลอดเพื่อป้องกันผีและกันเด็กเป็น ทรางในปาก

2.1.6. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมทั้งผีเปรต ยักษ์ ผีเสื้อสมุทร แม่นาง นางตานี นางตะเคียน แม่โพสพ ขอน้ำตัวอย่างประกอบดังต่อไปนี้

1. ถ้าเอารังต่อมาแขวนหน้าบ้านเชื่อกันผีได้
2. ก่อนลงเล่นน้ำในแม่น้ำลำคลองให้ไหว้แม่น้ำคงคาเสียก่อนเชื่อว่าจะได้รับการคุ้มครองจากแม่คงคา
3. ถ้าฝนแล้งให้นำพระพุทธรูปแช่น้ำเชื่อว่าฝนจะตก
4. ภาพผีหลอกให้แก้ผ้าหลอกผีเชื่อว่าผีกลัว

สรุปได้ว่าจากแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมหรือความเชื่อของชาวบ้านชนบทอีสานสามารถอธิบายได้ว่าประเพณีพิธีกรรมแต่ละอย่างนั้นล้วนเป็นการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการเกิดการตายเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวอีสานเมื่อความเจริญทางด้านวัตถุและความทันสมัยต่างๆชาวบ้านจึงมีการปรับตัวในด้านประเพณีและพิธีกรรมซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับบุญประเพณีและพิธีกรรมนี้ผู้วิจัยจะได้นำไปศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่พิธีกรรมในงานขึ้นเขาพนมรุ้งต่อไป

2.2. บุญประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดบุรีรัมย์

2.2.1. การละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นพื้นบ้านสะท้อนถึงแนวคิดในการจัดแสดงต่างๆเพื่อการเริ่มหลังการทำงานหนักในวิธีการผลิตและเพื่อการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกันเป็นกลุ่มสังคมภูมิปัญญาในวิถีชีวิตที่สะท้อนออกมาในการละเล่นหรือการแสดงพื้นบ้านแสดงถึงความเคารพในธรรมชาติและการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกันมากกว่าจะทำลายล้างอย่างที่เป็นอยู่ปัจจุบันแหล่งที่มีการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญได้แก่อำเภอประโคนชัยมีการแสดงพื้นบ้านเป็นพิธีกรรมรักษาคณไข้เรียกว่าเรือมปั่นโจลหรือรำเทพประทับทรง ที่ประโคนชัยนี้ยังมีการแสดงที่เรียกว่า เรือมตลอก หรือ รำกะลา ซึ่งการละเล่นนี้สะท้อนให้เห็น

ประโยชน์ของกระดาษที่สามารถนำเอาเป็นเครื่องใช้ได้หลายอย่างนอกจากนี้ยังมีการแสดงเรือก้อนเตี้ยล รำทอเสื่อ เรือมจับกรับ อีกด้วย

2.2.2. ดนตรีพื้นบ้าน/เครื่องดนตรีพื้นบ้าน

ท้องถิ่นบุรีรัมย์ยุคเดิมนิยมดนตรีประเภทเจียง-กันตรึม ผลิตเครื่องดนตรีจากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติได้ทั้งเครื่องดีดเครื่องตีและเครื่องเป่าเช่นเครื่องดีดจำพวกพิณทำจากลูกน้ำเต้า อังกึยจ ทำจากไม้ไผ่ เครื่องสีจำพวก ซอ เครื่องตีจำพวกกระนาด ฆ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ เครื่องเป่าจำพวกใบไม้ โหวด ปีที่ทำจากเขาควายเป็นต้นแหล่งที่ผลิตเครื่องดนตรีที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบันเช่นที่อำเภอนางรอง อำเภอเมืองอำเภอบ้านกรวดเป็นต้น

2.2.3. ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งมีการปรับของชาวบ้านเดิมให้เป็นระบบและมีจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจนขึ้นโดยท่านเจ้าคุณโอภาสธรรมญาณ วัดท่าประสิทธิ์ ภูมิปัญญาที่สะท้อนในจุดมุ่งหมายของประเพณีขึ้นเขาแสดงถึงการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันเพื่อการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข ที่ดุลยภาพ และยั่งยืนตัวอย่างวัตถุประสงค์สำคัญของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งได้แก่เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมทำบุญ ได้เกิดความสามัคคีเพื่อให้มีโอกาสพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เป็นต้น

2.2.4. ศิลปะการแสดง-หมอลำ

ท้องถิ่นบุรีรัมย์ก็เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆของภาคอีสานยังคงมีศิลปะการแสดงประเภทหมอลำที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดในการดำรงชีวิตที่เคารพธรรมชาติในวิถีการดำรงชีวิตอยู่ทั่วไปแหล่งสำคัญนักแสดงหมอลำได้แก่ตำบลชุมเห็ดอำเภอเมืองหรือที่ตำบลพรสำราญอำเภอคูเมืองเป็นต้น

2.2.5. เพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็กที่มีชื่อเสียงของท้องถิ่นบุรีรัมย์ได้แก่เพลงกล่อมเด็กของป้าพลอย ราชประโคน ตำบลสะเดา อำเภอประโคนชัย ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาในการดำรงวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติเคารพธรรมชาติการขยันขันแข็งในการทำงานในการดำรงชีวิตการเอื้ออาทรต่อเด็กของครอบครัวแม้ว่ามีงานหนักที่ต้องทำในการดำรงชีวิต

2.2.6. ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผลิต

คำสอนเรื่องนิทานพื้นบ้านท้องถิ่นบุรีรัมย์ใช้ร่วมกับท้องถิ่นอื่นๆทั่วไปของภาคอีสานยังคงต้องสืบค้นต่อไปอีกว่ายังคงมีแหล่งใดในท้องถิ่นบุรีรัมย์ที่คงสะท้อนภูมิปัญญาในวิถีชีวิตในวรรณกรรมพื้นบ้านเรานี้อยู่บ้าง

2.2.7. ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมมั่ววัด

พิธีกรรมที่เด่นของท้องถิ่นบุรีรัมย์ที่เป็นที่รู้จักทั่วไปคือพิธีกรรมมั่ววัดซึ่งเป็นพิธีกรรมของชาวไทยเขมรเพื่อการรักษาพยาบาลผู้ป่วยไข้ จะยังคงศึกษาพิธีกรรมนี้ได้ที่บ้าน ตะโกราย ตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง หากพิจารณาองค์ประกอบทางด้านผู้ประกอบพิธีกรรมสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ ล้วนอาศัยพึ่งพาผลิตภัณท์จากธรรมชาติด้วยความเคารพมิใช่แบบทำลายและยังสะท้อนถึงความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันความเกื้อกูลช่วยเหลือกัน (ภูมิจิต เรื่องเดช, 2528)

สรุปได้ว่าการละเล่นของจังหวัดบุรีรัมย์ที่กล่าวมานี้ส่วนมากเป็นการละเล่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาเขมรเป็นส่วนใหญ่ซึ่งนิยมกันมาในอดีต แต่ปัจจุบันนั้นสิ่งเหล่านี้กำลังจะหมดสิ้นไป เพราะไม่มีคนรุ่นใหม่สืบทอด จึงเป็นที่น่าเสียดายถ้าหากทางภาครัฐและภาคเอกชนในท้องถิ่นไม่เห็นถึงความสำคัญศิลปะการแสดงพื้นบ้านเหล่านี้ สมควรที่จะศึกษาและสืบทอดสิ่งที่กำลังจะหมดไป เพื่อให้เป็นมรดก ตกทอดไปยังคนรุ่นหลัง เช่น การละเล่นบางอย่างที่ทางสำนักงานศิลปะและวัฒนธรรมอีสานใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้มีการนำมาประยุกต์และฟื้นฟูขึ้นใหม่ แล้วมีการอบรมเผยแพร่ไปยังครู นักศึกษาและนักเรียนในท้องถิ่นจนเป็นที่แพร่หลายใน นับเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมที่ดี แต่ว่าการนำมาฟื้นฟูอาจยังไม่ครอบคลุมจึงควรนำมาเผยแพร่หรือแสดงในงานโอกาสต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานประจำปีของตำบล อำเภอ จังหวัดหรืองานเทศกาลต่าง ๆ เป็นการแสดงให้เห็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างเชิงรุก ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้ศึกษาเป็นแนวคิดเกี่ยวกับ วิถีชีวิตและความเชื่อในสังคมอีสานต่อไป

3. เอกสารที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์อาศัยอยู่บนพื้นพิภพตลอดมาทุกยุคทุกสมัยมนุษย์มักมีความสงสัยและตั้งปัญหาถามตัวเองว่าพวกเขาเป็นใครมาจากไหนทำไมเขาจึงมีพฤติกรรมและวิถีชีวิตดังเช่นที่เป็นอยู่ดูเหมือนว่าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาตินั้นจะเป็นผลของความพยายามที่จะตอบปัญหาพื้นฐานเหล่านี้ มนุษย์ในสมัยโบราณมีความรู้และขีดความสามารถจำกัดเขาจึงไม่สามารถรวบรวมข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนเพื่อใช้อธิบายปัญหาและข้อสงสัยต่างๆได้แก่มนุษย์ย่อมหาทางออกให้กับตนเองเสมอและการหาทางออกให้กับปัญหาที่มนุษย์สงสัยแต่ไม่สามารถอธิบายได้มักจะออกมาในรูปแบบของเทพนิยายและคติพื้นบ้านต่างๆที่กล่าวถึงต้นกำเนิดหรือตำนานแห่งพระบุตรและประวัติความเป็นมาในอดีตของชนเผ่าตน

นอกเหนือจากมานุษยวิทยากายภาพแล้วการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาอีกด้านหนึ่งคือการศึกษามนุษย์จากแง่มุมของสังคมวัฒนธรรมอันเป็นสาระหลักของมานุษยวิทยาวัฒนธรรมนักมนุษยวิทยาศึกษาเปรียบเทียบมนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆเพื่อบันทึกทำความเข้าใจและอธิบายวิถีชีวิตระบบความเชื่อการผลิตพิธีกรรมระบบการเมืองการรวมกลุ่มดนตรีภูมิปัญญาภาษาภาวะเปรียบเทียบและ

ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมในด้านอื่นๆเพื่อทำการเปรียบเทียบและอธิบายความคล้ายคลึงและแตกต่างของมนุษย์ในสังคมต่างๆทั่วโลก

มานุษยวิทยาวัฒนธรรมยังแยกออกเป็น 3 สาขาย่อยๆคือ โบราณคดีภาษาศาสตร์และชาติพันธุ์วิทยาถึงแม้ว่าแต่ละสาขามีความสนใจในประเด็นที่แตกต่างกันออกไปแต่ทุกสาขาก็อาศัยข้อมูลด้านวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการศึกษาถึงแม้ว่านักโบราณคดีนักภาษาศาสตร์และนักชาติพันธุ์วิทยาจะมีแนวคิดและวิธีการศึกษาที่แตกต่างกันแต่ทุกสาขาก็สนใจในการเก็บบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถนำมาอธิบายแบบแผนพฤติกรรมและแนวทางที่สังคมวัฒนธรรมต่างๆทั่วโลกและพัฒนาปรับตัวและเปลี่ยนแปลงจากอดีตจวบจนปัจจุบัน

(ยศ สันติสมบัติ, 2559) ได้กล่าวไว้ว่าความหมายของวัฒนธรรมตามแนวความคิดมานุษยวิทยา สังคมมนุษย์แต่ละสังคมมีความแตกต่างกันในแทบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการเมือง เศรษฐกิจศาสนาและค่านิยมต่างๆแต่ภายใต้ความแตกต่างเหล่านี้สังคมทุกหนแห่งทั่วโลกมีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือสังคมเป็นการรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกการที่สังคมจะดำเนินไปได้ด้วยดีนั้นพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนจะต้องเป็นสิ่งที่คาดคะเนได้สมาชิกทุกๆคนจะต้องคาดคะเนได้ว่าคนอื่นจะมีพฤติกรรมเช่นใดในสถานการณ์ต่างๆในสังคมมนุษย์ความสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นได้อย่างถูกต้องเป็นผลมาจากการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ในปัจจุบันคำว่าวัฒนธรรมเป็นคำพูดคั่นหูที่เราใช้กันในชีวิตประจำวันเราอาจได้ยินคนทั่วไปพูดว่าคุณอนันต์เป็นผู้มีวัฒนธรรม ซึ่งอาจหมายความว่าคุณอนันต์เป็นผู้มีกิริยามารยาทดีมีการศึกษาสูงหรือมีรสนิยมด้านศิลปะและดนตรีแต่ความหมายเหล่านี้มิใช่ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมตามแนวความคิดทางมานุษยวิทยา

จากการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมต่างๆทั่วโลก นักมานุษยวิทยาได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการด้วยกันคือ

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดรวม (shared ideas)
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (culture is learned)
3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (symbol)
4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา
5. วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ
6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลาอัตลักษณ์และความ

เป็นชาติพันธุ์

ในอดีตนั้นมโนทัศน์เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์หรือความเป็นชาติพันธุ์มักมีการใช้กันอย่างคลุมเครือและมีในที่แตกต่างกันออกไปหลายประการด้วยกันกลุ่มชาติพันธุ์หมายถึงกลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกันเป็นหน่วยทางสังคมการเมืองและระบบเครือญาติเดียวกันผ่านประสบการณ์ทาง

ประวัติศาสตร์ชุดเดียวกันและมีแบบแผนทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ในเวลาต่อมา นักมานุษยวิทยา เริ่มนำเสนอแนวคิดใหม่ที่เราควรมองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในลักษณะที่เป็นจิตสำนึกทาง ประวัติศาสตร์ในแง่ี่ความเป็นชาติพันธุ์มิใช่จะไร้อย่างที่ถูกกำหนดจากสายเลือดโดยกำเนิด หากแต่เป็นผลมาจากการจงใจเลือกกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มเลือกสรรประวัติศาสตร์ของตนเองเลือกที่จะหยิบยกเอาเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ มาตีความในลักษณะที่มีนัยสำคัญต่อชีวิตทางสังคมของตน การทำความเข้าใจกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนกลุ่มหนึ่งจึงควรเริ่มต้นจากการศึกษาสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชนกลุ่ม

ความเป็นชาติพันธุ์หรือสำนึกของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไม่ได้เกิดเพราะความแตกต่างทาง วัฒนธรรมแต่กลับเกิดขึ้นในสภาวะที่มีการเผชิญหน้าหรือมีการขัดแย้งในการจัดสรรและการใช้อำนาจ ภายในระบบสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้อาศัยอยู่ โดยเฉพาะในบริบททางสังคมสมัยใหม่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เริ่มมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันผ่านทางกลไกตลาดและระบบทุนนิยมเพิ่มมากขึ้นใน สภาวะการณ์เช่นนี้ความเป็นชาติพันธุ์จึงถูกสร้างใหม่และปรับใช้โดยผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ต่าง ๆ เพื่อเป็นยุทธวิธีในการแสวงหาผลประโยชน์ภายใต้เงื่อนไขของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่มี การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมีผลประโยชน์ร่วมกันและแข่งขันกับ กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อรักษาและกีดกันมิให้ชนกลุ่มอื่นเข้าถึงทรัพยากรที่หายากเช่นที่ดินอีกครั้งเพื่อจัด องค์การทางสังคมและช่วงชิงความได้เปรียบในความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

ในสังคมไทใต้คงการใช้ข้าวเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไท ได้ให้ความหมายเฉพาะต่อ ประสบการณ์ของการถูกรอบงำทางเศรษฐกิจและการเมืองการขายข้าวเหลือกินให้ชาวจีนเป็น รูปแบบหนึ่งของการโต้ตอบทางสัญลักษณ์ของคนไท ข้าวกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายต่อ ประสบการณ์ที่คนไทเผชิญหน้าอยู่ ทั้งในด้านการปรับตัวเข้ากับระบบทุนนิยมที่เข้ามากับคนจีนเป็น สัญลักษณ์ของการต่อต้านการครอบงำทางการเมืองและเป็นเครื่องมือในการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทไปพร้อมกัน

นอกเหนือจากข้าวที่ถูกนำมาใช้เป็นการโต้ตอบทางสัญลักษณ์ของคนไท การจัดงานบุญทาง พุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานปอยพาราหรือปอยพระเจ้าก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการปรับ ประเพณีเดิมเพื่อจัดองค์กรทางสังคมใหม่ในสภาวะที่คนไทต้องการรวมตัวกันเพื่อแข่งขันกับกลุ่มชาติ พันธ์อื่น ๆ การจัดงานปอยในรูปแบบใหม่เน้นการรวมตัวทางสังคมสมาชิกในหมู่บ้านสร้างเสริม ความรู้สึกเป็นอันดับหนึ่งอันเดียวกันของคนไท และในขณะเดียวกันเป็นการต่อยอดอัตลักษณ์ทางชาติ ติพันธ์ผ่านทางสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิมงานปอยเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกซึ่งความเลื่อมใสศรัทธา ทางพระพุทธศาสนาของคนไท ซึ่งแตกต่างไปจากชาติอื่น ๆ อย่างชัดเจน

การต่อยอดอัตลักษณ์ของความเป็นไทยยังปรากฏในรูปของการอ้างสิทธิในการถือครองที่ดินที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และเป็นการศึกษาคนกลุ่มอื่น ๆ ให้เข้ามาแข่งขันและแย่งชิงทรัพยากรที่หายากและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน ในการต่อยอดอัตลักษณ์ความเป็นไทย ซึ่งให้ผลประโยชน์โดยตรงและเชื่อมโยงกับสิทธิในการใช้ที่ดินนี้ ชาวไทได้ปรับเปลี่ยนประเพณีและกฎเกณฑ์ดั้งเดิมหลายประการเช่นปรับเปลี่ยนประเพณีในการแต่งงานของคนไทยโดยญาติให้ลูกหลานแต่งงานแต่เฉพาะกับคนไทยในหมู่บ้านด้วยกันเองเท่านั้นอีกทั้งยังได้พลิกฟื้นองค์กรสังคมในอดีตอย่างเช่นกลุ่มผู้อาวุโสขึ้นมาทำหน้าที่ในการให้ความชอบธรรมกับการแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณีเพื่อรับรองสิทธิของหนุ่มสาวที่แต่งงานใหม่ในการขอส่วนแบ่งที่นาเมื่อตั้งครวเรือนใหม่ในอนาคตต่อไป

3.1. การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการตอบโต้ทางสัญลักษณ์

จากการทำวิจัยภาคสนามที่ตอยคะฉิ่นเมื่อห้าสิบปีมาแล้ว เอ็ดมัตต์ ลีช นักมานุษยวิทยาอังกฤษ ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยซึ่งตั้งรกรากพำนักอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายในรัฐฉานของพม่าและบริเวณใกล้เคียงเอาไว้ว่าชุมชนชาวไทมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการด้วยกันคือประการแรกชุมชนไทเป็นชุมชนที่มีวิธีการผลิตแบบนาดำนิยมตั้งรกรากในบริเวณที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาริมฝั่งน้ำหรือที่ราบลุ่มอื่นๆที่เหมาะสมกับการทำนาดำและการปลูกข้าวเจ้าซึ่งเป็นอาหารหลักของคนไท ประการที่สองคนไทเป็นชาวพุทธนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท คนไทมีความเลื่อมใสในพระพุทธรูปอย่างเคร่งครัดและประการที่สามชุมชนไทเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทหรือระบบการปกครองที่มีเจ้าฟ้าเป็นประมุขเกณฑ์ทั้ง 3 ประการในการพิจารณาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทดังกล่าวข้างต้นมีความเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่นความมั่งคั่งที่มาจากการสะสมทรัพย์สินส่วนเกินในวิธีการผลิตแบบนาดำสัมพันธ์กับความเชื่อทางพุทธศาสนาและการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไท

แม้เวลาจะล่วงเลยมากกว่าครึ่งศตวรรษแต่เกณฑ์ในการพิจารณาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทตามที่ลีชเสนอเอาไว้ ก็ยังคงเป็นประเด็นที่น่าสนใจและจุดนี้เราก็ได้พิจารณาการสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ต่างชาติพันธุ์และการโต้ตอบทางสัญลักษณ์ของคนไทได้คงในปัจจุบันโดยอาศัยเกณฑ์ทั้งสามประการดังกล่าวและจะยกตัวอย่างจากสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทสามประการด้วยกันคือ

ข้าวในฐานะเป็นสัญลักษณ์แห่งวิถีชีวิตของชุมชนชาวนาไท

งานปอยในฐานะเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อและความเลื่อมใสในพระพุทธรูป

และการแต่งงานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตซ้ำความเป็นชุมชนในสังคมไท

กล่าวได้ว่า ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ ได้ศึกษาเกี่ยวกับมานุษยวิทยาวัฒนธรรมที่แบ่งออกเป็น 3 สาขาย่อยๆคือโบราณคดีภาษาศาสตร์และชาติพันธุ์วิทยาถึงแม้ว่าแต่ละสาขาจะมีความสนใจในประเด็นที่แตกต่างกันออกไปแต่ทุกๆสาขาก็อาศัยข้อมูลด้านวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการศึกษาถึงแม้ว่านักโบราณคดีนักภาษาศาสตร์และนักชาติพันธุ์วิทยาจะมีแนวคิดและวิธีการศึกษาที่

แตกต่างกันแต่ทุกสาขาก็สนใจในการเก็บบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถนำมาอธิบายแบบแผน พฤติกรรมและแนวทางที่สังคมวัฒนธรรมต่างๆทั่วโลกและพัฒนาปรับตัวและเปลี่ยนแปลงจากอดีต จวบจนปัจจุบัน และยังได้กล่าวถึงการสร้างสัญลักษณ์ และอัตลักษณ์ที่สร้างเป็นภาพตัวแทนของ ชุมชนสังคมนั้นได้

สรุปได้ว่าวัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะวิถีชีวิตของหมู่คณะลักษณะที่ แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมกลืนก้าวหน้าของชาติและศีลธรรม อันดีของประชาชน พฤติกรรม และสิ่งที่คนในหมู่คณะผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และ ร่วมใจอยู่ในหมู่ของพวกตน การท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ดังนี้คือเป็น การศึกษาวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ รวมถึงประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย ภาษาที่ใช้สื่อสารการ กินอยู่ให้วัฒนธรรมเหล่านี้สามารถเกิดการบริหารการท่องเที่ยวที่ดีเพื่อที่จะสามารถใช้พื้นที่ที่เป็น ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยไม่ทำให้มันเสื่อมโทรมลงโดยการพัฒนาการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3.2. มนุษย์กับสัญลักษณ์

(อคิน รพีพัฒน์, 2551) ในภาษาไทยเรามีความแตกต่างชัดเจนระหว่างเครื่องหมายกับ สัญลักษณ์หลายอย่างที่เกียร์ชอบกว่าไม่ใช่สัญลักษณ์ในความหมายของเขานั้นเป็นเพียงเครื่องหมายใน ภาษาไทยเช่นว่าเมฆดำส่อให้เห็นว่าฝนจะตก ธงแดงหมายถึงอันตรายและธงขาวหมายถึงยอมแพ้ ส่วน คำอุปมาอุปไมยในร้อยกรองก็ไม่ใช่สัญลักษณ์ สำหรับเกียร์ชนั้น สัญลักษณ์คืออะไรก็ตามการกระทำ เหตุการณ์คุณลักษณะหรือความสัมพันธ์ที่ใช้เป็นสื่อเพื่อบรรยายความคิดแนวความคิดนั้นคือความหมาย ของสัญลักษณ์ตัวอย่างของสัญลักษณ์ที่เกียร์ช ยกมากล่าวคือไม้กางเขนซึ่งไม่ว่าจะอยู่ในการสนทนาใน การจินตนาการหรือเป็นรูปปรากฏบนฟ้าหรือห้อยอยู่ที่คอก็เป็นสัญลักษณ์ ในบทความเรื่องผลกระทบ ของมโนทัศน์วัฒนธรรมที่มีต่อมโนทัศน์มนุษย์เกียร์ชเห็นว่ามนุษย์ที่ปราศจากวัฒนธรรมจะเป็นสัตว์ที่ ทำอะไรไม่ได้เลยเพราะมนุษย์ขาดสัญชาตญาณที่จำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ในโลกต่างจากสัตว์อื่น ๆ ที่มีสัญชาตญาณเพื่อการดำรงอยู่เช่นการสร้างรังของผึ้งมนุษย์ได้วิวัฒนาการขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับ วัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้แข่งขันทำให้เราจำเป็นต้องตั้งสัญชาตญาณ อันได้รับสืบทอดมาทางกรรมพันธุ์เพื่อความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวทำให้ได้ความรู้มา ช่วยให้เราทำอะไรต่าง ๆ เพื่อให้อยู่รอดได้เราต้องพึ่งพาวัฒนธรรมมากขึ้นเรื่อยๆที่มาของวัฒนธรรม ก็คือสัญลักษณ์ที่ไดรวรรวมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆดังนั้นสัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต ทางสังคมในทุกๆด้าน เกียร์ชสรุปว่าแน่นอนหากไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรมแต่ก็เช่นเดียวกันและสำคัญ กว่าคือว่าถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีมนุษย์

3.3. ลักษณะของสัญลักษณ์

การกระทำทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นการสร้างการเข้าใจและการใช้รูปแบบของสัญลักษณ์ถือเป็นกิจกรรมทางสังคมดังนั้นความหมายของสัญลักษณ์จึงมีความเป็นสาธารณะซึ่งเพลงง่ายๆว่ารู้จักกันไปเป็นของส่วนรวมการที่คนในกลุ่มใช้สัญลักษณ์ใดในการสื่อสารระหว่างกันได้ความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นก็เป็นที่รู้จักในกลุ่มคนเหล่านั้นเรื่องนี้สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิธีการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์จากสายตาของคนใน (emic หรือ from the actor's point of view) สำหรับที่นี่จะต้องแปลงไว้ก่อนว่าระบบหรือกลุ่มอันซับซ้อนของสัญลักษณ์นี้เป็นที่มาของข่าวสารจากภายนอกสัญลักษณ์อยู่ภายนอกตัวเราและอาจสืบทอดไปให้คนอื่นได้หลังเราตายแล้วกลุ่มของสัญลักษณ์ทำหน้าที่จัดโปรแกรมให้แก่กระบวนการทางสังคมและจิตวิทยาซึ่งหล่อหลอมพฤติกรรมที่เปิดเผยและเป็นสาธารณะ

เกียร์ชเปรียบเทียบสัญลักษณ์กับยีนส์หรือหน่วยพันธุกรรมเหตุที่หน่วยพันธุกรรมหรือยีนส์ในมนุษย์จัดโปรแกรมหรือกำหนดแผนให้มนุษย์เบสกว้างๆไม่จำเพาะเจาะจงมนุษย์จึงต้องพึ่งโปรแกรมหรือแผนของวัฒนธรรมจากภายนอกบีเวอร์ซึ่งเป็นสัตว์รูปร่างคล้ายนกต้องการเปลี่ยนสถานที่ที่เหมาะสมและวัตถุประสงค์เท่านี้ในการสร้างเขื่อนกันน้ำและวิธีการสร้างเป็นไปตามธรรมชาติและร่างกายของมันแต่มนุษย์ต้องการมโนทัศน์ว่าการสร้างเขื่อนนั้นทำอย่างไรซึ่งเขาจะได้อมโนทัศน์นั้นจากสัญลักษณ์

อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์นั้นย่อมมีการสร้างสัญลักษณ์และสิ่งที่สารารถแทนเป็นความจำหรือแทนความรู้ที่นึกคิดได้ เช่นสัญลักษณ์ ไม้กางเขน ที่ใช้แทนเป็นความรู้ที่นึกคิดของคนได้ทั้งในความรู้สึกลงและในทางปฏิบัติ อย่างไรก็ตามมนุษย์กับสัญลักษณ์จึงจำเป็นต้องการหาสิ่งมาแทนความทรงจำนั้นๆ

3.4. วัฒนธรรม

ความหมายของ “วัฒนธรรม” หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี และความสามารถอื่นๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรมเป็นแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ไม่ว่าจะในทัศนะของผู้อื่นจะเห็นเป็นความเจริญงอกงามหรือความเลวทราม ไม่ว่าจะแบบวิถีของการดำรงชีวิตนั้นจะยืนอยู่มาช้านาน หรือเพิ่งเกิดขึ้นก็ตาม ถ้าคนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มนั้นเห็นชอบที่จะดำรงชีวิตในเช่นนั้นแล้ว

ประวัติศาสตร์ให้ความหมาย "วัฒนธรรม" หมายถึงปรับปรุง หรือผลิตขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในชีวิตของมนุษย์ในสวนรวมที่ถ่ายทอดกันได้เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อนสืบทอดกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึง

เป็นทั้งความคิดเห็น เป็นผลผลิตหรือการที่มนุษย์ได้กระทำร่วมกันในลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบประเพณี

(สมศักดิ์ ศรีสุขสันติ, 2550) อธิบายว่า วัฒนธรรม (Culture) ในทางภาษาคำว่า "วัฒนธรรม" เป็นคำที่มาจากภาษาบาลี และสันสกฤต คำว่า "วัฒนธรรม" เป็นภาษาบาลี แปลว่า สิ่งที่เกิดจากองคกร ความก้าวหน้า "ธรรม" เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง คุณความดีเมื่อนำมารวมกัน "วัฒนธรรม" จึงหมายถึง คุณธรรมหรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม หรือวัฒนธรรม หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น พิธีแห่เทียน เข้าพรรษา พิธีทำบุญสงกรานต์ พิธีทำบุญเทศน์มหาชาติ และพิธีทอดกฐิน เป็นต้น

3.5. ลักษณะของวัฒนธรรม ในสังคมไทยโดยทั่วไป พอสรุปได้ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) หมายถึง วัฒนธรรมมีความจำเป็นเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคมมนุษย์ เนื่องจากสังคมกับวัฒนธรรมไม่สามารถที่จะแยกจากกันได้ถ้าวัฒนธรรมมนุษย์ไม่สามารถอยู่ในสังคมได้ จะมีสภาพเหมือนกับสัตว์ ไม่มีการจัดระบบไม่ใช่สังคมมนุษย์

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man Made) หมายถึง วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาเอง หรือติดตัวมาแต่กำเนิด หรือการถ่ายทอดทางพันธุกรรม นิสัย และความสามารถของมนุษย์ แต่มนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมา แล้วกำหนดความหมาย สัญลักษณ์ หน้าที่ของที่สร้างขึ้นมาจนสมาชิกได้ยอมรับเป็นลักษณะเฉพาะของสังคม

3. วัฒนธรรมมีการยอมรับร่วมกัน (Is shared) เมื่อมนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาภายในสังคมตามความจำเป็นและความเหมาะสมของสังคมนั้น ๆ แล้ววัฒนธรรมนั้นจะต้องเป็นยอมรับเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมเพราะจะพักให้วัฒนธรรมอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ (Is learned) การที่มนุษย์รู้จักวัฒนธรรมหรือปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น เกิดจากการเรียนรู้ ไม่ใช่เกิดจากสัญชาติญาณ เช่น กิริยามารยาทการพูดจาทักทาย เกิดจากการเรียนรู้ทั้งนั้น จนมีการพัฒนาขึ้นมาเป็นบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลในสังคม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันว่าเป็นสมาชิกของสังคม

5. วัฒนธรรมต้องมีการถ่ายทอด (Is transmitted) หมายความว่า วัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นดำรงอยู่ในสังคมมนุษย์ได้ นอกจากการเรียนรู้ของสมาชิกแล้วมนุษย์มีวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกรุ่นหลานให้ปฏิบัติสืบต่อมา เช่น พ่อแม่อบรมสั่งสอนวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้แก่บุตรหลานของตน หรือสมาชิกได้รับการถ่ายทอดจากโรงเรียนโดยตรงหรืออาจจะได้รับการถ่ายทอดทางอื่นเช่นการได้รับการแพร่กระจายวัฒนธรรมทางสื่อสารมวลชน เป็นต้น

6. วัฒนธรรมของแต่ละสังคมความแตกต่างกัน (Varieties) ความแตกต่างที่เกิดขึ้น ไม่สามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบว่าวัฒนธรรมของสังคมใดดีกว่ากัน ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละวัฒนธรรม มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมนั้นเป็นผู้สร้างขึ้นและยอมรับนำมาประพฤติปฏิบัติกัน แนวความคิดที่ว่าวัฒนธรรมมีส่วนเหมาะสมในสังคมของตนนั้น เรียกว่าวัฒนธรรมสัมพัทธ์ (Cultural relativism) ส่วนใหญ่สมาชิกบางคนในสังคมอาจจะเห็นว่า วัฒนธรรมคนดีกว่าวัฒนธรรมของสังคมอื่น โดยยึดเอาชาติพันธุ์ของตนเป็นใหญ่ เรียกสมาชิกที่มีแนวความคิดแบบนี้ว่า ความหลงชาติพันธุ์ (Ethnocentrism)

7. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ (Is changed) หมายความว่า วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของสภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคม เนื่องจากสังคมไม่ได้อยู่นิ่ง วัฒนธรรมก็จะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเช่นกัน ซึ่งเราอาจจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ว่าวัฒนธรรมการแต่งกายของไทยสมัยก่อนได้เปลี่ยนแปลงมาจนถึงลักษณะการแต่งกายในสมัยปัจจุบัน โดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงมักเป็นไปได้ 2 วิธีคือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในสังคม และการประดิษฐ์คิดค้น และการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกสังคม เช่นการยืมเอาวัฒนธรรมหรือการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมอื่นเข้ามาในสังคม ทั้งนี้เกิดจากการติดต่อทางวัฒนธรรม

8. วัฒนธรรมอาจจะสลายไปได้ หมายถึง วัฒนธรรมในสังคมนั้นเมื่อไม่มีการถ่ายทอดสืบต่อแล้ววัฒนธรรมนั้นจะสลายไปอย่างตายไป (Dead culture) ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมจะมีชีวิตอยู่เมื่อยังมีมนุษย์และมีสังคมอยู่บางครั้งเราไม่ทราบที่วัฒนธรรมในสมัยนั้นเป็นอย่างไรเพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ด้อยสมบูรณ์ เช่น วัฒนธรรมของอาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรไทย เป็นต้น บางครั้งเราอาจจะนับว่าวัฒนธรรมหนึ่งอาจจะถูกกลืนจากวัฒนธรรมอื่นที่แข็งแกร่งหรือรับเอาวัฒนธรรมมาทั้งหมด ทำให้วัฒนธรรมเดิมไม่ค่อยมีหรือหมดไปได้

9. วัฒนธรรมเป็นผลรวมของหลาย ๆ สิ่งหลาย ๆ อย่าง (Integrative) เราอาจจะกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งเป็นผลรวมของแบบแผนหรือแนวทางการดำเนินชีวิตเข้าด้วยกัน หรือที่เราเรียกว่าแบบแผนวัฒนธรรม (Culture Pattern) ซึ่งประกอบขึ้นมาจากส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (Culture traits) และแบบแผนของการรับประทานอาหาร จะประกอบด้วยส่วนย่อยต่าง ๆ เช่น ถ้วยจาน ช้อน โต๊ะ แก้วอาหาร แก้วน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้เราถือว่าแบบแผนวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมรวมหรือ วัฒนธรรมใหญ่แล้ว เราอาจจะแบ่งวัฒนธรรมย่อย ๆ ได้อีกเพราะว่าภายในสังคมยากที่จะมีวัฒนธรรมเดียวกันหมด แต่อาจจะแตกต่างในรายละเอียดปลีกย่อย เช่นวัฒนธรรมไทยตามภาคต่าง ๆ วัฒนธรรมย่อยทางชาติพันธุ์ (Ethnic Subculture) วัฒนธรรมย่อยตามท้องถิ่น (Egional Subculture) วัฒนธรรมย่อยทางอายุ (Age Subculture) และวัฒนธรรมย่อยทางอาชีพ เป็นต้น

10. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม (Social Heritage) ข้อนี้อาจจะกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมไม่ได้เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสังคม แต่เป็นส่วนรวมจึงเป็นสมบัติของสมาชิกทุกคนเรา ย่อมจะทราบแล้วว่าวัฒนธรรมได้มีการถ่ายทอดจากสมาชิกรุ่นหนึ่ง ๆ ไปสู่สมาชิกรุ่นอื่น ๆ วัฒนธรรม จากอดีตได้ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน จนเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมได้ปฏิบัติกัน เราอาจจะกล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมโดยกว้าง ๆ ได้ว่า ลักษณะของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้ สร้างขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการ และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของสมาชิกในสังคมทำให้สมาชิกได้ เรียนรู้จากการทอดของสังคมวัฒนธรรมในแต่ละสังคมย่อมจะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทาง สังคมนั้นวัฒนธรรมอาจจะเปลี่ยนแปลงและสลายไปได้ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นผลรวมของหลาย สิ่งหลายอย่าง จนเราอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม

3.6. หน้าที่ของวัฒนธรรม

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการ ดำรงชีวิตในสังคม วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้ อย่างเหมาะสมหน้าที่ของวัฒนธรรมมีอยู่หลายประการที่สำคัญ ดังนี้คือ

1. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบสถาบัน เพราะสถาบันเป็นระเบียบแนวทางปฏิบัติ ที่เป็นระบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิก และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคมเช่น รูปแบบ ของครอบครัว รูปแบบของการแต่งงาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าแตกต่างกันไปในสังคมต่าง ๆ เช่นสังคมไทย โดยทั่วไปกฎหมายให้ชายมีภรรยาเดียวแต่ในสังคมที่นับถือศาสนาอิสลาม ชายสามารถมีภรรยาได้ อย่างมาก4คนเป็นต้น

2. วัฒนธรรมทำหน้าที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคมเพื่อที่จะให้มนุษย์ทราบว่าใน สถานการณ์ หรือเหตุการณ์หรือทำกิจกรรมอะไรก็ตาม เราจะทราบว่าจะมีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง ซึ่ง วัฒนธรรมได้กำหนดบทบาทและความสัมพันธ์เดียว เช่น เมื่อไปงานศพชายต้องใส่เสื้อสีขาว หลงใส่ เสื้อสีขาวหรือชุดดำ และต้องอยู่ในลักษณะสงบเสงี่ยมหรือเมื่อเวลาไปพบพระสงฆ์จะต้องเข้าไปด้วย อากัปกิริยาสำรวมและเรียบร้อย เป็นต้น

3. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดค่านิยมของบุคคลในสังคม เมื่อมนุษย์มีวัฒนธรรมเป็นเครื่อง กำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ว่า มนุษย์จะแสดงออกอย่างเหมาะสมถูกต้องเพียงใด เช่น ในปัจจุบันค่านิยม ของสังคมชนบทอย่างหนึ่งก็คือ ค่านิยมการศึกษาอยากให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น กว่าตนเอง เป็นต้น

4. วัฒนธรรมเป็นแนวทางที่มนุษย์ใช้ในการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาจนเป็นบุคลิกภาพการ อบรมเลี้ยงดูในสังคมแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมกำหนดถึงการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นอย่างดี เป็นการ ถ่ายทอดความรู้ และเป็นการสร้างบุคลิกภาพให้แก่สมาชิกใหม่ของสังคมเพื่อสมาชิกใหม่จะได้ ประพฤติปฏิบัติได้ตามที่สังคมต้องการ

5. วัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์เมื่อมนุษย์อยู่ด้วยกันหลายคนจำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจต่อกัน มนุษย์จึงได้สร้างสัญลักษณ์สัญลักษณ์ที่สำคัญคือภาษาเขียน ต่อมาประเภทสื่อสารได้พัฒนา เช่นโทรเลขโทรศัพท์ และการติดต่อสื่อสารโดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์

6. วัฒนธรรมเป็นวิธีการควบคุมทางสังคม ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ไม่อาจที่จะปล่อยให้บุคคลแต่ละคนแสดงพฤติกรรมของตนที่ปรารถนาทำให้เกิดปัญหาและความวุ่นวาย มนุษย์จึงได้สร้างกฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณี ข้อห้าม และจารีตต่างๆ มาควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคม แม้นในแต่ละคนก็จะมีวิธีการควบคุมสังคมแตกต่างกันด้วย

7. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดเป้าหมายของชีวิต เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายของชีวิตของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไป เช่น นักศึกษาในคณะวิศวกรรมศาสตร์ เมื่อเรียนจบแล้วอยากจะไปทำงานในตำแหน่งวิศวกรที่มีรายได้มาก

เราจะเห็นได้ว่าหน้าที่ของวัฒนธรรมมีหลายประการตามที่กล่าวแล้วข้างต้นได้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้มนุษย์ดำรงชีวิตร่วมกันภายในสังคมได้อย่างเหมาะสม

3.7. ประเภทของวัฒนธรรม

นักสังคมวิทยาส่วนใหญ่มักจะแบ่งวัฒนธรรมออกเป็นประเภทใหญ่ๆ กล่าวคือ

1. วัฒนธรรมด้านวัตถุ (Material Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เน้นสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ สิ่งของ หรือวัตถุที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดค้นและสร้างขึ้น เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เครื่องบิน เครื่องยนต์สิ่งก่อสร้าง อาคารเรือน เป็นต้น

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่ด้านวัตถุ (Non-Material Culture) ในวัฒนธรรมที่เน้นนามธรรม ได้แก่ ภาษา ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ลัทธิประเพณีต่างๆ เป็นวัฒนธรรมทุกอย่างนอกเหนือจากที่เป็นวัตถุ มาอยู่ในวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีพของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเห็นเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุนั้นมีขอบเขตของเนื้อหากว้างมาก ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 3 ประเภทคือ

1. วัฒนธรรมด้านวัตถุ (Material Culture) เป็นวัฒนธรรมในด้านวัตถุที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีพของมนุษย์

2. วัฒนธรรมความคิด (Ideal Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดทุกอย่าง เช่น ความเชื่อทางศาสนา วรรณคดีสุภาษิต ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นต้น

3. วัฒนธรรมด้านบรรทัดฐาน (Norms) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติตามระเบียบแบบแผนที่ได้วางไว้ ไม่ว่าจะกลายเป็นลายลักษณ์อักษร และไม่มีลายลักษณ์อักษร

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบางท่านได้แบ่งวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นเป็น 4 ประเภทกล่าวคือ

1. วัฒนธรรมด้านวัตถุ (Material Culture) หมายถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา
2. วัฒนธรรมด้านสังคม (Social culture) หมายถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ภายในสังคมเช่น การทักทาย การพูดจา เป็นต้น
3. วัฒนธรรมด้านกฎหมาย (Legal Culture) หมายถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย บ้านเมืองที่มีไว้เพื่อรักษา และก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ประชาชนในสังคม
4. วัฒนธรรมด้านจิตใจและศีลธรรม (Moral Culture) หมายถึง วัฒนธรรมที่ใช้เป็นแนวทางในด้านความสุข ทางด้านอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิต เช่นความซื่อสัตย์สุจริต ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

สรุปได้ว่าอัตลักษณ์คือความแตกต่างการหาตัวตนหรือจุดสำคัญเฉพาะตนเอง อัตลักษณ์จึงหมายรวมถึงการมองดูตนเองและตั้งคำถามว่าตนเองเป็นใครแล้วมองคนอื่นเพื่อตั้งคำถามว่าเขาเป็นอย่างไรรวมถึงเปรียบเทียบความแตกต่างและความเหมือนระหว่างเขากับเราในขณะเดียวกันอัตลักษณ์ก็ถูกหยาบยืมจับมาใช้ในกระบวนการต่างๆมากมายหนึ่งในนั้นก็คือการสร้างประเพณีวัฒนธรรมที่เกิดจากอัตลักษณ์ของตัวตนในชุมชนหรือของบุคคลนั้นๆ นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ที่นำไปสู่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่ถูกผลิตขึ้นมาและใช้เพื่อการโต้ตอบ การช่วงชิง เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนบางกลุ่มโดยผ่านเวทีการท่องเที่ยวและที่สำคัญประเพณีมีการปรับตัวให้มีความสอดคล้องกับความทันสมัยในสังคมปัจจุบัน ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้ศึกษาเกี่ยวกับการหาอัตลักษณ์ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งผ่านขบวนแห่ต่อไป

4. บริบทพื้นที่วิจัย

4.1. ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น

นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ให้ข้อสันนิษฐานโดยสรุปว่า จังหวัดบุรีรัมย์เคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ รุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12 – 16) เชื่อมต่อจนถึงสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 16 – 18) จากนั้นก็เริ่มเสื่อมอำนาจลงและแตกแยก อาจจะมีด้วยเหตุภัยธรรมชาติหรือสงครามประชาชนกระจายออกไปตั้งชุมชนเล็กๆตามป่าหรือชายแดนเรียกว่า “เขมรป่าดง”

สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2319 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะดำรงพระยศเจ้าพระยาจักรี เสด็จฯ มาทรงจัดระเบียบการปกครองเมืองนางรอง รวบรวมผู้คนเมืองตลุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ และเมืองขุขันธ์ ก่อตั้งเป็นเมืองใหม่ ณ ชัยภูมิป่าทุ่งต้นแป๊ะเรียกว่า

“เมืองแปะ” คือเมืองบุรีรัมย์ปัจจุบัน ความชอบครั้งนี้ ได้รับพระราชทานพระอิสริยยศ เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก พ.ศ. 2450 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงมหาดไทยปรับปรุง หัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มณฑลนครราชสีมาประกอบด้วย 3 เมือง 17 อำเภอ คือ เมืองนครราชสีมา 10 อำเภอ เมืองชัยภูมิ 3 อำเภอ และเมืองบุรีรัมย์ 4 อำเภอ คือ นางรอง พุทไธสง ประโคนชัย และรัตนบุรี (ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดสุรินทร์) ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 ขึ้นยุบมณฑล และจัดระเบียบบริหารราชการ ออกเป็นจังหวัดและอำเภอ เมืองบุรีรัมย์จึงมีฐานะเป็น “จังหวัดบุรีรัมย์” แต่นับเป็นต้นมาจังหวัดบุรีรัมย์ หมายถึงเมืองแห่งความรื่นรมย์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญน่าเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งโบราณสถานศิลปะแบบขอมโบราณที่มีอยู่มากมายกระจายอยู่ในพื้นที่ทั้งจังหวัด อีกทั้งยังเป็นที่ยู้งักในฐานะเมืองเกษตรกรรมและหัตถกรรม เพราะเป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพดี และเป็นแหล่งทอผ้าไหมที่สวยงามและมีชื่อเสียง นอกจากนี้ด้วยสภาพพื้นที่ตั้งมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน จึงทำให้มีความหลากหลายของเชื้อชาติซึ่งก่อให้เกิดความหลากหลายของประเพณีวัฒนธรรมจนทำให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า

“เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม เลิศล้ำเมืองกีฬา”

ขณะเดียวกันบุรีรัมย์ก็มีบทบาทสำคัญในด้านอุตสาหกรรมอีกสถานะหนึ่ง เพราะเป็นแหล่งผลิตหินก่อสร้างแหล่งใหญ่ที่มีคุณภาพดีที่สุดของประเทศ โดยเฉพาะในย่านอำเภอเมืองบุรีรัมย์ อำเภอนางรอง และอำเภอเฉลิมพระเกียรติฯ สามารถส่งหินจำหน่ายให้แก่จังหวัดต่างๆในเขตภาคอีสานตอนล่างและภาคอื่นๆ นอกจากนี้บุรีรัมย์ยังเป็นเมืองปราสาทสองยุค จากยุคปราสาทหินมาสู่ยุคปราสาทสายฟ้าหรือเมืองกีฬาอีกด้วย

พูน ปณ ทิโต ชีเว

4.2.2. ขอบเขตจังหวัด

- ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดสุรินทร์
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์
- ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดสระแก้ว และราชอาณาจักรกัมพูชา
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา

4.2.3. พื้นที่จังหวัด

จังหวัดบุรีรัมย์ มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 10,393.945 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,451,178.125 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.11 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและคิดเป็นร้อยละ 2.01 ของพื้นที่ประเทศไทย

4.2.3.1. พรมแดน จังหวัดบุรีรัมย์ มีพรมแดนโดยรอบยาวประมาณ 638 กิโลเมตร เป็นพรมแดนที่เป็นธรรมชาติ ทั้งสิ้น คือ ใช้แนวสันเขาแบ่งเขตยาวประมาณ 170 กิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 24.89 พรมแดนที่เป็นลำน้ำยาวประมาณ 363 กิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 53.15 และใช้เส้นแนวตรงในที่ราบเป็นแนวพรมแดนอีก 150 กิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 21.96

4.2.3.2. รูปร่าง ของจังหวัดบุรีรัมย์ มีความยาวมากกว่าความกว้าง กล่าวคือ วัตความยาวของจังหวัดจากแผนที่ภูมิศาสตร์ อัตราส่วน 1 : 250,000 ของกรมแผนที่ทหารได้ประมาณ 182 กิโลเมตร ส่วนความกว้างวัดได้ประมาณ 90 กิโลเมตร ในทางภูมิศาสตร์การเมืองได้วิเคราะห์รูปร่างที่ดีของพื้นที่ไว้ว่า จะต้องมีความยาวและความกว้างเท่ากันหรือ ยาว : กว้าง เท่ากับ 1 ซึ่งรูปร่างของพื้นที่ดังกล่าวอาจเกือบกลม หรือ เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส เมื่อพิจารณารูปร่างของจังหวัดบุรีรัมย์แล้วจะมีรูปร่างคล้ายเต่า มีหัวอยู่ทางตอนบนและลำตัวอยู่ทางตอนกลางและตอนใต้ ถ้าคิดตามสัดส่วนความยาวต่อความกว้างแล้ว จะมีค่าประมาณ 2.02 ซึ่งเป็นรูปร่างที่ไม่ดี คือ ไม่กะทัดรัด เพราะจะมีรูปร่างยาวรีในตอนบนแล้วแผ่กว้างทางตอนกลางและตอนใต้ จึงทำให้เกิดข้อเสียในด้านต่าง ๆ การสื่อสารโทรคมนาคมไม่สะดวก ยากแก่การพัฒนา เสียค่าใช้จ่ายในการพัฒนาสูง ตลอดจนการดูแลของเจ้าหน้าที่ไม่ทั่วถึง

4.2.4. ลักษณะภูมิประเทศ

4.2.4.1. ลักษณะพื้นที่

ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงทางตอนใต้ บริเวณอำเภอละหานทราย อำเภอโนนดินแดง และอำเภอบ้านกรวด มีเทือกเขาบรรทัดและเทือกเขาพนมดงรัก กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย พื้นที่ลาดจากทิศใต้ลงไปทางทิศเหนือมีลักษณะเป็นลูกคลื่นน้อยๆ เป็นที่ราบขั้นบันไดช่องเขา และภูมิประเทศที่เกิดจากภูเขาไฟ ลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ

1. พื้นที่สูงและภูเขาทางตอนใต้ เป็นพื้นที่ลอนลึก ภูเขาและช่องเขาบริเวณเทือกเขาพนมดงรักมีความสูงตั้งแต่ 200 เมตรจากระดับน้ำทะเล ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 25 ของพื้นที่จังหวัด ได้แก่บริเวณด้านตะวันตกของอำเภอหนองหงส์ตอนใต้ของอำเภอโนนสุวรรณ อำเภอหนองกี่ อำเภอนางรอง อำเภอปะคำ อำเภอละหานทราย อำเภอบ้านกรวด และ อำเภอโนนดินแดง

2. พื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นตอนกลางของจังหวัด ความสูงประมาณ 150-200 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่จะทอดขนานเป็นแนวยาวทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่จังหวัด ได้แก่ บริเวณอำเภอประโคนชัย อำเภอพลับพลาชัย อำเภอเมืองบุรีรัมย์ อำเภอห้วยราช อำเภอลำปลายมาศ อำเภอคูเมือง อำเภอกระสัง อำเภอบ้านด่าน และบางส่วนของอำเภอนางรอง อำเภอหนองกี่ อำเภอหนองหงส์ อำเภอสตึก อำเภอพุทไธสง อำเภอนาโพธิ์ อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอขาม และอำเภอแคนดง

3. พื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูล มีความสูงเฉลี่ยต่ำกว่า 150 เมตร ได้แก่ พื้นที่บริเวณอำเภอพุทไธสง อำเภอคูเมือง และอำเภอสตึก

4.2.4.2. ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดบุรีรัมย์มีสภาพภูมิอากาศร้อน จัดอยู่ในภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน โดยมีระยะช่วงฤดูฝนสลับกับช่วงอากาศแห้งแล้งซึ่งแตกต่างกันอย่างชัดเจน

4.3. กลุ่มชาติพันธุ์

ประชาชนในจังหวัดบุรีรัมย์ มีกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม 4 กลุ่ม คือ กลุ่มไทย-โคราช กลุ่มไทยอีสานหรือไทย-ลาว กลุ่มไทย-เขมร และกลุ่มไทย-กวย นอกจากภาษาเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญสำหรับความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นแล้ว วิถีชีวิตส่วนรวมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังมีเอกลักษณ์ของตนเองที่สามารถบอกได้ว่าเป็นชาติพันธุ์นั้นๆอีกด้วย

4.3.1. กลุ่มไทย-โคราช กลุ่มไทยโคราชส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตอำเภอปะคำ นางรอง หนองกี่และลำปลายมาศ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 15 % ของประชากรในจังหวัดบุรีรัมย์ การแต่งกายจะนุ่งโจงกระเบนทั้งชายและหญิง เสื้อคอกลมผ้าขาวม้าพาดบ่าด้านซ้าย หูญินิยมทัดดอกไม้ที่หู ชาวไทยโคราชเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ว่านอนสอนง่ายเชื่อฟัง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และเชื่อฟังผู้นำ ไม่ประพฤติล่วงเกินคำสั่งสอนของผู้เป็นบุพการีความเชื่อถือ การทำบุญใส่บาตร ส่งผลบุญไปให้บรรพบุรุษ เป็นประเพณีที่นิยมทำกันในระหว่างเดือน 6 ไม่กำหนดวันที่แน่นอน เป็นการทำบุญประจำหมู่บ้าน ซึ่งเชื่อว่าเป็นการส่งผลบุญไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ คือการทำนา ทำไร่ เมื่อถึงฤดูการทำนาคือเดือน 6 ทุกปี เมื่อก่อนจะลงนา ลงทำไร่ ไถนา จะต้องประกอบพิธีแรกนา (แรกนาขวัญ) เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่การประกอบอาชีพ

4.3.2. กลุ่มไทย-อีสาน หรือ ไทย-ลาว จากการศึกษาความเป็นมาของไทยลาวในจังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งแต่เมื่อนั้น มักจะอยู่ทางเหนือแม่น้ำมูล โดยเฉพาะเผ่าพันธุ์ คนพุทโธสง นาโพธิ์ และบ้านใหม่ไชยพจน์ ที่ติดกับเขตจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม เป็นเชื้อสายที่อพยพเนื่องจากการศึกสงคราม สรุปได้ว่าชาติพันธุ์ไทย-ลาว ซึ่งเป็นชาวบุรีรัมย์ดั้งเดิม มาจากนครเวียงจันทน์และในแถบภูมิภาคนี้ ลาวเคยปกครองมาก่อนเผ่าพันธุ์เชื้อสายยังคงสืบทายาทกันต่อกันมาดังกล่าว ไว้ข้างต้นและกระจายกันไปในพื้นที่ต่างๆในจังหวัดบุรีรัมย์ เช่น ที่อำเภอลำปลายมาศ อำเภอหนองหงส์ ฯลฯ เป็นต้น (ที่มา จากการสัมภาษณ์ คุณปุระวัต วิเศษศิลป์ (จินไรสง) เมื่อปีพ.ศ. 2500 ต้นตระกูลหนึ่งของบ้านมะเฟือง อำเภอพุทโธสง จังหวัดบุรีรัมย์) กลุ่มไทย-ลาวในจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอพุทโธสง อำเภอนาโพธิ์ อำเภอสตึก อำเภอลำปลายมาศ อำเภอคูเมือง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ อำเภอหนองกี่ อำเภอแคนดง แต่ปัจจุบันได้กระจายกระจายเกือบทุกอำเภอ คนไทยเชื้อสายลาวมีประมาณ 35 % ของประชากรในจังหวัดบุรีรัมย์ ลักษณะการแต่งกาย ชายนิยมแต่งกายแบบผ้าขาวก้วย หรือโสร่ง นิยมนุ่งผ้าหัวกุด(หัวกุด) เสื่อนิยมนุ่งเสื่อม่อฮ่อม ทอเอง ตัดเอง ส่วนมากเป็นสีคราม

4.3.3. กลุ่มไทย-เขมร จังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรชาวเขมรอาศัยอยู่มาก ทั้งนี้เพราะจังหวัดบุรีรัมย์มีพื้นที่อยู่ติดกับพรมแดนประเทศกัมพูชาประชาธิปไตยและจังหวัดสุรินทร์ ชาวไทย-เขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ประชากรที่พูดภาษาไทย เขมรส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ อำเภอประโคนชัย อำเภอบ้านกรวด อำเภอปะคำ อำเภอละหานทราย อำเภอกระสัง อำเภอพลับพลาชัย อำเภอสตึก และอำเภอเมืองบุรีรัมย์ กลุ่มชาวไทย-เขมร ในจังหวัดบุรีรัมย์ดำเนินชีวิตด้วยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนเองไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะด้านความเชื่อ เช่น ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ เครื่องรางของขลัง การเสกเป่า ยาสั่ง และการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งมีการสืบทอดกันมาโดยมีผู้นำสืบทอดสู่ชนรุ่นหลังอย่างเหนียวแน่น สำหรับประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อ ชาวไทย-เขมรมีขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างหนึ่ง คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย เรียกว่า การทำบุญโดนตา คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตายไปแล้ว นิยมทำกันในวันสิ้นเดือน 10 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย จะนิยมฝังเอาไว้ก่อนจะไม่เผา -3-4 ปี จึงจะขุดเอาขึ้นมาเผา

4.3.4. กลุ่มไทย-กวย ปัจจุบันมีชาวไทย-กวย (ส่วนมากจะเรียกส่วย หรือกูย) กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ศรีสะเกษ และบางส่วนของจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้อพยพไปจากจังหวัดสุรินทร์ และศรีสะเกษ สำหรับชาวกวยในจังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และจังหวัดสุรินทร์ เมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมาแล้ว ได้เข้ามาอยู่ในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ หนองกี่ ลำปลายมาศ กระสัง สตึก พลับพลาชัย บ้านด่าน และประโคนชัย เป็นส่วนใหญ่ ชาวไทย-กวย พวก

เขาจะเรียกตัวเองว่า กูย คำว่าสวยเป็นคำพูดเรียกชื่อที่ชนชาติอื่นเรียกพวกเขา ซึ่งปกติพวกเขาไม่ชอบ คำว่า สวย ผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชนชาติสวยคือ นายอนุพรรณ ศรีแก้ว อยู่บ้านเลขที่ 112 หมู่ ๓บ้านโคกว่าน ตำบลหูก้านบ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ การนุ่งห่มและการแต่งกายของชนชาวสวยนิยมการแต่งกายนุ่งห่มเหมือนชนชาวเขมรแต่พิเศษคือนิยมตัดดอกไม้ที่อยู่ทั้งสองข้างจะเป็นดอกไม้สีอะไรก็ได้ในงานพิธีต่างๆ ถ้าเห็นการแต่งกายตัดดอกไม้ที่หูปัจจุบันนี้ชาวไทยสวยในจังหวัดบุรีรัมย์มีอยู่ประมาณ 2% ชนชาวสวยจะถือเคร่งในเรื่องการตอบแทนต่อผู้มีพระคุณ เช่นในทุกปีในช่วงสงกรานต์ พวกเขาจะต้องอาบน้ำไปให้พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย อาบ พร้อมทั้งหาเสื้อผ้าใหม่ๆ ให้ผลัดเปลี่ยนเป็นประจำทุกปี เชื้อพียงคำสั่งสอนของบิดา มารดาไม่ประพฤตินอกกริदनกรอຍ ความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนมากจะคล้ายกับพวกเขมร เช่น การตายจะไม่นิยมเผาแต่จะฝังไว้ก่อนเป็นต้น (สำนักงานปกครองจังหวัดบุรีรัมย์, 2560)

4.4. ด้านการท่องเที่ยว

จังหวัดบุรีรัมย์มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอม และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นจำนวนมาก เช่น อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ แหล่งเตาเผาเครื่องเคลือบโบราณ ปากปล่องภูเขาไฟที่ดับแล้ว 6 ลูก นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สนามฟุตบอลช้างอารีนา (เดิมคือสนามฟุตบอลไอโอมบาย) สนามแข่งรถบุรีรัมย์ช้างอินเตอร์เนชั่นแนล เซอร์กิต และจุดผ่อนปรนการค้าช่องสายตะกู อำเภอบ้านกรวด มีพื้นที่ติดกับประเทศกัมพูชา ได้เปิดเป็นจุดผ่อนปรนการค้า เพื่อให้มีการค้าขายระหว่าง 2 ประเทศร่วมกัน ส่งเสริมรายได้ของประเทศจากการท่องเที่ยวและการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ามีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ขณะนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาดำเนินการยกระดับเป็นจุดผ่านแดนถาวรในอนาคตต่อไป สถานการณ์การท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ ในปี 2559 จังหวัดบุรีรัมย์มีสถิตินักท่องเที่ยว จำนวน 1,535,714 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 8.16 เมื่อเทียบกับ ปี 2558 (1,419,833 คน) และมีรายได้จากการท่องเที่ยว ในปี 2559 จำนวน 2,331.54 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.53 เมื่อเทียบกับ ปี 2558 (2,039.37 ล้านบาท) สำหรับนักท่องเที่ยวในปี 2560 ซึ่งอยู่ระหว่างรอผลการจัดเก็บจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นมากกว่าปี 2559 โดยพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ จะเป็นการแวะเที่ยวที่ปราสาทพนมรุ้ง โดยไม่มีการพักค้างคืน จึงทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับจังหวัดใกล้เคียง แต่ในปัจจุบันจะมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นในวันที่มีการแข่งขันฟุตบอล และแข่งขันรถยนต์ทางเรียบซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์เพิ่มมากขึ้น ในวันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์-อาทิตย์) ถ้ามีการแข่งบอล หรือมีการแข่งรถ มีนักท่องเที่ยวประมาณ 30,000-50,000คน

4.5. ด้านสินค้า OTOP

จังหวัดบุรีรัมย์มีสินค้า OTOP ที่หลากหลายประเภท เช่น ผ้าไหมที่เป็นลายเอกลักษณ์ของจังหวัด ผ้าขึ้นดินแดง นอกจากนี้ยังมีสินค้า อื่นๆ อีกหลากหลายประเภท เช่น ประเภทของใช้ที่เป็นผลิตภัณฑ์จากไม้ หรือจากผักตบชวา ประเภทสมุนไพรถนอมผิว ประเภทอาหาร เช่น ขาหมู กระยาสารท กุนเชียง กุ้งจ่อม เป็นต้น

4.6. การเดินทางจังหวัดบุรีรัมย์

รถยนต์ จากกรุงเทพฯ เดินทางไปตามทางหลวงหมายเลข1 (พหลโยธิน) ถึงสระบุรี เลี้ยวขวาเข้าทางหลวงหมายเลข2 (มิตรภาพ) จากนั้นแยกขวาเข้าทางหลวงหมายเลข 24 (โชคชัย-เดชอุดม) ผ่านอำเภอหนองกี่ อำเภอนางรอง แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ตัวจังหวัดบุรีรัมย์ ตามทางหลวงหมายเลข 218 รวมระยะทาง 410 กิโลเมตร หรือจากนครราชสีมา ตามทางหลวงหมายเลข 226 ผ่านอำเภอ จักราช-ห้วยแถลง-ลำปลายมาศ รวมระยะทาง 384 กิโลเมตร

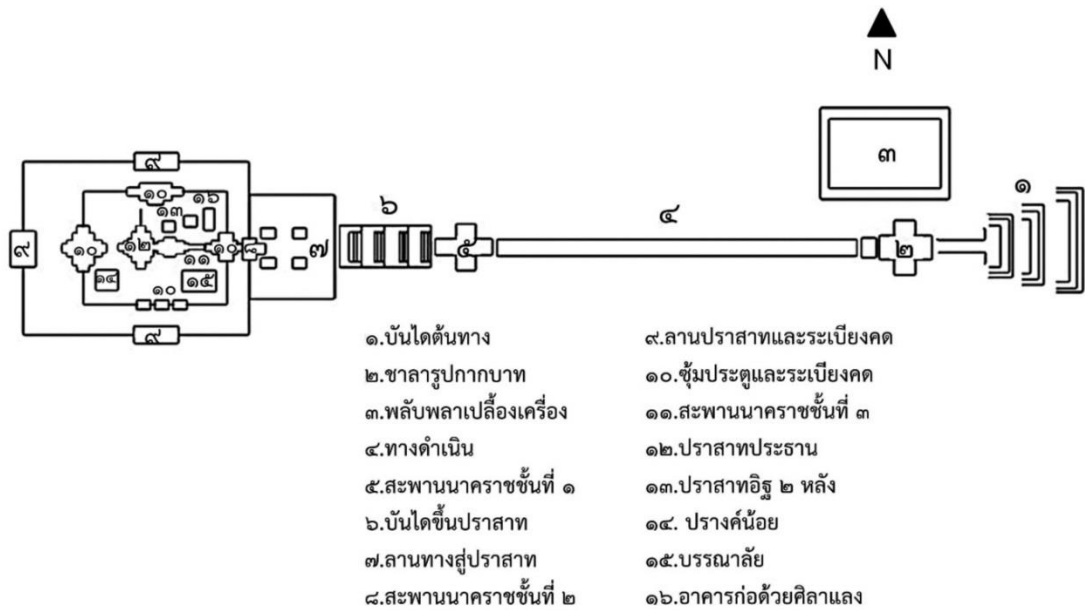
รถโดยสารประจำทาง บริษัท ขนส่ง จำกัด เดินทางระหว่างกรุงเทพฯ-บุรีรัมย์ ทุกวัน มีทั้งรถธรรมดาและรถปรับอากาศ รายละเอียดติดต่อได้ที่ โทร. 936-1880 , 936-0657, 936-0667, 936-2852 สถานีขนส่งบุรีรัมย์ โทร. (044) 612534

รถไฟ มีรถไฟสายกรุงเทพฯ-อุบลราชธานี กรุงเทพฯ-สุรินทร์ และนครราชสีมา-อุบลราชธานี ทั้งที่เป็นขบวนรถด่วน รถเร็ว รถธรรมดา และรถดีเซลราง ผ่านสถานีบุรีรัมย์ทุกขบวน รายละเอียดติดต่อสอบถามได้ที่ 1690, 223-7010, 223-7020

เครื่องบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) มีเที่ยวบินไปจังหวัดบุรีรัมย์โดยตรงโดยมีเที่ยวบินไปลงที่สนามบินอำเภอสตึก จากนั้นต่อรถเข้าตัวเมืองบุรีรัมย์เป็นระยะทางอีกประมาณ 40 กิโลเมตร ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) (สำนักงานปกครองจังหวัดบุรีรัมย์, 2560)

พูน ปลูก ปลูก ชีวะ

4.7. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ภาพประกอบ 5 ตารางอธิบายจุดต่าง ๆ ของปราสาทพนมรุ้ง

ที่มา : <http://virtualhistoricalpark.finearts.go.th>

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หรือ ปราสาทหินพนมรุ้ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลตาเป็ก อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ลงมาทางทิศใต้ประมาณ 77 กิโลเมตร ประกอบด้วยโบราณสถานสำคัญ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว สูงประมาณ 200 เมตรจากพื้นราบ (ประมาณ 350 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง) คำว่า พนมรุ้งนั้น มาจากภาษาเขมร คำว่า วนรุง แปลว่า ภูเขาใหญ่

4.7.1. ประวัติปราสาทหินพนมรุ้ง

ปราสาทหินพนมรุ้งเป็น เทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย มีการบูรณะ ก่อสร้าง ต่อเนื่องกันมาหลายสมัย ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 17 และในพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอมได้หันมานับถือพุทธศาสนาเถรวาท เทวสถานแห่งนี้จึงได้รับการดัดแปลงเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา ในช่วงแรกปราสาทหินพนมรุ้ง สร้างขึ้นจากหินทรายสีชมพู ตั้งอยู่บนยอดเขาพนมรุ้งสูง 1,320 ฟุตจากระดับน้ำทะเล ชื่อพนมรุ้งแปลว่าภูเขาใหญ่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 15-18 จารึกต่าง ๆ ที่นักวิชาการได้อ่านและแปล

พอจะสรุปได้ว่าพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 3 กษัตริย์แห่งเมืองพระนคร (พ.ศ. 1487-1511) ได้สถาปนา เทวาลัยถวายพระอิศวรที่เขาพนมรุ้ง ซึ่งในสมัยแรก ๆ คงยังไม่ใหญ่โตนัก ต่อมา พระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ. 1511-1544) ได้ทรงอุทิศที่ดินและข้าทาสถวายแด่เทวสถานพนมรุ้ง ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 17 นเรนทราทิตย์ เจ้านายแห่งราชวงศ์มหิปุระที่ปกครองดินแดนแถบนี้ (ซึ่งเป็นต้นตระกูลของ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้สร้างนครวัด) ได้สร้างปราสาทแห่งนี้ขึ้นและได้ทรงบำเพ็ญพรตเป็นโยคี ณ ปราสาทพนมรุ้ง

4.7.2. สถาปัตยกรรมและโบราณสถาน

ปราสาทหินพนมรุ้งสร้างขึ้นเนื่องใน ศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ซึ่งนับถือ พระศิวะเป็น เทพเจ้าสูงสุด ดังนั้นเขาพนมรุ้งจึงเปรียบเสมือนเขาไกรลาสที่ประทับของพระศิวะองค์ประกอบและ แผนผังของปราสาทพนมรุ้งได้รับการออกแบบให้มีลักษณะเป็นแนวเส้นตรง และเน้นความสำคัญเข้า หาจตุศูนย์กลาง นั่นคือปราสาทประธานซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านขวาของบันไดทางขึ้นสู่ ศาสนสถานมีอาคารที่เรียกว่า พลับพลา อาคารนี้อาจจะเป็นอาคารที่เรียกกันในปัจจุบันว่า พลับพลา เปลื้องเครื่อง ซึ่งเป็นที่ปักจัดเตรียมองค์ของพระมหากษัตริย์

ก่อนเสด็จเข้าสู่การสักการะเทพเจ้าหรือประกอบพิธีกรรมในบริเวณศาสนสถานสะพาน นาคราช ถัดจากนั้นเป็นทางเดินทั้งสองข้างประดับด้วยเสามียอดคล้ายดอกบัวตูมเรียกว่า เสานางเรียง จำนวนข้างละ 35 ต้น ทอดตัวไปยังสะพานนาคราช ซึ่งผังกากบาทยกพื้นสูง ราวสะพานทำเป็นลำตัว พญานาค 5 เศียร สะพานนาคราชนี้ ตามความเชื่อเป็นทางที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับเทพเจ้า สิ่งที่น่าสนใจคือ จุดกึ่งกลางสะพาน มีภาพจำหลักรูปดอกบัวแปดกลีบ อาจหมายถึงเทพประจำทิศทั้งแปด ในศาสนาฮินดู หรือเป็นจุดที่ผู้มาทำการบูชา ตั้งจิตอธิษฐาน จากสะพานนาคราชชั้นที่ 1 มีบันได จำนวน 52 ขั้นขึ้นไปยังลานบนยอดเขาที่หน้าซุ้มประตูระเบียงคดทิศตะวันออก มีสะพานนาคราชชั้น ที่ 2 ระเบียงคดก่อเป็นห้องยาวต่อเนื่องกัน เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารอบลานปราสาทแต่ไม่สามารถเดิน ทะลุถึงกันได้ เพราะมีผนังกันอยู่เป็นช่วง ๆ มีซุ้มประตูกึ่งกลางของแต่ละด้าน ที่มุมระเบียงคดทำเป็น ซุ้มกากบาท ที่หน้าบันของระเบียงคดทิศตะวันออกด้านนอก มีภาพจำหลักรูปฤๅษีซึ่งหมายถึงพระศิวะ ในปางที่เป็นผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บ และอาจรวมหมายถึง นเรนทราทิตย์ผู้ก่อสร้างปราสาทประธานแห่งนี้ด้วยตัวปราสาท ปราสาทประธาน ตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของลานปราสาทชั้นใน มีแผนผังเป็นรูป สี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมมณฑป คือห้องโถงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เชื่อมอยู่ทางด้านหน้าที่ส่วนประกอบของ ปรารค์ประธานตั้งแต่ฐานผนังด้านบนและด้านล่าง เสากรอบประตู เสาติดผนัง ทับหลัง หน้าบัน ซุ้ม ชั้นต่าง ๆ ตลอดจนถึงขลุ่ยขุ่น ก่อด้วยหินทรายสีชมพูมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมกว้าง 8.20 เมตร สูง 27 เมตร ด้านหน้าทำเป็นมณฑปโดยมีอันตราละหรือฉนวนเชื่อมปราสาทประธานนี้ เชื่อว่า สร้าง โดย นเรนทราทิตย์ ซึ่งเป็นผู้นำปกครองชุมชนที่มีปราสาทพนมรุ้งเป็นศูนย์กลาง ราว พุทธศตวรรษที่ 17 ภายในเรือนธาตุตรงกึ่งกลาง เรียกว่า ห้องครรภคฤหะ เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่สำคัญที่สุด

ในที่นี้คือ คิวลิงค์ ซึ่งแทนองค์พระศิวะ เป็นที่น่าเสียดายว่า ประติมากรรมชิ้นนี้ได้สูญหายไป เหลือเพียงแต่ ท่อโสมสูตร คือร่องน้ำมนต์ที่ใช้รับน้ำสงจากการสักการะคิวลิงค์เท่านั้นทางเดินด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน มีปราสาทอิฐสององค์และปรางค์น้อย จากหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม กล่าวได้ว่า ปราสาททั้งสามหลังได้สร้างขึ้นก่อนปราสาทประธานราวพุทธศตวรรษที่ 15 และ 16 ตามลำดับ ส่วนทางด้านหน้าของปราสาทประธาน คือทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีอาคารสองหลังก่อด้วยศิลาแลง เรียกว่าบรรณาลัย ซึ่งเป็นที่เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา ก่อสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 ที่บริเวณหน้าบันและทับหลังของปราสาทประธานมีภาพจำหลักแสดงเรื่องราวในศาสนาฮินดู เช่น พระศิวนาฏราช (ทรงพ็อนรำ) ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ อวตารของพระนารายณ์ เช่น พระราม (ในเรื่องรามเกียรติ์) หรือพระกฤษณะ ภาพพิธีกรรม ภาพชีวิตประจำวันของฤๅษีเป็นต้นปรางค์ล้วนสลักลวดลายประดับทั้งลวดลายดอกไม้ ใบไม้ ภาพฤๅษี เทพประจำทิศ ศิวนาฏราช ที่ทับหลังและหน้าบันด้านหน้าปรางค์ประธาน ลักษณะของลวดลายและรายละเอียดอื่น ๆ

ช่วยให้กำหนดได้ว่าปรางค์ประธานพร้อมด้วยบันไดทางขึ้นและสะพานนาคราชสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 17 ภายในลานชั้นในด้านตะวันตกเฉียงใต้ มีปรางค์ขนาดเล็ก 1 องค์ ไม่มีหลังคา จากหลักฐานทางศิลปกรรมที่ปรากฏ เช่น ภาพสลักที่หน้าบัน ทับหลัง บอกให้ทราบได้ว่าปรางค์องค์นี้สร้างขึ้นก่อนปรางค์ประธาน มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 16 นอกจากนี้ยังมีฐานปรางค์ก่อด้วยอิฐซึ่งมีอายุเก่าลงไปอีก คือประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 อยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของ องค์ประธาน และที่มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันตกเฉียงใต้

มีอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยศิลาแลง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ร่วมสมัยกันกับพลับพลาที่สร้างด้วยศิลาแลงข้างทางเดินที่เรียกว่า โรงช้างเผือกบริเวณรายรอบชุมชนที่เคยตั้งอยู่บริเวณเขาพนมรุ้งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เพราะนอกจากมีบารายหรืออ่างเก็บน้ำ ซึ่งใช้ในพื้นที่ส่วนหนึ่งของปากปล่องภูเขาไฟเดิมเป็นอ่างเก็บน้ำอยู่บนเขาอยู่แล้ว ที่เชิงเขามียบารายอีก 2 สระ คือสระน้ำหนองบัวบารายที่เชิงเขาพนมรุ้ง และสระน้ำโคกเมืองใกล้ปราสาทหินเมืองต่ำ สระน้ำบนพื้นราบเบื้องสระน้ำหนองบัวบารายที่เชิงเขาพนมรุ้ง และสระน้ำโคกเมืองใกล้ปราสาทหินเมืองต่ำ สระน้ำบนพื้นราบเบื้องล่างภูพนมรุ้งนี้รับน้ำมาจากธารน้ำที่ไหลมาจากบนเขา นอกจากนี้ยังมีกุฎีอยู่ 2 หลัง เป็นอโรคยาศาลที่รักษาพยาบาลของชุมชนอยู่เชิงเขาด้วยบริเวณที่ตั้งของปราสาทพนมรุ้งอาจเคยเป็นที่ตั้งของศาสนสถานพื้นถิ่นมาก่อนที่จะมีการก่อสร้างขึ้นเป็นปราสาท ที่มีความใหญ่โตงดงาม สมกับเป็นกมรเตงชคตวนรุธ ผู้เป็นเทพเจ้าแห่งปราสาทพนมรุ้ง อันหมายถึง องค์พระศิวะในศาสนาฮินดูที่กษัตริย์ขอมทรงนับถือ การเปลี่ยนสถานที่เคารพพื้นถิ่นให้เป็นปราสาทหินตามแบบคติขอม น่าจะเกี่ยวเนื่องกับ การเปลี่ยนลักษณะการเมืองการปกครอง ที่ผู้นำท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์ขอม โดยใช้ระบบความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านข้างของทางเดินทางทิศเหนือ

มีพลับพลาสร้างด้วยศิลาแลง 1 หลัง เรียกกันว่า โรงช้างเผือก สดุดะพานนาคราชเป็นบันไดทางขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งทำเป็นชานพักเป็นระยะ ๆ รวม 5 ชั้น สดุดันไดเป็นชานชลาโล่งกว้างซึ่งมีทางนำไปสู่สะพานนาคราชหน้าประตูกลางของระเบียงคด อันเป็นเส้นทางหลักที่จะผ่านเข้าสู่ลานชั้นในของปราสาท และจากประตูนี้ยังมีสะพานนาคราชรับอยู่อีกช่วงหนึ่งก่อนถึงปราสาทประธาน

4.7.3. การบูรณะและการเปิดอุทยาน

กรมศิลปากรได้ทำการซ่อมแซมและบูรณะปราสาทหินพนมรุ้ง โดยวิธีอนัสติโลซิส (ANASTYLOSIS) คือ รื้อของเดิมลงมาโดยทำรหัสไว้ จากนั้นทำฐานใหม่ให้แข็งแรง แล้วนำชิ้นส่วนที่รื้อรวมทั้งที่พังลงมากลับไปก่อใหม่ที่เดิม โดยใช้วิธีการสมัยใหม่ช่วย ซึ่งปราสาทหินพนมรุ้งนี้ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติเมื่อปี พ.ศ. 2475 ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ต่อมาได้ดำเนินการบูรณะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 จนเสร็จสมบูรณ์ และเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ปี พ.ศ. 2531 ได้มีพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระมหากษัตริย์คุณเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน มิ่งงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นงานใหญ่ประจำปี ในวันที่ 2 - 4 เมษายน ปราบฏุกการณ์ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 โดยในวันที่ 3-5 เมษายน และ 8-10 กันยายน ของทุกปี ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 บาน ช่องชาวบ้านจะเดินเท้าขึ้นมาเพื่อชมความอลังการที่ผานระหว่างธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างของบรรพชนนอกจากนี้ในวันที่ 6-8 มีนาคม และ 6-8 ตุลาคม ของทุกปี ดวงอาทิตย์ก็ตก ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 บาน เช่นกัน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2563)

4.8. ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งสถานที่ตั้ง : ตำบลตาเป็ก อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เปิดให้เข้าชม : เปิดบริการทุกวันไม่เว้นวันหยุดราชการและวันหยุดนักขัตฤกษ์ ตั้งแต่เวลา 06.00 – 18.00 น.

อัตราค่าเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

1. ค่าเข้าชมโบราณสถาน อัตราค่าเข้าชมต่อคน (บาท)

สัญชาติไทย		สัญชาติอื่น	
บัตรปลีก	บัตรรวม	บัตรปลีก	บัตรรวม
20	30	100	150

2. ค่านำยานพาหนะเข้าไปในเขตโบราณสถาน (กรณีเข้าประตู 3 ด้านหลังปราสาทพนมรุ้ง)

- 1) รถจักรยาน 2 ล้อ คันละ 10 บาท
- 2) รถจักรยานยนต์หรือรถจักรยาน 3 ล้อ คันละ 20 บาท

3) รถจักรยานยนต์ 3 ล้อ คันละ 30 บาท

4) รถยนต์ คันละ 50 บาท

3. บุคคลที่ไม่ต้องเสียค่าเข้าชม

- 1) ภิกษุ สามเณรในพระพุทธศาสนา หรือนักพรตและนักบวชในศาสนาอื่น
- 2) นักเรียน นิสิตนักศึกษาในเครื่องแบบหรือไม่ได้แต่งเครื่องแบบแต่แสดงบัตรประจำตัวนักเรียน นิสิตนักศึกษาที่สถาบันการศึกษาออกให้
- 3) นักเรียนนิสิตและนักศึกษา รวมทั้งครูและอาจารย์ผู้ควบคุม ในกรณีที่สถานศึกษาหรือสถาบันการศึกษาขอเข้าชมเป็นหมู่คณะ
- 4) คนพิการและผู้ด้อยโอกาส
- 5) ผู้ซึ่งอธิติเชิญหรือต้อนรับ
- 6) พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
- 7) ทหารผ่านศึกที่แสดงบัตรที่ทางราชการออกให้
- 8) ผู้สูงอายุที่มีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย เมื่อแสดงบัตรประจำตัวประชาชน
- 9) สมาชิกของสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศและสมาชิกของสภาการพิพิธภัณฑสถานระหว่างประเทศ ที่แสดงบัตรประจำตัวสมาชิก
- 10) สมาชิกของสภาการโบราณสถาน (ประเทศไทย) ที่แสดงบัตรประจำตัวสมาชิก
- 11) สมาชิกอาสาสมัครในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่แสดงบัตรประจำตัวสมาชิก

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม :

โทรศัพท์ : 0-4466-6251 โทรสาร : 0-4466-6252

อีเมลล์ : Phomrungoffice@yahoo.co.th

การเดินทาง

จากกรุงเทพฯ ไปตามทางหลวงหมายเลข 1 และ 2 ระยะทาง 295 กิโลเมตร จากนครราชสีมาถึงอำเภอนางรอง ระยะทางประมาณ 101 กิโลเมตร จากอำเภอนางรองมาทางบ้านตะโกตามทางหลวงหมายเลข 24 สายโชคชัย-เดชอุดม จะมีทางแยกขวามือเป็นเส้นทางสู่พนมรุ้ง เป็นถนนลาดยางระยะทาง 12 กิโลเมตร ไปตามเส้นทางนี้จะมีถนนตัดใหม่ชื่อ ธีรณยวิถิ ซึ่งเป็นถนนขึ้นสู่ยอดเขาคันเป็นที่ตั้งของปราสาทพนมรุ้ง หากมาจากทางอำเภอประโคนชัย มีเส้นทางหลวงผ่านบ้านจระเข้มาก ผ่านปราสาทเมืองต่ำขึ้นสู่เขาพนมรุ้ง เป็นระยะทาง 18 กิโลเมตร

สรุปได้ว่าพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์เป็นลักษณะที่มีพื้นที่ทางกายภาพติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา และจังหวัดสระแก้ว นครราชสีมา สุรินทร์ มหาสารคาม ขอนแก่น ซึ่งมีชาติพันธุ์ 4 กลุ่มคือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร ไทย-กวย ไทย-ลาว และไทย-โคราช ทรัพยากรธรรมชาติภูเขาไฟ 6 ลูก ได้แก่ เขากระโดง เขาหลุบ เขาไปรบัด เขาพนมรุ้ง เขาดอก เขาอังคาร ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีภูเขาไฟมากที่สุดในประเทศไทย และปัจจุบันได้ยกระดับเป็น “เมืองรอง” “เมืองท่องเที่ยวและกีฬามาตรฐานโลก” จากกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น สนามฟุตบอลช้างอารีน่า สนามแข่งรถมอเตอร์สปอร์ต Chang International Circuit ทำให้มีสถิติของนักท่องเที่ยวขึ้นตามลำดับ

5. แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย

5.1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

5.1.1. แนวคิดวัฒนธรรมคือความหมาย

วัฒนธรรม หมายถึง สังคมมนุษย์แต่ละสังคมจะมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการเมืองศาสนาและค่านิยมต่างๆแต่ภายในความแตกต่างเหล่านี้สังคมทุกแห่งทั่วโลกมีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือสังคมเป็นการรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกที่สังคมจะดำเนินไปได้ด้วยดีนั้นพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนจะต้องเป็นสิ่งที่คาดคะเนได้ สมาชิกทุกคนจะคาดคะเนได้ว่าคนอื่นจะมีพฤติกรรมเช่นไรในสถานการณ์ต่างๆในสังคมมนุษย์ความสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นได้อย่างถูกต้องเป็นผลมาจากการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมนั่นเอง ยศ สันตสมบัติ (2548 : 11)

วัฒนธรรมและความหมาย

1. การตีความหมายของวัฒนธรรม (the interpretation of cultures)

(อคิน รพีพัฒน์, 2551) หนังสือรวมบทความของเกียร์ซเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อพ. ศ. 2516 (ค.ศ.1973) และได้รับการยกย่องทั่วไปอย่างสูงโดยทันที เฟร็ด อิงกลิส ผู้เขียนประวัติและแนวคิดของเกียร์ซให้เหตุผลไว้ว่า ในช่วง 15 ปีก่อนหน้าการพิมพ์หนังสือเล่มนี้สังคมศาสตร์ถูกโจมตีอย่างหนักจากนักปรัชญาทางวิทยาศาสตร์กายภาพและนักปรัชญาสังคม นักปรัชญากลุ่มแรกกล่าวว่าวิทยาศาสตร์มีกฎเกณฑ์มาตรฐานหลายอย่างที่ศาสตร์ทางสังคมไม่สามารถตอบสนองได้ ดังนั้นสังคมศาสตร์จึงไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ส่วนนักปรัชญาสังคมก็โจมตีลัทธิปฏิฐานนิยม (positivism) จนไม่มีชิ้นดี หนังสือเล่มนี้ของเกียร์ซจึงเข้ามาท้าทายสังคมศาสตร์พอดี ด้วยการมองในมุมใหม่ แนวคิดใหม่ และทฤษฎีใหม่ทางสังคม Fred Inglis, Clifford Geertz Culture, Custom and Ethics, pp. 111-112 ปฏิฐานนิยมหมายถึงวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ค้นคว้าหาความรู้โดยปราศจากอคติด้วยการรวบรวมข้อเท็จจริงและสร้างกฎเกณฑ์เสมือนวิทยาศาสตร์กายภาพ นักวิชาการหลายคนคงจะ

ระลึกได้ว่า ทศวรรษ 1970 นั้นเป็นทศวรรษที่หลายคนเห็นว่าเราได้ก้าวเข้าสู่โลกหลังสมัยใหม่ (postmodern) เกียร์ชน่าจะได้รับการยกย่องให้เป็นนักวิชาการคนสำคัญคนหนึ่งในการสร้างแนวคิดที่ถือว่าเป็นแนวคิดหลังสมัยใหม่ในปัจจุบัน

2. วัฒนธรรมและความหมาย

เกียร์ชเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลักในวิชามานุษยวิทยา แต่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมมากไป จนยากที่จะใช้ให้มีประสิทธิภาพในการศึกษาวิจัยได้ นักวิชาการหลายคนได้พยายามกำจัดขอบเขตของแนวคิดนี้ เกียร์ชเองกล่าวว่า บทความทั้งหลายที่รวบรวมไว้ในหนังสือ The Interpretation of Cultures ก็เป็นการพยายามทำเช่นเดียวกันเพื่อให้แนวคิดนี้มีประสิทธิภาพในเชิงทฤษฎีและคงความสำคัญ

ปัจจุบันมีการถกเถียงกันถึงจุดเริ่มแรกและที่มาของแนวคิดนี้มาก และเกิดความสงสัยว่า คำจำกัดความของ อี บี ไทเลอร์ (E.B. Tylor, ค.ศ. 1832-1917) ที่ได้รับการยอมรับกันมานานว่าเป็นที่มาของแนวคิดนี้นั้นไม่เป็นความจริง แต่หนังสือเล่มนี้ (เหมือนกับเกียร์ชเอง) ขออ่านคำจำกัดความของไทเลอร์ว่าเป็นความพยายามแรกเริ่มที่จะให้คำนิยามของ “วัฒนธรรม”

วัฒนธรรม หรืออารยธรรม...คือองค์รวมที่ซับซ้อน ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมายประเพณี ความสามารถและลักษณะนิสัยอื่นๆที่คนได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม จะเห็นได้ว่าคำจำกัดความนี้ครอบคลุมหลายสิ่งหลายอย่างทั้งที่เป็นวัตถุและความคิด ศาสตราจารย์ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ ได้แยกความหมายจากที่ปรากฏใ้ช้อยู่ในปัจจุบันโดยนักวิชาการสำนักต่างๆออกเป็น 5 กลุ่มดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมคือรูปแบบของปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่ได้สังเกตเห็น (pattern of observed events) นี้เป็นที่สนใจของนักพฤติกรรมศาสตร์ (behaviorist) และวัดถุนิยมศาสตราจารย์ คายส์ ประสงค์ว่าในกรณีนี้วัฒนธรรมมีอยู่เพื่อให้คนข้างนอกมอง ไม่ได้มีไว้สำหรับผู้ถูกศึกษาวิจัย (เจ้าของวัฒนธรรมไว้วัฒนธรรม)

2. วัฒนธรรมในฐานะเป็นบุคลิกภาพ ความหมายนี้เป็นความหมายที่นักมานุษยวิทยาสำนักวัฒนธรรมและบุคลิกภาพ (culture and personality) ใช้ นักจิตวิทยาจำนวนหนึ่งก็ใช้ด้วย

3. วัฒนธรรมคือการรับรู้ นักมานุษยวิทยากลุ่มที่เรียกตนเองว่า “นักมานุษยวิทยาสำนักการรับรู้” (cognitive anthropologists) ยึดถือความหมายนี้

4. วัฒนธรรมคือโครงสร้างพื้นฐานของจิตมนุษย์นี้เป็นความหมายที่เลวิสโตรส นักมานุษยวิทยาผู้ยิ่งใหญ่ของฝรั่งเศสใช้

5. วัฒนธรรมคือความหมาย (อันเป็นที่รู้จักกันทั่วไปหรือเป็นสาธารณะ) ศาสตราจารย์คายส์กล่าวไว้เป็นภาษาอังกฤษว่า “culture as (public) meaning” เกียร์ชและเทอร์เนอร์ และนักมานุษยวิทยาอื่นๆหลายคนใช้ความหมายนี้

เกียร์ชเขียนไว้ว่าเขามีความเห็นเหมือนเวเบอร์ที่มีความคิดว่ามนุษย์เป็นสัตว์ (คล้ายแมงมุม) ที่ห้อยตัวอยู่ในสายใยของความหมายที่เขาถักทอขึ้น เกียร์ชถือว่าวัฒนธรรมคือสายใยเหล่านั้น ดังนั้น การวิเคราะห์วัฒนธรรมจึงไม่ใช่การวิเคราะห์หากฎเกณฑ์ต่างๆ โดยการทดลองแบบวิทยาศาสตร์ ภายภาพหากแต่เป็นการเสาะหาความหมายและการตีความหมาย มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าความแตกต่างระหว่างเกียร์ชกับเวเบอร์มีเพียงว่า ในขณะที่ความหมายของเวเบอร์คือความหมายของพฤติกรรม การกระทำของมนุษย์โดยตรง แต่ความหมายของเกียร์ชคือความหมายของสัญลักษณ์ (symbol) ที่มนุษย์สร้างขึ้น

3. เกียร์ชกับสองมิติของทฤษฎีวัฒนธรรม

ในคำนำหนังสือเรื่อง ชะตาของแนวคิดวัฒนธรรม (The Fate of “Culture” Geertz and beyond) ออร์ดเนอร์ได้กล่าวถึงทฤษฎีวัฒนธรรมของเกียร์ชว่ามี 2 มิติ มิติแรกเกี่ยวกับภาววิทยา (ontology) เป็นการตอบคำถามว่า “วัฒนธรรมคืออะไร” (what culture is) และมิติที่สองเกี่ยวกับญาณวิทยา (epistemology) ซึ่งเป็นการตอบคำถามว่าเราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างไร (how we can know it) ในมิติแรก เราอาจพูดได้ว่าวัฒนธรรมคือโลกทัศน์ ค่านิยม และคุณสมบัติอื่นๆของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง(หรือสังคมหนึ่ง) โดยเฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่นๆ แนวคิดแบบนี้เป็นแนวคิดหลักในแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมของสำนักมานุษยวิทยาอเมริกันมาตั้งแต่อดีต เป็นแนวคิดแบบของโบแอส มีด และเบนดิก

4. มนุษย์กับสัญลักษณ์

ในภาษาไทยเรามีความแตกต่างชัดเจนระหว่างเครื่องหมายกับสัญลักษณ์หลายอย่างที่ เกียร์ชบอกว่าไม่ใช่สัญลักษณ์ในความหมายของเขานั้นเป็นเพียงเครื่องหมายในภาษาไทยเช่นว่าเมฆดำ ส่อให้เห็นว่าฝนจะตก ธงแดงหมายถึงอันตรายและธงขาวหมายถึงยอมแพ้ ส่วนคำอุปมาอุปไมยในร้อยกรองก็ไม่ใช่สัญลักษณ์ สำหรับเกียร์ชนั้น สัญลักษณ์คืออะไรก็ตามการกระทำเหตุการณ์คุณลักษณะ หรือความสัมพันธ์ที่ใช้เป็นสื่อแปลแนวความคิดแนวความคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ตัวอย่างของสัญลักษณ์ที่เกียร์ช ยกมากล่าวคือไม้กางเขนซึ่งไม่ว่าจะอยู่ในการสนทนาในการจินตนาการหรือเป็นรูปปรากฏบนฟ้าหรือห้อยอยู่ที่คอก็เป็นสัญลักษณ์ ในบทความเรื่องผลกระทบของมโนทัศน์ วัฒนธรรมที่มีต่อมโนทัศน์มนุษย์เกียร์ชเห็นว่ามนุษย์ที่ปราศจากวัฒนธรรมจะเป็นสัตว์ที่ทำอะไรไม่ได้เลยเพราะมนุษย์ขาดสัญชาตญาณที่จำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ในโลกต่างจากสัตว์อื่น ๆ ที่มีสัญชาตญาณเพื่อการดำรงอยู่เช่นการสร้างรังของผึ้งมนุษย์ได้วิวัฒนาการขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคน้ำแข็งนั้นทำให้เราจำเป็นต้องพึ่งสัญชาตญาณอันได้รับสืบทอดมาทางกรรมพันธุ์เพื่อความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวทำให้ได้ความรู้มา ช่วยให้เรากะทำอะไรต่างๆเพื่อให้อยู่รอดได้เราต้องพึ่งพาวัฒนธรรมมากขึ้นเรื่อยๆที่มาของวัฒนธรรมก็คือสัญลักษณ์ที่ไดรวรรวมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆดังนั้นสัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต

ทางสังคมในทุกๆด้าน เกียรติยศรूपว่าแน่นอนหากไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรมแต่ก็เช่นเดียวกันและสำคัญกว่าคือว่าถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีมนุษย์

5. ลักษณะของสัญลักษณ์

การกระทำทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นการสร้างการเข้าใจและการใช้รูปแบบของสัญลักษณ์ถือเป็นกิจกรรมทางสังคมดังนั้นความหมายของสัญลักษณ์จึงมีความเป็นสาธารณะซึ่งเพลงง่ายกว่ารู้กันทั่วไปเป็นของส่วนรวมการที่คนในกลุ่มใช้สัญลักษณ์ใดในการสื่อสารระหว่างกันได้ความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นก็เป็นที่ยอมรับในกลุ่มคนเหล่านั้นเรื่องนี้สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิธีการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์จากสายตาของคนใน (emic หรือ from the actor's point of view) สำหรับที่นี่จะต้องแถลงไว้ก่อนว่าระบบหรือกลุ่มอันซับซ้อนของสัญลักษณ์นี้เป็นที่มาของข่าวสารจากภายนอกสัญลักษณ์อยู่ภายนอกตัวเราและอาจสืบทอดไปให้คนอื่นได้หลังเราตายแล้วกลุ่มของสัญลักษณ์ทำหน้าที่จัดโปรแกรมให้แก่กระบวนการทางสังคมและจิตวิทยาซึ่งหล่อหลอมพฤติกรรมที่เปิดเผยและเป็นสาธารณะ เกียรติยศเปรียบเทียบสัญลักษณ์กับยีนส์หรือหน่วยพันธุกรรมเหตุที่หน่วยพันธุกรรมหรือยีนส์ในมนุษย์จัดโปรแกรมหรือกำหนดแผนให้มนุษย์เบสกว้างๆไม่จำเพาะเจาะจงมนุษย์จึงต้องพึ่งโปรแกรมหรือแผนของวัฒนธรรมจากภายนอกบีเวอร์ซึ่งเป็นสัตว์รูปร่างคล้ายนกต้องการเปลี่ยนสถานที่ที่เหมาะสมและวัตถุประสงค์เท่านั้นในการสร้างเขื่อนกันน้ำและวิธีการสร้างเป็นไปตามธรรมชาติและร่างกายของมันแต่มนุษย์ต้องการมโนทัศน์ว่าการสร้างเขื่อนนั้นทำอย่างไรซึ่งเขาจะได้มโนทัศน์นั้นจากสัญลักษณ์

การวิเคราะห์ตีความหมายของสัญลักษณ์

เกียรติยศถือว่าคำพูดและการกระทำของคนในสังคมเป็นสัญลักษณ์ที่คนสร้างขึ้นเพื่อการสื่อสาร ดังนั้นการวิเคราะห์ตีความหมายของสัญลักษณ์จึงเป็นวิธีการที่สำคัญของเกียรติยศและสำหรับเกียรติยศ วัฒนธรรมคือโครงสร้างความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ เกียรติยศแสดงให้เห็นว่า ความหมายมีซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์โดยยกตัวอย่างการขีบตาที่รายละเอียดพูดถึง

รายละเอียดเด็ก สองคนที่ขีบตาเหมือนกัน สำหรับคนหนึ่งการขีบตานั้นเป็นไปเองโดยอัตโนมัติ ไม่ได้มีความหมายอะไร ส่วนเด็กคนที่ สองขีบตาให้เพื่อนเขา หมายถึงว่าจะทำอะไรร่วมกันหรือเข้าใจอะไรร่วมกัน ถ้าเราถ่ายรูปการขีบตา ก็จะพบว่ามึลักษณะอาการเหมือนกัน แต่ความจริงมีความหมายแตกต่างกันมากมาย เด็กคนที่ สองขีบตาเพื่อสื่อสารรูปแบบหนึ่ง 1) โดยตั้งใจ 2) สืบทอดคนหนึ่งโดยเฉพาะ 3) เพื่อส่งข้อความอย่างหนึ่งอย่างใด 4) ตามกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างหนึ่ง และ 5) โดยไม่ต้องการให้คนอื่นรู้

ความซับซ้อนจะมียิ่งกว่านี้หากเกิดมีเด็กคนหนึ่งที่สามารถแก้งขีบตาเหมือนคนที่ หนึ่ง และคนที่ สอง แต่เพื่อล้อเลียนคนที่หนึ่ง โดยมีกฎเกณฑ์ของสังคมรู้กันอยู่ เช่น แก้งขีบตาให้มากๆ ติดๆกัน หรือทำหน้าที่แตกต่างกันอย่างหนึ่งอย่างใด ความหมายจะแตกต่างจากเด็กคนที่สอง เจตนาของ

เขาที่จะล้อเลียนก็ล้มเหลวลงทันที เมื่อไม่แน่ใจในความสามารถของตัวเองที่จะล้อเลียนว่าทำได้ดีเพียงใด เขาอาจมาฝึกทดลองขยิบตาหน้ากระจกเงาในบ้านเขา ในทั้ง สี่ กรณีนี้กล้องถ่ายภาพจะจับได้เพียงการขยิบตา ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวอย่างหนึ่งเท่านั้น

จะเห็นได้ว่ากิริยาอาการอย่างหนึ่งซึ่งสัญลักษณ์อาจมีความหมายที่ซับซ้อน การบรรยายแบบสั้นเจิน (thin description) ก็เป็นแบบของกล้องถ่ายภาพที่ไม่บอกความหมายว่า การขยิบตาทำเพื่ออะไร เป็นการบรรยายกิริยาอาการของการกระทำเท่านั้น ในขณะที่การบรรยายที่ละเอียดและลุ่มลึกถึงความหมายอันเป็นนัยยะของการกระทำนั้นๆ วัตถุประสงค์ของมนุษยวิทยาก็มุ่งที่จะหาโครงสร้างของความหมาย อันเป็นลำดับขั้นตั้งแต่การที่ตาขยิบได้ไม่ได้ตั้งใจ การแสวงหาขยิบตาเพื่อสื่อความหมาย การล้อเลียนการขยิบตา จำเป็นการฝึกซ้อมการขยิบตา ว่าได้ถูกรับรู้ และตีความหมายอย่างไร หากปราศจากโครงสร้างนี้การรับรู้และการตีความหมายก็จะไม่มี เกียร์ซบอกว่ เวลาตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเป็นเรื่องสมมุติที่คิดขึ้นโดยนักปรัชญาที่จริง แต่ก็ได้ให้ความเข้าใจในเรื่องที่ว่า การกระทำทางสังคมเป็นสัญลักษณ์ได้อย่างไร

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปิดเผยรู้กันทั่วไป

เกียร์ซบอกว่ "วัฒนธรรม" เป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไป เพราะความหมายเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไป การที่จะสามารถใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อบอกเล่าเรื่องต่อกันและกันได้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ต้องเป็นที่รู้กันในหมู่ผู้ที่ใช้สัญลักษณ์เป็นเครื่องมือของการสื่อสารระหว่างกัน ในกรณีนี้สัญลักษณ์ใดสัญลักษณ์หนึ่งถูกใช้เพื่อสื่อระหว่างสมาชิกของสังคมหนึ่งสังคมใดได้ ความหมายของสัญลักษณ์นั้นก็ต้องเป็นที่รู้กันทั่วไปในสังคมนั้น เมื่อเราถือว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นการกระทำที่เป็นสัญลักษณ์แล้วคำถามต่อไปไม่ใช่ว่า อะไรคือพฤติกรรมนั้น หากแต่เป็นคำถามว่า มันหมายความว่าอย่างไร ในการที่พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นผ่านผู้กระทำนั้น ซึ่งอะไรให้ทราบ (ในกรณีของการขยิบตา อาจเป็นการแก้มือเล่น หรืออาจเป็นการส่งสัญญาณอะไรบางอย่าง)

สำหรับการวิเคราะห์ เกียร์ซเปรียบวัฒนธรรมว่าเป็นเหมือนดนตรีชิ้นหนึ่งของบีโทเฟน (Bethoven Quartet) ซึ่งจะวิเคราะห์ด้วยการแยกส่วนประกอบออกเป็นตัวโน้ต ความชำนาญในการเล่นไวโอลินและความรู้ที่จำเป็น ตลอดจนความเข้าใจของผู้เล่นและผู้ฟัง หรือปัจจัยอื่นๆเหล่านั้นไม่ได้ อีกตัวอย่างหนึ่งที่เกียร์ซนำมาแสดง คือ สัญญาการค้า (trade pact) ในโมร็อกโกสมัยก่อน ในการทำสัญญามีเงื่อนไขว่า ผู้ทำสัญญาจะต้องปฏิบัติพิธีกรรมบางอย่าง เช่น ตัดข้อแกะ และท่องคำภีร์โกหร่านไปพร้อมๆกัน ในที่ชุมชนของชายที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และไม่พิการ รวมถึงต้องมีเจตจำนงอย่างหนึ่งเช่น ประารถนาสิ่งของที่อยู่ไกลๆแต่การตัดคอแกะหรือประารถนาสิ่งของที่อยู่ไกลๆ ก็ไม่ใช่การทำสัญญาการค้าและไม่ใช่ว่าสัญญาการค้าไม่มีความหมาย สัญญาการค้าเป็นสิ่งที่สำคัญและจริงจังมาก เหตุเพราะผิดสัญญาการค้า หน่วยงาน 7 คน ของหัวหน้าเผ่ามาร์มุชา (Marmusha) ที่ไปขโมยหนังแกะที่ไร้ค่าของโคเฮน ผู้เป็นพ่อค้าคนยิว จึงต้องถูกหัวหน้าเผ่าประหาร

ในความเห็นของเกียร์ซ การศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมนั้นจะทำได้โดยการแยกส่วน แล้วสร้างกรดที่จะใช้ทั่วไปในการศึกษานั้นไม่ได้ สิ่งเดียวที่จะช่วยในการศึกษานั้นได้ก็คือ ความคุ้นเคยและเข้าใจโลกจินตนาการ (โลกทัศน์) ของชาวพื้นเมืองเจ้าของวัฒนธรรม ดังนั้นการทำงานของมนุษย์วิทยาจึงต้องการการอยู่อาศัยในสังคมที่ศึกษาอยู่เป็นเวลานานเพื่อให้สนิทสนมคุ้นเคยกับชาวพื้นเมืองที่นั่น การรู้เพียงแปลภาษาของที่นั้นยังไม่เพียงพอ ถ้ามนุษย์วิทยาจะต้องสามารถอยู่ร่วมกับพวกเขา สนทนา อภิปราย และถูกเถียงกับพวกเขาด้วยความเข้าใจเพียงพอที่จะพูดได้ว่า อยู่ร่วมกับพวกเขา ได้ คุย ทุกเรื่องต่างๆ กับชาวได้อย่างสบาย ทั้งนี้เพราะการศึกษาวัฒนธรรมเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเรียนรู้ได้ด้วยการฝึกฝนให้ชำนาญ

สรุปได้ว่าแนวคิดวัฒนธรรมคือความหมายซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมายประเพณี ความสามารถและลักษณะนิสัยอื่นๆ ที่คนได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมและยังก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ต่างๆ ขึ้นได้ในยุคสมัยนั้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีได้ ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์และอธิบายเพื่อทำความเข้าใจกับเรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง:พื้นที่พิธีกรรมและอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ตามวัตถุประสงค์งานวิจัย

5.1.2 แนวคิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรม

องรี เลอแฟร์ (Henri Lefebvre, 1974) เป็นนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ได้อธิบายว่าการมองพื้นที่หนึ่ง พื้นที่ใดเพียงแต่องค์ประกอบทางกายภาพ โดยไม่ได้มองลึกลงไปถึงกิจกรรมหรือการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายใต้พื้นที่นั้นๆ แต่เมื่อมุมมองในการศึกษาด้านพื้นที่และเวลาขยายออกไปในแนวคิดต่างๆ พื้นที่และเวลาได้รับการอธิบายและให้ความหมายใหม่ในมุมมองที่มีความเปลี่ยนแปลง สั้นไหล ไม่หยุดนิ่ง เป็นการมองพื้นที่เวลา และอัตลักษณ์ในมุมมองที่ทำทลายแนวความคิดเดิม การมองในมุมมองนี้เป็นการมองว่าพื้นที่ที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นสิ่งที่ตายตัว พื้นที่แต่ละแห่งมีกิจกรรม ทางสังคมที่เกิดขึ้นแตกต่างกัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นส่งผลต่อการนิยามความหมายของพื้นที่และส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของคนที่ใช้พื้นที่ รวมไปถึงภายใต้พื้นที่แต่ละแห่ง ภาพแห่งอุดมคติที่เราไม่สามารถอธิบายรายละเอียดได้เท่ากับกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น การมองว่าบ้านเมืองคือพื้นที่แห่งความอบอุ่นปลอดภัย ในขณะที่เดียวกันสำหรับบางคนบ้านอาจจะเป็นพื้นที่อันตรายไม่ปลอดภัยเป็นต้น จากความสนใจเรื่องพื้นที่ เวลา และอัตลักษณ์ที่กล่าวไป เพื่อให้เห็นภาพที่มากขึ้นเกี่ยวกับเรื่อง "พื้นที่ (Space)"

สำหรับ Manuel Castell(1999 : 411) กล่าวถึงพื้นที่ว่า "พื้นที่เป็นผลผลิตทางวัตถุในลักษณะความสัมพันธ์กับผลผลิตทางวัตถุอื่นๆ รวมทั้งผู้คนผู้ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดไว้ (ในเชิงประวัติศาสตร์) ซึ่งได้นำรูปร่าง หน้าที่ และความหมายทางสังคมมาสู่ตัวพื้นที่ พื้นที่คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากพลวัตของวัตถุซึ่งเกิดขึ้นโดยผ่านการกระทำหรือปฏิบัติการทางสังคมแบบต่างๆของผู้คน กล่าวคือ พื้นที่ในความหมายที่ใช้กันในทฤษฎีทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีวัตถุเหล่านั้นถูกจัดระเบียบให้เป็นระบบความสัมพันธ์ โดยการกระทำทางสังคมของมนุษย์ ซึ่งการจัด

ระเบียบดังกล่าวจะก่อให้เกิดพลวัตและความหมายทางสังคมของพื้นที่แห่งนั้น หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า "พื้นที่คือเวทีหรืออาณาบริเวณแห่งพื้นที่อนุญาตให้มีปฏิบัติการทางสังคมต่างๆ เกิดขึ้นมาได้ อย่างพร้อมๆกัน ซึ่งปฏิบัติการดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อเป็นการประสานรวมหรือแลกเปลี่ยนกันทางวัตถุในสังคม การกระทำดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดเป็นระบบความสัมพันธ์ในลักษณะสังคมขึ้นมาบนพื้นที่แห่งนั้น

เช่นเดียวกับ Lefebver (1991 : 40) การสร้างพื้นที่สำคัญประกอบ 3 ประการได้แก่

1. ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (spatial practices) เป็นปฏิบัติการที่สร้าง (produce) และสืบทอด (reproduce) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของความหมาย/รหัสของพื้นที่ (spatial code) เพื่อกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ที่ถูกระเบียบในพื้นที่ โดยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีลักษณะปฏิสัมพันธ์กันอย่างมีเหตุผล โดยความหมาย/รหัสหมาย(code) ให้ผู้คนให้กับ พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเนื่องจากผู้ที่มีอำนาจในการสถาปนาความหมายมีหลายกลุ่ม และ หลายสถานการณ์ ดังนั้นความหมายที่เกิดขึ้นจึงมีทางที่เสริมซึ่งกันและกันและความหมายที่ขัดแย้งกัน ทั้งที่ความหมายที่ปรากฏนั้นจะมีทั้งความหมายที่ถูกเข้ารหัส (encode) และความหมายที่ถูกถอดรหัส (decode) ที่เกิดจากความหลากหลายของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและไหลเวียนอยู่ในปฏิบัติการเชิงพื้นที่

2. ภาพตัวแทนของพื้นที่ (representations of space) โดยองค์ประกอบเป็นสิ่งที่กล่าวถึงพื้นที่ว่ามีลักษณะเป็นพื้นที่เชิงกายภาพ (physical space) กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่มีการออกแบบ มีการวางแผน มีโครงสร้าง เป็นวิทยาศาสตร์ที่มีความเป็นเหตุและผล โดยพื้นที่จะเป็นเสมือนภาพตัวแทนสิ่งต่างๆ ที่ถูกรวบรวมแล้วถูกนำมาผลิตและสร้างขึ้นใหม่ให้เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่น โดยวิธีคิดของการสร้างพื้นที่ลักษณะทางกายภาพเช่นนี้ เป็นพื้นที่ๆ ถูกสร้างแสดงขึ้นและมีการใช้สัญลักษณ์ (sign) เพื่อสื่อถึงความหมายของพื้นที่ที่เกิดขึ้น เป็นพื้นที่ที่รวบรวมเรื่องราว ลักษณะความสำคัญความโดดเด่นและถูกนำมาผลิตซ้ำ (reproduce) เช่น พระราชวัง อนุสาวรีย์ เป็นต้น พื้นที่ดังกล่าวจะมีมิติและเรื่องราวของความเป็นประวัติศาสตร์เรื่องราวของวัฒนธรรม เรื่องราวของวิถีชีวิต เข้ามาเกี่ยวข้องรวมถึงสัญลักษณ์ (symbol)

3. พื้นที่ภาพแทนสร้างความหมายของผู้คนที่แตกต่างกันและหลากหลาย ทำให้มีความเคลื่อนไหวและมีชีวิต (live) ทางนี้จะเป็นพื้นที่ที่มีการปะทะ ประสาน แล้วต่อรองความหมายที่เกิดขึ้นจากฝ่ายต่างๆ และ เป็นพื้นที่ที่มีรหัสความของพื้นที่ (spatial code) มีการถอดรหัส (decode) แต่เป็นการถอดรหัสพื้นที่ที่ไม่ใช่เรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (sing) ทางนี้ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของผู้คนในพื้นที่เกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่ดังกล่าว แล้วมีการตีความหรือมีการให้ความหมายที่ไม่เหมือนกัน ความไม่เหมือนกันดังกล่าวจึงเป็นร่องรอยของความแตกต่างที่เกิดขึ้น ซึ่งความแตกต่างที่เกิดขึ้นลักษณะ

ดังกล่าวนี้จะเกิดเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่มีการโต้แย้งอย่างมีเหตุผล (dialectical relationship) โดยการโต้แย้งจะมีลักษณะที่ประกอบไปด้วย perceived conceived lived โดยรวมเรียกทั้ง สาม สิ่งนี้ว่า triad

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ที่มีการศึกษากันอย่างมากมายและหลากหลาย ล้วนเป็นสิ่งที่ขยายพรมแดนขององค์ความรู้ในแต่ละศาสตร์ให้กว้างไกลมากขึ้น ทั้งนี้ในโลกปัจจุบันและในโลกความเป็นจริง พื้นที่บางพื้นที่ที่เคยเกิดขึ้นและได้รับการบันทึกไว้ในอดีตเริ่มมีการเลื่อน โดยที่พื้นที่นั้นล้วนมีการแสดงให้เห็นถึงชนบประเพณี และวิถีต่างๆ ของการใช้ชีวิตของผู้คนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ความจางหายของสิ่งเหล่านี้เริ่มผ่านพ้นไปเรื่อยๆ ตามกาลเวลา จนถึงปัจจุบันกลับมีความพยายามในการที่จะนำชนบประเพณี และวิถีต่างๆ เหล่านี้ให้กลับมาปรากฏขึ้นอีกครั้งด้วยการสร้างขึ้นใหม่ จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันมีการสร้างพื้นที่อีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจคือ การสร้างพื้นที่รูปแบบใหม่ที่เป็นที่เป็นการสร้างแบบผสมผสานทั้งความเป็นสมัยใหม่ และความเป็นท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องและเท่าเทียมกัน

เมื่อกล่าวถึง “พื้นที่” (Place/Space) คนทั่วไปมักมองพื้นที่ในเชิงความจริงทางเรขาคณิตที่วัดด้วยมิติกว้าง ยาว และลึก หรือศึกษาพื้นที่เชิงกายภาพในฐานะความจริงเชิงประจักษ์ ภาษาที่ใช้บรรยายพื้นที่จะเป็นภาษาเชิงปริมาตร (Volumetric Language) พื้นที่จึงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้ในฐานะของสิ่งที่มีอยู่ในโลกและมีประโยชน์ใน “ความว่างเปล่า” เพื่อจะใช้บรรจุสิ่งต่าง ๆ ไว้ เช่น บ้าน (ในพื้นที่ที่เป็นที่ดิน) โต๊ะเรียน (ในพื้นที่ห้องเรียน) รถยนต์ (ในพื้นที่ถนน) สิ่งของ (ในพื้นที่กระเป๋) ฯลฯ พื้นที่จึงเหมือนสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างหยุดนิ่ง เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ ไร้เดียงสา ปลอดภัยจากการให้คุณค่าและอำนาจ ความเป็นกลางโดยธรรมชาติ

ตั้งแต่ปลายปีคริสต์ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ได้มีกลุ่มที่มองพื้นที่ว่าไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง ไม่เป็นกลาง แต่มีอำนาจในการกระทำต่อคนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้อง อาทิ กลุ่มภูมิศาสตร์มนุษย์เป็นนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่มองพื้นที่ในฐานะสิ่งที่มีพลวัต พวกเขาสนใจศึกษาพื้นที่ต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์ที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ หรือเป็นพื้นที่ที่มีได้รับความสนใจศึกษามาก่อน ทั้งที่เป็นพื้นที่ที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคน เช่น บ้าน ถนน เมือง สุสาน คูк โรงเรียน โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑสถานสัตว์ อนุสาวรีย์ ศูนย์การค้า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสนใจศึกษากระบวนการที่พื้นที่ต่าง ๆ ในสังคมถูกผลิตสร้างขึ้นมาจากการให้คุณค่าและความหมายของมนุษย์ ในขณะเดียวกันพื้นที่ที่ถูกสร้างให้มีชีวิตเหล่านั้น ก็ได้ย้อนกลับมามีอิทธิพลในการกำหนดความคิด การกระทำ และวิถีชีวิตของมนุษย์ ในฐานะผู้สร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับคนในพื้นที่นั้นเช่นกัน การศึกษาพื้นที่กระแสนี้จะให้ความสำคัญกับทฤษฎีทางสังคมวัฒนธรรมมากกว่าทฤษฎีด้านภูมิศาสตร์และรัฐศาสตร์ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) ในพื้นที่ของปราสาทเขาพนมรุ้งก็เช่นเดียวกัน เป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหมายของคนในชุมชนนี้

นอกจากนี้ การสร้างความหมายให้กับพื้นที่ด้วยตำนาน นิทาน ที่คนในพื้นที่สร้างขึ้นเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่ของกลุ่ม ได้ทำให้เรามองเห็นวิธีการที่คนผูกโยงพื้นที่กับความคิดและปฏิบัติการทางสังคม จนกลายเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของคนกลุ่มนั้น ๆ เช่น กะเหรี่ยงในป่าตะวันตกถือว่า พุงใหญ่เรศวรเป็น “ดินแดนศักดิ์สิทธิ์” ที่มีตำนานและความหมายต่อพวกเขา พื้นที่แห่งนี้เป็นเสมือนบันทึกความทรงจำในการต่อสู้ปกป้องพื้นที่ของบรรพบุรุษเพื่อตั้งรกรากและสร้างถิ่นฐาน ดังนั้น จึงเป็นพื้นที่ที่มีความหมายทางจิตวิญญาณต่อชาวกะเหรี่ยง ขณะที่ชนเผ่า Apache ให้ความหมายแก่พื้นที่แต่ละแห่งรอบตัวที่เป็นเนินเขา ช่องเขา พุงหญ้า ป่าไม้และลำธาร ด้วยเรื่องเล่าหรือนิทานที่มีคติสอนใจถ่ายทอดกันมาจากบรรพชน พื้นที่เหล่านี้จึงมีความหมาย ให้ปัญญา สะท้อนอัตลักษณ์และความทรงจำเกี่ยวกับพื้นที่ ดังนั้น เราจึงสามารถเข้าใจตัวตน อัตลักษณ์ ภาพลักษณ์ และภูมิปัญญาของชนเผ่า Apache ได้ ถ้าเราเข้าใจความหมายที่พวกเขาได้ให้ไว้ต่อพื้นที่ของเขา

(ชยันต์ วรรณระภา, 2549)

อย่างไรก็ตาม ความหมายของพื้นที่เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว มนุษย์ได้สร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่ตลอดเวลา เพื่อเป็นเป้าหมายในการยึดครองและครอบงำ ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือในการโต้ตอบ ต่อรอง และ ขัดขืนอำนาจ ที่เกิดจากความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์บนพื้นที่ ฉะนั้น พื้นที่แต่ละพื้นที่ไม่ได้มีคุณค่าความหมายแก่คนทุกกลุ่มเหมือนกันหมด บ่อยครั้งที่มนุษย์ทะเลาะกันด้วยความเห็นที่ไม่ลงรอยกันต่อการใช้พื้นที่และนำไปสู่การสู้รบกัน ในขณะเดียวกัน การสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่ก็เป็นการเก็บกด ปิดกั้น กดทับบางอย่างไว้ด้วยเสมอ เช่น การสร้างอาคารสูงในพื้นที่ที่เรียกว่า “สลัม” หรือการสร้างบ้านจัดสรรในพื้นที่นาหรือสวน ก็เป็นการกดทับ ทำลาย “ความทรงจำ” และกดทับความหมายเดิมทางกายภาพของพื้นที่นั้นไว้ด้วย

เลอเฟบว์ แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) พื้นที่ทางกายภาพ (First Space-Physical Space) หมายถึง พื้นที่ที่สัมผัสรับรู้ด้วยการมองเห็นและกายสัมผัส พื้นที่กายภาพมีความหมายรวมถึงปรากฏการณ์ทางวัตถุกายภาพอื่น รวมทั้งชีวิตมนุษย์ เช่น ภูเขา แม่น้ำ อาคาร สิ่งก่อสร้าง ถนน ประชาชน ฯลฯ ซึ่งต่างล้วนมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน 2) พื้นที่ทางความคิด (Second Space-Mental Space) เป็นพื้นที่ในจินตนาการหรือเป็นพื้นที่ที่ถูกก่อกำขึ้นในความรู้สึกนึกคิด คนให้ความหมายเกี่ยวกับพื้นที่อย่างไร และพื้นที่ที่ถูกคนให้ความหมายแล้วส่งผลย้อนกลับไปสู่คนอย่างไร พื้นที่ให้จินตนาการต่อคนอย่างไร พื้นที่มีความหมายอย่างไร เมื่อพื้นที่มีความหมายซึ่งถูกให้โดยมนุษย์แล้ว พื้นที่ก็มีความสำคัญต่อคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นๆ ด้วย และ 3) พื้นที่ทางสังคม (Third Space-Social Space) เป็นพื้นที่ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ทั้งในมิติของจินตนาการและปฏิบัติการ ซึ่งอาจตั้งอยู่บนพื้นที่กายภาพหรืออยู่นอกอาณาเขตพื้นที่กายภาพก็ได้

เลอเฟบว์อธิบายว่า Social Space เป็นส่วนที่เกิดมาจากปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่ 2 ประเภท แรก นั่นคือพื้นที่ทางความคิดเป็นสิ่งที่เกิดจากการตีความ หรือให้ความหมายพื้นที่ทางกายภาพที่เรา มองเห็น นำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมที่มีส่วนที่เป็นความจริงและที่เป็นเพียงจินตนาการอัน สลับซับซ้อน มีการช่วงชิง ชัดแย้งและแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา ในทัศนะของเลอเฟบว์ พื้นที่ไม่ใช่สิ่งที่ แยกออกมาพิจารณาได้โดดๆ เหมือนวัตถุที่สามารถแยกจากผู้ดู หรือทำความเข้าใจได้โดยใช้มุมมอง เพียงด้านเดียว แต่เป็นสิ่งที่มีความหมายหลากหลาย พื้นที่จึงมีสถานะเป็นทั้ง เครื่องมือและเป้าหมาย เป็นทั้งสื่อ ตัวกลางและบริบทของการช่วงชิงอำนาจ พื้นที่ทางสังคมหรือ Social Space จึงหมายถึง พื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม (The Habitat of Social Practices) ที่ “ความคิด เหตุการณ์ ปรัชญาการณและคความหมายของพื้นที่นั้นปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา” ประเด็นที่เลอเฟบว์ให้ความสำคัญก็คือ “การ เมืองเกี่ยวกับการสร้างพื้นที่” ซึ่งต้องทำความเข้าใจ อย่างวิเคราะห์ถึงการเมืองของการใช้ความรู้ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและการใช้อุดมการณ์ที่ปกปิด และอำพรางการใช้ความรู้นั้น ทั้งนี้เพราะในที่สุดแล้ว การช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมเป็นสิ่งที่ทำไป เพื่อให้ ได้มาซึ่งพื้นที่ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถยึดครองและครอบงำได้ (ชยันต์ วรรณระภูติ, 2549)

สรุปได้ว่าแนวคิดและแนวทางในการศึกษาพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรม การใช้ แนวคิดเรื่อง “พื้นที่” และ “การเมืองเรื่องพื้นที่” ของอังรี เลอเฟบว์ (Henri Lefebvre) เป็นแนวคิด หลักในการศึกษาวิเคราะห์พื้นที่ของ และความหมายใหม่ให้กับพื้นที่ของตนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ เพื่อปกป้องรักษาพื้นที่ดังกล่าวไว้จากอำนาจของรัฐไทยได้อย่างกระจ่างชัดอย่างเป็นพลวัต และเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา โดยใช้แนวคิดพื้นที่ทั้งสาม (Third Space) ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่กายภาพ (Physical Space) พื้นที่จินตนาการ (Mental Space) และพื้นที่ทางสังคม (Social & Political Space) สามารถใช้ในการวิเคราะห์งานวิจัยได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจะได้นำไปศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรมต่อไป

5.2. ทฤษฎีหลัก

5.2.1. ทฤษฎีอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ ตามความหมายของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ของราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมาย อัตลักษณ์ (อ่านว่า อัด-ตะ-ลัก) ว่าตนหรือตัวเอง กับ ลักษณะ ซึ่งหมายถึงสมบัติเฉพาะตัว คำว่าอัตลักษณ์จึงหมายถึงผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักเป็นที่จดจำคำว่าอัตลักษณ์ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Identity ซึ่งหมายถึงผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักจำได้

(อิศราพร วิจิตร, 2559) อัตลักษณ์หมายถึงสิ่งที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งหนึ่งที่ทำให้โดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่นซึ่งอัตลักษณ์เป็นปริมณฑลที่เชื่อมต่อระหว่างความเป็นปัจเจกบุคคลกับสังคมสังคมกับตัวกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบเช่นคุณค่าที่ติดมากับความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อนความเป็นสามีภรรยาความเป็นศิษย์อาจารย์อัตลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ระดับคืออัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมเมื่อตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ของคนคนหนึ่งคืออะไรนั้นจะตอบจากสองมุมมองคือคำตอบของบุคคลนั้นนิยมตนเองและคำตอบจากผู้อื่นที่นิยามบุคคลนั้นโดยอาศัยเกณฑ์ความเหมือนและความต่างการสื่อสารผ่านอัตลักษณ์ซึ่งคำตอบที่ได้อาจมีมากกว่า 1 รูปแบบเพราะในตัวบุคคลหนึ่งนั้นมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์อย่างเป็นกระบวนการและเต็มไปด้วยความหลากหลายภายใต้บริบทที่แตกต่างกันไป (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543) ซึ่งอัตลักษณ์ก็มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารอย่าง A.De Fina,(2011 อ้างถึงใน กาญญา แก้วเทพ 2555 : 50-52) กล่าวไว้ว่ามนุษย์เรานั้นนอกจากจะแลกเปลี่ยนหรือถ่ายทอดข่าวสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจกันแล้วมนุษย์เรายังสื่อสารโดยมีเป้าหมายที่จะบอกว่าเราคือใครเราเป็นคนธาตุอะไรเพศอะไรไว้อาลัยเป็นต้นและในขณะที่เราเลือกใช้การสื่อสารเพื่อบอกคนอื่นว่าเราเป็นใครเราก็ยังใช้การสื่อสารเพื่อบอกคนอื่นเพิ่มเติมอีกว่าเราเป็นใครและสุดท้ายที่สุดก็สื่อสารเพื่อบอกว่าเราเหมือนหรือต่างกับเขาอย่างไร

ตามบทบาทของการสื่อสารกับอัตลักษณ์จึงพบว่าการสื่อสารเป็นทั้งเครื่องมือประกอบสร้างอำนาจรักษาและต่อรองอัตลักษณ์อยู่ตลอดเวลาเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าแหล่งประกอบการสร้างอัตลักษณ์นั้นมีอย่างหลากหลายทั้งเราและเขา

ดังนั้นอัตลักษณ์จึงหมายถึงรวมถึงการมองดูตนเองและตั้งคำถามว่าตนเองเป็นใครมองคนอื่นเพื่อตั้งคำถามว่าเขาเป็นอย่างไรรวมถึงเปรียบเทียบความแตกต่างและความเหมือนระหว่างเขากับเรา ในขณะเดียวกันอัตลักษณ์ก็ถูกหยิบจะนำมาใช้ในกระบวนการต่างๆมากมายหนึ่งในนั้นคือธุรกิจการท่องเที่ยวหรือขยายตัวเป็นวงกว้างจนเรียกว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอัตลักษณ์จึงไม่เป็นเพียงการตั้งคำถามเท่านั้นหากแต่สามารถนำมาเป็นสินค้าในตลาดการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี จากนโยบายของรัฐในการจัดการท่องเที่ยวให้กับจังหวัดเพื่อสร้างรายได้จึงเกิดการสร้างอัตลักษณ์จังหวัดอะไรที่ท้องถิ่นและสินค้าท้องถิ่นจากทุนวัฒนธรรมที่จังหวัดต่างๆมีมาแต่เดิม (ศิริพร ณ ถลาง, 2558)

จังหวัดบุรีรัมย์ก็มีการนำทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวมาใช้เป็นสินค้าในการท่องเที่ยวทั้งที่มีอยู่เดิมและจัดขึ้นมาใหม่ซึ่งให้ประโยชน์ทั้งขายได้และบอกตัวตนได้เป็นอย่างดีเช่นการนำเอาพระนางกุปตินทรรักษ์มีเทวีบุคคลที่ปรากฏในจารีตประวัตศาสตร์ปราสาทหินพนมรุ้งมาเป็นตัวเอกในขบวนแห่ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งของทุกปีหรือการนำเอาปราสาทหินพนมรุ้งใช้เป็นสัญลักษณ์ต่างๆในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นต้นเมื่อภาครัฐเข้ามาช่วยจัดงานได้ทำให้มีการออกร้านจำหน่ายสินค้าต่างๆและหน้าที่สำคัญของประเพณีปัจจุบันกลายเป็นเพียงเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นธุรกิจการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นการสร้างรายได้ผ่านการท่องเที่ยวโดยที่วัฒนธรรมที่นำเสนอนั้นก็ไม่ได้เป็นหรือต้องเป็นรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล (2556 : 99-102) อ้างใน (ศิริพร ณ ถลาง, 2558)

ตัวอย่างการจัดงานปอยของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ชี้ให้เห็นว่าเรื่องการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์จะเห็นได้ชัดหากพื้นที่ของการแสดงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์อยู่พันพรมแดนของมาตุภูมิเพราะในบริบทนอกมาตุภูมิกลับจะยิ่งทำให้เห็นถึงความพยายามในการประกาศพรหมแดนปฎิภาณให้แก่ลูกหลานและทั้งความพยายามในการประกาศพรหมแดนชาติพันธุ์ให้คนอื่นได้รับรู้ถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ผ่านทั้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ติดตัวมาและอัตลักษณ์ที่สั่นไหวปรับเปลี่ยนไปประกอบสร้างใหม่ในบริบทใหม่ซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้เราเข้าใจคำว่ามนุษย์และความสำคัญของวัฒนธรรมที่ใช้เป็นกลไกในการบอกตัวตนของชาติพันธุ์ (ยศ สันติสมบัติ, 2559)

(ศักกราช พ้าขาว, 2553) ความหมายของอัตลักษณ์การศึกษาความหมายของมโนทัศน์อัตลักษณ์มักเป็นการศึกษาในแนววัฒนธรรมศึกษามักจะถูกกล่าวควบคู่ไปกับมโนทัศน์อำนาจการนิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริงเมื่อนำไปสัมผัสกับคำกล่าวเหล่านี้จึงทำให้อัตลักษณ์มีความหมายที่แตกต่างไปจากความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปนอกจากนั้นพัฒนาอนุกรมภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หรืออังกฤษ-ไทย วิทย์ เทียงบูรณธรรม : (1049) แปล Identity ว่าเอกลักษณ์ซึ่งตรงกับความหมายของคำนี้ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษว่าสิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่ง1 และมีนโยบายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่นและสิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเราแตกต่างจากเขาหรือพวกเขาหรือคนอื่นไม่จำเป็นต้องเป็นหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบขึ้นมาเป็นตัวเราและตัวเขาไม่ใช่เป็นสิ่งที่มียู่ในธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยสังคมอัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่างพวกเราหรือคนอื่น

การเปลี่ยนแปลงความหมายของอัตลักษณ์ดังกล่าวสัมพันธ์อย่างมากกับการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในปัจจุบันในบริบทโลกโลกาภิวัตน์มิติเวลาที่เร็วขึ้นและมิติพื้นที่ที่ดูแลบเข้ามาเพราะการปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลายซับซ้อนและรวดเร็วการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับประสบการณ์เวลาพื้นที่และแบบแผน

ชีวิตประจำวันมีผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกที่เรามีเกี่ยวกับตัวเองสิ่งที่เคยเป็นมาตรฐานของระบบคุณค่า และการนิยามอัตลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางศาสนาค่านิยมเรื่องเพศคุณค่าปรับมีวัฒนธรรมเก่าๆ หรือค่านิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนกระทบกระทั่งในรูปแบบต่างๆกับพลังโลกาภิวัตน์การปรับเปลี่ยนนี้แสดงออกได้หลายลักษณะและหลายมิติในระดับจุลภาคจะพบการปรับเปลี่ยนประสบการณ์และแบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจกซึ่งเชื่อมโยงกับการปรับปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในระดับมหภาคเราเห็นขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาชาติพันธุ์ในวัฒนธรรมใหม่ๆขบวนการเหล่านี้ต้องการเสนอความหมายและทิศทางใหม่ในเชิงสังคมวัฒนธรรมและมีกระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์จากการผสมผสานและประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนนับเป็นประสบการณ์ทางสังคมที่ทำให้ต้องมีการทบทวนค่านิยมหรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543)

นอกจากนั้น wood อ่างใน (เกศคนก ชุ่มประดิษฐ์ และ จิราพร ขุนศรี 2549) กระบวนการสร้างอัตลักษณ์อยู่ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ต้องการทราบถึงกระบวนการการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในการทำหน้าที่ของอัตลักษณ์ที่จะอธิบายถึงลักษณะของสิ่งที่มีความแตกต่างกัน
2. อัตลักษณ์จะต้องเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญของการเป็นสมาชิกในสังคม
3. อัตลักษณ์มักเป็นรากฐานในสิ่งที่เป็นธรรมชาติอาทิเชื้อชาติความสัมพันธ์ทางเครือญาติ รวมไปถึงประวัติศาสตร์และความเป็นไปมาต่างๆ
4. อัตลักษณ์มักนำไปเกี่ยวกับสิ่งต่างๆอันนำไปสู่การใช้สัญลักษณ์
5. อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ช่วยให้สังคมคงดำรงอยู่และเป็นเครื่องที่ใช้เป็นเงื่อนไขทางสังคมในการจำแนกบุคคลที่ไม่ใช่พวกเดียวกันออกไป
6. การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและการใช้สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ใช้แยกแยะลักษณะที่มีความแตกต่างออกไปจากกลุ่มจัดเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์ดำรงอยู่
7. กระบวนการการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์มักจะสัมพันธ์ระบบการแบ่งชนชั้นทางสังคมเพื่อแบ่งว่านั่นพวกค่านีพวกเรา
8. การทำให้ความเห็นต่างนั้นยังอยู่ในสภาวะที่มีความคลุมเครือไม่ชัดเจน
9. อัตลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่ไม่มีความเป็นเอกภาพนั้นเป็นเพราะเงื่อนไขที่นำมาใช้
10. สิทธิการที่ยังคงอธิบายให้เห็นว่าเพราะเหตุใดที่ผู้คนในสังคมยังยึดติดกับอัตลักษณ์แห่งตนทำไมคนเราต้องค้นหาตำแหน่งแห่งที่ที่ยืนหยัดอยู่สู้กับวาทกรรมอันเกิดจากอัตลักษณ์รวมถึงการอธิบายว่าสังคมและสัญลักษณ์นำไปสู่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทั้งหมดนี้จึงเป็นองค์ประกอบที่จะอธิบายว่าเพราะเหตุใดจึงถูกสร้างขึ้นและได้รับการบำรุงและรักษาไว้ในแต่ละสังคม

เงื่อนไขทั้ง 10 ประการแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นและความสำคัญของอัตลักษณ์ที่มีต่อสังคมมนุษย์และส่งผลให้แต่ละสังคมต้องมีอัตลักษณ์ก่อกำเนิดขึ้นอยู่เสมอเพื่อการดำรงอยู่ของสังคม

กล่าวได้ว่าบางอัตลักษณ์เป็นการแสดงตัวตนของปัจเจกชนของกลุ่มคนเป็นผลผลิตมาจากกลุ่มคนภายในชุมชนที่มีแนวทางการปฏิบัติที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่องถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงไปเพราะอัตลักษณ์มีลักษณะเป็นพลวัตแต่มีลักษณะเฉพาะของตนเองหรือคล้ายคลึงกัน บ่งบอกถึงการเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นๆและมีการดำรงอยู่

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์มีความหมายที่ใกล้เคียงกันเพราะเป็นการแสดงลักษณะเด่นของบุคคลและกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะในการแสดงอัตลักษณ์ของบุคคลและกลุ่มนั้นต่างมีพัฒนาการความ เป็นอยู่การดำรงชีวิตประจำวันจากการผสมวงเพราะคุณลักษณะของบุคคลกลุ่มคนและกลุ่มในสังคมมี การถ่ายทอดสืบสานจากบรรพบุรุษสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเป็นวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่ คณะราช(บัณฑิตวิทยาลัยสถาน 2539)วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตกันสร้าง ขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในส่วนรวมถ่ายทอดกันไว้เอาอย่างกันไว้รวมทั้งผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดประเพณีกันมาตลอดจนความรู้สึกรู้สึกความคิดเห็นและกิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปแบบพิมพ์เดียวกันและแสดงออกมาปรากฏเป็นภาษา ศิลปะความเชื่อถือระเบียบประเพณีเป็นต้น (พระยาอนุমানราชธน 2507) วัฒนธรรมเป็นผลจาก ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติจำแนกออกเป็น 3 ด้านคือจิตใจสังคมและวัตถุมีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจากสังคมหนึ่ง ไปสู่อีกสังคมหนึ่งจนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์และผลิตผลทั้งที่เป็น รูปธรรมและนามธรรมอันควรค่าแก่การวิจัยอนุรักษ์ฟื้นฟูถ่ายทอดเสริมสร้างเอกทัศน์และแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างดุลยภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์สังคมและธรรมชาติซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขสันติสุขอันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ

สรุปได้ว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่มนุษย์ได้คิดร่วมกันปฏิบัติและ แสดงออกจากการรับรู้ร่วมกันซึ่งเป็นที่ตั้งมีแบบแผนมีการปฏิบัติตามหรือมีการคิดค้นเพื่อปฏิบัติ ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นภาษาขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนบริบทต่างๆในสังคมนั้นๆจนทำให้เกิดเป็น อัตลักษณ์ที่ใช้ร่วมกันได้และสามารถปรับปรุงแก้ไขสืบทอดและอนุรักษ์จนเป็นแนวทางให้คนรุ่นหลัง ได้เป็นอย่างดีผู้วิจัยจึงนำเอาทฤษฎีอัตลักษณ์มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้เพราะจะทำให้ทราบว่าอัตลักษณ์ ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนั้นเป็นอย่างไรและมีอะไรบ้างที่สื่อให้เห็นถึงจังหวัดบุรีรัมย์

5.3. ทฤษฎีเสริม

5.3.1. ทฤษฎีทางประวัติศาสตร์

(นียบพรรณ วรณศิริ, 2550) กล่าวไว้ว่าทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจากความหละหลวมของทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionalism) ของ Tylor และ Morgan ผู้ให้กำเนิดทฤษฎีประวัติศาสตร์คือ Franz Boas (1858-1942) ผู้ซึ่งจบการศึกษามาทางวิทยาศาสตร์สาขาฟิสิกส์ และภูมิศาสตร์ จากประเทศเยอรมันนี่ Boas หันมาสนใจงานทางมานุษยวิทยาเมื่อมาทำงานให้กับ "Bureau of American Ethnology" ในสหรัฐอเมริกา งานที่ Boas ทำเป็นงานพิพิธภัณฑ์ และการศึกษาอเมริกันอินเดียนอย่างละเอียดในเชิงวัฒนธรรมและภาษา งานที่ทำให้คนอเมริกันรู้จักเขาครั้งแรก คือ การแสดงและสาธิตชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของอินเดียนเผ่าต่างๆ ที่เมือง St. Louis รัฐ Missouri ในปี 1888 หลังจากที่ Franz Boas เรียนจบทางภูมิศาสตร์จากประเทศเยอรมันนี่แล้วก็ได้ศึกษาทฤษฎีวิวัฒนาการของพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางชีวภาพของมนุษย์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 (โดย Charles Darwin) โดยเหตุที่มีพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาก่อน จึงได้สนใจการค้นหาคำข้อเท็จจริงและการพิสูจน์โดยไม่มีกรอบเป็นกฎเกณฑ์ต่อมา Boas ได้ศึกษาทางมานุษยวิทยาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์สืบย้อนเป็นส่วนใหญ่ Boas (1940) ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในกรอบวิวัฒนาการแบบ Tylor และ Morgan มากนัก แต่ได้เน้นวิวัฒนาการผสมผสานกับการพิสูจน์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ งานของ Boas ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาโครงสร้างหรือเนื้อหาสัมพันธ์ รวมทั้งระบบที่เรียกว่า "Holistics" นั่นเอง (Boas เป็นผู้คิดวิธีการ Holistics ขึ้นมาใช้) นอกจากนี้เขาไม่นิยมการสรุปข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของออกมาเป็นกฎเกณฑ์เชิงวิทยาศาสตร์ เพราะเห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลมาจากจิตใจ (หรือระบบความคิด) ซึ่งผันแปรไปได้มากมาย และบ่อยครั้งตามสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันไป Boas เพียงแต่จดบันทึกเหตุการณ์และผลของการกระทำของบุคคลไว้เป็นเรื่องราวเท่านั้น

การศึกษาวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของมนุษย์หลีกเลี่ยงไม่พ้นการสืบสวนย้อนหลังไปถึงอดีตในทุกสมัยที่มนุษย์ได้ผ่านขั้นตอนมา และได้ทั้งผลของการกระทำของตนเองไว้มากมาย การศึกษาถึงอดีตสามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงในอดีตนิยมใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์อธิบายปรากฏการณ์ในสังคมมนุษย์มากที่สุดทีเดียว

การศึกษาทางประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นวิธีการศึกษาวัฒนธรรมในแง่ของอาทิพย์เท่านั้น มันเป็นวิธีการหลายวิธีรวมกันได้แก่

1. ศึกษาความเป็นมาในอดีตของวัฒนธรรมในแต่ละเนื้อหาจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรม

2. สังเกตการณ์ (Observation) ความเป็นตัวของตัวเองของวัฒนธรรม เป็นการศึกษาวัฒนธรรมปัจจุบันเข้าด้วยการเข้าไปสังเกตหรือดูด้วยตัวของผู้ศึกษาเอง การสังเกตต้องทำควบคู่กับการจดบันทึกด้วย

3. ศึกษาวัตถุและเหตุการณ์ในแง่ของเวลาและสถานที่ เช่น วัฒนธรรมนานๆ เกิดเมื่อได้และเกิดที่ไหน วัฒนธรรมที่เราเห็นๆ อยู่ในปัจจุบันนี้จะต้องมีความเป็นมาจากอดีตการสังเกตเหตุการณ์ในแง่ของกาลเวลาและแบ่งของวัฒนธรรมเป็นวิธีการที่จำเป็นมากที่จะทำให้ปะติดปะต่อเรื่องราวพฤติกรรมและความเป็นมาของมันได้อย่างถูกต้อง

4. การขุดค้น (Archaeological Method) เป็นการสืบหาหลักฐานของวัฒนธรรมในอดีตไกลโพ้นด้วยการขุดค้น ซึ่งจะสามารถนำหลักฐานทางรูปประธรรมมายืนยันการศึกษาวรรณกรรมในปัจจุบันได้เป็นการช่วยในการตีความพฤติกรรมมนุษย์ในปัจจุบันอย่างมาก

5. การศึกษาแบบวิเคราะห์โครงสร้างรวม (Holistic Approach) คือ การศึกษาวรรณกรรมของสังคมใดๆ โดยนำโครงสร้างทุกส่วนมาวิเคราะห์ร่วมกัน ในขณะเดียวกันเพื่อความเข้าใจวัฒนธรรมในภาพรวมของสังคม หนึ่งๆ

การศึกษาวรรณกรรมโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นการมองปัญหาย้อนหลังนั้น เกี่ยวข้องกับการเวลาอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ การที่จะเข้าใจเหตุการณ์ในปัจจุบันนั้นจำเป็นต้องสืบสาวเหตุการณ์ย้อนไปถึงข้างหลัง ยิ่งสืบย้อนหลังได้ในระยะเวลาไกลจากปัจจุบันได้มากเท่าไร ยิ่งจะเข้าใจปัจจุบันได้มากเพียงนั้น ถ้าเข้าใจปัจจุบันได้อย่างทะลุปรุโปร่งก็จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการล่วงหน้าไว้ได้สำหรับเหตุการณ์ในอนาคต นี่คือการศึกษาดำเนินไปเป็นลูกโซ่ของเหตุการณ์และเวลา มิติของเวลาที่เกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์มี 2 วิธี คือ

1. ศึกษาเหตุการณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน (Synchronic Study) ได้แก่ การศึกษาเรื่องใดๆ ในเวลาหนึ่งเท่านั้น เช่น การศึกษารัฐธรรมนูญในปี พ.ศ .2325 หรือการศึกษาระบบปกครองของไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้น วิธีการนี้ใช้วิธี วิเคราะห์ (Analysis)โครงสร้าง

2. ศึกษาเหตุการณ์ในหลายช่วงเวลา (Diachronic Study) เป็นการศึกษาเหตุการณ์ข้ามเวลาจากช่วงหนึ่งถึงอีกช่วงเวลาหนึ่ง เช่น การศึกษาระบบการปกครองของไทยตั้งแต่ พ.ศ . 2475 จนถึงปัจจุบัน เป็นต้น การศึกษาแบบข้ามกาลเวลาเป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในกรอบของแนวคิดเชิงวิวัฒนาการ เป็นการศึกษาที่มีประโยชน์มากและใช้กันมากในหมู่นักมานุษยวิทยา

ทฤษฎีวิวัฒนาการจะใช้ศึกษาถึงความเติบโตของวัฒนธรรมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เป็นการศึกษาถึงสายความเจริญในตัวของวัฒนธรรมโดยไม่พิจารณาถึงสถานการณ์แวดล้อมมาประกอบแต่วิธีการทางประวัติศาสตร์นั้นศึกษาความเจริญเติบโตของวัฒนธรรมทั้งโดยตัวของมันเองประกอบกับ

สิ่งแวดล้อมที่มาจากรูปแบบของวัฒนธรรมให้พัฒนาและแตกต่างกันไปตามลักษณะของท้องถิ่นและการเวลา การศึกษาทางประวัติศาสตร์จึงทำให้รู้ว่าวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งๆเกิดมาจากในสังคมนั้นเอง (Creativeness) หรือถูกหยิบยืมมาจากภายนอก (Borrowing and Diffusion) และทำให้เข้าใจว่าวัฒนธรรมไม่ได้เจริญจากตัวของมันเองอย่างเดียว แต่มันจะพัฒนาไปตามท้องถิ่นที่มันไปถึงอย่างต่อเนื่องด้วย วิธีการทางประวัติศาสตร์ทำให้เรารู้จักวัฒนธรรมตั้งแต่ลักษณะง่ายๆ (Simple) ไปจนถึงซับซ้อนหลายชั้น (Complex)

วิธีการทางประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Method) ถือเป็นศาสตร์ทางด้านปฏิบัติ (Pragmatic) ไม่ใช่ศาสตร์ทางทฤษฎี (Dogmatic) Boas เชื่อว่าวัฒนธรรมถูกกำหนดให้มีรูปแบบต่างๆกันโดยกลุ่มเชื้อชาติ (Race) ของมนุษย์ภูมิประเทศ ภูมิอากาศและระบบการหากินของมนุษย์ในท้องถิ่น 1 แนวคิดที่ว่าการศึกษาที่วัฒนธรรมจะเป็นรูปแบบใดขึ้นอยู่กับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์กำหนดขึ้นเพียงปัจจัยเดียวนั้นไม่ถูกต้องทั้งหมด Boas เห็นว่าวัฒนธรรมจะเป็นรูปแบบใดขึ้นอยู่กับว่ามันแพร่กระจายมาจากที่ใดและสมัยใดด้วย การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของคนต่างเผ่าต่างภาษาการทำให้วัฒนธรรมหลากหลายมากขึ้น และวิธีที่จะศึกษาความเป็นมาของวัฒนธรรมนั้นก็ต้องใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เท่านั้น

แนวคิดที่ว่าคนไทยจะมีวัฒนธรรมแบบไทยๆเพราะภูมิประเทศของไทยเหมาะสมและเพื่อให้เป็นแบบนั้น จึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ Boas เพราะถ้าหากสืบสวนทางประวัติศาสตร์แล้วคนไทยไม่ได้มีวัฒนธรรมเป็นไทยล้วนหรือวัฒนธรรมเป็นของตนเองโดยเฉพาะ "เชื้อชาติกำหนดวัฒนธรรม (Racial Determinism)" ส่วนแนวคิดของ Boas นั้นเน้นว่าวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดคนและสิ่งแวดล้อม (Cultural Determinism) ไม่ใช่คนเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมหลังจาก Boas ประกาศแนวคิดนี้ศาสตร์ทางมนุษย์วิทยาได้เจริญแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว ผู้ที่เห็นด้วยกับแนวคิดของ Boas ในสมัยแรกๆนั้นมีหลายคนอาทิ Alfred Kroeber, Clark Wissler และ Edward Sapir เป็นต้น (Lowie, 1966: 128-142) วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย

1. การขุดค้นเพื่อเก็บข้อมูลจากวัฒนธรรมทางวัตถุหรือการศึกษาทางโบราณคดี
2. การค้นคว้าจากข้อมูลมือสอง (Secondary Data)
3. การสังเกตการณ์จากวิถีชีวิตของประชาชน (Observation)
4. การวิเคราะห์ทางสถิติเมื่อเกี่ยวกับข้อมูลเชิงปริมาณ (Statistical Handling)
5. การตีความข้อมูลเสียใหม่ (Historical Reconstruction) ได้แก่ การปะติดปะต่อข้อมูล

จากหลายๆวิธีการ

6. การเปรียบเทียบด้วยมิติด้านการเวลา สถานที่ และโครงสร้าง
7. จัดบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์

ทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ได้เป็นกรอบของวิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่แพร่หลายมาจนถึงประมาณปี 1930 จะสังเกตเห็นได้ว่านักมานุษยวิทยารุ่นเก่าๆมักจะนิยมศึกษามานุษยวิทยาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์เสมอ ซึ่งทำให้นักมานุษยวิทยารุ่นใหม่เห็นว่าวิชามานุษยวิทยานั้นน่าเบื่อหน่าย ต่อมา นักมานุษยวิทยารุ่นหลังๆจึงศึกษาศาสตร์แขนงนี้ด้วยวิธีการวิเคราะห์พฤติกรรมและผลของพฤติกรรมในทุกๆด้าน ทำให้วิชามานุษยวิทยาน่าสนใจและท้าทายคนรุ่นหลังๆมากขึ้น อย่างไรก็ตาม วิธีการทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการศึกษาคุณค่าและสืบสวนหาหลักฐานก็ยังมิบทบาทในการเรียนการสอนทางมานุษยวิทยามาจนถึงปัจจุบันนี้

สรุปได้ว่าทฤษฎีทางประวัติศาสตร์นี้ เพื่อค้นหาแนวทางที่หลากหลาย ซึ่งเป็นสาเหตุของประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ที่ทำการวิจัยว่าสังคมที่เกิดขึ้นได้จะประกอบขึ้นด้วยส่วนต่างๆอย่างไรบ้างที่มีความสัมพันธ์กันมีการทำงานร่วมกันและทำให้ส่วนต่างๆ ที่อยู่ภายใต้ประวัติศาสตร์เกิดขึ้นได้ จึงใช้ทฤษฎีทางประวัติศาสตร์นี้วิเคราะห์อีกด้วย

5.3.2. ทฤษฎีแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) นักมานุษยวิทยา กลุ่มหนึ่งที่สนใจในแนวคิดเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจึงได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่เน้นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (Historical Particularism) นักมานุษยวิทยา

ในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมัน ทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบียประเทศสหรัฐอเมริกาเห็นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งโดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนั้นยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือต่ำกว่าของแต่ละวัฒนธรรมแต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน”

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้ชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป เดิมการที่มนุษย์ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวและสังคม และมีการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนค้าขาย ทำให้เกิดการซึมซับรับเอาวัฒนธรรมที่ตนไปสัมผัสก่อให้เกิดการแพร่กระจาย แล้วเกิดการถ่ายทอดจากสังคมหนึ่งไปยังสังคมหนึ่ง โดยมรรคนักคิดที่อธิบายถึงการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมดังนี้ จี.แอลเลียท สมิท วิลเลียม เจ.เพอร์รี่ และริเวอร์ส ชาวอังกฤษ (ยศ สันตีสสมบัติ, 2559) มีความเห็นว่า อียิปต์ถือเป็นจุดกำเนิดอารยธรรมขั้นสูงสุด ทำให้เกิดการแพร่กระจายไปยังชุมชนต่างๆ ในโลกด้วยการติดต่อค้าขายกันทำให้ความรู้ ศิลปะวิทยาการ แพร่กระจายไปยังภูมิภาคต่างๆ

Graeb และ Schmidt ชาวเยอรมันและชาวออสเตรีย มีความเห็นว่า จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมมิได้มีเพียงจุดเดียวแต่มีหลายจุด แต่ละจุดกระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบๆ เป็นวงกลมเรียกว่า วงรอบทางวัฒนธรรม โดยทั้งสองกลุ่มมีความเห็นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมต่างๆ มักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่ของตนเอง แต่คอยลอกเลียนแบบผู้อื่นอยู่เสมอ หรือที่เรียกว่า การหยิบยืมทางวัฒนธรรม

(นิยพวรรณ วรณศิริ, 2550) วัฒนธรรม หนึ่งๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่นๆ ได้ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรม คือ ความคิด และพฤติกรรม (ผลของความคิด) ที่ติดตัวบุคคล บุคคลไปถึงที่ใด วัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น ดังนั้น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

1. หลักภูมิศาสตร์ ต้องไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้น เช่น ไม่มีภูเขาสูงทะเลกว้าง ทะเลทราย ป่าทึบ เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของคนที่มีวัฒนธรรมติดตัว
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การที่ผู้คนที่ต้องเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันส่วนมากเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการไปติดต่อค้าขายหรือแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าฐานเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการไปเที่ยวเตร่ดูสิ่งแปลกใหม่ แต่ก็ต้องมีเงินทองจึงจะไปเที่ยวยังถิ่นอื่นได้ คนที่มีเศรษฐกิจดีจึงมีโอกาสนำวัฒนธรรมติดตัวไปส่งสรค์กับวัฒนธรรมอื่นได้
3. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การสนใจแลกเปลี่ยนวิธีการ พฤติกรรมใหม่และความรู้เป็นต้น การไปศึกษายังถิ่นอื่นจึงเป็นการไปแพร่กระจายวัฒนธรรมโดยตรง การรู้จักใครและแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรม การไปร่วมปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนา รายการอพยพแยกย้ายถิ่นเพราะเกิดภัยทางสังคม เช่น เกิดสงครามและความขัดแย้ง การประสพภัยธรรมชาติ เช่น ข้าวยากหมากแพง แห้งแล้ง และการยึดครองโดยผู้รุกรานเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น
4. การคมนาคมขนส่งที่ดี เป็นปัจจัยเอื้อต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เช่น ถนนดี พาหนะสำหรับการโดยสารและการเดินทางในระยะทางไม่ไกลเกินไป ล้วนแล้วแต่เป็นอัตราเร่งการแพร่กระจายที่ดี

สำนักของแนวคิดทางการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Schools of Diffusionism)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากที่หนึ่ง หรือแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่งซึ่งเนื้อหาของวิธีการแพร่กระจายจะกล่าวถึงสาเหตุของการแพร่กระจาย ปัจจัยที่สนับสนุนการแพร่กระจายและผลของการแพร่กระจาย ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นตอนปลายศตวรรษที่ 19 และแพร่กระจายไปในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงที่ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionism) ของ Edward B. Tylor และ Lewis H. Morgan กำลังโด่งดัง อย่างไรก็ตามทฤษฎีการแพร่กระจายไม่ได้มีผู้หนึ่งผู้ใดคิดขึ้นโดยตรง เพราะในขณะนั้นความคิดในเรื่องการแพร่กระจายมีหลายแนวคิด ซึ่งสามารถรวบรวมแนวคิดในเรื่องนี้เป็นกลมๆหรือเป็นสำนักได้ดังนี้

สำนักอังกฤษ British School นักมานุษยวิทยาทางวัฒนธรรมเช่น Elliot Smith, William J , Perry และ W.H.R. Rivers ในอังกฤษปฏิเสธแนวคิดที่ว่าต่างเกิดได้ทุกเมื่ออย่างอิสระด้วยตัวเองไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ใครคิดอะไรขึ้นมาได้ก็สร้างและทำตามความคิดของตน ประชาชนค่ายอังกฤษ มีความเห็นว่า คนมีลักษณะเหมือนกันทางชีวภาพแตกต่างกันในด้านของความต้องการพื้นฐานสุด ดังนั้นคนย่อมคิดอะไรคล้ายๆกัน ถ้าจะสร้างวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่ต่างกันวัฒนธรรมก็ต้องเหมือนกันในส่วนพื้นฐานอยู่นั่นเอง ส่วนวัฒนธรรมหลากหลายที่ต่างกันไปในนั้นย่อมเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันเป็นตัวแปรมาช่วยให้วัฒนธรรมมีวิวัฒนาการไปจากเดิม ชาวอังกฤษนี้ยังเที่ยวต่อไปว่าวัฒนธรรมที่ดีและเจริญที่สุดแล้วจะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่นๆ ที่ยังไม่เจริญเหมือนน้ำที่ท่วมสูงสุดในแหล่งหนึ่งจะบ่านองไปยังที่ที่ไม่มีน้ำหรือมีน้ำน้อย และวัฒนธรรมดังกล่าวก็คือวัฒนธรรมอียิปต์ เพราะประเทศอียิปต์มีความเจริญด้านการค้าและเกษตรกรรมมาก่อน และกลายมาเป็นแม่แบบวัฒนธรรมของโลกจะเห็นได้ว่านักคิดชาวอังกฤษเชื่อในเรื่องการสร้างวัฒนธรรม(Invention) ในสิ่งแวดล้อมหนึ่งมากกว่าการหิบบั๊มวัฒนธรรม

แนวคิดของ Elliot Smith แห่งสำนักคิดอังกฤษ เชื่อว่าวัฒนธรรมแพร่กระจายจากจุดกำเนิด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมและแพร่กระจายออกไปในอาณาบริเวณโดยรอบเป็นวงกลมจนกระทั่งไปถึงทั่วโลก จุดศูนย์กลางของอารยธรรม (หรือวัฒนธรรมที่เจริญสูงสุด) อยู่ที่อียิปต์ ลักษณะของการแพร่กระจายตามแนวคิดของ Smith เป็นรูปวงกลมวงเดียวกระจายรัศมีออกไปเป็นระลอกประดุจวงกลมซ้อนๆกัน จุดศูนย์กลางที่กำเนิดของวัฒนธรรมจะเป็นส่วนที่เข้มข้นที่สุด (หรือเจริญที่สุด) ของวัฒนธรรม วงกลมตัดออกมาจะค่อยๆจางลงๆ ตามระยะที่ห่างจากจุดศูนย์กลางจนกระทั่งจางหายไปที่สุดในที่สุดตามวงกลมรอบนอกสุดที่จางหายไป

คำว่าวัฒนธรรมคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าสิ่งที่เป็นความงามสิ่งที่ตั้งงามสิ่งที่เป็ระเบียบวินัยหรือสิ่งที่ได้รับการพัฒนาให้ดีแล้วเช่นความสวยงามของรูปวาดความไพเราะของดนตรีความซาบซึ้งของภาษาและวรรณคดีและระเบียบวินัยในการเข้าชมมหรสพมารยาทในการรับประทานอาหารความประณีตในการแต่งกายเป็นต้นหรือบางคนก็เข้าใจว่าหมายถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามต่างๆของชาติ เช่นการแต่งงานประเพณีงานบวชเป็นต้นความเข้าใจดังกล่าวแท้จริงแล้ววัฒนธรรมมีความกว้างโดยความหมายทางสังคมศาสตร์นั้นหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นทางวัฒนธรรมหรือนามธรรม (เสาวรัตน์ ทศศะ, 2556) สรุปได้ว่าทฤษฎีการแพร่กระจายผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาหาคำตอบในการแพร่กระจายจากประเพณีสู่การหาอัตลักษณ์ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ซึ่งการแพร่กระจายมักจะเกิดขึ้นผ่านช่องทางการสื่อสารรูปแบบต่างๆของการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นอยู่ภายใต้ ในระบบของสังคมวัฒนธรรมโดยใช้เพื่อศึกษาความเป็นมาเป็นไปของเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ในการนำเอาวัฒนธรรมมาใช้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1. งานวิจัยในประเทศ

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, 2521) ได้ศึกษาเรื่อง จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง จุดมุ่งหมายสำคัญของวิทยานิพนธ์นี้ คือการอ่านและแปลจารึกสันสกฤตและเขมร ซึ่งพบที่ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อเสนอข้อมูลในทางภาษาศาสตร์ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และศาสนาในสมัยนั้นแก่นักวิชาการ จารึกสันสกฤตซึ่งพบที่ปราสาทพนมรุ้งมี 3 หลัก จารึกเขมร 7 หลัก จารึกสันสกฤตที่สำคัญที่สุดหักเป็นสองท่อน ครั้งหนึ่งได้พบนานมาแล้ว ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่านและแปลตีพิมพ์ใน Inscriptions du Cambodge vol.5, Paris, EFEO, 1953, P.297 ในที่นี้จะศึกษารวมกับจารึกครั้งที่กรมศิลปากรค้นพบใหม่ จารึกที่ค้นพบใหม่จะศึกษาจากสำเนาจารึกและภาพถ่าย ส่วนจารึกที่ศาสตราจารย์เซเดส์ อ่านแล้วจะศึกษาจากหนังสือ Inscriptions du Cambodge Vol.5 วิทยานิพนธ์แบ่งออกเป็น 4 บท บทแรกเป็นบทนำ ประกอบด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาของภูเขาพนมรุ้ง และลักษณะทางศิลปะของปราสาท จะกล่าวเพียงย่อ ๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพปราสาท และเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่กับจารึกซึ่งพบในที่นั้น บทที่สองเป็นคำแปล ข้อวิจารณ์และวิเคราะห์จารึกเขมร และบทที่สามเป็นคำแปล ข้อวิจารณ์และวิเคราะห์จารึกสันสกฤต บทที่สี่เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะในการใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และศาสนา ในตอนท้ายของวิทยานิพนธ์ จะมีประมวลศัพท์ภาษาสันสกฤตและเขมรที่อาจจะเป็นประโยชน์ในการเป็นข้อมูลศึกษาด้านสังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และภาษาศาสตร์

(สุกัญญา เบาเนิด, 2549) งานวิจัยเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น : ศึกษากรณีแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์มอญมีอัตลักษณ์หลากหลายและผันแปรไม่หยุดนิ่งมีการเลือกใช้อัตลักษณ์บางอย่างเพื่อต่อรองและประนีประนอมเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับสภาพสังคมที่แตกต่างกันออกไปโดยเฉพาะในกรณีของคนมอญย้ายถิ่นที่เป็นแรงงานข้ามชาติภายใต้สังคมพม่าซึ่งเป็นประเทศต้นทางของการอพยพคนมอญได้ธำรงรักษาอัตลักษณ์ของตนมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานตั้งแต่การกำเนิดขึ้นของชนชาติตีพันธุ์มอญโดยสร้างสำนึกร่วมกันผ่านภาษาวัฒนธรรมและประเพณีมอญซึ่งอัตลักษณ์ชุดนี้ถูกส่งผ่านเข้ามาผสมผสานทำให้กลายเป็นอัตลักษณ์ของพม่าต่อมาแต่ทั้งพม่าและมอญก็ยังคงรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตนเอาไว้ โดยเงื่อนไขทางการเมืองที่มาพร้อมกับแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่ล่าอาณานิคมและสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างชาติรัฐพม่าที่เกิดขึ้นใหม่ได้ครอบงำชนชาติต่างๆเอาไว้และพยายามจะสลายอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นโดยการเชิดชูอัตลักษณ์ของชาติที่เป็นหนึ่งเดียวชนชาติพม่าในฐานะผู้ปกครองได้เลือกนำอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญมาเป็นอัตลักษณ์แห่งชาติพม่าและนิยามใหม่ว่ามอญกับพม่าคือชนชาติเดียวกันจึงเป็นเหตุให้กลุ่มผู้นำทางการเมืองของมอญได้พยายามสร้างอัตลักษณ์และสำนึกร่วมทางชาติพันธุ์ที่มีลักษณะแตกหักและแยกตัวออกจากความเป็นพม่าสร้าง

สำนึกโดยหวนคืนสู่ความเป็นรากเหง้าและนำความเป็นมอญกลับมาปรับเปลี่ยนและอธิบายให้ ความหมายใหม่ว่าการรักษาไว้ซึ่งภาษาพูดภาษาหนังสือและวัฒนธรรมประเพณีมอญคือการรักษาชาติ

(ธิติพงษ์ พิรุณ, 2553) ศึกษาเรื่อง ปราสาทพนมรุ้ง : แนวทางการอนุรักษ์พิธีกรรม ทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การศึกษาพบว่าปราสาทพนมรุ้ง ประวัตินี้และ ความเป็นมาของพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้งมาจากความเชื่อว่าเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญ ทางประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นที่ประทับของพระศิวะซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู ลัทธิ ไศวนิกาย การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อบูชาพระศิวะที่เป็นเทพแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา ฮินดู ตลอดจนเทพผู้รักษาปราสาทพนมรุ้งซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีความมหัศจรรย์ มีการปฏิบัติสืบต่อกัน มาแต่โบราณ เพื่อช่วยให้ประชาชนได้รับความสุขความเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จ ช่วย รักษาการเจ็บป่วยได้ และช่วยให้เกิดความสามัคคีในชุมชน พิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาท พนมรุ้ง บวงสรวงดอกบัว 8 กลีบ สภาพปัจจุบันและปัญหาของพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง คือในการประกอบพิธีกรรมและผู้มาชมการประกอบพิธี ก่อให้เกิดผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม ข้อจำกัด ของกรมศิลปากรที่ห้ามไม่ให้มีการประกอบพิธีกรรมที่บริเวณปราสาทพนมรุ้งในวันสำคัญอื่นๆ ขาด การประชาสัมพันธ์ อย่างต่อเนื่อง นักท่องเที่ยวมีน้อย ขาดการพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็น แรงจูงใจนักท่องเที่ยว และขาดความสะดวกในด้านที่พัก และอาหาร แนวทางอนุรักษ์พิธีกรรมทาง ศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ปราสาทพนมรุ้ง ได้แก่ การพัฒนารูปแบบของการ นำเสนอการจัดพิธีกรรม การปรับเปลี่ยนเวลาในการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความสะดวกสำหรับ นักท่องเที่ยว หน่วยงานราชการควรให้ความสำคัญและให้การส่งเสริมสนับสนุนในการจัดพิธีกรรมและ การท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากขึ้น โดยสรุป ผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดการ เรียนรู้แก่ประชาชนที่มาท่องเที่ยว ตลอดจนเกิดผลดีทางเศรษฐกิจแก่บุคคลในท้องถิ่นและวงการธุรกิจ การท่องเที่ยว สมควรที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้การส่งเสริมและสนับสนุน ประเพณีพิธีกรรมที่ปราสาทพนมรุ้ง ทั้งนี้เพื่อความสุขและความอยู่ดีกินดีของประชาชนในท้องถิ่น อย่างยั่งยืนต่อไป

(ยุทธกาน ดิสกุล, 2553) ได้ศึกษาเรื่องประเพณีประติษฐ์และอัตลักษณ์ของชุมชนคลอง แห พบว่า ภายใต้กระบวนการประเพณีประติษฐ์ที่เกิดขึ้นที่ตลาดน้ำคลองแห ได้สะท้อน ให้เห็นถึง การเป็นพื้นที่ของการต่อรองทางความหมายของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ รวมไปถึงยัง กลายเป็นพื้นที่ของการแย่งมวลชนจากชาวบ้านในท้องถิ่นและกลุ่มนักท่องเที่ยว ระหว่างกลุ่ม คณะกรรมการวัดคลองแหและกลุ่มเทศบาลเมือง เพื่อให้กลุ่มของตนสามารถสร้างฐานอำนาจและ ได้รับผลประโยชน์มากที่สุด ภายใต้กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการอนุรักษ์ ละครเวที อาหาร และงานหัตถกรรมมีกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มคณะกรรมการวัด กลุ่ม

อนุรักษ์ กลุ่มครู และกลุ่มเทศบาลเมือง ซึ่งการเข้ามาของกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้สะท้อนได้ถึงผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ทับซ้อนอยู่ในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่น จากกรณีดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ระหว่างกลุ่มเทศบาลเมืองคลองแหและกลุ่มคณะกรรมการวัด โดยที่กลุ่มคณะกรรมการวัดนั้นได้นำเสนอรูปแบบของตลาดน้ำแบบการอนุรักษ์ท้องถิ่น เน้นที่กิจกรรมในชุมชนเป็นหลัก เช่น การรวมกลุ่มทำความสะอาดคลองแห การสักการบูชาพระบรมธาตุ การแสดงมโนราห์ ในขณะที่กลุ่มเทศบาลเมืองคลองแหได้เน้นการจัดตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นหลัก ๆ 3 ประการ ได้แก่ 1.ตลาดย้อนยุค 2.การแต่งกายชุดไทยโบราณ 3.สินค้าและอาหารพื้นบ้าน อัตลักษณ์ของชุมชนคลองแหโดยผ่านเวทีการท่องเที่ยว

(ศักราช ฟ้าขาว, 2553) ศึกษาเรื่อง การปรับเปลี่ยนและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทในจังหวัดแม่ฮ่องสอน สรุปว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่จังหวัดแม่ฮ่องสอนถูกหลอมรวมจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิตที่มีความศรัทธาเลื่อมใสต่อพุทธศาสนาผสมผสานการนับถือผีและยี่ดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัดทำให้คนในชุมชนไทใหญ่เกิดความภูมิใจและตระหนักถึงการธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีและวิถีของตนเอง ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมพบว่าปัจจัยภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์ด้านข้างซ้ายของวัฒนธรรมสมัยใหม่รวมถึงความเจริญก้าวหน้าด้านสื่อสารและเทคโนโลยีและปัจจัยภายในจากการขยายตัวด้านเศรษฐกิจสังคมการท่องเที่ยวของจังหวัดทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทใหญ่ขึ้น ส่วนการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้นพบว่ากระบวนการทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชนไทใหญ่ในการดำเนินการทางวัฒนธรรมตลอดถึงการส่งเสริมสนับสนุนจาก 4 ภาคีหลักในชุมชนไทใหญ่ จะช่วยให้การธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ส่วนแนวทางในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไทใหญ่นั้นประกอบด้วยด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนไทใหญ่ในทุกมิติด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมงานวัฒนธรรมด้านการสร้างชุมชนคุณธรรมจริยธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์และด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมโดยในทุกด้านนั้นอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเองของชุมชนไทใหญ่ และเชื่อมโยงจากเครือข่ายภายในชุมชนซึ่งจะเป็นกลไกที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งและส่งผลต่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ได้อย่างยั่งยืน

(กรีธากร สังขกุล, 2559) ได้ศึกษาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในฐานะ “ประเพณีสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่าประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งสร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2534 และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเพื่อเป็นประเพณีประจำจังหวัดบุรีรัมย์กิจกรรมการท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 ส่วนหลักคือพิธีบวงสรวงเทพเจ้าประจำปราสาทพนมรุ้งขบวนแห่การจำลองขบวนเสด็จพระนางอุปติหารลักษมีเทวีและเทพพาหนะทั้ง 10 และการแสดงประกอบแสงเสียงเพื่อบอกเล่า

เรื่องราวของปราสาทพนมรุ้ง ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งมีวิธีคิดในการสร้างประเพณีโดยสร้างประเพณีใหม่ซ้อนลงไปบนประเพณีเดิมของชาวบ้านกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้ง 3 กิจกรรมสะท้อนให้เห็นวิธีคิดการสร้างโดยนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีรวมทั้งศิลปะบนตัวประสาทมามาสร้างเป็นองค์ประกอบต่างๆได้แก่การนำลวดลายภาพสลักนูนต่ำบัวแปดกลีบมาสร้างเป็นพิธีกรรมการบูชาบริเวณบันไดนาคราชตรงทางขึ้นปราสาททาลองเครื่องประดับตกแต่งขบวนแห่และการแสดงประกอบแสงเสียงจากภาพจำหลักบนตัวประสาทปัจจุบันยังมีการประชาสัมพันธ์ควบคู่ไปกับปรากฏการณ์แสงอาทิตย์ส่งลอดช่องประตูปราสาทพนมรุ้งทั้ง 15 ประตูและมีการใช้ประเพณีนี้ในแง่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขมรถิ่นไทยในจังหวัดบุรีรัมย์กับชาวอุดรมีชัยราชอาณาจักรกัมพูชาอีกด้วย พลวัตของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือช่วงที่ 1 พลวัตจากประเพณีราษฎร์ประเพณีรัฐในปีพศ 2534 และช่วงที่ 2 พลวัตของประเพณีในช่วงที่จัดการโดยจังหวัดบุรีรัมย์ พลวัตของทั้ง 2 ช่วงเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของผู้จัดเป็นสำคัญทั้งนี้ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งมีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจเนื่องจากสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการจัดและมีบทบาทในสังคมกล่าวคือได้สร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับปราสาทพนมรุ้งโดยอ้างว่ามาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและได้นำเสนออัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์รวมทั้งอัตลักษณ์กลุ่มเขมรถิ่นไทยนอกจากนี้ยังมีบทบาทในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์อีกด้วยงานวิจัยนี้จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เข้าใจการสร้างประเพณีใหม่ๆในสังคมไทยร่วมสมัยและเป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในเชิงคติชนวิทยาและศาสตร์อื่นๆที่เกี่ยวข้อง

(อิศราพร วิจิตร, 2559) การวิจัยเรื่องการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์และการใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ดังกล่าวโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพและเลือกศึกษาจากสื่อกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์และนำอัตลักษณ์มาใช้ประโยชน์งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่จัดขึ้นที่ปราสาทหินพนมรุ้งและงานประเพณีสงกรานต์ไฟสติเวิล ที่จัดขึ้นที่ปราสาทสายฟ้าไอโมบายสเตเดียมซึ่งภาครัฐและภาคเอกชนจัดขึ้นให้เป็นงานใหญ่ประจำปีและเป็นงานประเพณีประจำจังหวัดทั้งนี้ได้ใช้วิธีเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 3 ประเภทได้แก่ 1 แหล่งข้อมูลประเภทบุคคลในกลุ่มผู้จัดงานและกลุ่มนักท่องเที่ยว ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก 2 แหล่งข้อมูลประเภทเอกสารและ 3 แหล่งข้อมูลประเภทสื่อที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์โดยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การวิจัยพบว่ากระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์เริ่มต้นจากภาครัฐและภาคเอกชน(ผู้ส่งสาร)สื่อสารความเป็นบุรีรัมย์(สาร)ผ่านสื่อกิจกรรมงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งและงานประเพณีสงกรานต์ไฟสติเวิล (ช่องทางการสื่อสาร) ไปยังนักท่องเที่ยว (ผู้รับสาร) ซึ่งพบว่าอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์ที่ ภาครัฐและภาคเอกชนสื่อสารนั้น มีอัตลักษณ์เด่นอยู่ 3 ประการได้แก่ 1 อัตลักษณ์ความเป็นขอม 2 อัตลักษณ์ความเป็นเมืองกีฬา และ 3

อัตลักษณ์การแต่งกาย ทว่าอัตลักษณ์เหล่านี้มีความสั่นไหวหลากหลายไม่คงที่ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดกฎเกณฑ์อย่างภาครัฐก็มีบทบาทในการพยายามธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์ความเป็นขอมดั้งเดิมเอาไว้แต่บางครั้งก็เลือกที่จะหยิบอัตลักษณ์บางอย่างมาใช้และละทิ้งอัตลักษณ์บางอย่างขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางด้านภาคเอกชนก็มีการสร้างอัตลักษณ์ในและการต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นขอมด้วยความทันสมัยนั้นคืออัตลักษณ์ความเป็นมาภิเษกโดยใช้นาฬิกาที่ชาวบุรีรัมย์นิยมในอดีตรวมทั้งของชาวบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องใช้เงินทุนและอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องและนอกจากนี้ทั้ง 2 ภาคส่วนยังร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมให้บุรีรัมย์ โดยใช้นาฬิกาคนบุรีรัมย์คนเมืองแป๊ะคือลูกหลานรัชกาลที่ 1 ทำให้ชาวบุรีรัมย์เกิดความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นหนึ่งเดียวกันเป็นครอบครัวเดียวกันที่ปราสาทพนมรุ้งสวยงามที่สุดและมีโมสรบุรีรัมย์อยู่ในอดีตที่เป็นความภาคภูมิใจทางนี้เห็นได้จากการแต่งกายของชาวบุรีรัมย์ทุกเพศทุกวัยนิยมใส่เสื้อบุรีรัมย์อยู่ในอดีตในทุกๆ สถานการณ์ส่วนในวันงานที่มีงานประเพณีผู้หญิงมักใส่ผ้าไหมตีนแดงไปร่วมงานส่วนใหญ่เป็นคนในหน่วยราชการ

(วิลาสินี น้อยครบุรี, 2560) งานวิจัยเรื่อง การจัดแสดง แสง เสียง ชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการแสดงแสงเสียงชุดพนมรุ้งมหาเทวาลัยในประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ปี พ.ศ. 2559 การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีดำเนินการวิจัยด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารวารสารหนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์และสังเกต ผลการวิจัยพบว่าการแสดงแสงเสียงในประเทศไทยเกิดจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี 2519 โดยกรมศิลปากรร่วมกับกองทัพเรือที่วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหารกระทั่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท)ได้จัดการแสดงแสงเสียงชุดรุ่งอรุณแห่งความสุขขึ้นที่จังหวัดสุโขทัยกิจกรรมดังกล่าวจึงได้รับความนิยมและเป็นที่แพร่หลายรวมถึงจังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งในขณะนั้นนายพลอดุมพงษ์ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์มีความคิดริเริ่มให้จัดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งขึ้นส่งผลให้เกิดการแสดงแสงเสียงชุดพนมรุ้งมหาเทวาลัยในปี พ.ศ. 2534 จัดแสดง ณ สถานที่จริงเนื้อเรื่องอิงประวัติศาสตร์ความเป็นมาการสร้างปราสาทพนมรุ้งด้วยวิธีประพันธ์บทละครขึ้นใหม่ผ่านการแสดงของตัวละครโดยใช้กระบวนการที่มีลักษณะการเคลื่อนไหวอย่างธรรมชาติและกระบวนการทำรำที่นำทำรำมาตรฐานแบบหลวงผสมผสานกับธาตุที่เรียนแบบจากภาพจำหลักและใช้การลิปซิงในการเล่าเรื่องราวรวมถึงดนตรีเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดงที่สื่อถึงเชื้อชาติและวัฒนธรรมอีสานได้รูปแบบการเข้าออกที่มีทั้งการทำท่าในตำแหน่งของตนและการเคลื่อนไหวเข้าที่นอกจากนี้ยังมีระบำในการแสดงจำนวน 2 ชุดและการรำเดี่ยวอีก 2 ชุดประกอบการนำนวัตกรรมแสงสีเสียงและเทคโนโลยีพิเศษเข้ามาในการแสดงทุกฉากเป็นการดำเนินงานร่วมกับระหว่างจังหวัดบุรีรัมย์อุทยานปราสาทพนมรุ้งและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยตลอดจนได้รับความร่วมมืออนุเคราะห์ทั้งภาครัฐและเอกชน

(วีรวรรณ คชรัตน์, 2560) งานวิจัยเรื่อง ดนตรีกันตรึมในพิธีบวงสรวงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง งานวิจัยเรื่องดนตรีกันตรึมในพิธีบวงสรวงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการบวงสรวงแบบเขมรและดนตรีกันตรึมที่ใช้ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรมของการบวงสรวงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง แบบเขมรแบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ส่วนที่ 1 พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์และส่วนที่ 2 วิธีเชิญชวนให้ร่วมทำบุญบวงสรวงในส่วนของพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ประกอบด้วยขั้นตอนการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยการอัญเชิญเทพเทวดาตามบทสวดและการรำถวายมือในส่วนที่ 2 ประกอบด้วยการร้องทักทายผู้ฟังการเชิญชวนให้มาร่วมทำบุญการเล่นกลอนสดอุปมาอุปไมยการโต้ตอบกันและการกล่าวอวยพรผู้มาร่วมพิธีโดยมีอาจารย์เกรียงศักดิ์ ปะรุณรัมย์ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในส่วนของดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรมของการบวงสรวงแบบเขมรใช้วงกันตรึมคณะสุริยะชัย ส. สไบทอง

(อรทัย เลิศวรรณวิทย์, 2556) งานวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างและจัดการอัตลักษณ์สำหรับชนมไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่ามีวัตถุประสงค์ในการวิจัยประกอบด้วย 1 ศึกษาระดับการรับรู้ของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีต่ออัตลักษณ์ของชนมไทย 2 ศึกษาระดับการสื่อสารอัตลักษณ์ของชนมไทยของผู้ผลิต 3 พัฒนาแนวทางในการสร้างอัตลักษณ์ที่เหมาะสมให้กับชนมไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 พัฒนาแนวทางการวางตำแหน่งที่เหมาะสมบนพื้นฐานของอัตลักษณ์ของชนมไทยและการจัดการกลยุทธ์การสื่อสารทางการตลาดได้วางกรอบแนวคิดพื้นฐานเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและจัดการอัตลักษณ์เพื่อดำเนินการศึกษา 2 ส่วนได้แก่ 1 การรับรู้อัตลักษณ์ของชนมไทยโดยผู้รับสารได้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติและส่วนที่ 2 การสร้างอัตลักษณ์ของชนมไทยโดยผู้ส่งสารได้แก่ผู้ประกอบการผลิตชนมไทยโดยมีประชากรที่ใช้ในการศึกษาสำหรับส่วนที่ 1 คือนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีประสบการณ์ท่องเที่ยวในประเทศไทยและมีประสบการณ์กับชนมไทยโดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลและส่วนที่ 2 ร้านชนมไทยในเขตกรุงเทพฯ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งในการเก็บข้อมูล

จากการศึกษางานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเกี่ยวกับ ประเพณี วิถีชีวิต วัฒนธรรม พิธีกรรม และ ความเชื่อ รวมถึงอัตลักษณ์ต่างๆทางวัฒนธรรม ตลอดจนการหาอัตลักษณ์ในรูปแบบงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่จะสื่อถึงความเป็นบุรีรัมย์ ในชบวนแห่งองงานประเพณี ผู้วิจัยนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ 3

วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์ จังหวัดบุรีรัมย์ครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1. เนื้อหา
 - 1.2. วิธีการวิจัย
 - 1.3. ระยะเวลาการวิจัย
 - 1.4. พื้นที่ทำการวิจัย
 - 1.5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีดำเนินการวิจัย
 - 2.1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3. การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.4. การนำเสนอผลการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

- 1.1. เนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาเรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ มีประเด็นศึกษาดังต่อไปนี้

1.1.1. ศึกษาประวัติความเป็นมาและประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

1.1.1.1. ประวัติอุทยานปราสาทพนมรุ้ง

1.1.1.2. ประวัติความเป็นมาของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

1.1.1.3. การแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของงานประเพณีขึ้นเขา

พนมรุ้ง

1.1.2. ศึกษาอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์

1.1.2.1. พื้นที่ชุมชนอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง

1.1.2.2. พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง

1.1.2.3. พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ

1.1.2.4. พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง

1.1.3. ศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

1.3.1.1. ความเป็นบุรีรัมย์ที่เกิดขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขา

1.3.1.2. อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์

1.3.1.3. อัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าไหมตีนแดง

1.3.1.4. อัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่อง ประตู

1.2. วิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Document) และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจเบื้องต้น สัมภาษณ์ สังเกต การบันทึกและการนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) เป็นการลงพื้นที่ไปศึกษาสภาพจริงของกิจกรรมงานประเพณีทั้งในส่วนพื้นที่บ้านและงานเทศกาลประเพณีประจำปี รวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องกับงานขึ้นเขาพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ การเก็บข้อมูลการศึกษาค้นคว้าผู้ศึกษาเคยมีส่วนร่วมในงานขึ้นเขาพนมรุ้ง โดยการนำนักแสดงไปร่วมแสดงในงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 และพ.ศ. 2562 โดยการลงพื้นที่สำรวจแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ

1. การลงพื้นที่สำรวจวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้

2. การลงพื้นที่ในการมีส่วนร่วมในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

1.3. ระยะเวลาการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.2562 เป็นต้นไป

1.4. พื้นที่ทำการวิจัย

การกำหนดพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนด บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง และบริเวณใกล้เคียง ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นพื้นที่ทำการวิจัย

1.5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

5.1.1. กลุ่มประชากร การวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้การลงพื้นที่สำรวจกลุ่มประชากร ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง เพื่อทราบถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนท้องถิ่นในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ว่ามีรูปแบบอย่างไร กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

5.1.2. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาคั้งนี้

5.2.1.1. กลุ่มผู้รู้ได้แก่บุคคลที่เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาและวิถีชีวิตการเปลี่ยนแปลง รวมถึงการมีส่วนร่วมในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 4 คน โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ด้วยวิธีการ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังนี้

1. นางสาวสิริลักษณ์ อภัยโส เจ้าพนักงานปกครองชำนาญการสำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์
2. นางสาววันดี เที่ยรสวัสดิ์กิจ ประธานชมรมแม่คุดุเทศก์และผู้ทรงคุณวุฒิจังหวัดบุรีรัมย์
3. นางสาวนฤมล จิตต์หาญ อาจารย์สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มรภ. บุรีรัมย์
4. นายภาณุวัฒน์ เอื้อสามาร หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง

5.2.1.2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม ผู้เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ผู้เตรียมสถานที่ จำนวน 4 คน โดยการเลือกเจาะจง(Purposive Sampling) ดังนี้

1. นางรัชนก บุญเพชร หัวหน้าพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีบวงสรวง
2. นางแสงเพชร ลำไธสง จัดเตรียมมอบหมายงานในงานพิธีบวงสรวง
3. นางรสรรรณีย์ สมานสารกิจ ควบคุมการแสดงเรือมอัสตราบุรีรัมย์
4. นายศิรินทร์ฐ์ สารทพลกรัง ผู้แสดงในพิธีการบวงสรวง

5.2.1.3. กลุ่มประชาชนทั่วไป รวมทั้งสิ้น 20 คน ได้แก่บุคคลทั่วไปผู้ชมการประกอบ พิธีกรรม จำนวน 10 คน และนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าร่วมชมในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จำนวน 10 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อน อัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือวิจัยโดยการทบทวนเอกสารจากงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังต่อไปนี้

- 2.1.1. แบบสำรวจเบื้องต้น (Survey)
- 2.1.2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)
- 2.1.3. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)
- 2.1.4. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

2.2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.2.1. การเก็บรวบรวมข้อมูล เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอัตลักษณ์ศึกษาเอกสาร ที่เกี่ยวกับพื้นที่ทำการวิจัย ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนศึกษาเอกสารและแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

2.2.1.1. เอกสารที่เกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

2.2.1.2. เอกสารที่เกี่ยวกับพื้นที่พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อในสังคมอีสาน

2.2.1.3. เอกสารที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

2.2.1.4. เอกสารที่เกี่ยวกับบริบทพื้นที่การวิจัย

2.2.1.5. เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิด

2.2.1.6. เอกสารที่เกี่ยวกับทฤษฎี

2.2.1.7. เอกสารที่เกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Studies) เป็นการลงพื้นที่ไปศึกษาสภาพจริงของกิจกรรมงานประเพณีทั้งในส่วนพื้นที่บ้านและงานเทศกาลประเพณีประจำปี รวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องกับงานขึ้นเขาพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์การเก็บข้อมูลการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาเคยมีส่วนร่วมในงานขึ้นเขาพนมรุ้งโดยการนำนักแสดงไปร่วมแสดงในงานตั้งแต่ปี พ.ศ.2561 และ พ.ศ.2562 และในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่โดยใช้วิธีสำรวจ (Survey) สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อที่จะได้ตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์ตรงกับข้อเท็จจริงมากขึ้น ดังนี้

2.2.2.1. การสำรวจ (Survey) โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นโดยใช้แบบสำรวจแบบเป็นทางการจากบุคคลทั่วไปทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่ทำการวิจัย

2.2.2.2. สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้สังเกตกระบวนการจัดงานกิจกรรมการจัดงานสังเกตอัตลักษณ์ในงานที่สื่อถึงความเป็นบุรีรัมย์

2.2.2.3. การสัมภาษณ์ (Interview) แบ่งออกเป็น 2 อย่าง สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง(Interview)และสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interviews)

1) สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (IN-depth Interview)โดยสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ผู้มีส่วนร่วมสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่การวิจัย และสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เคยได้มาเข้าร่วมงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

2) สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างโดยไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นและนำมาตีความโดยใช้ทฤษฎีและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (IN-depth Interview) จากผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และ กลุ่มประชาชนทั่วไป เพื่อหาคำตอบมาเป็นแนวทางการหาอัตลักษณ์ ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

2.3. การจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการบันทึกรวบรวมข้อมูลจากการภาคสนาม โดยจำแนกข้อมูลแยกออกประเด็นตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่ตั้งไว้ และตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มีความครบถ้วนเพียงพอเหมาะสมพร้อมแก่การนำไปวิเคราะห์

2.3.1. การจัดทำข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากภาคสนาม โดยแยกตามความมุ่งหมายของการวิจัย มาจัดกระทำดังต่อไปนี้

2.3.1.1. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาอย่างละเอียด พร้อมจัดระบบหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

2.3.1.2. นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสำรวจเบื้องต้น การสำรวจ การสังเกต และ การสัมภาษณ์ ซึ่งได้จัดบันทึกไว้ถ่ายภาพและนำโทรศัพท์ที่บันทึกเสียงมาถอดความแยกประเภทจัดหมวดหมู่และสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่วางไว้

2.3.1.3. นำข้อมูลทั้งที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้รวบรวมจากการสำรวจเบื้องต้น การสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งในการตรวจสอบผู้วิจัยได้ใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยวิธี Investigator Triangulation คือการนำข้อมูลไปให้อ่านหรือกลับไปสอบถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง และใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า(Methodological Triangulation) ของ Denzin (1970) คือการแสวงหาความเชื่อถือของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน

การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) คือการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีตรวจสอบคือการสอบถามแหล่งข้อมูลแหล่งที่มาที่พิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล แหล่งเวลา หมายถึงว่า ถ้าข้อมูลต่างเวลากัน จะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึงว่า ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กัน จะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งบุคคล หมายถึงว่าถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Instigator's Triangulation) คือการตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไ้ โดยเปลี่ยนผู้สังเกตแทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอดในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยแนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้ตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน และใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

2.3.2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกตสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์โดยมีขั้นตอน ดังนี้

2.3.2.1. ตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับคืนมา และข้อมูลที่สัมภาษณ์จากกลุ่มประชากร

2.3.2.2. นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

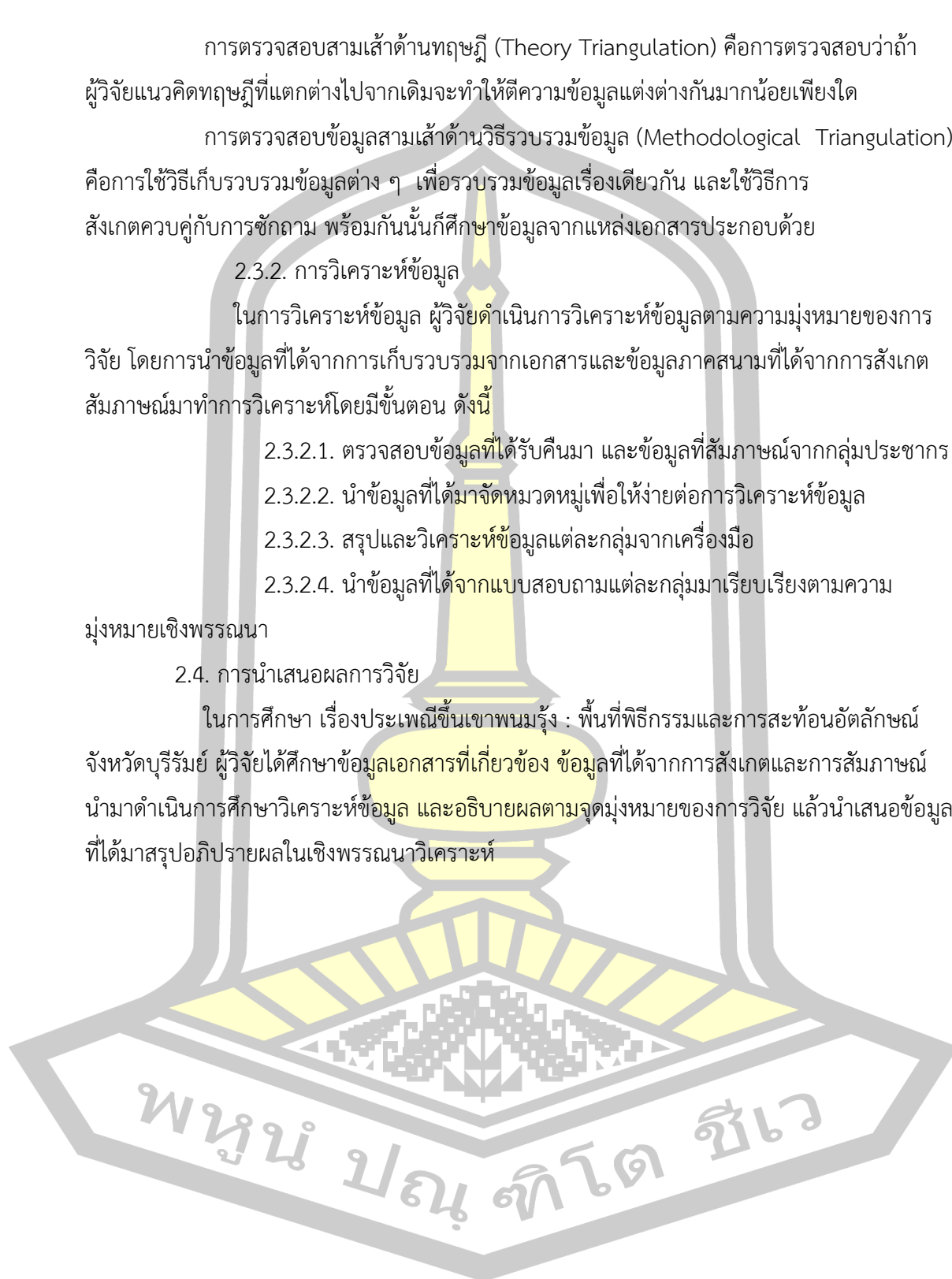
2.3.2.3. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละกลุ่มจากเครื่องมือ

2.3.2.4. นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามแต่ละกลุ่มมาเรียงเรียงตามความ

มุ่งหมายเชิงพรรณนา

2.4. การนำเสนอผลการวิจัย

ในการศึกษา เรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์นำมาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และอธิบายผลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย แล้วนำเสนอข้อมูลที่ได้มาสรุปอภิปรายผลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยวิธีการศึกษา ภาคสนาม ได้สัมภาษณ์ กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้รู้ภาคเอกชน และ ภาคชุมชน กลุ่มผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วยหัวหน้ากลุ่มกับผู้ปฏิบัติ และ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ตอนที่ 2 อัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

ตอนที่ 3 การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ชาวบ้านในเขตจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียงเชื่อกันว่าในช่วงชีวิตของตนต้อง ขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้งซึ่งมีปราสาทหินเขาพนมรุ้งที่เป็นสถิตของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ฉะนั้นผู้เฒ่าผู้แก่มักจะเรียกร้องให้บุตรหลานพาขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างน้อย 1 ครั้งในช่วงชีวิตของตน ความเชื่อดังกล่าวนี้มีมาตั้งแต่ได้ไม่ปรากฏแต่พบว่าชาวบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อมา ผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนถือเป็นประเพณีว่าชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงต้องขึ้นเขาพนมรุ้งนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันสถิตอยู่ที่ปราสาทหินทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนจนคนร่ำรวยต้องหาโอกาสให้ได้ เพื่อปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน จะเห็นว่าผู้คนชาวไทยลาว และ ชาวไทยเขมร มักจะขึ้นเขาพนมรุ้งมาบำเพ็ญกุศลในวันเวลาดังกล่าวเป็นจำนวนมากประกอบกับที่ได้เห็นตัวอย่างชาวสุรินทร์ได้มีประเพณีขึ้นเขาพนมสบายในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 เพื่อปิดทองนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์รอยพระพุทธรูปจำลองจึงจัดประชุมชาวบ้านบุ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใกล้เคียงเขาพนมรุ้งช่วยกันถากถางตกแต่งสถานที่บริเวณลานหน้าปราสาทเขาพนมรุ้งเพื่อจัดงานบุญงานกุศลอันเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งโดยจัดงานนมัสการและปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลอง

(ภูมิจิต เรืองเดช, 2543)

พนุน ปณ ทิโต ชเว

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ในอดีตตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ก่อนพุทธศักราช 2481 หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะเตรียมตัวพร้อมเสียบียงอาหารที่เดินทางไกลไปยังเขาพนมรุ้งส่วนใหญ่มักจะนัดเพื่อนบ้านญาติพี่น้องไปพร้อม ๆ กันเป็นกองเกวียนขนาดใหญ่หรือถ้าเป็นคหบดีค่อนข้างมีฐานะจะเดินทางโดยเกวียนขนาดเล็กที่มีการตกแต่งอย่างงดงามเป็นการแสดงฐานะของผู้เป็นเจ้าของด้วยเดินทางเตรียมกันไปหลายวันตามระยะทางไกลหรือไกลจากหมู่บ้านของเขารุ่งขึ้นเขาพนมรุ้งในสมัยแรกๆ นั้นเป็นลักษณะต่างคน ต่างไปและไปพบกันที่เขพนมรุ้งบางกลุ่มเดินขึ้นเขาขณะที่บางกลุ่มเดินลงเขากลับยังเคหะสถานตลอด ฤดูแห่งแล้ง เดือน 3 ถึงเดือน 5 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ว่างจากงานไร่นาแต่กระนั้นก็ตาม ชาวบ้านในลแวงจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียงได้เรียนรู้ว่าในเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำนั้น

เป็นวันที่พระอาทิตย์ขึ้นส่องแสงผ่านประตูทุกช่องทั้ง 15 ช่องตามแนวทิศตะวันออกทิศตะวันตกของปราสาทหินพนมรุ้งและในเย็นวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 พระจันทร์จะขึ้นตรงกับช่องประตูทุกช่องเช่นเดียวกัน ในกรณีดังกล่าวอธิบายได้ว่าสถาปนิกหรือช่างก่อสร้างชาวขอมโบราณมีความรอบรู้เรื่องดาราศาสตร์มากและได้วางผังปราสาทโดยวางให้ตรงตามทิศตะวันออก-ตะวันตกโดยกำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงตั้งฉากกับพื้นโลกในบริเวณประเทศไทยนั้นคือพระอาทิตย์จะส่องแสงตั้งฉากกับพื้นโลกเวลาเที่ยงตรงคนยืนกลางแจ้งจะไม่มีเงาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงตั้งฉากกับพื้นโลกคือวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ในพุทธศตวรรษที่ 15-16 แต่ปัจจุบันพระอาทิตย์ได้ทำมุมเอียงไปข้างซ้ายตามวงโคจรของโลกพระอาทิตย์พระจันทร์ได้ทำการเปลี่ยนไปตามระบบสุริยะจักรวาล จึงพบว่าชาวบ้านจะนิยมขึ้นเขาพนมรุ้งในเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำหรือในวันใกล้เคียงเพื่อจะได้เห็นสิ่งมหัศจรรย์ดังกล่าวด้วย ผู้คนไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันดังกล่าวจำนวนมาก จึงมีผู้ริเริ่มทำบุญกุศลจัดงานนมัสการพระพุทธรูปจำลองปิดทองพระพุทธรูปแต่กระนั้นก็ตามยังไม่ได้จัดทำบุญกันสม่ำเสมอทุกปี ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งได้กระทำกันอย่างสม่ำเสมอมาจะนับได้ตั้งแต่ปีพ.ศ 2481 เป็นต้นมา โดยมีพระโอรชาธรรมญาณ วัดท่าประสิทธิ์จังหวัดสุรินทร์ซึ่ง ท่านมักจะไปรดน้ำที่เขพนมรุ้งเป็นประจำทุกปีเพื่อปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานท่านเห็นว่าผู้คนชาวไทย-ลาว ชาวเขมร และไทยเบ็ง มักจะขึ้นเขาพนมรุ้งมาบำเพ็ญกุศลในวันเวลาดังกล่าวเป็นจำนวนมากประกอบกับท่านได้เห็นตัวอย่างชาวสุรินทร์ได้มีประเพณีขึ้นเขาพนมสบายในวันแรม 1 ค่ำเดือน 5 เพื่อปิดทองนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์รอยพระพุทธรูปจำลองท่านจึงจัดประชุมชาวบ้านตำบลละแวง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใกล้เคียงเขาพนมรุ้งช่วยกันถากตกแต่งสถานที่บริเวณลานหน้าปราสาทเขาพนมรุ้งเพื่อจัดงานบุญงานกุศลอันเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งโดยจัดงานนมัสการและปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลอง (ภูมิจิต เรื่องเดช, 2543) กล่าวคือประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่จังหวัดบุรีรัมย์เป็นที่สนใจดังประเด็นต่อไปนี้

- 1.ประวัติอุทยานปราสาทพนมรุ้ง
- 2.ประวัติความเป็นมาของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
- 3.การแบ่งช่วงเวลากการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ภาพประกอบ 6 พระอาทิตย์ช่องประตูปราสาทเขาพนมรุ้ง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

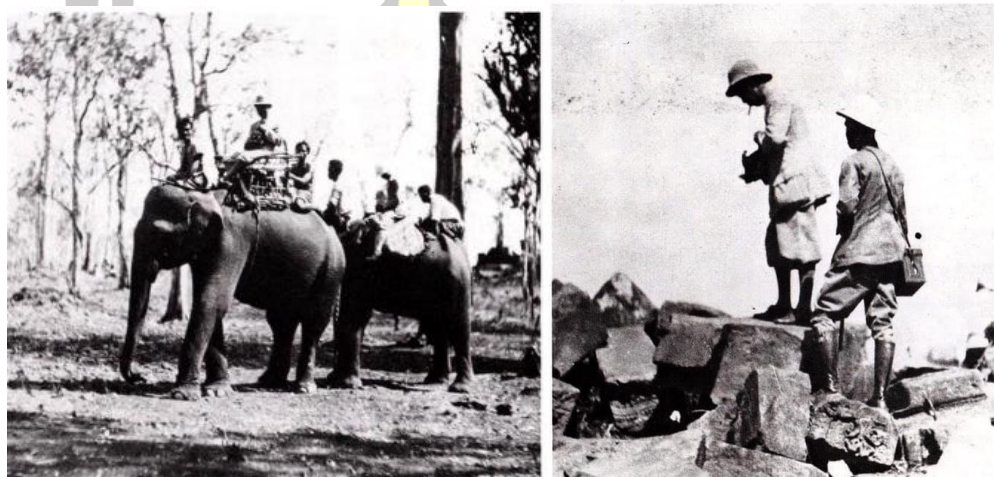
1.1. ประวัติอุทยานปราสาทพนมรุ้ง

ปราสาทพนมรุ้ง เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่บนเขาพนมรุ้ง ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ สร้างขึ้นโดยมีรูปแบบศิลปะเขมรโบราณที่มีความงดงามมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ความงดงามและความยิ่งใหญ่ของปราสาทแห่งนี้ ปรากฏให้เห็นจากรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพสลัก การเลือกทำเลที่ตั้งบนยอดเขาซึ่งมีแผนผังตามแนวแกนที่มีองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างต่างๆ เรียงตัวกันเป็นแนวเส้นตรงพุ่งเข้าหาจุดศูนย์กลาง คือ ปราสาทประธาน

ปราสาทพนมรุ้งเป็นที่รู้จักของชาวท้องถิ่นเป็นอย่างดี โดยมีนิทานพื้นบ้านเรื่อง “อินทรีปรีสตา” กล่าวถึงคู่พระคู่นางชัฒเชพเนจรมาพบที่พักพิงซึ่งเป็นปราสาทหินรกร้างงดงามอยู่กลางป่าเขา แต่สำหรับบุคคลภายนอก ปราสาทแห่งนี้เป็นที่รู้จักครั้งแรกจากบันทึกของนายเอเตียน เอมอนิเยร์ (Etienne Aymonier) ชาวฝรั่งเศส ในปีพุทธศักราช 2428 ตีพิมพ์เป็นบทความในปีพุทธศักราช 2445

ปีพุทธศักราช 2449 สมเด็จเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จมาที่ปราสาทพนมรุ้ง คราวเสด็จมณฑลอีสาน และเสด็จอีกครั้งในปี พุทธศักราช 2472 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทพนมรุ้งเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม

พุทธศักราช 2478 และปีพุทธศักราช 2503 – 2504 ได้ดำเนินการสำรวจปราสาทพนมรุ้งอีกครั้ง ต่อมาในปี พุทธศักราช 2514 ได้เริ่มดำเนินการบูรณะปราสาทพนมรุ้ง ด้วยวิธี “อนัสติโลซิส” (Anastylosis คือการนำชิ้นส่วนของปราสาทกลับเข้าสู่ตำแหน่งเดิม) และเปิดเป็นอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ในวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน ชื่อของปราสาทพนมรุ้ง เป็นชื่อดั้งเดิมของโบราณสถานแห่งนี้ คำว่า พนมรุ้ง ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกพนมรุ้ง หลักที่ 2 หลักที่ 4 และ K.1090 จารึกว่า พนมรุ้งเป็นชื่อเทวสถานที่มีขอบเขตกว้างขวาง มีที่ดิน หมู่บ้าน เมือง ซึ่งมีผู้ปกครองหรือข้าราชการได้จัดหามาถวายในลักษณะเป็นกัลปนาของเทวสถาน (จรรยา มาณะวิท. อัจฉรา แข็งสาริกิจ, 2557)

ภาพประกอบ 7 สมเด็จพระนางเจ้ารำจพรรษายาดำรงราชานุภาพฯ เสด็จปราสาทพนมรุ้ง
ที่มา : วิลาสินี น้อยครบุรี. 2560

ปี พ.ศ. 2472 กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทพนมรุ้งเป็นโบราณสถานของชาติประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

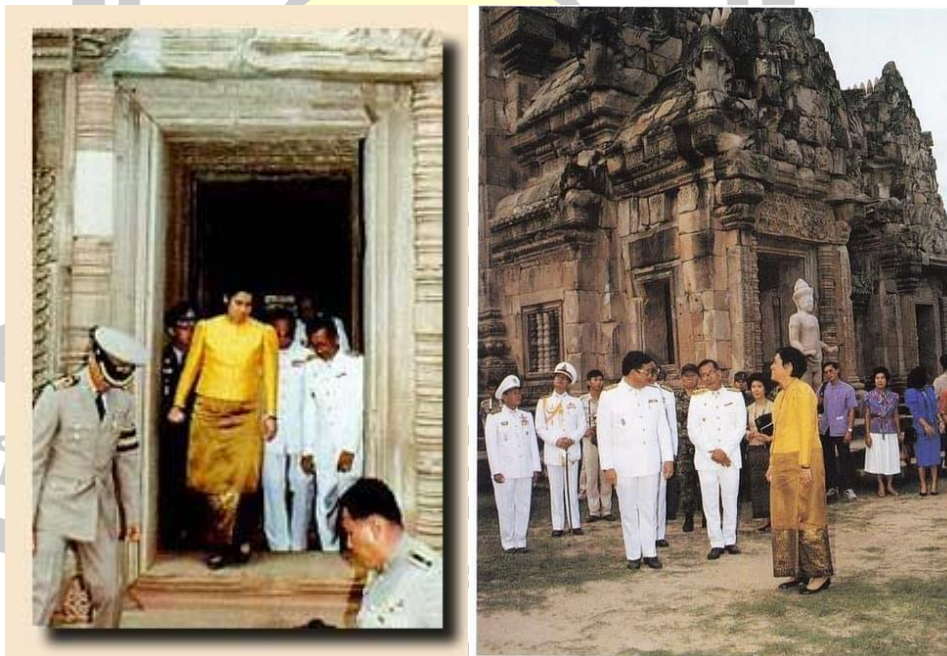
ปี พ.ศ.2503-2504 ได้ดำเนินการสำรวจปราสาทพนมรุ้งอีกครั้ง ต่อมาใน พ.ศ.2514 ได้เริ่มดำเนินการบูรณะปราสาทพนมรุ้งด้วย วิธีอนัสติโลซิส (Anastylosis) คือ การนำชิ้นส่วนของปราสาทกลับเข้าสู่ตำแหน่งเดิม และเปิดเป็นอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง (อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง.วิกิพีเดีย : 2563)

ภาพประกอบ 8 การบูรณะปราสาทพนมรุ้ง

ที่มา : วิลาสินี น้อยครบุรี. 2560

ในวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 โดย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน ชื่อของปราสาทพนมรุ้ง เป็นชื่อดั้งเดิมของโบราณสถานแห่งนี้ คำว่า พนมรุ้งปรากฏอยู่ในศิลาจารึก ที่พบที่ปราสาทแห่งนี้จารึกพนมรุ้ง หลักที่ 2 หลักที่ 4 และ K10900 จารึกว่า พนมรุ้งเป็นชื่อเทวสถาน ที่มีขอบเขตกว้างขวาง (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2563)

ภาพประกอบ 9 กรมสมเด็จพระเทพฯ

เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ที่มา : อุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง

ปราสาทแห่งนี้ สร้างขึ้นเพื่อเป็นเทวาลัยที่ประทับของพระศิวะพระองค์ที่ประทับอยู่บนยอดเขาไกรลาส ดังนั้น การที่ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นบนยอดเขาพนมรุ้ง จึงเป็นการสะท้อนถึงการนับถือศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกายได้เป็นอย่างดีอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของปราสาทพนมรุ้งไม่ได้สร้างขึ้นมาพร้อมกันหมด ในคราวเดียว ได้มีการสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อการนับถือศาสนาของชุมชนขึ้นครั้งแรกในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ได้แก่ ปราสาทอิฐ 2 หลัง ที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพพังทลายเหลือเพียงฐานและกรอบประตู หลังจากนั้นได้มีการก่อสร้างต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับ โดยกษัตริย์ของอาณาจักรเขมรโบราณหรือผู้นำที่ปกครองชุมชน อันมีปราสาทพนมรุ้งเป็นศูนย์กลาง ปราสาทพนมรุ้ง คงมีความสำคัญสืบต่อมาจนถึง สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ.1511-1544) พระองค์นับถือศาสนาฮินดูไศวนิกาย เช่นเดียวกับพระราชบิดา (พระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2) (วิลาสินี น้อยครบุรี, 2560)

นอกจากจะมีพระราชโองการให้สร้างจารึกเพื่อสรรเสริญเกียรติคุณของพระราชบิดาแล้วยังทรงถวายที่ดินให้กับเทวสถานในสมัยนี้เอง เทวสถานบนเขาพนมรุ้ง เป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยรอบอย่างแท้จริง ข้อความในจารึกพนมรุ้ง บางหลักแม้จะมีเนื้อความขาดหายแต่ก็ให้ภาพรวมได้ว่าเทวสถานบนเขาพนมรุ้ง เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ คือ ศิวลึงค์ มีอาณาเขตกว้างขวางมีที่ดิน ซึ่งพระเจ้าแผ่นดิน (พระเจ้าวรมันที่ 5) และข้าราชการระดับต่าง ๆ ถวายหรือซื้อถวายให้กับเทวสถานพร้อมทั้งมีพระราชโองการให้ปกหลักเขตที่ดินขึ้นกับเทวสถานพนมรุ้งพร้อมกับการสร้างเมืองสร้างอาคารให้กับโยคี และนักพรตด้วย

จากหลักฐานทางด้านศิลาจารึกและงานศิลปกรรมที่ปรากฏ กล่าวได้ว่า ปราสาทพนมรุ้งสร้างขึ้นในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย นิกายปศุปะตะ โดยนับถือพระศิวะเป็นเทพสูงสุด ศิลาจารึกพนมรุ้งหลักที่ 7 และหลักที่ 9 มีเนื้อความเริ่มต้นเป็นบทสรรเสริญพระศิวะ ศิลาจารึกบางหลักกล่าวถึงการสร้างศิวลึงค์ สร้างรูปทองคำของพระศิวะในท่าพ่อนรำ สร้างรูปทองคำของพระวิษณุขึ้นในเรือนของพระศิวะ ปราสาทแห่งนี้ สร้างขึ้นเพื่อเป็นเทวาลัยที่ประทับของพระศิวะ พระองค์มีที่ประทับอยู่บนเขาไกรลาส ดังนั้นการสร้างปราสาทแห่งนี้ขึ้นบนยอดเขา จึงเป็นการสะท้อนถึงการจำลองที่ประทับของพระศิวะมาไว้บนโลกมนุษย์ อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของปราสาทพนมรุ้ง ไม่ได้สร้างขึ้นมาพร้อมกันทั้งหมดในคราวเดียวกัน ในช่วงแรกได้มีการสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อการนับถือศาสนาของชุมชนขึ้นครั้งแรกในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ได้แก่ ปราสาทอิฐ 2 หลัง ที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพพังทลายเหลือเพียงฐานและกรอบประตู หลังจากนั้นได้มีการก่อสร้างต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับ โดยอาณาจักรเขมรโบราณ หรือผู้นำที่ปกครองชุมชน อันมีปราสาทพนมรุ้งเป็นศูนย์กลาง

ปราสาทพนมรุ้ง คงมีความสำคัญสืบเนื่องมาจนถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พุทธศักราช 1511 - 1544) พระองค์ทรงนับถือศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย เช่นเดียวกับพระราชบิดา (พระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2) นอกจากจะมีพระราชโองการให้สร้างจารึกเพื่อสรรเสริญเกียรติคุณของพระราช

บิดาแล้ว ยังทรงถวายที่ดินให้กับเทวสถานด้วย ในสมัยนี้เองเทวสถานบนเขาพนมรุ้งเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยรอบอย่างแท้จริง จากข้อความในจารึกที่พบที่ปราสาทพนมรุ้งแสดงให้เห็นว่าเทวสถานบนเขาพนมรุ้ง เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ คือ ศิวลึงค์ มีอาณาเขตกว้างขวาง มีที่ดินซึ่งพระเจ้าแผ่นดิน (พระเจ้าชัยวรมันที่ 5) และข้าราชการระดับต่าง ๆ ถวายหรือซื้อถวายให้กับเทวสถานพร้อมกับมีพระราชโองการให้ปักหลักเขตที่ดินขึ้นกับเทวสถานเขาพนมรุ้งพร้อมกับการสร้างเมืองสร้างอาคารให้กับโยคีและนักพรตด้วย (วิลาสินี น้อยครบุรี, 2560)

ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ได้มีการก่อสร้างปราสาทประธานขึ้น จากการศึกษาศิลาจารึกพนมรุ้งหลักที่ 7 และหลักที่ 9 กล่าวว่าปราสาทประธานสร้างขึ้นในสมัย “นเรนทราทิตย์” ท่านเป็นโอรสของพระนางภูปตินทรลักษมี เป็นผู้มีสติปัญญาหลักแหลม มีความสามารถในการรบ ได้เข้าร่วมกับกองทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ในการรวบรวมแผ่นดินให้เป็นปึกแผ่นจากศึกสงคราม นเรนทราทิตย์ยังได้รับความดีความชอบเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองเมือง ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของราชวงศ์มหิธรปุระ ทรงได้ดำเนินการสร้างปราสาทหลังใหญ่ขึ้น ประดิษฐานรูปเคารพ สร้างงานศิลปกรรมปรากฏเป็นงานสลักตามส่วนต่าง ๆ ที่ล้วนแต่แสดงให้เห็นว่ามีความประสงค์ที่จะสร้างเทวสถานแห่งนี้เป็นเทวาลัยของพระศิวะ มีศิวลึงค์เป็นองค์ประธานและยังมีการนับถือเทพองค์อื่น ๆ แต่อยู่ในสถานะเทพชั้นรอง นอกจากนี้ข้อความที่ปรากฏขึ้นในจารึกยังแสดงให้เห็นว่า นเรนทราทิตย์ ได้สร้างปราสาทแห่งนี้เพื่อประดิษฐานรูปเคารพของตนเอง เพื่อเตรียมไว้สำหรับการเข้าไปร่วมกับเทพที่ทรงนับถือหลังจากสิ้นพระชนม์ ความเลื่อมใสศรัทธาอันแรงกล้าต่อศาสนา ทำให้ท่านออกบรรพชาถือองค์เป็นนักพรตจวบจนวาระสุดท้าย ข้อความที่ปรากฏในจารึกพนมรุ้ง ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ท่านคงเป็นนักพรตในลัทธิไศวนิกาย ตามแบบนิกายปศุปะตะที่มีการนับถือกันมาแล้วแต่เดิม โอรสของนเรนทราทิตย์ คือ หิรัณยะ เป็นผู้ให้จารึกเรื่องราวเพื่อสรรเสริญเกียรติคุณของพระบิดา และได้ให้ช่างหล่อรูปของนเรนทราทิตย์ด้วยทองคำ (วิลาสินี น้อยครบุรี, 2560)

สิ่งก่อสร้างสมัยสุดท้าย คือ บรรณาลัย และพลับพลา ซึ่งมีการก่อสร้างเพิ่มเติมซ่อมแซมขึ้นในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 - 1763) มหาราชองค์สุดท้ายแห่งราชอาณาจักรเขมร พระองค์ทรงนับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ทรงโปรดให้สร้างอโรคยศาล จำนวน 102 แห่ง และที่พักรคนเดินทาง หรือธรรมศาลา จำนวน 121 แห่ง ขึ้นในดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ ตามข้อความที่ปรากฏในจารึกปราสาทตาพรหม และจารึกปราสาทพระขรรค์ตามลำดับ โบราณสถานดังกล่าวนี้ ที่อยู่ใกล้เคียงปราสาทพนมรุ้ง ได้แก่ กุฏิฤๅษีโคกเมือง และกุฏิฤๅษีหนองบัวราย ซึ่งเป็นอโรคยศาล และปราสาทบ้านบุ เป็นที่พักรคนเดินทางหรือธรรมศาลา

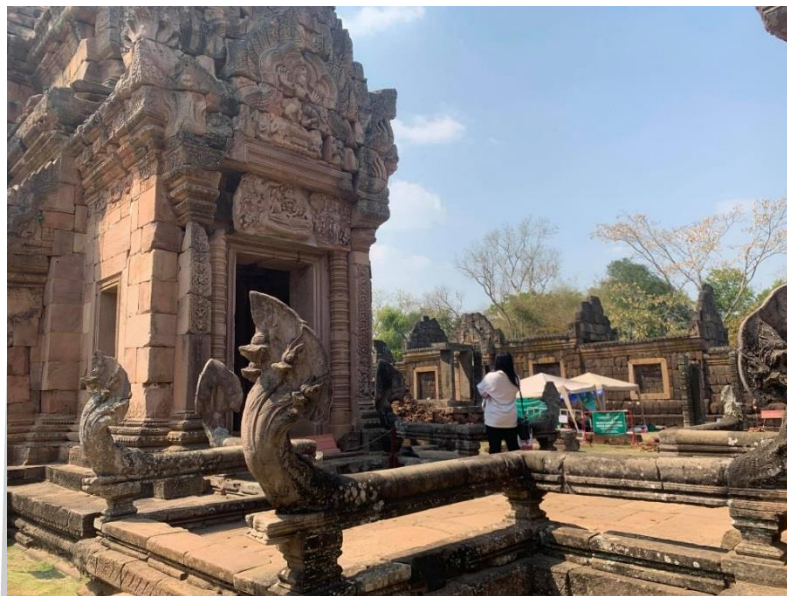

ภาพประกอบ 10 หน้าบันพระศิวะที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ปราสาทหินพนมรุ้งเป็น เทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย มีการบูรณะก่อสร้างต่อเนื่องกันมาหลายสมัย ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 17 และในพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอมได้หันมานับถือพุทธศาสนาเถรวาทแทน เทวสถานแห่งนี้จึงได้รับการดัดแปลงเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา ในช่วงแรกปราสาทหินพนมรุ้ง สร้างขึ้นจากหินทรายสีชมพู ชื่อพนมรุ้งแปลว่าภูเขาใหญ่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 15-18 จารึกต่าง ๆ ที่นักวิชาการได้อ่านและแปลพอจะสรุปได้ว่าพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 3 กษัตริย์แห่งเมืองพระนคร (พ.ศ. 1487-1511) ได้สถาปนาเทวาลัยถวายพระอิศวรที่เขพนมรุ้ง ซึ่งในสมัยแรก ๆ คงยังไม่ใหญ่โตนัก ต่อมา พระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ. 1511-1544) ได้ทรงอุทิศที่ดินและข้าทาสถวายแต่เทวสถานพนมรุ้ง ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 17 นเรนทราทิตย์ เจ้านายแห่งราชวงศ์มหิปุระที่ปกครองดินแดนแถบนี้ (ซึ่งเป็นต้นตระกูลของ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้สร้างนครวัด) ได้สร้างปราสาทแห่งนี้ขึ้น และได้ทรงบำเพ็ญพรตเป็นโยคีหรือรูปฤๅษีดังภาพประกอบที่ปรากฏที่หน้าบันด้านหน้าของโคปุระทางเข้าปราสาทพนมรุ้ง

พนมรุ้ง ปณฺ ฤๅษี โศ ชเว

ภาพประกอบ 11 สะพานนาคราชชั้นที่ 3

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.1.1. สถาปัตยกรรมและโบราณสถาน

ปราสาทหินพนมรุ้งสร้างขึ้นเนื่องใน ศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ซึ่งนับถือ พระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด ดังนั้นเขาพนมรุ้งจึงเปรียบเสมือนเขาไกรลาสที่ประทับของพระศิวะ องค์ประกอบและแผนผังของปราสาทพนมรุ้งได้รับการออกแบบให้มีลักษณะเป็นแนวเส้นตรง และเน้นความสำคัญเข้าหาจุดศูนย์กลาง นั่นคือปราสาทประธานซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านขวาของบันไดทางขึ้นสู่ศาสนสถานมีอาคารที่เรียกว่า พลับพลา อาคารนี้อาจจะเป็นอาคารที่เรียกกันในปัจจุบันว่า พลับพลาเปลื้องเครื่อง ซึ่งเป็นที่พักจัดเตรียมองค์ของพระมหากษัตริย์ ก่อนเสด็จเข้าสู่การสักการะเทพเจ้าหรือประกอบพิธีกรรมในบริเวณศาสนสถาน สะพานนาคราช ถัดจากนั้นเป็นทางเดินทั้งสองข้างประดับด้วยเสามียอดคล้ายดอกบัวตูมเรียกว่า เสานางเรียง จำนวนข้างละ 35 ต้น ทอดตัวไปยังสะพานนาคราช ซึ่งผังสถาปัตยกรรมพื้นสูง ราวสะพานทำเป็นลำตัวพญานาค 5 เศียร สะพานนาคราชนี้ ตามความเชื่อเป็นทางที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับเทพเจ้าจากภาพประกอบทางเดินขึ้นสู่ปราสาทเขาพนมรุ้งมีการสร้างจำลองประตูทางขึ้นเขาไกรลาสสู่ดินแดนแห่งทิพยวิมาน

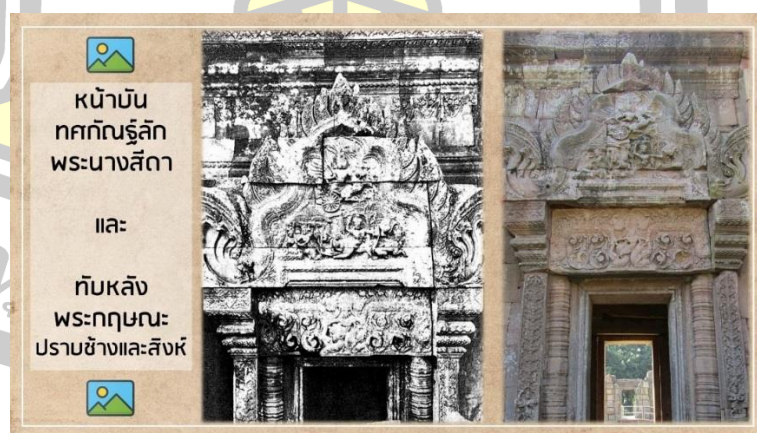

ภาพประกอบ 12 สะพานนาคราชชั้นที่ 1 ก่อนและหลังการบูรณะ
ที่มา : เพจอุทยานประวัติศาสตร์เขพนมรุ่ง

ภาพประกอบ 13 ปราสาทประธานทางทิศใต้ ก่อนและหลังการบูรณะ
ที่มา : เพจอุทยานประวัติศาสตร์เขพนมรุ่ง

สิ่งที่น่าสนใจคือ จุดกึ่งกลางสะพาน มีภาพจำหลักรูปดอกบัวแปดกลีบ อาจหมายถึงเทพประจำทิศทั้งแปด ในศาสนาฮินดู หรือเป็นจุดที่ผู้มาทำการบูชา ตั้งจิตอธิษฐาน จากสะพานนาคราช ชั้นที่ 1 มีบันไดจำนวน 52 ขั้นขึ้นไปยังลานบนยอดเขาที่หน้าซุ้มประตูระเบียงคตทิศตะวันออก มีสะพานนาคราชชั้นที่ 2 ระเบียงคตก่อเป็นห้องยาวต่อเนื่องกัน เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารอบลานปราสาท แต่ไม่สามารถเดินทะลุถึงกันได้ เพราะมีผนังกันอยู่เป็นช่วงๆ มีซุ้มประตูกึ่งกลางของแต่ละด้าน ที่มีมระเบียงคตทำเป็นซุ้มกากบาท ที่หน้าบันของระเบียงคตทิศตะวันออกด้านนอก มีภาพจำหลักรูปฤๅษี ซึ่งหมายถึงพระศิวะในปางที่เป็นผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บ และอาจรวมหมายถึง นเรนทราทิตย์ ผู้ก่อสร้างปราสาทประธานแห่งนี้ด้วย ตัวปราสาท ปราสาทประธาน ตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของลานปราสาทชั้นใน มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมมณฑป คือห้องโถงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เชื่อมอยู่ทางด้านหน้าที่ ส่วนประกอบของปราสาทประธานตั้งแต่ฐานผนังด้านบนและด้านล่าง เสากรอบประตู เสาดัดผนัง ทับหลัง หน้าบันซุ้มชั้นต่างๆ ตลอดจนกลีบขนุน ก่อด้วยหินทรายสีชมพูมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมกว้าง 8.20 เมตร สูง 27 เมตร ด้านหน้าทำเป็นมณฑปโดยมีอันตราละหรือฉนวนเชื่อมปราสาทประธานนี้ เชื่อว่า สร้างโดย นเรนทราทิตย์ ซึ่งเป็นผู้นำปกครองชุมชนที่มีปราสาทพนมรุ้งเป็นศูนย์กลาง ราว พุทธศตวรรษที่ 17 ภายในเรือนธาตุตรงกึ่งกลาง เรียกว่า ห้องครรภคฤหะ เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่สำคัญที่สุด ในที่นี้คือ ศิวลึงค์ ซึ่งแทนองค์พระศิวะ เป็นที่น่าเสียดายว่า ประติมากรรมชิ้นนี้ได้สูญหายไป เหลือเพียงแต่ ท่อโสมสูตร คือร่องน้ำมนต์ที่ใช้น้ำสรงจากการสักการะศิวลึงค์เท่านั้นทางเดินด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน มีปราสาทอิฐสององค์และปราสาทน้อย จากหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม กล่าวได้ว่า ปราสาททั้งสามหลังได้สร้างขึ้นก่อนปราสาทประธานราวพุทธศตวรรษที่ 15 และ 16 ตามลำดับ

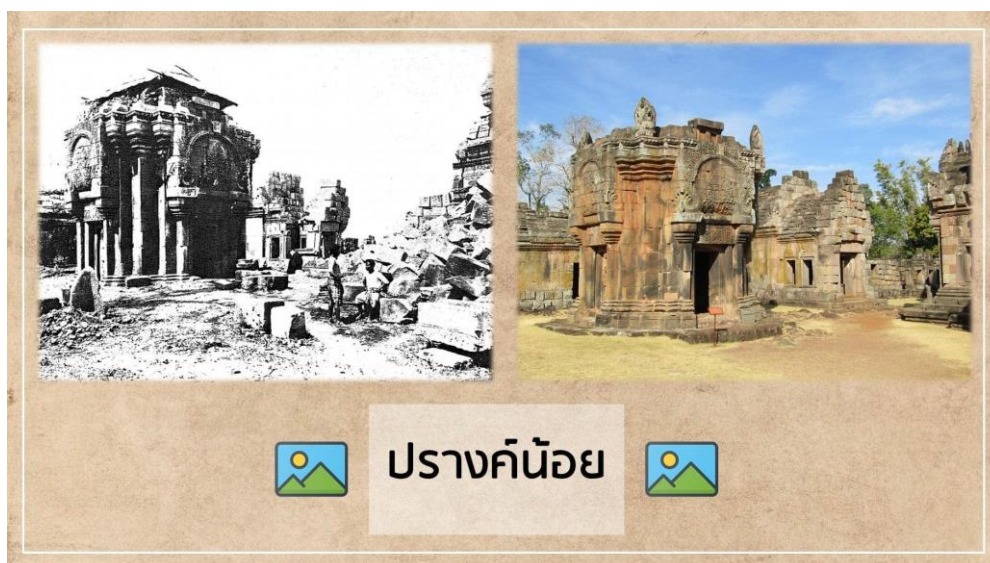

ภาพประกอบ 14 หน้าบันทศกัณฐ์ลักพระนางสีดาและทับหลังพระกฤษณะปราสาทช้างและสิงห์

ก่อนและหลังการบูรณะ

ที่มา : เภจอุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง

ส่วนทางด้านหน้าของปราสาทประธาน คือทิศตะวันออก เที่ยงเหนือ และทิศตะวันออก เที่ยงใต้ มีอาคารสองหลังก่อด้วยศิลาแลง เรียกว่าบรรณาลัย ซึ่งเป็นที่เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา ก่อสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 ที่บริเวณหน้าบันและทับหลังของปราสาทประธานมีภาพจำหลัก แสดงเรื่องราวในศาสนาฮินดู เช่น พระศิวนาฏราช (ทรงพ้อนรำ) ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ อวตาร ของพระนารายณ์ เช่น พระราม (ในเรื่องรามเกียรติ์) หรือพระกฤษณะ ภาพพิธีกรรม ภาพ ชีวิตประจำวันของฤๅษี เป็นต้นปรากฏลวดลายประดับทั้งลวดลายดอกไม้ ใบไม้ ภาพฤๅษี เทพ ประจำทิศ ศิวนาฏราช ที่ทับหลังและหน้าบันด้านหน้าปราสาทประธาน ลักษณะของลวดลายและ รายละเอียดอื่น ๆ ช่วยให้กำหนดได้ว่าปราสาทประธานพร้อมด้วยบันไดทางขึ้นและสะพานนาคราช สร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 17 ภายในลานชั้นในด้านตะวันตกเฉียงใต้ มีปราสาทขนาดเล็ก 1 องค์ ไม่มีหลังคา จากหลักฐานทางศิลปกรรมที่ปรากฏ เช่น ภาพสลักที่หน้าบัน ทับหลัง บอกให้ทราบได้ว่า ปราสาทองค์นี้สร้างขึ้นก่อนปราสาทประธาน มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 16 นอกจากนี้ยังมีฐานปราสาท ก่อด้วยอิฐซึ่งมีอายุเก่าลงไปอีก คือประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 อยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของ องค์ประธาน และที่มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยศิลาแลง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ร่วมสมัยกันกับพลับพลาที่สร้างด้วยศิลาแลงข้างทางเดิน ที่เรียกว่า โรงช้างเผือกบริเวณรายรอบชุมชนที่เคยตั้งอยู่บริเวณเขาพนมรุ้งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เพราะนอกจากมีบารายหรืออ่างเก็บน้ำ ซึ่งใช้ในพื้นที่ส่วนหนึ่งของปากปล่องภูเขาไฟเดิมเป็นอ่างเก็บ น้ำอยู่บนเขาอยู่แล้ว ที่เชิงเขามีบารายอีก 2 สระ คือสระน้ำหนองบัวบารายที่เชิงเขาพนมรุ้ง และสระ น้ำโคกเมืองใกล้ปราสาทหินเมืองต่ำ สระน้ำบนพื้นราบเบื้อง สระน้ำหนองบัวบารายที่เชิงเขาพนมรุ้ง และสระน้ำโคกเมืองใกล้ปราสาทหินเมืองต่ำ สระน้ำบนพื้นราบเบื้องล่างภูพนมรุ้งนี้รับน้ำมาจากธาร น้ำที่ไหลมาจากบนเขา นอกจากนี้ยังมีกุฎิฤๅษีอยู่ 2 หลัง เป็นอโรคยาศาลที่รักษาพยาบาลของชุมชน อยู่เชิงเขาด้วยบริเวณที่ตั้งของปราสาทพนมรุ้งอาจเคยเป็นที่ตั้งของศาสนสถานมาก่อนที่จะมีการ ก่อสร้างขึ้นเป็นปราสาท ที่มีความใหญ่โตงดงาม สมกับเป็น กมรเตงชคตวันรุ้ง ผู้เป็นเทพเจ้า แห่ง ปราสาทพนมรุ้ง อันหมายถึง องค์พระศิวะในศาสนาฮินดูที่กษัตริย์ขอมทรงนับถือ การเปลี่ยนสถานที่ เคารพพื้นถิ่นให้เป็นปราสาทกินตามแบบคติขอม น่าจะเกี่ยวเนื่องกับ การเปลี่ยนลักษณะการเมืองการ ปกครอง ที่ผู้นำท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์ขอมโดยใช้ระบบความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านข้างของทางเดินทางทิศเหนือมีพลับพลาสร้างด้วยศิลาแลง 1 หลัง เรียกกัน ว่า โรงช้างเผือก สุดสะพานนาคราชเป็นบันไดทางขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งทำเป็นชานพักเป็นระยะ ๆ รวม 5 ชั้น สุดบันไดเป็นชานชลาโล่งกว้าง ซึ่งมีทางนำไปสู่สะพานนาคราชหน้าประตูกลางของระเบียงคด อัน เป็นเส้นทางหลักที่จะผ่านเข้าสู่ลานชั้นในของปราสาท และจากประตูนี้ยังมีสะพานนาคราชรับอยู่อีก ช่วงหนึ่งก่อนถึงปราสาทประธาน (อโศก ไทยจันทร์ารักษ์, 2558)

ภาพประกอบ 15 บริเวณปราสาทน้อยปราสาทเขาพนมรุ้ง ก่อนและหลังการบูรณะ
ที่มา : เพจอุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง

1.1.2. ประติมากรรมในภาพจำลองการบูรณะ

กรมศิลปากรได้ทำการซ่อมแซมและบูรณะปราสาทหินพนมรุ้ง โดยวิธีอนัสติโลซิส (ANASTYLOSIS) คือ รื้อของเดิมลงมาโดยทำรหัสไว้ จากนั้นทำฐานใหม่ให้แข็งแรง แล้วนำชิ้นส่วนที่รื้อรวมทั้งที่พังลงมากลับไปก่อใหม่ที่เดิม โดยใช้วิธีการสมัยใหม่ช่วย ซึ่งปราสาทหินพนมรุ้งนี้ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติเมื่อปี พ.ศ. 2475 ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ต่อมาได้ดำเนินการบูรณะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 จนเสร็จสมบูรณ์ และเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ปี พ.ศ. 2531 ได้มีพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน มิ่งงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นงานใหญ่ประจำปี ในวันที่ 2 - 4 เมษายน ปราภฏการณ์ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 โดยในวันที่ 3-5 เมษายน และ 8-10 กันยายน ของทุกปี ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 บาน ช่องชาวบ้านจะเดินเท้าขึ้นมาเพื่อชมความอลังการที่ผสมระหว่างธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างของบรรพชนนอกจากนี้ในวันที่ 6-8 มีนาคม และ 6-8 ตุลาคม ของทุกปี ดวงอาทิตย์ก็ตก ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 บาน เช่นกันอาณาจักรเขมรโบราณซึ่งรับอิทธิพลทางศิลปะและวัฒนธรรมจากอินเดียนั้น ได้มีการสร้างงานศิลปกรรมทางศาสนาขึ้นอย่างมากมาย ทั้งที่เกี่ยวข้องในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมทางศาสนาเหล่านี้มักมีการจำลองประติมากรรมรูปเทพเจ้า บุคคลสำคัญ หรือภาพเล่าเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อหรือเรื่องราวของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าที่มีกล่าวไว้ในวรรณกรรมทางศาสนาตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่จำลองเป็นภาพเล่าเรื่องในงานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏ

หลักฐานให้เห็นเด่นชัด ได้แก่ ภาพจำหลักบนระเบียงคดของปราสาทนครวัดและระเบียงคดของปราสาทบายน เป็นต้น ซึ่งทำให้สามารถศึกษาถึงศาสนาและลัทธิความเชื่อรวมทั้งความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเขมรในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี (อโศก ไทยจันทร์รักษ์, 2558)

1.1.2.1 ประติมากรรมจำหลักภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระศิวะ

ศิวนาฏราชเป็นปางหนึ่งของพระศิวะที่ทรงพอนรำในอาการเคลื่อนไหว บางครั้งเรียกว่า “นฤตตมูรติ” เป็นเหตุการณ์สำคัญตอนหนึ่งตามคติความเชื่อในศาสนาฮินดู โดยเชื่อว่าการพอนรำของพระศิวะเป็นทั้งการสร้างและทำลายโลกไปพร้อมกัน การพอนรำของพระองค์มีอยู่ด้วยกันหลายครั้ง ซึ่งเกิดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ กันและมีความหมายต่างกันด้วย เช่น การพอนรำบนสวรรค์บนยอดเขาไกรลาส ท่ามกลางเทพเจ้าทั้งหลายที่พากันมาแวดล้อมพระองค์ การพอนรำที่เรียกว่า “ตามทวอะ” เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพระศิวะในปาง “โกรพ” มี 10 กร พอนรำในอาการกราดเกรี้ยว มีการเคลื่อนไหวอย่างรุนแรงในป่าช้าหรือสถานที่เผาศพพร้อมด้วยยมเหสี แวดล้อมด้วยบรรดาเหล่าภูติ และการพอนรำที่เรียกว่า “นาทานตะ” เกิดขึ้นเนื่องจากฤๅษีในป่าตาระกะได้ทำการฝ่าฝืนทเวบัญญัติ พระศิวะจึงทรงประสงค์จะทรมานให้ฤๅษีรู้สึกตัว เป็นต้น

เรื่องราวเกี่ยวกับการพอนรำของพระศิวะนี้ปรากฏอยู่ในหลายคัมภีร์ด้วยกัน เช่น คัมภีร์ไศวะกามะ คัมภีร์ศิวะประโฆสโตตระ รวมทั้งหนังสือภารตนาฏยศาสตร์ ซึ่งเป็นตำราศิลปะการพอนรำของอินเดียโบราณ สำหรับสาเหตุแห่งการพอนรำนั้น ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเมื่อทรงมีชัยชนะศัตรูอันมีเรื่องราวที่ต่างกรรมต่างวาระกันออกไป เช่น มีเรื่องเล่าว่าฤๅษีพวกหนึ่งสละบ้านเรือนออกบวชเพื่อบำเพ็ญตบะ หวังให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง แต่ฤๅษีพวกนี้ได้ประพฤติผิดศีลธรรมทำอนาจารฝ่าฝืนทเวบัญญัติ ความทราบถึงพระศิวะจึงสั่งให้พระนารายณ์ไปปราบปรามและอบรมสั่งสอนแต่พวกฤๅษีไม่เชื่อฟังจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ในที่สุดพระนารายณ์ได้ชัยชนะ พระศิวะทรงตีพระทัยมากจึงร่ำรำด้วยท่าที่สวยงาม ต่อมามียักษ์ตนหนึ่งชื่อสูรมูลาคณีเป็นศิษย์ฤๅษีที่ถูกปราบ ได้ออกมาช่วยฤๅษีแต่ถูกพระศิวะปราบได้และถูกเหยียบอยู่แทบพระบาทพร้อมกับทำร้ายรำเพื่อฉลองชัยชนะอีกครั้ง

บางตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งมีฤๅษีกลุ่มหนึ่งในป่าตาระกะประพฤติอนาจารฝ่าฝืนทเวบัญญัติ พระศิวะทรงขัดเคืองพระทัยมากจึงชวนพระนารายณ์ลงมาทรมานพวกฤๅษีเหล่านั้น โดยพระศิวะแปลงเป็นโยคหนุ่ม พระนารายณ์แปลงเป็นโยคีสาวสวย พวกฤๅษีและภรรยาเห็นพระโยคีศิวะและโยคีนารายณ์ก็หลงรักเกิดการทะเลาะวิวาทแย่งชิงกัน พวกฤๅษีต่างก็พยายามเกี่ยวพาราสิโยคีนารายณ์เมื่อไม่สำเร็จก็พากันสาปแช่งด้วยความโกรธและเนรมิตกายเป็นเสือร้าย พระอิศวรก็ฆ่าแล้วนำเอาหนังมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม พวกฤๅษีแปลงเป็นนาคพระอิศวรก็จับมาทำสังวาลย์ ขณะนั้นยักษ์ตนหนึ่งชื่อมูยะละกะเข้ามาช่วยพวกฤๅษีก็ถูกพระศิวะเอาเท้าข้างหนึ่งเหยียบไว้แล้วทรงร่ำรำจนจบกระบวนท่ารำจำนวนทั้งสิ้น 108 ท่า ซึ่งต่อมาได้มีการรวบรวมท่าพอนรำทั้ง 108 ท่าเป็นตำราทาง

นาฏยศาสตร์ โดยกล่าวถึงความจำเป็นที่บุรุษและสตรีจะต้องร่ายรำเพื่อการออกกำลังกาย แขน ขา ทำให้สุขภาพสมบูรณ์ และถือกันว่าพระศิวะเป็นเทพเจ้าแห่งการร่ายรำด้วย คติความเชื่อในเรื่องดังกล่าวยังได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้ศิลปินนำการร่ายรำของพระศิวะมาสลักประดับโบราณในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ตามที่ปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้

นอกจากนี้ผู้ที่นับถือศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกายนั้นยังมีความเชื่อว่าจังหวะการร่ายรำของพระศิวะสามารถที่จะบันดาลให้เกิดผลดี (ความสงบ ร่มเย็น ความอุดมสมบูรณ์ ความปราศจากพิบัติภัย ต่าง ๆ ฯลฯ) แก่โลก หากทรงพ้อนรำด้วยอาการรื่นเริงในจังหวะที่สมดุล ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดผลร้ายแก่โลกได้ หากทรงพ้อนรำในจังหวะที่รุนแรงด้วยอาการที่โกรธเกรี้ยวการร่ายรำของพระศิวะถือว่ามีค่ามากต่อความเชื่อและศิลปกรรมทางศาสนาของอินเดีย ดังได้พบรูปศิวนาฏราชอยู่ทั่วไปตามเทวสถานลัทธิไศวนิกายในประเทศอินเดีย คติดังกล่าวคงได้เป็นที่ยอมรับนับถือในประเทศกัมพูชาด้วย เนื่องจากได้พบจารึกที่มีการสรรเสริญพระศิวะที่ว่าทรงเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการพ้อนรำ รวมทั้งได้มีการกล่าวถึงการหล่อรูปพระศิวนาฏราชด้วยทองคำ ศิลปินที่พบในประเทศกัมพูชาทำให้ทราบว่า คติความเชื่อดังกล่าวเป็นที่ยอมรับนับถือกันทั่วไป โดยจารึกหลักหนึ่งที่ปราสาทสมโบร์ไพรกุก (สมัยก่อนเมืองพระนคร) กล่าวถึง จารึกปราสาทแปรรูปบรรยายถึงพระศิวะว่า ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญในตาณฑวะ คือการพ้อนรำ จารึกปราสาทตาแก้วในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ กล่าวถึงรูปนาฏเกศวรสิบกร (คือรูปพระศิวะทรงพ้อนรำ) ส่วนจารึกปราสาทพระขรรค์ก็มีข้อความกล่าวสรรเสริญพระศิวนาฏราชด้วยเช่นกัน นอกจากนี้จารึกพบที่ปราสาทพนมสันต์และปราสาทพระวิหาร ในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ได้กล่าวถึงการหล่อรูปพระศิวนาฏราชด้วยทองคำได้พบรูปศิวนาฏราชที่เป็นภาพสลักนูนต่ำที่หน้าบันด้านทิศตะวันออกของมณฑปปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้ง โดยปรากฏภาพพระศิวนาฏราชเป็นภาพพระศิวะในอาการเคลื่อนไหวอย่างรุนแรงกำลังทรงยกส้นพระบาทซ้ายขึ้น

ภาพประกอบ 16 ด้านหน้าทิศตะวันออก ปรารค์ประธานปราสาทเขาพนมรุ้ง

พระศิวนะในที่นี้เศียรเดียว สิบกร พระเศียรทรงชฎามุกุมุณีขมวดเศาศามปอย ปลายเส้นเกศาชี้ขึ้นแล้วม้วนสะบัดเป็นคลื่นคล้ายเปลวเพลิง อันเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะร่วมแบบ นครวัดพระหัตถ์ทั้งสิบไม่ได้ทรงถืออาวุธหรือวัตถุใด ๆ แต่ทำท่าจับนิ้วพระหัตถ์ คล้ายวิตรรกะมูทรา พระศิวนะองค์นี้ไม่ได้ทรงสังวาลรูปนาค แต่ทรงเพียงกรรองศอ พาหุรัด และทรงกรเท่านั้น ภาพสลัก พระศิวนาฏราชที่ปราสาทเขาพนมรุ้งซึ่งมีสิบกรนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของศิลปะอินเดียทางตอนเหนืออย่างชัดเจน และอาจเปรียบเทียบกับภาพสลักพระศิวนาฏราชที่ปรากฏบนหน้าบันปราสาท บ้านทายสำเหร่ ภาพสลักบนทับหลังด้านทิศตะวันตกของปราสาทปิลูหลังที่สองที่เมืองพระนคร ตลอดจนหน้าบันด้านทิศใต้ของปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา นอกจากนี้ยังอาจเทียบเคียงได้กับ หน้าบันด้านทิศตะวันออกของปราสาทนารายณ์เจงเวง จังหวัดสกลนคร และทับหลังด้านทิศตะวันออกของปราสาทศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ในประเทศไทยอีกด้วย พระศิวนะที่ปราสาทเขาพนมรุ้งทรงพ้อน รำอยู่บนแท่น แวดล้อมด้วยรูปบุคคลอีกอย่างน้อยหกคน ด้านหน้าแท่นดังกล่าวมีสิ่งของวางอยู่ซึ่ง เข้าใจว่าเป็นเครื่องบูชาประเภทดอกไม้และขนมหวาน ส่วนรูปบุคคลซึ่งนั่งคุกเข่าอยู่นั้น แม้จะอยู่ใน สภาพแตกหักชำรุดมากบ้างน้อยบ้าง แต่ก็ยังสามารถพบได้ว่าทางด้านซ้ายมือสุดของพระศิวนะเป็นรูป พระคเณศไอรสของพระองค์ซึ่งมีเศียรเป็นช้างโดยทั่วไป ภาพเหตุการณ์ในตอนนี้มักจะปรากฏรูป พระพรหมปลระพระวิษณุประกอบอยู่สองข้างของพระศิวนะ ดังนั้น รูปบุคคลมีสี่พักตร์ประทับนั่งอยู่ติด กับพระคเณศจึงเป็นรูปพระพรหมอย่างไม่ต้องสงสัย เทพเจ้าที่เหลื่อและน่าจะปรากฏในภาพสลัก ตอนนี้อีกองค์หนึ่งจึงน่าจะได้แก่พระวิษณุซึ่งมีสี่กร แต่เราไม่อาจระบุให้แน่นอนลงไปได้ ส่วนรูปบุคคล ทางด้านขวามือของพระศิวนะซึ่งเป็นรูปสตรีมีพระอุระอวบอ้วนนั้นอาจสันนิษฐานได้ว่าน่าจะหมายถึงพระ อุมายาชาของพระองค์ในรูปของเจ้าแม่กาลี และถัดไปยังปรากฏรูปสตรีอีกรูปหนึ่งมีพระอุระหย่อน คล้อย อันน่าจะได้แก่นางกาไรกาลัมเมยาร์ นักบวชหญิงผู้หนึ่งในลัทธิไศวนิกาย และเป็นผู้มีส่วน เกี่ยวข้องกับการพ้อนรำของพระศิวนะ ภาพทั้งหมดสลักอยู่ในกรอบรูปวงโค้งหยักประดับด้วยใบระกา

ในภาพสลักแม้จะไม่ปรากฏรูปโคนนทีนอนหมอบอยู่ตรงริมขวาสุดของภาพ ตา องค์ประกอบโดยรวมของภาพสลักรูปศิวนาฏราชที่ปราสาทประธานเขาพนมรุ้งนี้ก็อาจนำไป เปรียบเทียบได้กับประติมากรรมรูปเดียวกันบนหน้าบันด้านทิศใต้ของมณฑปปราสาทประธาน ปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ได้ในลักษณะของภาพโดยส่วนรวมทั้งหมด

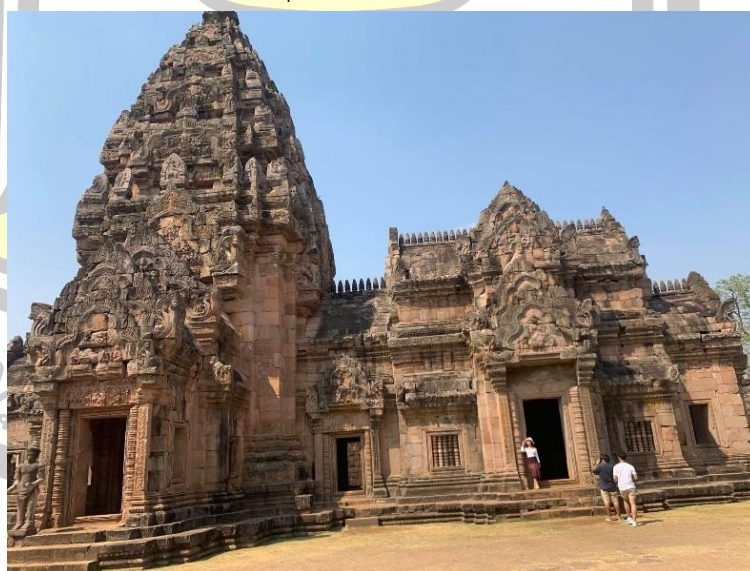
(อโศก ไทยจันทร์ารักษ์. 2563 : สัมภาษณ์)

1.1.2.2. เรือนธาตุ

ปราสาทประธานมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสออกมุมกับมุขปราสาท ประกอบอยู่ทั้งสี่ด้าน จึงทำให้แผนผังของปราสาทประธานเป็นรูปกากบาท โดยมีมุขปราสาทด้านทิศ ตะวันออกเป็นมุขที่มีความสำคัญมากที่สุด มุมใหญ่ทั้งสี่ของเรือนธาตุแสดงถึงรูปทรงสี่เหลี่ยมหลัก ดั้งเดิมของสถาปัตยกรรมแบบเขมร ซึ่งต่อมาได้มีการออกแบบมุมเพิ่มขึ้นในแต่ละด้าน มุมใหญ่

ซึ่งเป็นมุมหลักของเรือนธาตุตั้งอยู่บนชั้นที่สองของฐานรากของปราสาท ส่วนมุมย่อยหรือมุมแตกอีกสองมุมของแต่ละด้านนั้น ตั้งอยู่บนฐานชั้นแรกของมุขปราสาท สำหรับแผนผังด้านในของปราสาทประธานนั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นเดียวกัน แต่การออกมุนั้นแสดงด้วยลักษณะของกรอบประตูทางเข้า ครรภคฤหะภายในปราสาทประธานมิได้รับแสงสว่างจากช่องหน้าต่างเช่นเดียวกับผนังภายในของครรภคฤหะซึ่งมิได้ปรากฏการจำหลักลวดลายเครื่องประดับแต่อย่างใด เนื่องจากลวดลายเครื่องประดับตกแต่งได้กำหนดไว้เฉพาะผนังภายนอกของตัวปราสาทเท่านั้น (สรเชต วรรคามวิชัย. 2563 : สัมภาษณ์)

ปราสาทประธานมิได้จำหลักประตูหอคอยเป็นเครื่องประดับ ด้วยเหตุที่โครงสร้างของปราสาทมีความมั่นคงเพียงพอในการสร้างทางเข้าทั้งสี่ทางได้อย่างสมบูรณ์ ภายในปราสาทประธานนี้มีผนังซึ่งก่อด้วยศิลาทรายตั้งตรงในแนวตั้งจนกระทั่งถึงความสูงของระดับชั้นเชิงบาตรส่วนเหนือจากผนังตอนนี้เริ่มก่อเป็นหลังคาโค้งแบบสันเหลี่ยม ซึ่งที่แท้จริงแล้วลักษณะการก่อหลังคาเช่นนี้ก็ยังไม่ตรงกับลักษณะหรือความหมายของการก่อหลังคาแบบสันเหลี่ยมที่แท้จริงในสถาปัตยกรรมตะวันตกการก่อสร้างหลังคาของ ปราสาทประธานอันที่จริงคือการทำผนังของอาคารทั้งสองด้านซึ่งอยู่ตรงข้ามกันให้เข้ามาบรรจบกันที่ระแนงด้วยการนำเอาก้อนศิลาทรายซึ่งเรียงกันออกอย่างต่อเนื่องแต่กระนั้นก็ยังไม่มีการก่อแต่ประการใด ซึ่งลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดลักษณะเช่นเดียวกับถ้าตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม บริเวณภายในของหลังคาได้ถูกประดับด้วยแผ่นไม้ซึ่งทำในลักษณะของฝ้าเพดานโดยตลอด ซึ่งการทำฝ้าเพดานนี้จึงอาจใช้อธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดช่างเขมรจึงมิได้บรรจงสร้างสันเหลี่ยมของหลังคาปราสาทเท่าใดนัก (ภานุวัฒน์ เอื้อสามาร. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 17 เรือนธาตุหรือปราสาทประธาน

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

หลังคาของปราสาทแบบเขมรนี้กระทำได้ด้วยการวางศิลาทรายซ้อนกัน โดยให้เลื่อมกันทีละน้อยจนกระทั่งบรรจบกันที่ยอดสุด และที่ยอดของหลังคาหรือเครื่องบนด้านในด้านนี้ได้ทำช่องว่างสำหรับวางศิลาฤกษ์ ซึ่งศาสตราจารย์เซแตสกล่าวไว้ว่า ความแตกต่างในการวางตำแหน่งของศิลาฤกษ์นี้คงจะเกี่ยวข้องกับข้อมูลทางดาราศาสตร์เป็นสำคัญสำหรับมุขปราสาทของปราสาทประธานที่จะกล่าวถึงแรกสุด คือ มุขปราสาทด้านทิศตะวันออกซึ่งเรียกว่า มณฑป อันมีความสำคัญมากที่สุด มณฑปนี้สร้างแยกออกจากตัวปราสาทประธานในแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 8 x 10 เมตร ซึ่งมีผังสี่ด้านและมีหน้าบันประกอบทั้งสี่ทิศ มณฑปดังกล่าวต่อเนื่องกับปราสาทประธานโดยมีอันตรालะเป็นตัวเชื่อม ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของปราสาทแบบเขมร มณฑปทางทิศตะวันออกของปราสาทประธานแบ่งออกเป็นสองชั้น โดยมีหน้าบันสองชั้นคู่ซ้อนลดหลั่นกันทางด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ และมีหน้าบันชั้นเดียวทางด้านทิศตะวันตก มณฑปมีประตูทางเข้าสี่ประตู โดยทางเข้าที่สำคัญที่สุดคือประตูทางทิศตะวันออก ส่วนทางเข้าอีกสองทางนั้นเป็นทางเข้าทางทิศเหนือและทิศใต้ กับทั้งมีซุ้มจรณะของผนังด้านในมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ผนังมณฑปด้านทิศเหนือและทิศใต้ประดับด้วยหน้าบันชั้นลด และมีช่องหน้าต่างอีกสี่บาน โดยหน้าต่างทางทิศตะวันออกนั้นเป็นหน้าต่างจริง ในขณะที่หน้าต่างใต้หน้าบันชั้นลดเป็นเพียงหน้าต่างหลอก หลังคาของมณฑปซึ่งแม้จักสร้างด้วยศิลาทราย แต่สลักเลียนแบบเครื่องกระเบื้อง โดยมีบราลี ปักบนสันหลังคาเป็นระยะ ซึ่งบราลีเหล่านี้ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ สำหรับประตูอื่นอีกสามประตูซึ่งหันหน้าตามทิศที่เหลือนั้น แต่ละประตูประกอบด้วยกรอบประตูซึ่งมีทับหลังประดับลวดลายตกแต่งเหนือกรอบประตู และทับหลังเหล่านี้ตั้งอยู่เหนือเสาประดับกรอบประตูอีกต่อเนื่อง หน้าบันซึ่งอยู่เหนือทับหลังวางอยู่บนหัวเสาติดกับผนัง ซึ่งเสาติดกับผนังนี้ตั้งรองรับหน้าบันชั้นที่สอง โดยหน้าบันทั้งหมดซึ่งประกอบด้วยหน้าบันคู่นี้ได้ก่อให้เกิดโครงสร้างของหลังคาแบบสันเหลี่ยมด้วยเช่นกัน มุขปราสาทของปราสาทประธานด้านทิศเหนือทิศใต้ และทิศตะวันตกมีลักษณะเช่นเดียวกับมุขปราสาททางด้านทิศตะวันออก หากแต่สร้างติดกับตัวปราสาทประธาน มุขปราสาททั้งสามทิศนี้แต่ละมุขประกอบด้วยสองส่วน อีกทั้งมุขปราสาทส่วนแรกยังประกอบกันสองชั้น คือ ชั้นบน ประดับด้วยหน้าบันซ้อนกันสองชั้นโดยมีหลังคาเชื่อมต่อกับหน้าบันชั้นที่สามซึ่งติดกับตัวปราสาทประธาน หลังคานี้แกะสลักเลียนแบบหลังคามุงกระเบื้องโดยมีบราลีปักเป็นระยะบนสันหลังคานั้นส่วน ชั้นที่สอง นั้นอยู่ต่ำกว่าชั้นแรกซึ่งประดับด้วยหน้าบันซ้อนกันสองชั้นเช่นกัน กับทั้งมีหลังคาสลักเลียนแบบหลังคามุงกระเบื้องคลุมทับเช่นเดียวกับชั้นแรก (สำนักงานโบราณคดี กรมศิลปากร, 2558)

ภาพประกอบ 18 ส่วนประกอบของปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้ง
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.1.2.3. เครื่องบน

ถึงแม้ว่าเครื่องบนของปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้งประกอบด้วยชั้นเชิงบาตรห้าชั้นเช่นเดียวกับเครื่องบนของปราสาทเขมรในรูปแบบศิลปกรรมก่อนหน้านี้ก็ตาม แต่ชั้นเชิงบาตรแต่ละชั้นก็มีได้ประดับด้วยรูปจำลองอาคารที่มุ่ม หากแต่ประดับด้วยซุ้มบัลลังก์และกลีบขนุนปราสาทรูปสามเหลี่ยมซึ่งเรียกว่า นาคปัก ลักษณะรูปทรงของเครื่องบนปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้งก็เช่นเดียวกับปราสาทประธานของปราสาทพิมาย ซึ่งประดับด้วยกลีบขนุนปราสาทรูปสามเหลี่ยมแทนการประดับด้วยรูปจำลองปราสาทที่มุ่มบนชั้นเชิงบาตรแต่ละชั้นเช่นนี้ ได้ทำให้รูปทรงของเครื่องบนสอดเข้าคล้ายรูปพุ่มอันเป็นต้นเค้าของเครื่องบนของปราสาทนครวัดในระยะเวลาต่อมา ลักษณะของเครื่องบนปราสาทประธานซึ่งมีลักษณะคล้ายรูปพุ่มนี้ เป็นลักษณะของเครื่องบนปราสาทแบบเขมรในครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งแสดงถึงการจำลองชั้นเชิงบาตรชั้นบนเลียนแบบชั้นเชิงบาตรชั้นล่างด้วยขนาดที่เล็กกว่าซ้อนลดหลั่นขึ้นไป ส่วนยอดบนสุดของเครื่องบนนั้นมีกลศ ปักด้วยตรีศูล หรือปัญญาศูลโลหะซึ่งแม้ว่าปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว หากแต่ยังคงเห็นได้จากภาพสลักของยอดเครื่องบนบุษบกบนหน้าบันของมุขปราสาทด้านทิศตะวันตก

ภาพประกอบ 19 เครื่องบนหรือยอดของปราสาทเขาพนมรุ้ง
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

สำหรับชั้นเชิงบาตรชั้นแรกซึ่งเรียกว่า ชั้นครุฑรองรับกลีบขนุนปราสาท นั้น อาจแบ่งออกได้เป็นสองส่วน ชั้นครุฑส่วนแรก ประดับด้วยลายหน้ากระดานสลักลายพันธุ์พฤกษาขนาดด้วยลายลูกประคำทั้งด้านบนและด้านล่าง โดยแนวลวดบัวข้างใต้ประดับด้วยลายใบไม้มีวน มีรูปครุฑขนาดเล็กประคองอัญชลีที่มุมแต่ละมุม ชั้นครุฑส่วนที่สอง สลักเป็นแนวกลีบบัวซึ่งแนวลวดบัวด้านล่างก็ประดับด้วยรูปครุฑคล้ายคลึงกับส่วนแรก เหนือชั้นครุฑและชั้นเชิงบาตรแต่ละชั้นในทิศทั้งสี่ประดับด้วยซุ้มบัญชาซึ่งประดับตกแต่งด้วยภาพสลักบุคคลหรือภาพลายพันธุ์พฤกษา ด้านหน้าของซุ้มบัญชาเหล่านี้มีกลีบขนุนปราสาทจำหลักรูปทิกपालก บริเวณกึ่งกลางของด้านแต่ละด้าน โดยกลีบขนุนที่มุมเรียงจากกึ่งกลางนั้นสลักรูปเทพธิดาภายในซุ้ม รูปฤๅษีภายในซุ้ม และรูปนาคห้าเศียรคายนางอุเบตามลำดับ กลีบขนุนปราสาทซึ่งสลักเป็นรูปทิกपालก เทพธิดา ฤๅษี และนาคห้าเศียรเหล่านี้ประดับเรียงรายบนชั้นเชิงบาตรทั้งห้าชั้น ซึ่งจากรูปทรงสามเหลี่ยมประกอบารตั้งกลีบขนุนเฉียงเข้าภายในเล็กน้อยนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เครื่องบนของปราสาทประธานนี้มีรูปร่างสอบคล้ายรูปพุ่มดงที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่วนซุ้มบัญชาเหนือชั้นเชิงบาตรแต่ละชั้นนั้นมีรูปทรงปีกกา ซึ่งมีปลายกรอบของซุ้มสลักเป็นรูปนาคห้าเศียรคายนางอุเบปราศจากเสารองรับดังเช่นซุ้มบัญชาปราสาท ประธานปราสาทพินาย ซุ้มบัญชาเหล่านี้แบ่งได้เป็นสองส่วน ซึ่งแต่ละส่วนสลักภาพบุคคลหรือลายพันธุ์พฤกษาดังที่ได้กล่าวไปแล้วเช่นกัน (อโศก ไทยจันทร์รักษ์, 2558)

1.1.2.4. เสาติดกับผนัง

เครื่องประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมที่สำคัญของปราสาทแบบเขมรประกอบด้วยเสาติดกับผนัง (pilastre) เสาประดับกรอบประตู (collonnette) ทับหลัง (lintel) และหน้าบัน (pediment) ตามลำดับในที่นี่จะได้กล่าวถึงเครื่องประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมที่สำคัญของปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้งดังต่อไปนี้เสาติดกับผนังของมูขุปราสาททิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ของปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ฐานของเสาติดกับผนังประกอบด้วยลายหน้ากระดานสลักลายบัวคว่ำ ลายกลีบบัว ลายใบไม้มีวน ลายบัวกุ่มุท และลายใบไม้ตั้งขึ้น ตามลำดับ สำหรับลำตัวของเสาติดกับผนังตกแต่งด้วยรูปสิ่งคล้ายลายพันธุ์พฤกษาตอนล่าง ซึ่งลายพฤกษานี้บางเสาสลักเป็นลายก้านขดและบางเสาสลักเป็นลายก้านต่อดอก อย่างไรก็ตามทั้งลายก้านขดและลายก้านต่อดอกนี้มักปรากฏขีดสองขีดแบ่งก้านออกเป็นสามส่วนเสมอ ซึ่งลักษณะทั้งสิ่งคล้ายลายพันธุ์พฤกษา และลายพันธุ์พฤกษามีขีดสองขีดแบ่งก้านออกเป็นสามส่วนนี้เป็นเอกลักษณ์สำคัญของศิลปะร่วมแบบบาปวน ในขณะที่เสาติดกับผนังบางต้นดังเช่นเสาติดกับผนังด้านทิศตะวันออกของมณฑป ซึ่งโคนของลำตัวสลักเป็นภาพเล่าเรื่องนั้น เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะร่วมแบบนครวัด (อโศก ไทยจันทร์รักษ์, 2558)

ภาพประกอบ 20 เสาติดผนัง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.1.2.5. เสาประดับกรอบประตู

เสาประดับกรอบประตูสองข้างประตูทางเข้ามูขุปราสาทด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ของปราสาทประธานนั้นเป็นเสาแปดเหลี่ยมซึ่งมีวงแหวนประดับสิบสามวง ถึงแม้ว่าเสาประดับกรอบประตูในศิลปะร่วมแบบนครวัดจักประดับด้วยลายใบไม้ขนาดเล็กเหมือนฟันเลื่อยเสมอ แต่เสาประดับกรอบประตูของปราสาทประธานปราสาทพนมรุ้งนี้หาได้ประดับด้วยลายใบไม้ไม่ อันแสดงให้เห็นว่าเสาประดับกรอบประตูเหล่านี้ยังสลักไม่สำเร็จ ส่วนโคนเสาประดับกรอบประตูนั้นเป็นทรงเหลี่ยมจำหลักรูปฤษีนั่งในท่าโยคาสนะประคองอัญชลีภายในซุ้ม ซึ่งไม่ปรากฏสายโยคปฏิภรณ์ (yogapatta) อันเป็นลักษณะเฉพาะตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา (อโศก ไทยจันทร์รักษ์, 2558)

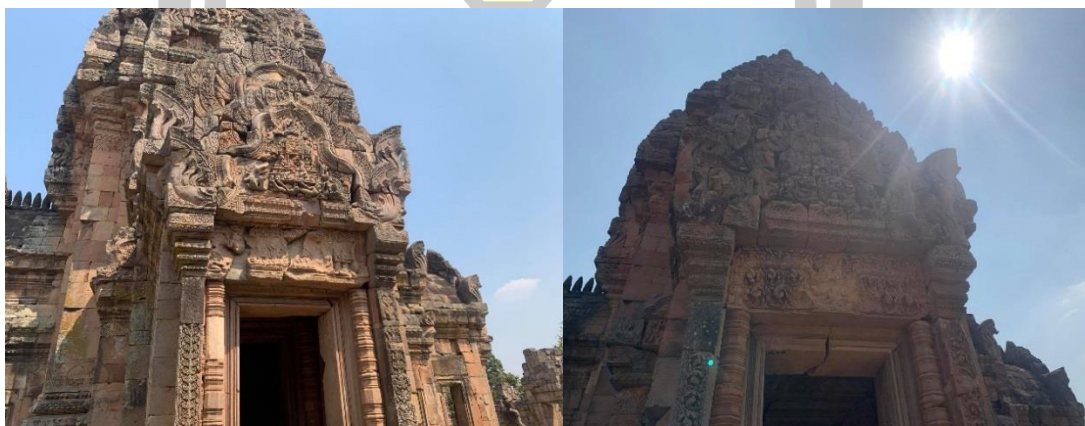

ภาพประกอบ 21 เสาประดับกรอบประตู

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.1.2.6. ทับหลัง

ทับหลังด้านนอกของมุขปราสาทด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตกของปราสาทประธานมีสภาพชำรุดมากทับหลังด้านนอกของมุขปราสาทด้านทิศเหนือและทิศใต้ รวมทั้งทับหลังของอินทราละด้านเหนือ ประดับด้วยท่อนพวงมาลัยโดยมีสภาพบุคคลประภูกึ่งกลาง จากลักษณะของท่อนพวงมาลัยซึ่งออกมาจากส่วนล่างของทับหลัง วกขึ้นเบื้องบนโดยปราศจากพวงอุบะแบ่งที่เสี้ยวนี้เป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะร่วมแบบบาปวนส่วนทับหลังด้านนอกมุขปราสาทด้านทิศตะวันตก เป็นทับหลังภาพแกะสลักเล่าเรื่องเช่นเดียวกับทับหลังด้านในของมุขนั้นและมุขปราสาททิศเหนือ ทิศใต้ รวมทั้งทับหลังมุขปราสาททิศตะวันออกและมณฑปทั้งหมด จากลักษณะภาษาทรงเป็นรูปบุคคลที่ปรากฏบนทับหลังดังกล่าวซึ่งเป็นภาษาสมพตจีบเป็นริ้วซักขายเป็นวงโค้งใต้อุทรนั้นเป็นลักษณะของภาษาทรงรูปบุรุษในศิลปะร่วมแบบนครวัดตอนต้น (อโศก ไทยจันทร์รักษ์, 2558)

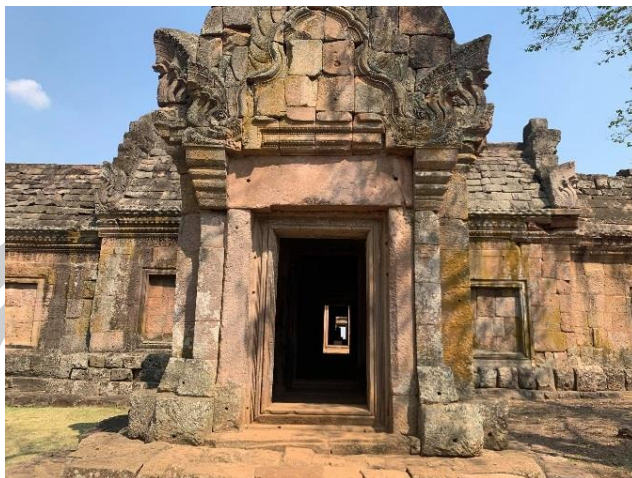

ภาพประกอบ 22 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2564

1.1.2.7. หน้าบัน

หน้าบันของมุขปราสาทประธานอันได้แก่ ด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก รวมทั้งหน้าบันของมณฑปเป็นหน้าบันซ้อนชั้น หน้าบันเหล่านี้อาจแบ่งออกได้เป็นสองส่วนซึ่งประกอบด้วยตัวหน้าบันและกรอบของหน้าบัน ตัวหน้าบันด้านทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือนี้เป็นหน้าบันสลักภาพเล่าเรื่อง อันแสดงถึงรูปแบบของศิลปะร่วมแบบนครวัดอย่างแท้จริงจากลักษณะภาพบุคคลเป็นจำนวนมาก และชื่อปลอมหักตั้งได้ฉากเบื้องล่างของภาพ ส่วนกรอบของหน้าบันของมุขปราสาทข้างต้น มีรูปทรี สามเหลี่ยมหยัก โดยรูปทรีคายนาคหลายเศียรที่ปลายของกรอบหน้าบันกรอบหน้าบันดังกล่าวแทนจักสลักลวดลายใบไม้ประกอบ หากทำเป็นเพียงกรอบเกลี้ยงคล้ายลำตัวของนาคซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของศิลปะร่วมแบบบาปวน ส่วนเศียรนาคที่ปลายกรอบหน้าบันนั้นก็มีรูปประกอบเป็นแผ่นเดียวกันอันเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะร่วมแบบนครวัดอย่างแท้จริง

ภาพประกอบ 23 หน้าบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

สำหรับการกำหนดอายุปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้งนั้นปรากฏว่าปราสาทประธานมีแผนผังเช่นเดียวกับปราสาทประธานของปราสาทพนมวันและปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งประกอบด้วยตัวปราสาทรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสออกมุม มีมุขปราสาททั้งสี่ทิศโดยมีมณฑปรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านหน้า กับทั้งมีอันตราละเชื่อมระหว่างตัวปราสาทกับมณฑปซึ่งเป็นแผนผังของปราสาทแบบเขมรในศิลปะร่วมแบบประตูประราชวังหลวงตั้งแต่รัชกาลของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 เป็นต้นมา แผนผังดังกล่าวนี้อาจเปรียบเทียบกับแผนผังของปราสาทบันทายสำเหร่ (Banteay Samre) ในศิลปะแบบนครวัดตอนต้นที่เมืองพระนครในประเทศกัมพูชา ซึ่งสร้างขึ้นในคราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม บริเวณผนังด้านในมุขทิศตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑปปราสาทประธานของปราสาทเขาพนมรุ้งนี้มีซุ้มจรณะนำปรากฏ ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบโบราณซึ่งคงอยู่เช่นเดียวกับปราสาทหมายเลข 1 ที่เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอาทิ จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและลวดลายเครื่องประดับนั้นแสดงถึงอิทธิพลของศิลปะร่วมแบบบาปวนตอนปลายผสมกับศิลปะร่วมแบบนครวัดตอนต้น อิทธิพลของศิลปะร่วมแบบบาปวนตอนปลายปรากฏบนเสาดัดกับผนังเป็นส่วนใหญ่ อันแสดงรูปสิ่งทอคล้ายกันขดและลายก้านต่อดอกซึ่งมีขีดสองขีดแบ่งก้านออกเป็นสามส่วนตามศิลปะร่วมแบบบาปวน

ส่วนรูปแบบของศิลปะร่วมแบบนครวัดนั้นอาจเห็นได้จากลักษณะหลายประการ เป็นต้นว่า ภาพสลักบนหน้าบันและทับหลังบางแผ่นแสดงภาพบุรุษทรงภูษาสมพตจีบเป็นริ้ว ซักชายออกมาเป็นวงโค้งใต้อูทรทางเบื้องขวา อันเป็นลักษณะของภูษาทรงของรูปบุรุษในศิลปะร่วมแบบนครวัดตอนต้น นอกจากนี้ภูษาทรงของรูปบุคคลทั้งบุรุษเช่นรูปศิวนาฏราช และรูปสตรีที่โคนเสาดัดกับผนังของมณฑปด้านทิศตะวันออกก็เป็นภูษาทรงในศิลปะร่วมแบบนครวัด อย่างแท้จริง

สำหรับลักษณะการจัดองค์ประกอบภาพเล่าเรื่องของหน้าบันซึ่งแสดงภาพบุคคลเป็นจำนวนมาก ประกอบกับลักษณะของซ็ื่อปลอมหักตั้งให้ฉากตามแบบศิลปะร่วมแบบนครวัดตรงส่วนล่างของหน้าบันแต่ละแห่ง กับทั้งเศียรนาค ที่ปลายของกรอบหน้าบันซึ่งมีมังกรคายนัน เห็นได้ชัดว่านาคทั้งห้าเศียรมีรัศมีขนาดใหญ่รวมเป็นแผ่นเดียวกัน ซึ่งลักษณะทั้งหมดที่กล่าวนี้เป็นลักษณะของศิลปะร่วมแบบนครวัดทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ปราสาทประธานของปราสาทเขาพนมรุ้งนี้คงสร้างขึ้นในศิลปะร่วมแบบนครวัดตอนต้น (ราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 17-ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18) ซึ่งยังคงรักษาอิทธิพลของรูปแบบบางประการของศิลปะร่วมแบบบาปวนซึ่งเป็นศิลปะก่อนหน้าไว้ด้วย อย่างไรก็ตาม ปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้งนี้คงสร้างขึ้นภายหลังปราสาทประธานของปราสาทพิมายเล็กน้อย ด้วยเหตุผลที่ว่าลวดลายเครื่องประดับของปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้งได้มีวิวัฒนาการเป็นศิลปะร่วมแบบนครวัดยิ่งกว่าลวดลายของปราสาทประธานของปราสาทพิมายซึ่งยังคงรักษาลักษณะศิลปะร่วมแบบบาปวนไว้มากกว่า นอกจากนี้จากหน้าบันซ้อนชั้นจำนวนสามชั้นของมุขปราสาททิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตกของปราสาทประธานปราสาทเขาพนมรุ้งซึ่งแตกต่างไปจากหน้าบันซ้อนกันสองชั้นของมุขปราสาททิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตกของปราสาทประธานปราสาทพิมาย ก็น่าจะแสดงถึงพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมที่ก้าวหน้าในระยะต่อมาภายหลังการสร้างปราสาทประธานของปราสาทพิมายด้วย ส่วนเครื่องบนอันทำเป็นรูปพุ่มของปราสาทประธานทั้งปราสาทเขาพนมรุ้งและปราสาทพิมายนี้ คงเป็นต้นเค้าที่สำคัญของการทำเครื่องบนรูปพุ่มของปราสาทเขมรในศิลปะแบบนครวัดที่เมืองพระนครในประเทศกัมพูชาโดยทั่วไปดังที่ได้กล่าวความไปแล้ว (โอศก ไทยจันทร์รักษ์, 2558)

1.1.2.8. นาค

นาคหรืองูได้มีบทบาทสำคัญทั้งในประติมานวิทยาและบนลวดลายเครื่องประดับทางสถาปัตยกรรมเขมร ด้วยเหตุที่ได้มีความสำคัญในเรื่องราวทางศาสนาทั้งในศาสนาฮินดูและในพุทธศาสนา ในประเทศกัมพูชา ตำนานพื้นเมืองกล่าวว่าปฐมกษัตริย์ของเขมรได้เสกสมรสกับธิดาของพญานาค และพญานาคผู้เป็นสัสสุระของพระราชาก็ได้ดูหน้าทะเลให้แห่งและสร้างเมืองให้พระราชากับครอง ด้วยเหตุนี้จึงถือกันว่าพญานาคเป็นทั้งผู้ปกป้องรักษาราชอาณาจักร และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ปกครองคุ้มครองศาสนสถานไปพร้อมกัน ด้วยเหตุนี้จึงไม่เป็นที่น่าประหลาดที่ได้พบรูปนาคในรูปแบบต่าง ๆ และมีการจำหลักรูปนาคในลักษณะที่หลากหลายอยู่ทั่วไป รูปนาคราวลูกทรงได้มีพัฒนาการเจริญสูงสุดในศิลปะร่วมแบบนครวัด ในศิลปะร่วมแบบนครวัดนี้มีเพียงแต่เจริญถึงขีดสุดเท่านั้น แต่รัศมีของนาคยังมีลักษณะไม่เป็นทรงเรขาคณิตอย่างแท้จริงด้วย ณ ปราสาทเขาพนมรุ้งนี้ได้มีการสร้างรูปนาคราวลูกทรงสองข้างทางเดิน โดยจำหลักรูปนาคห้าเศียรมีรัศมีรวมเป็นแผ่นเดียวกันซึ่งมีลายในแนวนอนเช่นเดียวกับรูปนาคที่ปราสาทเบงเมียเลีย นอกจากนี้บริเวณหน้าอก

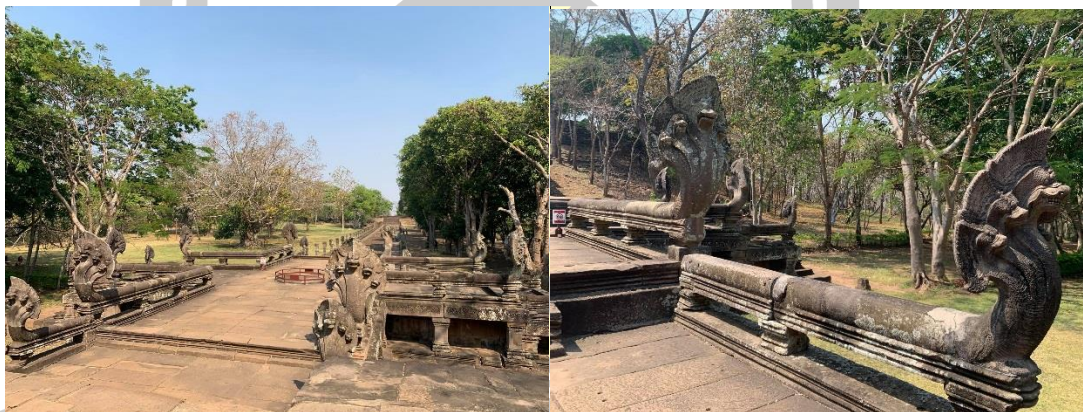
ก็ตกแต่งด้วยรูปดอกบัวและมีลวดลายประดับที่คอของนาคเหล่านี้ นาคดังกล่าวเลื้อยบนฐานโปรงรองรับด้วยเสาขนาดสั้นเป็นระยะซึ่งเสาเหล่านี้จำหลักกันอย่างเรียบง่ายเช่นเดียวกับเสารองรับฐานนาคที่ปราสาทเบงเมียเลียอีกเช่นกัน ส่วนรูปมกรหรือมังกรคายที่คือนาคก็ได้ปรากฏบนรูปนาคลอยตัวเช่นเดียวกับที่ได้ปรากฏที่ปลายของกรอบหน้าบันของปราสาทประธานรูปนาคที่ปลายกรอบหน้าบันของปราสาทประธานมีความหลากหลายในรูปแบบ ถึงแม้ว่าลักษณะโดยส่วนรวมของนาคเหล่านี้จักมีความคล้ายคลึงกันก็ตาม แต่ก็อาจสังเกตถึงความแตกต่าง รูปนาคที่ปลายกรอบหน้าบันชั้นล่างด้านทิศเหนือของมณฑปนั้น แสดงลักษณะของศิลปะร่วมแบบบาปวนด้วยกรอบของหน้าบัน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลำตัวของนาค กรอบของหน้าบันนี้เรียบไม่มีลวดลายประดับ หากแต่ทำสันนูนที่กึ่งกลางมีลักษณะเช่นเดียวกับลำตัวของนาคหรืองูตามธรรมชาติ ลวดลายเครื่องประดับปรากฏเพียงลายคล้ายรัศมีเพียงเบาบางเหนือเศียรของนาค อันอาจเปรียบเทียบกับนาคปลายกรอบหน้าบันของปราสาทแม่บุญตะวันตก ในประเทศกัมพูชาได้

ส่วนรูปแบบของศิลปะร่วมแบบนครวัดได้ปรากฏที่ปลายของกรอบหน้าบันรูปนาคเช่นกัน โดยแสดงรูปหัวสัตว์คายนาคหลายเศียรเนื่องจากรูปสัตว์ที่คายนาคนี้ไม่มีแขนเข้ามาประกบ ด้วยเหตุนี้จึงมิใช่รูปหน้ากาล หากแต่เป็นมกร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 และพุทธศตวรรษที่ 15 นี้มีลักษณะพิเศษคือมีปากยื่นยาว ซึ่งอันที่จริงแล้วน่าจะเป็นมังกรซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน รูปนาคที่ปลายกรอบหน้าบันของมุขปราสาททั้งสามของปราสาทประธานกลับแสดงรูปแบบของศิลปะร่วมแบบนครวัดโดยเฉพาะนาคดังกล่าวมีรัศมีรวมเป็นแผ่นเดียวกันโดยมีขอบนอกหยักโดยรอบรัศมีของนาคเหล่านี้มีลวดลายแนวนอนประกอบภายในกับทั้งมีรูปมังกรคายที่คือนาค ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นเอกลักษณ์ของนาค “กลุ่มที่สอง” ในศิลปะร่วมแบบนครวัด อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าถึงแม้ว่านาคที่ปลายกรอบหน้าบันเหล่านี้เป็นศิลปะร่วมแบบนครวัดก็ตาม แต่กรอบของหน้าบันดังกล่าวยังคงมีลักษณะคล้ายลำตัวของนาคหรืองูธรรมชาติตามศิลปะร่วมแบบบาปวนอยู่แทนที่จะตกแต่งด้วยลวดลายตามศิลปะร่วมแบบนครวัด รูปนาคซึ่งสลักบนกลีบขนุนปราสาทของปราสาทประธานเป็นลักษณะของศิลปะร่วมแบบนครวัดเช่นกัน รูปนาคหลายเศียรเหล่านี้มีรัศมีประกอบคายนางอุเบในรูปของก้านดอกไม้ แต่กระนั้นรูปนาคบนกลีบขนุนปราสาทบางชิ้นก็สลักอย่างคร่าว ๆ อย่างไม่ดี รูปนาคบางรูปก็แสดงรูปลักษณะพิเศษหรือจำหลักเป็นรูปทรงของนาคหลายเศียรในลักษณะของลายไปไม้ซึ่งคล้ายคลึงกับรูปนาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศิลปะร่วมแบบบันทายศรีในราวพุทธศตวรรษที่ 16

สำหรับทับหลังนั้นโดยทั่วไปปรากฏรูปนาคที่ปลายของท่อนพวงมาลัย ณ ปราสาทเขาพนมรุ้งนั้นอาจศึกษารูปนาคดังกล่าวจากทับหลังเหนือประตูด้านทิศเหนือของอันตรายของปราสาทประธานทับหลังดังกล่าวแสดงรูปพระกฤษณะประลองกำลังกับช้างและราชสีห์ตรงกลาง โดยมีรูปนาคสลักตอนปลายสุดของท่อนพวงมาลัย นาคเหล่านี้มีห้าเศียรพวงอุเบโดยมีมกรคายที่คอ

ซึ่งลักษณะเช่นนี้มีความคล้ายคลึงกับขนาดที่ปลายของกรอบหน้าบันในศิลปะร่วมแบบนครวัดอย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่าเศียรนาคของทับหลังแผ่นนี้ตกแต่งอย่างเรียบง่ายด้วยลายใบไม้ในศิลปะร่วมแบบบาปวน ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับรูปขนาดที่ปลายกรอบหน้าบันของปราสาทแม่บุญตะวันตก ในศิลปะแบบบาปวนในประเทศกัมพูชา (อโศก ไทยจันทร์ธรรักษ์, 2558)

ส่วนที่ปราสาทเขาพนมรุ้งได้แบ่งนาค หรือสะพานนาคราชเป็น 3 ส่วน สะพานนาคราชส่วนที่ 1 ในคติของศาสนาฮินดู เปรียบเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกของเทพเจ้า สะพานนาคราชช่วงที่ 1 ก่อสร้างด้วยหินทราย แผ่นผังเป็นรูปกากบาท ยกพื้นสูง บิบันไคทางขึ้นเป็นอัมรินทร์รูปปีกกา ราวสะพานทำเป็นลำตัวนาคห้าเศียรแผ่พังพานออกไปทั้งสี่ทิศ ส่วนด้านหลังเป็นชานกว้างเชื่อมต่อกับบันไดขึ้นปราสาท บริเวณกลางลานของสะพานสลักลวดลายรูปดอกบัวแปดกลีบวแปดกลีบมีความหมายถึงเทพประจำทิศทั้งแปด หรืออาจจะเป็นจุดตั้งจิตอธิษฐานขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สะพานนาคราชส่วนที่ 2 สร้างเป็นลานยกระดับ มีแผ่นผังเป็นรูปกากบาทเชื่อมระหว่างชานกับซุ้มด้านทิศตะวันออก กลางลานสลักรูปดอกบัวแปดกลีบ ราวสะพานทำเป็นลำตัวนาคห้าเศียรแผ่พังพานออกไปทั้งสี่ทิศ สะพานนาคราชช่วงที่ 3 ตั้งอยู่ด้านหน้าประธานก่อสร้างด้วยหินทราย แผ่นผังเป็นรูปกากบาทยกพื้นสูง ราวสะพานทำเป็นลำตัวนาคห้าเศียร แผ่พังพานออกไปทั้งสี่ทิศ (ภานุวัฒน์ เอื้อสามารถ. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 24 สะพานนาคราช

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ด้วยเหตุนี้รูปขนาดที่ปลายของทับหลังจึงเป็นศิลปะร่วมแบบนครวัดตอนต้นซึ่งยังรักษารูปแบบบางประการของศิลปะร่วมแบบบาปวนเอาไว้ รูปขนาดที่ปลายกรอบหน้าบันของโคปุระของระเบียงคตแสดงถึงรูปแบบประสมระหว่างศิลปะร่วมแบบบาปวนและศิลปะร่วมแบบนครวัด เศียรนาคที่ปลายกรอบหน้าบันของโคปุระกลางของระเบียงคตด้านตะวันออกมิได้มีรัศมีรวมเป็นแผ่นเดียวกันอย่างแท้จริงตามศิลปะร่วมแบบนครวัด หากแต่มีลายใบไม้ธรรมดาประดับอยู่เหนือเศียร ลวดลายภายในกรอบหน้าบันนั้นได้แสดงถึงลวดลายก้านต่อดอกตามแบบศิลปะก่อนหน้านี้ และ

ปรากฏลายหน้ากาลที่คอของนาค ลักษณะเช่นนี้จึงแสดงถึงรูปแบบของศิลปะร่วมแบบนครวัดตอนต้น ซึ่งยังคงรักษาแบบศิลปะร่วมแบบประตูประราชวังหลวงและศิลปะร่วมแบบปวนไคคงอยู่ด้วย

1.1.2.9. เทพประจำทิศ

ภาพสลักรูปเทพประจำทิศที่ปราสาทเขาพนมรุ้งปรากฏเป็นสองลักษณะ คือ ภาพสลักบนกลีบบนปราสาทซึ่งตั้งอยู่เหนือซุ้มบุญชรบานชั้นเชิงบาตร และภาพสลักบนแท่งศิลาทรายรูปสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ ขนาด 38 x 47 เซนติเมตรแยกแต่ละองค์ เทพผู้รักษาทิศในศาสนาฮินดูมีประจำแปดทิศคือ ทิศหลักสี่ทิศและทิศย่อยอีกสี่ทิศ คัมภีร์ปุราณะกล่าวว่าเทพผู้รักษาทิศทั้งแปดนี้ สถิตอยู่ ณ เขาพระสุเมรุ ส่วนในคัมภีร์อัคินปุราณะ กล่าวว่า นอกจากจะมีเทพประจำทิศทั้งแปดดังได้กล่าวมาแล้ว ก็ยังมีเทพผู้รักษาทิศเพิ่มขึ้นมาอีกสององค์ คือพระพรหม เป็นผู้รักษาทิศเบื้องบน และพญานันตนครราช เป็นผู้รักษาทิศเบื้องล่างอีกด้วย สำหรับภาพสลักเทพประจำทิศบนกลีบบนปราสาทปรากฏเพียงทิศหลักสี่ทิศคือ พระอินทร์ พระยม พระวรุณ และท้าวกุเวร

พระอินทร์ ทรงเป็นผู้รักษาทิศตะวันออกประทับนั่งบนหลังช้างเอราวัณ ซึ่งในที่นี่มีเพียงเศียรเดียว พระอินทร์ประทับนั่งหันหน้าออกพระหัตถ์ขวาชูวชิระคู่เสมอพระเศียร ส่วนข้างทรงนั้นผูกสัปคับและตกแต่งด้วยเครื่องประดับ กำลังอยู่ในอาการเดินไปทางด้านซ้าย ใช้วงยี่ดดอกบัวไว้กอดหนึ่ง

ภาพประกอบ 25 ภาพสลักเทพพาหนะ

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

พระยม ทรงเป็นผู้รักษาทิศใต้ ประทับนั่งหันหน้าออก พระหัตถ์ขวาชูคทาขึ้นเสมอพระเศียร ทรงกระปือเป็นพาหนะ กระปือยื่นหันข้างมีผ้าลาดบนหลังและตกแต่งด้วยเครื่องประดับ

ท้าวภูเวร ทรงเป็นผู้รักษาทิศเหนือ ประทับนั่งหันหน้าออก พระหัตถ์ขวาชูกระบองเสมอพระเศียรทรงคชสีห์ แทนสิ่งซึ่งเป็นสัตว์พาหนะประจำพระองค์

สำหรับรูปเทพผู้รักษาทิศซึ่งสลักแยกเป็นองค์ ๆ บนแท่งศิลาทรายรูปสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ นั้นน่าจะหมายถึงทิศทั้งสี่ แต่ในที่นี้พบเพียงหกรูปคือ พระอินทร์ พระอัคนี พระวรุณ ท้าวภูเวร พระอิสาน และพระพรหม

พระอัคนี เทพผู้รักษาทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประทับนั่งหันหน้าออก พระหัตถ์ขวาถือหอกไว้เสมอพระอุระ ทรงระมาดเป็นพาหนะ ตกแต่งด้วยเครื่องประดับ

พระวรุณ เทพผู้รักษาทิศตะวันตก ประทับนั่งหันหน้าออก พระหัตถ์ขวาชูบ่วงบาศเสมอพระเศียร ทรงนาคห้าเศียรเป็นพาหนะ

พระอิสาน เทพผู้รักษาทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประทับนั่งหันหน้าออก พระหัตถ์ขวาถือตรีศูลอยู่เสมอพระเศียร ทรงโคเป็นพาหนะโคนั้นตกแต่งด้วยเครื่องประดับ

พระพรหม เทพผู้รักษาทิศเบื้องต้น ประทับนั่งหันหน้าออกพระหัตถ์ขวาถือดอกบัว อยู่เสมอพระเศียร ประทับนั่งบนบัลลังก์มีรูปหงส์แบก

แท่งศิลาทรายรูปสี่เหลี่ยมลูกบาศก์สลักภาพเทพประจำทิศนี้ เข้าใจว่าพบอยู่ ณ ที่เดิมข้างบันไดทางเข้าสามทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ภายในมณฑปปราสาทประธาน อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าในที่นี้วัตถุและพาหนะประจำพระองค์ของเทพประจำทิศมีข้อแตกต่างจากที่ควรจะเป็นอยู่บางประการ อันได้แก่ ท้าวภูเวรทรงถือบ่วงบาศอันเป็นอาวุธประจำพระองค์ของพระวรุณ(ซึ่งในที่นี้อาวุธได้หักหายไป) พระวรุณทรงนาคเป็นพาหนะแทนที่จะทรงหงส์ดังเช่นที่ปรากฏบนกลีบขนุนปราสาท ส่วนท้าวภูเวรก็ทรงคชสีห์แทนที่จะเป็นสัตว์สำหรับนาคกับหงส์ซึ่งเป็นสัตว์พาหนะของพระวรุณนั้น เป็นไปได้ว่าอาจมีความหมายเกี่ยวข้องกับพระวรุณอย่างเดียวกัน ด้วยต่างก็มีความเกี่ยวพันอยู่กับน้ำโดยตรง แต่สำหรับคชสีห์น่าจะเป็นด้วยอิทธิพลทางศิลปะแบบนครวัดซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนหรือศิลปะจามที่นิยมกันแพร่หลายในสมัยนั้นมากกว่า สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ด้านบนของแท่งศิลารายดังกล่าวทุกชั้นจะสลักเป็นรูปดอกบัวบานขนาดใหญ่ ซึ่งคงหมายถึงความเป็นมงคลและความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นคติที่นิยมสลักภาพดอกบัวเป็นเครื่องประดับตกแต่งศาสนสถานโดยทั่วไป (อโศก ไทยจันทร์ารักษ์, 2558)

ภาพประกอบ 26 ภาพที่ค้นพบและรูปปั้นจำลองเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศ

ที่มา : เอกสารนำร่องจากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และที่ปกครองจังหวัดบุรีรัมย์
สรุป

การที่ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นบนยอดเขาพนมรุ้ง จึงเป็น การสะท้อนถึงการนับถือศาสนาฮินดูลัทธิไศวกายได้เป็นอย่างดี อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของปราสาทพนมรุ้ง ไม่ได้สร้างขึ้นมาพร้อมกันหมดในคราวเดียวกัน ไม่ได้มีการสร้าง ศาสนสถานเพื่อเป็นศูนย์กลาง ทางความเชื่อการนับถือศาสนาแต่อย่างใด และยังคงมีปรากฏการณ์ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 โดยในวันที่ 3-5 เมษายน และ 8-10 กันยายน ของทุกปี ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 บาน ช่องชาวบ้านจะเดินเท้าขึ้นมาเพื่อชมความอลังการที่ผสมผสานระหว่างธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างของบรรพชน นอกจากนี้ในวันที่ 6-8 มีนาคม และ 6-8 ตุลาคม ของทุกปี ดวงอาทิตย์ก็ตก ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 บาน เช่นกัน อาณาจักรเขมรโบราณซึ่งรับอิทธิพลทางศิลปะและวัฒนธรรมจากอินเดียนั้น ได้มีการสร้างงานศิลปกรรมทางศาสนาขึ้นอย่างมากมาย ทั้งที่เกี่ยวข้องในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมทางศาสนาเหล่านี้มักมีการจำลองประติมากรรมรูปเทพเจ้า บุคคลสำคัญ หรือภาพเล่าเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อหรือเรื่องราวของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าที่มีกล่าวไว้ในวรรณกรรมทางศาสนา ตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่จำหลักเป็นภาพเล่าเรื่องในงานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏหลักฐานให้เห็นเด่นชัด ได้แก่ ภาพจำหลักบนระเบียงคดของปราสาทนครวัดและระเบียงคดของปราสาทบายน เป็นต้น ปราสาทพนมรุ้งจึงเป็นที่สนใจของนักนักเที่ยวมากมายทั้งในกลุ่มนักโบราณสถานหรือกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป

ประวัติอุทยานปราสาทพนมรุ้ง

ปราสาทพนมรุ้ง เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่บนเขาพนมรุ้ง ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ สร้างขึ้นโดยมีรูปแบบศิลปะเขมรโบราณที่มีความงดงามมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ความงดงามและความยิ่งใหญ่ของปราสาทแห่งนี้ ปรากฏให้เห็นจากรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพสลัก การเลือกทำเลที่ตั้งบนยอดเขาซึ่งมีแผนผังตามแนวแกนที่มีองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างต่างๆ เรียงตัวกันเป็นแนวเส้นตรงพุ่งเข้าหาจุดศูนย์กลาง คือ ปราสาทประธาน

1.สถาปัตยกรรมและโบราณสถาน ปราสาทหินพนมรุ้งสร้างขึ้นเนื่องใน ศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ซึ่งนับถือ พระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด ดังนั้นเขาพนมรุ้งจึงเปรียบเสมือนเขาไกรลาสที่ประทับของพระศิวะองค์ประกอบและแผนผังของปราสาทพนมรุ้งได้รับการออกแบบให้มีลักษณะเป็นแนวเส้นตรง และเน้นความสำคัญเข้าหาจุดศูนย์กลาง นั่นคือปราสาทประธานซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านขวาของบันไดทางขึ้นสู่ศาสนสถานมีอาคารที่เรียกว่า พลับพลา อาคารนี้อาจจะเป็นอาคารที่เรียกกันในปัจจุบันว่า พลับพลาเปลื้องเครื่อง ซึ่งเป็นที่พักจัดเตรียมองค์ของพระมหากษัตริย์ ก่อนเสด็จเข้าสู่การสักการะเทพเจ้าหรือประกอบพิธีกรรมในบริเวณศาสนสถาน สะพานนาคราช ถัดจากนั้นเป็นทางเดินทั้งสองข้างประดับด้วยเสามียอดคล้ายดอกบัวตูมเรียกว่า เสานางเรียง จำนวนข้างละ 35 ต้นทอดตัวไปยังสะพานนาคราช ซึ่งฝังกากบาทยกพื้นสูง รวบรวมสะพานทำเป็นลำตัวพญานาค 5 เศียร สะพานนาคราชนี้ ตามความเชื่อเป็นทางที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับเทพเจ้าจากภาพประกอบทางเดินขึ้นสู่ปราสาทเขาพนมรุ้งมีการสร้างจำลองประตูทางขึ้นเขาไกรลาสสู่ดินแดนแห่งทิพย์วิมาน

2.ประติมากรรมในภาพจำหลักการบูรณะและการเปิดอุทยาน กรมศิลปากรได้ทำการซ่อมแซมและบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งได้มีการสร้างงานศิลปกรรมทางศาสนาขึ้นอย่างมากมาย ทั้งที่เกี่ยวข้องในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมทางศาสนาเหล่านี้มักมีการจำหลักประติมากรรมรูปเทพเจ้า บุคคลสำคัญ หรือภาพเล่าเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อหรือเรื่องราวของพระผู้เป็นเจ้าที่มีกล่าวไว้ในวรรณกรรมทางศาสนาตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่จำหลักเป็นภาพเล่าเรื่องในงานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏหลักฐานให้เห็นเด่นชัด ได้แก่ ภาพจำหลักบนระเบียงคดของปราสาทนครวัดและระเบียงคดของปราสาทบายน เป็นต้น ซึ่งทำให้สามารถศึกษาถึงศาสนาและลัทธิความเชื่อรวมทั้งความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเขมรในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 27 แผนผังแสดงประวัติความเป็นมาอุทยานปราสาทพนมรุ้ง

ที่มา : ผู้วิจัย, 2564

1.2. ประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

เริ่มจากเมื่อปี พ.ศ.2437 มีการประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลองที่ปรางค์น้อย เพื่อให้ประชาชนสักการะ ในอดีตประดิษฐานบนปราสาทเขาพนมรุ้งในสมัยนั้นยังเป็นซากปรักหักพัง

ปี พ.ศ. 2481 โดยความคิดริเริ่มของท่านเจ้าคุณโอภาสธรรมญาณ จากวัดท่าประสิทธิ์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเดินทางมาเพื่อปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานที่เขาพนมรุ้งซึ่งขณะนั้นยังไม่มีทางขึ้นสู่ตัวปราสาท ผู้ที่สนใจอยากขึ้นชมปราสาทต่างคนต่างขึ้นมาเองโดยไม่กำหนดเวลาประกอบกับจังหวัดสุรินทร์มีประเพณีขึ้นเขาสวายในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุก ๆ ปี ท่านเจ้าคุณโอภาสธรรมญาณเห็นว่าประเพณีขึ้นเขาเป็นสิ่งดี เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมกันทำบุญพบปะสังสรรค์ สร้างความสามัคคีและมีโอกาสได้พักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย จึงริเริ่มให้จัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นครั้งแรกในวันเพ็ญเดือน 5 พ.ศ. 2485

ปี พ.ศ. 2515 – 2516 กรมศิลปากรได้อัญเชิญรอยพระพุทธรูปจำลองจากปรางค์น้อย ไปยังที่แห่งอื่นเพื่อเตรียมทำการบูรณะและเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2531 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ภาพประกอบ 28 ซากปรักหักพังปราสาทเขาพนมรุ้ง

ที่มา : หนังสือภาพถ่ายของสมเด็จพระยาตำราภานุภาพฯ

ต่อมาในปี 2534 จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ร่วมจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งตามประเพณีที่ประชาชนเคยปฏิบัติมาทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 โดยจัดให้มีความยิ่งใหญ่อลังการด้วยขบวนเสด็จของพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี พร้อมด้วยนางจรียาและสุรภี สนมเอกซึ่งเดินทางจากเมืองนครหลวง นำเครื่องบูชาถวายสักการะ สัตว์เทพหนะประจำทิศทั้ง 10 และกิจกรรมยามค่ำคืน มีการแสดงแสง สี เสียง นิทานพื้นบ้านเรื่องอุษาบารส โดยได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก จากบุคคลในพื้นที่และต่างพื้นที่

ภาพประกอบ 29 ขบวนแห่งานขึ้นเขาพนมรุ้ง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

และในปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมาจึงจัดให้วันที่ 3 – 5 เมษายน ของทุกปีเป็นวันขึ้นเขาพนมรุ้ง โดย จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กำหนดจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งภายใต้ชื่องาน “มหัศจรรย์พนมรุ้ง” “1 มหัศจรรย์ 2 ศักดิ์สิทธิ์” ให้มีความยิ่งใหญ่ ดึงดูดความเจริญรุ่งเรืองที่เคยมีมาแต่อดีตกาลเป็นความศรัทธาของเหล่าสภานิกกรชาวจังหวัดบุรีรัมย์ที่ร่วมส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนคนไทยและชาวต่างชาติและสืบทอดกันต่อมาเรื่อย ๆ จึงเป็นประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในปัจจุบัน (อิศราพร วิจิตร, 2559)

ภาพประกอบ 30 สืบสานงานประเพณีปีละครั้งขึ้นเขาพนมรุ้ง

ที่มา : แฟนเพจข่าวคมชัดลึก

1.2.1. การจัดงานดำเนินงานโดย

การแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่ทำการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและอำเภอ ชุมชน ในบริเวณใกล้เคียงที่ได้รับมอบหมาย โดยแบ่งภาระหน้าที่ดังต่อไปนี้

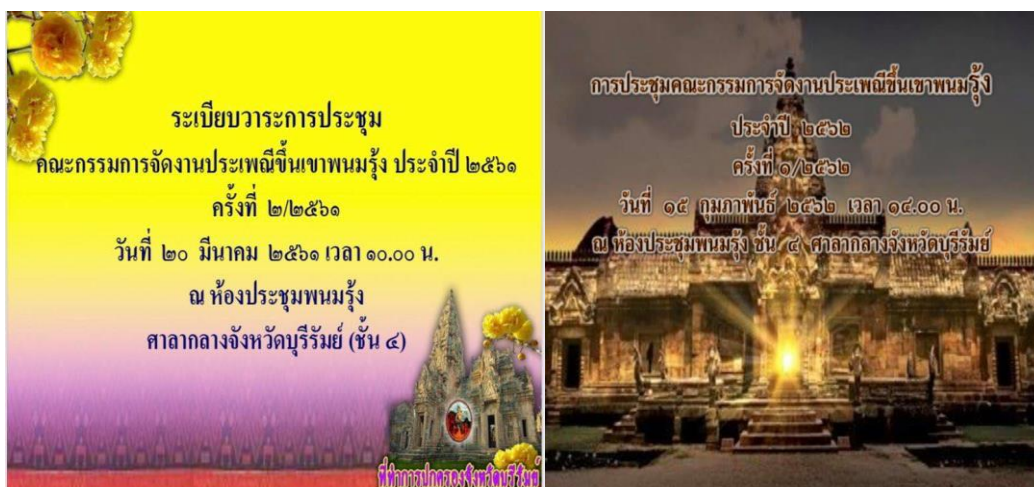

ภาพประกอบ 31 ตราสัญลักษณ์งานขึ้นเขาพนมรุ้ง

ที่มา : ศิริลักษณ์ อภัยโส

- 1.ฝ่ายพิธีบวงสรวง: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์
- 2.ฝ่ายพิธีเปิดงาน : สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์
- 3.ฝ่ายจัดขบวนแห่ (ขบวนเทิดถักดีรัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 10 ขบวน อัญเชิญพระศิวะมหาเทพ ขบวนสัตว์พาหนะเทพพิทักษ์ประจำทิศทั้ง 10 ขบวนเสด็จพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี และขบวนนางรำอัปสรฯ) : ปกครองจังหวัดบุรีรัมย์
- 4.ฝ่ายการแสดงแสง สี เสียง : ปกครองจังหวัดบุรีรัมย์
- 5.ฝ่ายจัดตลาดอารยธรรมพนมรุ้ง และการแสดงสินค้าOTOP : สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์
- 6.ฝ่ายประชาสัมพันธ์ : สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์
- 7.ฝ่ายจัดเตรียมเครื่องสักการะเทพประจำทิศ : นายอำเภอเฉลิมพระเกียรติ
- 8.ฝ่ายสถานที่ : นายอำเภอเฉลิมพระเกียรติ
- 9.ฝ่ายไฟฟ้าและแสงสว่าง : ปลัดจังหวัดบุรีรัมย์
- 10.ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย : ตำรวจภูธรจังหวัดบุรีรัมย์
- 11.ฝ่ายปฐมพยาบาล : สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์
- 12.ฝ่ายรักษาความสะอาด : หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
- 13.ฝ่ายประเมินผลและความพึงพอใจ : สถิติจังหวัดบุรีรัมย์
- 14.ฝ่ายจัดหารายได้,ฝ่ายการเงินและบัญชีและฝ่ายปฏิคม : ปลัดจังหวัดบุรีรัมย์

(ศิริลักษณ์ อภัยโส. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 32 ระเบียบการประชุมวางแผนงาน

ที่มา : ศิริลักษณ์ อภัยโส

1.2.2. จุดเด่นของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งและประเพณีประดิษฐ์ที่เกิดขึ้น

1. เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ได้ถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน
2. เชื่อกันว่าในช่วงชีวิตของตนต้องขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้งซึ่งมีปราสาทหินเป็นที่สถิตของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
3. ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นประเพณีท้องถิ่น ที่มีการจำลองขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวีและขบวนแห่เทพพาหนะทั้ง 10 ทิศนอกจากนั้นยังมีการแสดงแสงสีเสียงหรือบวงสรวงบัวแปดกลีบ มีประเพณีประดิษฐ์มากมาย และ นางรำอัปสรที่เยอะที่สุดเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และเป็นการส่งเสริมตลาดโบราณที่มีชุมชนในการเป็นส่วนร่วมได้อย่างดีทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในระแวงนั้น และต่อมาจังหวัดบุรีรัมย์ได้ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยโดยจัดให้มี 1) พิธีบวงสรวง 2) การแสดงประกอบแสงสีเสียงภาพจินตนาการ 3) ขบวนแห่พระนางกุปตินทรลักษมีเทวีและเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศ ประกอบไปด้วย
 - 3.1 ขบวนหงส์ 3.2 ขบวนช้าง 3.3 ขบวนโค 3.4 ระมาด
 - 3.5 ขบวนคชสีห์ 3.6 ขบวนนกยูง 3.7 ขบวนนาค 3.8 ขบวนม้า
 - 3.9 ขบวนราชสีห์ 3.10 ขบวนกระบือ และตามด้วยขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวี
4. การแสดงบวงสรวงบริเวณบัวแปดกลีบ
5. การแสดงระบำอัปสรจำนวนนักแสดงที่มาก
6. การจัดแสดงลานวัฒนธรรมโดยวงกันตรึมและมโหรีพื้นบ้าน
7. การจัดโซนตลาดโบราณหรือตลาดวัฒนธรรมที่เป็นการนำสินค้าของคนในชุมชนมาจำหน่าย เช่นผ้าไหมท้องถิ่น ทำให้เกิดรายได้แก่ผู้คนในชุมชน (นันทกานต์ ศรีทอง. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 33 บรรยากาศข้างในงานบริเวณตลาด

ที่มา : ศิริลักษณ์ อภัยโส

1.2.3. ศักยภาพหลักประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

1.ศักยภาพหลักที่เป็นแรงจูงใจที่สำคัญของประเพณีขึ้นเขา

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งชาวบ้านในเขตจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียงเชื่อกันว่าในช่วงชีวิตของตนต้อง ขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้งซึ่งมีปราสาทหินเขาพนมรุ้งที่เป็นสถิตของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้นฉะนั้นผู้เฒ่าผู้แก่มักจะเรียกร้องให้บุตรหลานพาขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างน้อย 1 ครั้งในช่วงชีวิตของตน ความเชื่อดังกล่าวนี้มีมาตั้งแต่โตไม่ปรากฏแต่พบว่าชาวบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อมา ผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนถึงเป็นประเพณีว่าชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงต้องขึ้นเขาพนมรุ้งนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันสถิตอยู่ที่ปราสาทหินทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนจนคนร่ำรวยต้องหาโอกาสให้ได้ ต่อมาในปี 2534 จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ร่วมจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งตามประเพณีที่ประชาชนเคยปฏิบัติมาทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 โดยจัดให้มีความยิ่งใหญ่อลังการด้วยขบวนเสด็จของพระนางอุบลรัตนลักษมีเทวีซึ่งเดินทางจากเมืองนครหลวงเครื่องบูชาถวายสักการะและเทพดาประจำทั้ง 10 ทิศที่ปกปักษ์รักษาเทวดาในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกายอันศักดิ์สิทธิ์ ณ ดินแดนแห่งนี้ การสืบทอดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในปัจจุบันมีความยิ่งใหญ่ดุจดั่งความเจริญรุ่งเรืองที่เคยมีมาแต่อดีตกาลเป็นความศรัทธาของเหล่าพสกนิกรชาวจังหวัดบุรีรัมย์ที่ร่วมส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนคนไทยและชาวต่างชาติ

2. ศักยภาพในการบริหารจัดการ

ด้านการจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวที่มีการดูแลรักษาโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ที่สำคัญมีการจัดการในส่วนของกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อพื้นที่สวนในพื้นที่อนุรักษ์ของแหล่งประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวประเพณีเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ในการจัดงานจะมีภาคส่วนร่วมมือและรับผิดชอบหน้าที่ในด้านของตนเองแล้วจึงลดปัญหาการจัดการลงได้ในระดับหนึ่ง

3. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว

โดยทั่วไปจังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดที่เติบโตได้แล้วในระดับหนึ่งการท่องเที่ยวจึงทำให้ผู้คนสนใจมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของที่พักเรื่องของอาหารเรื่องของการท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆและก็ฝักการเดินทางสะดวกสบายมากขึ้นทำให้คนข้างไทยเข้ามาเที่ยวและการต้อนรับค่อนข้างดี ทั้งนี้ได้มีการรองรับจากที่พักต่างๆและการจัดการได้อย่างดี

1. การเข้าถึง โดยรถยนต์ส่วนตัวถ้ามาจากกรุงเทพฯเดินทางตามทางหลวงหมายเลข 1 และ 2 ถึงจังหวัดนครราชสีมาระยะทาง 259 กิโลเมตรจากนครราชสีมาถึงอำเภอนางรองระยะทางประมาณ 101 กิโลเมตรจากอำเภอนางรองถึงบ้านตะโกระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตรตามทางหลวงหมายเลข 24 สายโชคชัยเดชอุดมมีทางแยกขวามือเส้นทางเข้าปราสาทพนมรุ้งระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร

2. ที่พัก สามารถพักในตัวเมืองได้ซึ่งที่พักมีให้เลือกหลากหลายโดยเฉพาะโรงเรียนที่ตั้งอยู่ตามอำเภอมืองมากมายหรือท่านใดที่สะดวกพักตามอำเภอแถวนั้นก็จะมีให้บริการเช่นอำเภอนางรองอำเภอเฉลิมพระเกียรติอำเภอประโคนชัย เป็นต้น ทั้งนี้จากการท่องเที่ยวจึงทำให้เกิดรายได้ให้แก่คนในชุมชน กลุ่มคนตัวเล็กตัวน้อย ที่ได้รายได้จากการทำที่พัก เป็นต้น

3. ความปลอดภัย ของนักท่องเที่ยวในงานประเพณีจะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจตราดูแลในการนำรถเข้าจอดและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวบริเวณลานจอดรถและมีการดูแลตลอดงานประเพณี

4. ร้านอาหารและเครื่องดื่ม มีขายขนมและน้ำอยู่ในบริเวณงานจำนวนมากหลากหลายประเภททั้งพื้นเมืองและสากลโดยเฉพาะในวันจัดงานจะมีตลาดโบราณซึ่งมีสินค้ามากมายที่นำเสนอเกี่ยวกับจังหวัดบุรีรัมย์ไม่ว่าจะเป็นงาน otop นวัตกรรม งานขายผ้าไหม เป็นต้น

5. สินค้าและของที่ระลึก ภายในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจะมีวางขายให้ตามบูธหรือตามสถานที่ขายของในงานขึ้นเขาต่างๆ

6. การประชาสัมพันธ์ จากการสังเกตการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์จะขึ้นอยู่กับทท. หรือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่เป็นหน่วยงานร่วมด้วยจังหวัดบุรีรัมย์ได้ทำการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับงานประเพณีขึ้นในทุก ๆ ปี (สร้อยลดา ช่างภพ. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 34 บรรยากาศการท่องเที่ยวในงาน

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

การจัดงานเทศกาลข้าว

ภาพประกอบ 35 การจัดงานเทศกาลข้าวประชาสัมพันธ์

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์

พหุ มณฑล โท ชเว

1.2.4. คติความเชื่อและพิธีกรรมในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ชาวบ้านในเขตจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียงเชื่อกันว่าในช่วงชีวิตของตนต้อง ขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้งซึ่งมีปราสาทหินเขาพนมรุ้งที่เป็นสถิตของเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ฉะนั้นผู้เฒ่าผู้แก่มักจะเรียกร้องให้บุตรหลานพาขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างน้อย 1 ครั้งในช่วงชีวิตของตน ความเชื่อดังกล่าวนี้มีมาตั้งแต่โตไม่ปรากฏแต่พบว่าชาวบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อมา ผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนถือเป็นประเพณีว่าชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงต้องขึ้นเขาพนมรุ้งนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันสถิตอยู่ที่ปราสาทหินทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนจนคนร่ำรวยต้องหาโอกาสให้ได้ และพิธีกรรมที่มีในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ได้แก่พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์ของปราสาทพนมรุ้ง,พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ,พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง (ภฤชณ์ ปีตาทะสังข์. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 36 เหล่านางรำอัปสราร่วมเดินขบวนก่อนจะทำการแสดง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.2.5. รูปแบบแนวทางในจัดขบวนแห่งานขึ้นเขาพนมรุ้ง

ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจะมีองค์ประกอบหลายด้านและที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือรูปแบบของขบวนแห่ซึ่งจะเกิดขึ้นในงานเป็นประจำทุกปีโดยได้มีการเรียบเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และได้นำมาถ่ายทอดเป็นเรื่องเล่าโดยผ่านในรูปแบบของขบวนซึ่งต้องถือว่าเป็นไฮไลท์ของงานในรูปแบบของขบวนนั้นจะประกอบไปด้วยจารีตประเพณีมากมายจำลองเสมือนว่าเป็นการเวียนเสด็จของพระนางกูปตินทร มีขบวนแห่เทพาพหนะทั้งสิบทิศ มีขบวนพราหมณ์ และขบวนเหล่านางรำอัปสรฯ เป็นต้น ซึ่งแต่ละขบวนนั้นแห่ ยังต้องมีแนวทางการจัดขบวน ดังต่อไปนี้

แนวทางการจัดขบวนแห่

1.2.5.1. ป้ายนำขบวน จำนวน 2 คน

แต่งกายตามความเหมาะสมกับขบวน นุ่งผ้าถุงยาวไม่ใส่รองเท้าส้นสูง

ภาพประกอบ 37 ถือป้ายนำขบวน

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.2.5.2. กลุ่มหญิงชาวบ้าน

(ถือนเครื่องบวงสรวง บายศรี ดอกบัวเงิน ดอกบัวทอง)

ทำผมทรงดอกกระพุ่ม หรือมวยต่ำ ไม่มีเครื่องประดับผม ตัดดอกไม้พื้นบ้าน ด้านซ้าย อาทิ ดอกป๊อบ ดอกลิลาวดี ดอกเล็บมือนาง ไม่มากเกินไปจนรุงรัง ห้ามใช้ดอกไม้ประเภท ดอกกุหลาบ หรือดอกกลีบลี ใส่เกาะอกแล้วทับอกปล่อยชายด้วยผ้าพื้นสีธรรมชาติ อาทิ สีน้ำตาล สีขาว สีคราม ไม่มีลวดลาย ทั้งนี้ทั้งขบวนจะต้องเป็นสีเดียวกันทั้งหมด ไม่ใส่สร้อยคอ ทับ ทรวง และสังวาล นุ่งผ้าถุงตามปกติ (ซ้ายทับขวา) ไม่มีหน้านาง ใช้ผ้าไหมหรือฝ้ายไม่มีสีทองหรือดิน ทองใช้เข็มเงินรัดเอว ใส่รองเท้าแตะสีดำ แต่งหน้าได้ตามความเหมาะสมและสวยงาม ไม่ใส่เครื่องประดับใดๆ ยกเว้น เข็มขัด

ภาพประกอบ 38 กลุ่มหญิงสาวชาวบ้านที่ถือนเครื่องบวงสรวง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.2.5.3. ชายทหาร

นุ่งผ้าเตี่ยวสีแดงหรือสีน้ำตาล ห้ามมีรอยสักที่เป็นลายกราฟฟิก เว้นแต่เป็นรอยสักตามประเพณีและความเชื่อแบบไทย เช่น ยันต์ นาค หงส์ ครุฑ ที่หลังหรือหน้าอก หรือสักขาลาย ก็ได้ แต่ต้องสักทั้งขบวน

ไม่มีเครื่องประดับใด ๆ ไม่มีผ้าขาวม้าพาดไหล่

รองเท้าควรเป็นรองเท้าแตะหรือไม่มีร่องเท้ายาง ห้ามเป็นผ้าใบ (รองเท้าควรเป็นรูปแบบเดียวกัน โทนสีเดียวกัน ไม่หลากหลาย)

ภาพประกอบ 39 การแต่งกายชายทหารที่ถือเครื่องสูงในขบวน
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.2.5.4. พราหมณ์ ชาย (ถือภาชนะใส่น้ำมนต์)

นุ่งโจงกระเบนสีขาว พาดผ้าสไบสีขาว ไม่ใส่เสื้อ

ห้ามมีรอยสัก มีมวยผม อยู่บนหัว ใช้ปะคำพันรอบฐานมวยผม ไม่มีดอกไม้ประดับ

เขียนกลางหน้าผากเป็นลายอุณชะโลม ใช้สีแดง เครื่องประดับใช้ลูกประคำ

แทนสร้อย หรือใส่รองเทแตะะสีดำ

ภาพประกอบ 40 การแต่งกายพราหมณ์ชาย

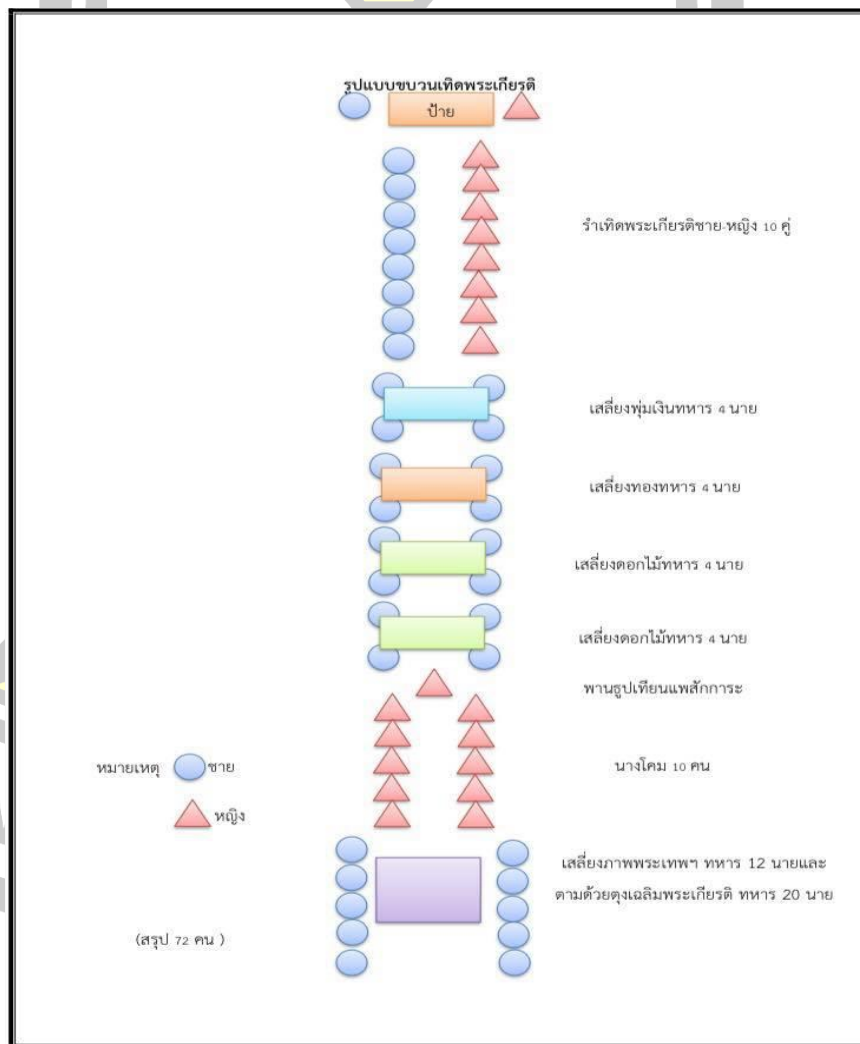
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.2.5.5. อุปกรณ์ที่ใช้ในขบวนแห่ที่อำเภอจัดหามาเอง

ซ้อง (เส้นผ่าศูนย์กลาง 80-100 ซม.) หรือภาชนะรองรับบายศรี เครื่องบวงสรวง ที่มีนามของผู้บริจาคหรือตัวหนังสือต่าง ๆ ควรปิดให้เรียบร้อย

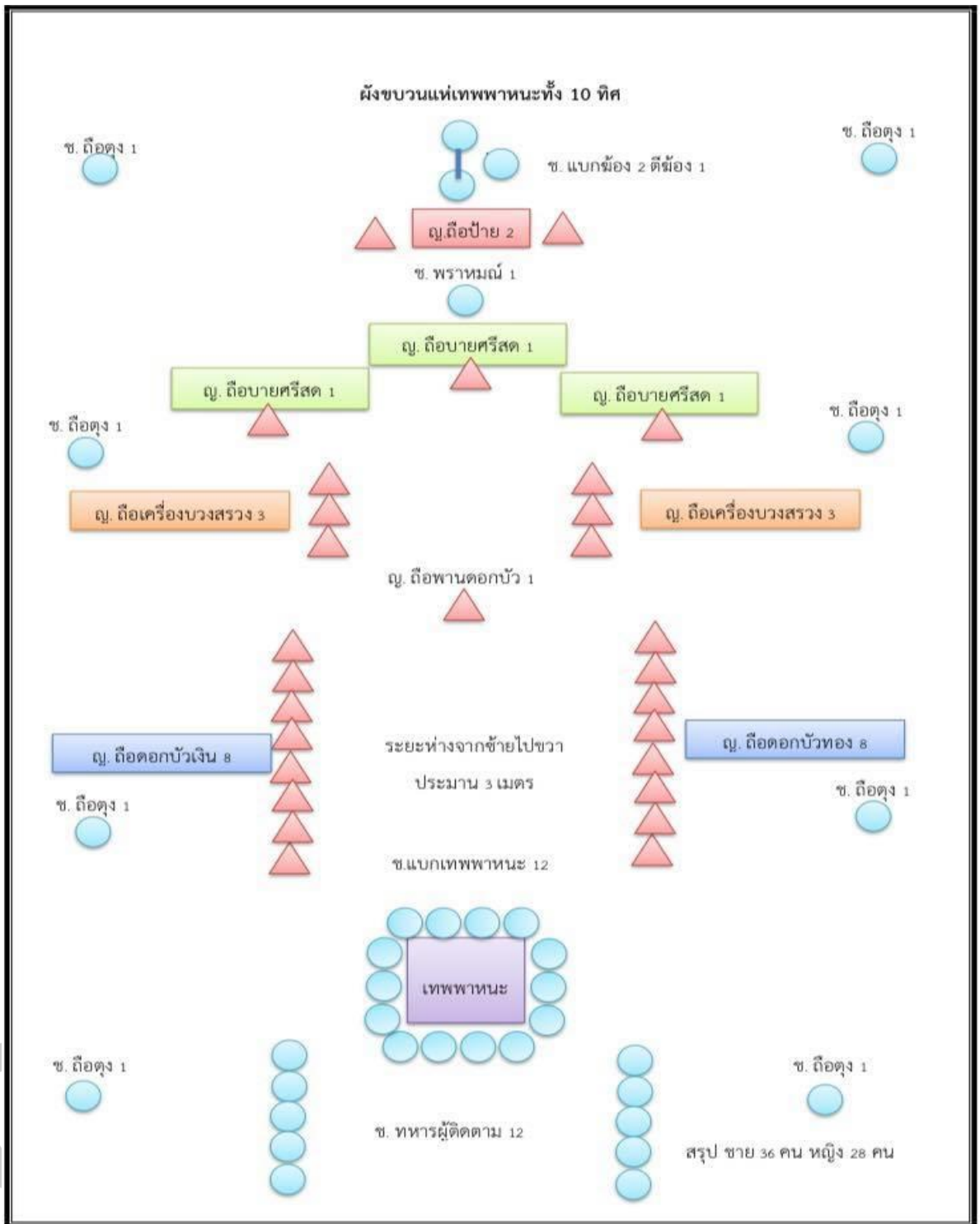
ภาชนะรองรับบายศรี หรือเครื่องบวงสรวง ควรเป็นสีเงิน หรือสีทองเหลือง หรือไม้ หรือไม้ไผ่ (ชั้นกระหย่อง) หรือโพนหุ้มด้วยใบตอง อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเลือกใช้ให้เป็นภาชนะชนิดเดียวกันทั้งขบวน บายศรี ควรเป็นใบตองสด หรือผ้าสีเขียวเท่านั้น ไม่ควรใช้บายศรีที่นำริบบิ้นหลากหลายสีมาหุ้มตัวบายศรี ประดับดอกไม้ได้ตามความเหมาะสม ดอกบัวเงินกับดอกดอกทอง ควรเป็นพุ่มดอกบัว หรือให้พิจารณาใช้ดอกบัวสด หรือทำเป็นประทีปโคมไฟประดับด้วยดอกบัว ใช้จุดในเวลาเวลาเดินขบวนก็ได้ ให้พิจารณาตามความเหมาะสม (ศิริลักษณ์ อภัยโส. 2563 : สัมภาษณ์)

รูปแบบแนวทางในจัดขบวนแห่งานขึ้นเขาพนมรุ้ง

ภาพประกอบ 41 แผนผังจำลองขบวนเทิดพระเกียรติ

ที่มา : ผู้วิจัย. 2563

ภาพประกอบ 43 แผนผังจำลองขบวนเทพาหณะทั้ง 10 ทิศ

ที่มา : ผู้วิจัย. 2563

ขบวนเทิดพระเกียรติหรือขบวนเทิดภักดี

จัดขบวนโดย อำเภอบริโค่นชัย : คุณปรมินตรา บุญชม โรงเรียนประโคนชัย

พิทยาคม : ในรูปแบบของการจัดขบวนนั้นจะเป็นการจัดขบวนในรูปแบบของการเทิดพระเกียรติใน
หลวงรัชกาลที่ 10 ในขบวนก็จะประกอบไปด้วยการแสดงรำเทิดพระเกียรติ เสริ่งพุ่มเงิน พุ่มทอง
นางโคม และเสลี่ยงภาพพระฉายาลักษณ์ ตุง ฉัตร ต่าง ๆ เดินเคลื่อนผ่านตามทางและต่อด้วยขบวน
ต่อ ๆ ไป

ภาพประกอบ 44 ป้ายนำขบวนเทิดพระเกียรติ

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ขบวนเทิดภักดี โดยอำเภอบริโค่นชัย

ภาพประกอบ 45 การแสดงในขบวน

ที่มา : สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์

ขบวนอัญเชิญพระศิวะมหาเทพ

จัดขบวนโดย อำเภอเฉลิมพระเกียรติ : นางสาวเพชรรัตน์ ภูมาศโรงเรียนพนมรุ้ง : ขบวนอัญเชิญพระศิวะมหาเทพ เพื่อปกปักรักษาให้การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประจำปี 2562 ในปีนี้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสำเร็จตามวัตถุประสงค์ จังหวัดบุรีรัมย์ จึงได้ทำพิธีอัญเชิญองค์พระศิวะมหาเทพมาเป็นประธาน ในขบวนแห่พาหนะเทพผู้พิทักษ์ ประจำปีคตทั้ง 10 โดยเหล่าพราหมณ์น้อยใหญ่แต่งกายด้วยชุดขาว อัญเชิญเครื่องสักการะ ทั้งขนม นมเนย บายศรี บายศรีพรหม ดอกไม้มัจฉล เครื่องหอมบูชาต่าง ๆ สังกลิ่นหอมรขจุงขจายไปทั่วทุกสารทิศเพื่อให้ผู้มาร่วมบังเกิดความสวัสดีมงคลสืบไป

ภาพประกอบ 46 ขบวนพราหมณ์ อัญเชิญพระศิวะมหาเทพ

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ภาพประกอบ 47 ขบวนพราหมณ์ อัญเชิญพระศิวะมหาเทพ

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ขบวนแห่พาหนะเทพผู้พิทักษ์ประจำทิศทั้ง 10

ขบวนแห่สัตว์เทพนะประจำทิศทั้ง 10 ขบวนเรียงตามลำดับ โดยในแต่ละขบวนมีข้าทาส บริวารหญิง ชาย จำนวนมากมาย ร่วมในขบวนแห่เพื่ออัญเชิญเครื่องบูชาสักการะเทพเจ้าแต่ละทิศ ผู้ร่วมขบวนแห่แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองที่ดูละม้ายคล้ายกับที่ปรากฏอยู่ในภาพจำหลักที่ปราสาทพนมรุ้ง เป็นภาพที่งดงามด้วยสีสันตระการตา ยิ่งเพียบพร้อมและอุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องราชสักการะบูชาครบถ้วนถัดจากขบวนเทพพาหนะ ทั้ง 10 ขบวน เป็นขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวีเคลื่อนขบวนมาโดยราชยาน พร้อมด้วยนางจรียา นางสนองพระโอษฐ์ ราชยาน ซึ่งมีชายฉกรรจ์ล่าสัตว์แบกหามเคลื่อนไปอย่างช้า ๆ งดงามด้วยริ้วธงทิวประจำขบวน พร้อมเหล่าเครื่องประดับยศพริ้วไสวมีความอลังการดูกาลเวลาในอดีตที่เทวาลัยพนมรุ้งมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด คลาคล่ำไปด้วยผู้ศรัทธาในองค์พระศิวะมหาเทพ ซึ่งได้รับความนับถือสูงสุดในศาสนฮินดู ลัทธิไศวนิกาย แห่งปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (สินวัตร วาสิประโคน. 2563 : สัมภาษณ์)

ขบวนที่ 1 หงส์ พาหนะของพระพรหม	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศเบื้องบน
ขบวนที่ 2 ช้าง พาหนะของพระอินทร์	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศตะวันออก
ขบวนที่ 3 วัว พาหนะของพระอิสาน	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
ขบวนที่ 4 แรด พาหนะของพระอัคนี	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศตะวันออกเฉียงใต้
ขบวนที่ 5 คชสีห์ พาหนะของพระกุเวร	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศเหนือ
ขบวนที่ 6 นกยูง พาหนะของพระขันธกุมาร	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศใต้
ขบวนที่ 7 นาค พาหนะของพระวิรุณ	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศตะวันตก
ขบวนที่ 8 ม้า พาหนะของพระพาย	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
ขบวนที่ 9 รากษส พาหนะของพระนิรฤติ	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศตะวันตกเฉียงใต้
ขบวนที่ 10 กระบือ พาหนะของพระยม	เป็นเทพเจ้าประจำ	ทิศเบื้องล่าง

(วีรวรรณ คชรัตน์. 2560 : 14)

เสียงเป่าเขาสัตว์ดังก้องกังวานไปทั่วขุนเขา ท่ามกลางความเจียบสงบบนดินแดนแห่งความศักดิ์สิทธิ์ขบวนเทพพาหนะทั้ง ๑๐ ซึ่งประดิษฐ์ตกแต่งอย่างสวยงามต่างเคลื่อนเข้าสู่ทางเดินระหว่างช่องเสานางเรียง ตลอดทางจนถึงบันไดนาคราช ระหว่างทางที่ขบวนเสด็จผ่านมีหญิงสาวยืนโปรยดอกไม้เพื่อต้อนรับขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวี

ขบวนที่ 1

“หงส์”

พาหนะพระพรหม เทพเจ้าประจำทิศเบื้องบน

รับผิดชอบโดย : อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

คำขวัญประจำอำเภอ

“เมืองพนมรุ้ง ทุ่งฝ้ายคำ

นามพระราชทาน ตำนานทับหลัง

ที่ตั้งเจ้าพ่อปราสาททอง ของดีผ้าภูอัคนี”

ภาพประกอบ 48 หงส์

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

หงส์ พาหนะของพระพรหม ประจำทิศเบื้องบน เทพพระเจ้าผู้สร้างจักรวาลและโลก พญาหงส์ตัวนี้มีนามว่า หงส์สวาหน เป็นเจ้าแห่งหงส์ทั้งปวงมีความสง่างาม เสียงที่ไพเราะ บางตำนานกล่าวว่าพระพรหมประทับมาเหนือราชรถที่มีหงส์เจ็ดตัวลากก็มี

สถานที่ ค้นพบ คือ ด้านในประตูระเบียงด้านทิศเหนือ

ขบวนที่ 2

“ช้าง (คชสาร)”

พาหนะพระอินทร์ เทพเจ้าประจำทิศบูรพา (ตะวันออก)

รับผิดชอบโดย : อำเภอลำปาง

คำขวัญประจำอำเภอลำปาง

“เมืองพนมรุ้งทุ่งฝ้ายค้ำ

นามพระราชทาน ตำนานทับหลัง

ที่ตั้งเจ้าพ่อปราสาททอง ของดีผ้าภูอัคนี”

ภาพประกอบ 49 ช้าง

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

ช้าง เป็นพาหนะของพระอินทร์ เทพเจ้าประจำทิศบูรพาตะวันออก ผู้เป็นประมุขแห่งเทวดาทั้งปวง ทำหน้าที่ ปกป้องรักษาและอภิบาลโลกมนุษย์ช้าง พาหนะนามว่า ช้างเอราวัณเป็นเทพบุตรองค์หนึ่ง ซึ่งพระศิวะทรงประทานให้กับ พระอินทร์ มีร่างกายสูงกว่าเทือกเขาเอเวอเรสต์ มี 33 เศียร แต่ละเศียรมีงาอีก 7 งา รวม 231 งา และแต่ละงายาวถึง 4 ล้านวา

สถานที่ค้นพบ ทิศตะวันออกของปราสาทประธาน

ขบวนที่ 3

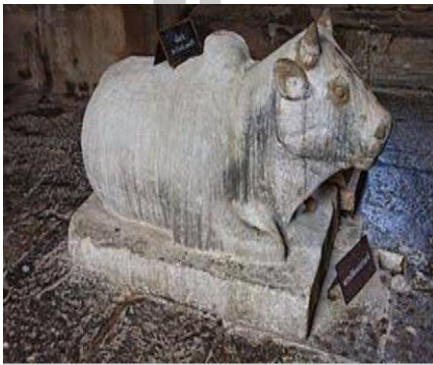
“โค”

พาหนะพระอิศาน (พระศิวะ) เทพเจ้าประจำทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ)

รับผิดชอบโดย : อำเภอบ้านกรวด

คำขวัญประจำอำเภอ

“เมืองโลหะกรรมลือเลื่อง เครื่องเคลือบโบราณ
ตำนานแหล่งหินตัด ทิวทัศน์ช่องโอบกงามตา
เขื่อนเมฆาเย็นสบาย ชายแดนพนมดงรัก

ภาพประกอบ 50 โค

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

โค พาหนะของพระอิศาน หรือพระศิวะ เทพเจ้าประจำทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) เทพเจ้าแห่งการทำลายสิ่งชั่วร้าย โคพาหนะนามว่า โคนนทิ หรือ โคอุสภราช เป็นบุตรของนางโคสุรกี (พาหนะของพระศิวะ) กับเทวบุตรกศยปเทพบิดร เป็นเทพเจ้าแห่งสัตว์จัตุบาท มีรูปเป็นภูติ มีวิมานบนเชิงเขาไกรลาส

สถานที่ค้นพบ : ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน

ขบวนที่ 4

“ระมาด (แรด)”

พาหนะพระอัครนี เทพประจำทิศอัคนีย์ (ตะวันออกเฉียงใต้)

รับผิดชอบโดย : อำเภอบ้านกรวด

คำขวัญประจำอำเภอ

“เมืองโลหะกรรมลือเลื่อง เครื่องเคลือบโบราณ
ตำนานแหล่งหินตัด ทิวทัศน์ช่องโอบกวมตา
เขื่อนเมฆาเย็นสบาย ชายแดนพนมดงรัก

ภาพประกอบ 51 ระมาด

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

ระมาด หรือแรด พาหนะของพระอัครนี เทพเจ้าประจำทิศอัคนีย์(ตะวันออกเฉียงใต้) เทพเจ้าแห่งไฟ
ระมาดพาหนะ นั้นเป็นเทพบุตรพระองค์หนึ่งเป็นเจ้าของระมาดทั้งปวง ร่างกายใหญ่โต สีดำทะมึน
พละกำลังมากมายมหาศาล มีหน่อที่ แข็งแกร่งดุจเพชร

สถานที่ค้นพบ : ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน

ขบวนที่ 5

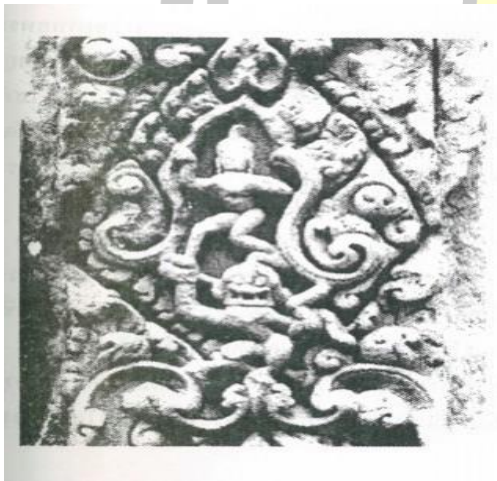
“คชสีห์”

พาหนะพระกุเวร (ท้าวเวสสุวรรณ) เทพเจ้าประจำทิศอุดร (เหนือ)

รับผิดชอบโดย : อำเภอนางรอง

คำขวัญประจำอำเภอ

“เมืองโบราณนานเนา มะพร้าวเผา
น้ำตาลหวาน ศาลหลักเมืองศักดิ์สิทธิ์
เศรษฐกิจก้าวหน้า ข้าหมูรสดี
มีภาษานางรอง”

ภาพประกอบ 52 คชสีห์

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

คชสีห์ พาหนะของพระกุเวร หรือท้าวเวสสุวรรณ เทพเจ้าประจำทิศอุดร (เหนือ) เทพเจ้าแห่งโชคลาภ ความมั่งคั่ง และเทวราชผู้ปกครองเหล่ายักษ์ คชสีห์ มีร่างกายเป็นราชสีห์ มีหัวเป็นคชสาร คชสีห์ที่เป็นพาหนะนั้นเป็นเทวบุตรพระองค์หนึ่ง เป็นเจ้าแห่งคชสีห์ มีร่างกายใหญ่โต สีชมพูอมม่วง สว่างามองอาจ พละกำลัง มากมายมหาศาล มีงาแข็งแรง

สถานที่ค้นพบ : ทิศตะวันตกของปราสาทประธาน

ขบวนที่ 6

“นกยูง”

พาหนะพระขันธกุมาร เทพเจ้าประจำทิศทักษิณ (ใต้)

รับผิดชอบโดย : อำเภอนางรอง

คำขวัญประจำอำเภอ

“เมืองโบราณนานเนา มะพร้าวเผา
น้ำตาลหวาน ศาลหลักเมืองศักดิ์สิทธิ์
เศรษฐกิจก้าวหน้า ขำมุรสดี
มีภาษานางรอง”

ภาพประกอบ 53 นกยูง

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

นกยูง พาหนะของพระขันธกุมาร เทพเจ้าประจำทิศทักษิณ (ใต้) เทพเจ้า แห่งชัยชนะ ความซื่อสัตย์ ยุติธรรม นกยูงที่ เป็นพาหนะนั้นเป็นเทพธิดาพระองค์หนึ่ง นามว่า พรวาณี เป็นเจ้าแห่งนกยูง มีขนปกคลุมร่างกายสวยงาม รวดเร็วดั่งสายลม เสียงร้องดังไพเราะไปทั่วทั้งเขาไกรลาส

สถานที่ค้นพบ : ยังไม่มีการค้นพบบนปราสาทพนมรุ้ง

ขบวนที่ 7

“พญานาคราช”

พาหนะพระวรุณ (พระพิรุณ) เทพเจ้าประจำทิศประจิม (ตะวันตก)

รับผิดชอบโดย : อำเภอละหานทราย

คำขวัญประจำอำเภอ

“หลวงปู่สุขคู่เมือง ลือเลื่องพืชสวนไร่

มากมายไหมมัดหมี่ ดุดีหินหลุม

ลุ่มน้ำหลากหลาย ละหานทรายชายแดน”

ภาพประกอบ 54 พญานาคราช

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

พญานาคราช พาหนะของพระวรุณ หรือพระพิรุณ เทพเจ้าประจำทิศ ประจิม (ตะวันตก)

เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ และฝน พญานาคที่เป็นพาหนะนั้น เป็นเทวะบุตรผู้ทรงอิทธิฤทธิ์เจ้าแห่ง
งูทั้งปวง มีหัว 5 หัว เกล็ดมีสีเขียวนิลมรกตดำรงตนในคุณธรรม จริยธรรม อาศัยอยู่ในมหาสมุทร

สถานที่ค้นพบ : ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน

ขบวนที่ 8

“ม้า (อาชาไนย)”

พาหนะพระพาย เทพเจ้าประจำทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ)

รับผิดชอบโดย : อำเภอละหานทราย

คำขวัญประจำอำเภอ

“หลวงปู่สุขคูเมือง ลือเลื่องพืชสวนไร่

มากมายไหมมัดหมี่ ดุดีหินหลุม

ลุ่มน้ำหลากหลาย ละหานทรายชายแดน”

ภาพประกอบ 55 ม้า

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

ม้า (อาชาไนย) พาหนะของพระพาย เทพเจ้าประจำทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ) เทพเจ้าแห่งสายลมและพายุ ม้าที่เป็นพาหนะนั้นเป็นเทวะบุตร ผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ รวดเร็วตั้งสายลม เหาะเหินเดินอากาศได้ มีความสง่างาม งามอาจ

สถานที่ค้นพบ : ยังไม่มีการค้นพบบนปราสาทพนมรุ้ง

ขบวนที่ 9

“รากษส”

พาหนะพระนिरฤติ เทพเจ้าประจำทิศเหนือ (ตะวันตกเฉียงใต้)

รับผิดชอบโดย : อำเภอนองก่

คำขวัญประจำอำเภอนองก่

“ถิ่นมวยดัง ไก่อย่างรสดี

มากมีผ้าไหม หลากหลายวัฒนธรรม

ธรรมชาติเลิศล้ำ เชื้อนห้วยยางและทุ่งกระเด็น”

ภาพประกอบ 56 รากษส

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

รากษส พาหนะของพระนिरฤติ เทพเจ้าประจำทิศเหนือ (ตะวันตกเฉียงใต้) เทพเจ้าแห่งความโชคร้าย รากษสที่เป็นพาหนะนั้นส่วนบนเป็นยักษ์ส่วนล่างเป็นนกมีความสามารถในการแปลงกายเป็นอย่างอื่น ได้มากมาย ทำหน้าที่ คอยปกป้องรักษา

สถานที่ค้นพบ : ยังไม่มีการค้นพบบนปราสาทพนมรุ้ง

ขบวนที่ 10

“กระบือ”

พาหนะพระยม เทพเจ้าประจำทิศเบื้องล่าง

รับผิดชอบโดย : อำเภอหนองกี่

คำขวัญประจำอำเภอ

“ถิ่นมวยดั่ง ไก่อย่างรสถี

มากมีผ้าไหม หลากหลายวัฒนธรรม

ธรรมชาติดีเลิศล้ำ เชื้อนห้วยยางและทุ่งกระเต็น”

ภาพประกอบ 57 กระบือ

ที่มา : เอกสารชุดสาระน่ารู้จากโบราณวัตถุเรื่องเทพประจำทิศเทพพาหนะ และผู้วิจัย. 2564

กระบือ พาหนะของพระยม เทพเจ้าประจำทิศเบื้องล่าง เทพเจ้าแห่งความตายและเทวราชผู้ปกครองนรกขุมมี กระบือที่เป็นพาหนะนั้นมีความอดทนแข็งแรง และซื่อสัตย์

สถานที่ค้นพบ : ยังไม่มีการค้นพบบนปราสาทพนมรุ้ง

ขบวนเสด็จ

“พระนางภูปตินทรลักษมีเทวี”

รับผิดชอบโดย : อำเภอประโคนชัย

คำขวัญประจำอำเภอ

“วัฒนธรรมเลิศล้ำ เมืองต่ำปราสาทหิน

ถิ่นข้าวมะลิหอม ปลาจ่อมรสดี

ร้อยพันปักชี คนมีน้ำใจงาม”

ภาพประกอบ 58 พระนางภูปตินทรลักษมีเทวี

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

พระนางภูปตินทรลักษมีเทวี เป็นพระธิดาของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 แห่งเมืองพระนครในราชวงศ์มหิธรปุระ และเป็นพระราชมารดาของเจ้านเรนทราทิตย์ ผู้สร้างปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งต่อมาได้ทรงสละความเป็นราชสมบัติ มาบำเพ็ญพรตเป็นโยคี มีพระโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า หิรัณยะ ขบวนเสด็จของพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี เคลื่อนขบวนมาสดโดยราชยาน พร้อมด้วย นางจรียา (นางสนองพระโอษฐ์) ราชยานนั้นชายฉกรรจ์ลำสันแบกหามเคลื่อนไปอย่างช้า ๆ งดงามด้วยริ้วต้วง พร้อมด้วยเครื่องประดับพระยศโบกสบัดพลิวไสว ความอลังการดุจกาลเวลาในอดีตที่ ปรากฏต่อสายต่าทุก ๆ ท่าน มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง พิพัฒน์วิวัฒนาอย่างสูงสุด คล้าคล้าไปด้วยผู้เลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระศิวะมหาเทพ เทพเจ้าผู้สูงสุดในศาสนาฮินดู (กริธากร สังขกุล. 2559 : 89)

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับกษัตริย์ ผู้สร้างปราสาทพนมรุ้งมาเรียงร้อยเป็นเรื่องราวจากการจำลองภาพขบวนเสด็จของพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี ซึ่งเดินทางมาจากเมืองพระนครหลวงมายังเทวาลัยพนมรุ้ง ซึ่งนอกจากข้าทาสบริวารผู้ติดตามขบวนขบวนมาด้วย เพื่อเป็นถวายเทวสักการะแต่เทพเจ้าผู้พิทักษ์ทั้งสิบแห่งจักรวาล และพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี ผู้เป็นพระมารดาให้จัดหาแพะและวัวนมอีกอย่างละ 100 ตัว เพื่อถวายแด่มหาฤๅษีเรนทราทิตย์ เสียงเป่าเขาสัตว์ดังก้องกังวานไปทั่วขุนเขา ท่ามกลางความเจียบสงบบนดินแดนแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ขบวนเทพาหนะทั้ง 10 ซึ่งประดิษฐ์ตกแต่งอย่างสวยงามต่างเคลื่อนเข้าสู่ทางเดินระหว่างช่องเสานางเรียง ตลอดทางจนถึงบันไดนาคราช ระหว่างทางที่ขบวนเสด็จผ่าน มีหญิงสาวยืนโปรยดอกไม้เพื่อต้อนรับขบวนเสด็จของพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี (ศิริลักษณ์ อภัยโส. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 59 ขบวนจำลองการเสด็จของพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี
ที่มา : ปิยพล วงศ์ประสิทธิ์

ภาพประกอบ 60 รวมดารานักแสดงที่รับบทเป็นพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี
ที่มา : ปิยพล วงศ์ประสิทธิ์

ภาพประกอบ 61 นางรำอัสราบริเวณลานขบวนแห่

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ภาพประกอบ 62 นางรำอัสราส่วนด้านบนตามขั้นบันไดปราสาทพนมรุ้ง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ขบวน “นางรำอัสรา”

รับผิดชอบโดย : คุณครูสุวรรณี สมานสารกิจในปัจจุบันระบำอัสราบุรีรัมย์ได้เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดและได้นำมาจัดการแสดงเป็นจุดเด่นในงานขึ้นเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นจุดแข็งแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความร่วมมือจากคนภายในจังหวัด ระบำนี้นำให้เกิดเศรษฐกิจขนาดเล็กภายในท้องถิ่น เช่น เกิดรายได้ภายในชุมชนจากการทอผ้าไหมและผลิตเครื่องประดับ การแต่งหน้า-ทำผม รวมถึงช่วงเวลามีงานมหรสพต่าง ๆ หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะนำมาทำการแสดง จากข้อกำหนดของผู้สร้างสรรค์การแสดงว่าต้องใช้ในโอกาสงานมงคลเท่านั้น และในส่วนของ การแต่งกายนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยแต่ก่อนนั้นจะใช้เกาะอกนางรำและ

ผ้านุ่งตีนแดงเท่านั้น ต่อมามีการใช้ขบอดีสู้แทนเกะออก และในปัจจุบันมีการใช้ผ้าท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องผ้าตีนแดง อาจจะเป็นผ้าไหมหางกระรอกคู่หรือผ้าจากท้องถิ่นตามลำดับ รวมถึงมีการอนุรักษ์และพัฒนาซึ่งการแสดงชุดนี้จะใช้แสดงในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นประจำและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวที่ได้รับชมถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์อันงดงามของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ (รสรวรรณีย์ สมานสารกิจ. 2562 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 63 การแสดงเรือมอัสราในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

สรุป

ปราสาทเขาพนมรุ้ง เป็นปราสาทที่มีประวัติความเป็นมาที่แสนยาวนาน โดยพระโอรสทศพรญาณ เจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ที่สืบทอดต่อกันมาแต่อดีต ในอดีตนั้นเป็นการทำบุญ บูชารอยพระพุทธรูปที่ประชาชนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นการพบปะสังสรรค์กันในหมู่เครือญาติ ประชาชนโดยทั่วไปในละแวกนั้น จะรู้และเข้าใจโดยพร้อมเพรียงกันว่า ในวันเพ็ญ เดือน 5 เป็นวันที่ผู้ที่มีความศรัทธาจะร่วมกันขึ้นไปทำบุญบนเขาพนมรุ้งปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกระทั่ง ปัจจุบันเป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งทุกปีจะมีปรากฏการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีคือในช่วงเวลานั้นเดือนเมษายนจะมีพระอาทิตย์ตกตรงตามความยาวของปราสาทซึ่งสามารถมองลอดประตูทางด้านทิศตะวันตกผ่านกรอบ 15 ประตูได้ ซึ่งจะเรียกว่าปรากฏการณ์พระอาทิตย์ขึ้นหรือตกทำให้ผู้คนที่ชมความงามของตัวปราสาทพนมรุ้งและได้เที่ยวงานประเพณีขึ้นเขาได้อย่างครบทุกองค์ประกอบ

ประวัติความเป็นมาของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

1.การจัดงานดำเนินงานโดย การแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่ทำการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและอำเภอ ชุมชน ในบริเวณใกล้เคียงที่ได้รับมอบหมาย

2.จุดเด่นของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งและประเพณีประดิษฐ์ที่เกิดขึ้น ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นประเพณีท้องถิ่น ที่มีการจำลองขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวีและขบวนแห่เทพาหนะทั้ง 10 ทิศนอกจากนั้นยังมีการแสดงแสงสีเสียงหรือบวงสรวงบัวแปดกลีบ มีประเพณีประดิษฐ์มากมาย และนางรำอัปสรที่เอยะที่สุดเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และเป็นการส่งเสริมตลาดโบราณที่มีชุมชนในการมีส่วนร่วมได้อย่างดีทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในระแวงนั้น และต่อมาจังหวัดบุรีรัมย์ได้ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยโดยจัดให้มี 1) พิธีบวงสรวง 2) การแสดงประกอบแสงสีเสียงภาพจินตนาการ3) ขบวนแห่พระนางกุปตินทรลักษมีเทวีและเทพาหนะทั้ง 10 ทิศ

3.ศักยภาพหลักประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง โดยทั่วไปจังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดที่เติบโตได้แล้วในระดับหนึ่ง การท่องเที่ยวจึงทำให้ผู้คนสนใจมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของที่พักร้านอาหารเรื่องของการท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆและกัฝั่งการเดินทางสะดวกสบายมากขึ้นทำให้คนข้างไทยเข้ามาเที่ยวและการตอบรับค่อนข้างดีทั้งนี้ได้มีการรองรับจากที่พักต่างๆและการจัดการได้อย่างดี

4.คติความเชื่อและพิธีกรรมในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ชาวบ้านในเขตจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียงเชื่อกันว่าในช่วงชีวิตของตนต้อง ขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้งซึ่งมีปราสาทหินเขาพนมรุ้งที่เป็นสถิตของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้นฉะนั้นผู้เฒ่าผู้แก่มักจะเรียกร้องให้บุตรหลานพาขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างน้อย 1 ครั้งในช่วงชีวิตของตน ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้มาตั้งแต่ใดไม่ปรากฏแต่พบว่าชาวบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อมา

5.รูปแบบแนวทางในจัดขบวนแห่งานขึ้นเขาพนมรุ้ง ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจะมีองค์ประกอบหลายด้านและที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือรูปแบบของขบวนแห่ซึ่งจะเกิดขึ้นในงานเป็นประจำทุกปีโดยได้มีการเรียบเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และได้นำมาถ่ายทอดเป็นเรื่องเล่าโดยผ่านในรูปแบบของขบวน

ภาพประกอบ 64 แผนผังแสดงประวัติความเป็นมาของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

1.3.การแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ในการแบ่งช่วงของการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง

ดังนี้ คือ

ช่วงที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2481 - 2533 (52 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงแรก ประเพณีดั้งเดิม

ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2534 - 2550 (16 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สอง ประเพณียุคพัฒนา

ช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ.2550 – ปัจจุบัน (13 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สอง ประเพณียุคปัจจุบัน

1.3.1. ช่วงที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2481 - 2533 (52 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงแรก ประเพณีดั้งเดิม

ภาพประกอบ 65 การขึ้นเขาพนมรุ้งในอดีต

ที่มา : วิชาสินี น้อยครบุรี. 2560

การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งก่อนปี พ.ศ. 2481 ไม่มีกำหนดการวันแน่นอน แต่ประชาชนนิยมเดินทางตลอดฤดูแล้งระหว่างเดือน 3 ถึงเดือนห้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481- 2533 กำหนดระยะ 3 วันคือระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำวันเพ็ญและวันแรม 1 ค่ำเดือน 5 ของทุกปีโดยกำหนดให้ วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 เป็นวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง คือ พระโอวาทธรรมญาณ วัดธาตุประสิทธิ์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งท่านเดินทางมาปฏิบัติธรรม วิปัสสนากรรมฐานทุกๆปี การจัดงานของประเพณีร่วมทำบุญปิดทองนมัสการพระพุทธบาทจำลอง ซึ่ง เดิมประดิษฐานอยู่ที่ปราสาททองคำน้อยแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเดิมมีวัด

ตั้งอยู่ที่บริเวณด้านซ้ายมือของเชิงเขาสะพานนาคราษพบปะสังสรรค์ ในหมู่เครือญาติเป็นที่นัดพบ แลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์โดยเฉพาะในเรื่องการทอผ้าไหม แต่เดิมชายและหญิงจะนิยมนุ่ง ผ้าไหมที่ทอด้วยลวดลายงดงาม และประณีตที่สุดด้วยฝีมือของตน เพื่อให้ได้รับผลอันดีแห่งความ เพียรโดยการเดินขึ้นเขาพนมรุ้งและเพื่อชมความงดงามของปราสาทหินพนมรุ้งกิจกรรมที่จัดปิดทอง ไหว้พระและนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ทรงน้ำพระภิกษุในเทศกาลสงกรานต์ รดน้ำดำหัว ผู้สูงอายุญาติผู้ใหญ่จัดเทศน์มหาชาติ จัดงานสมโภชภาคกลางคืน มีมหรสพ เช่น เจียงเบริน กันตริ้ม ชกมวย มีการละเล่นแข่งขันสะบ้า และการละเล่นอื่น ๆ ที่นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ (ภูมิจิต เรื่องเดช, 2543)

ในปี 2494 มีการจัดงานสมโภชครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดโดยความร่วมมือของ อำเภอนางรอง อำเภอบางขัน ความเชื่อทุกคนที่มาบำเพ็ญบุญด้วยแรงศรัทธาจะต้องมีจิตใจงดงามสำรวมกาย วาจาใจ ต้องประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงาม พุดจาสุภาพอ่อนโยน มีสัมมาคารวะ และไม่ก่อเหตุ ทะเลาะวิวาท หรือโชคชิงวิ่งราว หากไม่ปฏิบัติตามความเชื่อทั้ง 4 ประการนี้จะก่อให้เกิดเหตุอาเพศ อย่างรุนแรง เช่นเกิดลมพายุจัดฝนตก และเกิดฟ้าผ่า ทำให้ผู้ที่ประพฤติไม่ดีได้รับอันตรายอาจถึงแก่ ชีวิต สิ่งมหัศจรรย์สันนิษฐานว่าในอดีตชาวบ้านนิยมขึ้นเขาพนมรุ้งในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 น่าจะได้มี โอกาสพบเห็นสิ่งมหัศจรรย์ที่พระอาทิตย์และพระจันทร์จะส่องแสงผ่านช่องประตูทั้ง 15 ช่องขององค์ ปราสาทพนมรุ้งแต่ไม่ได้มีการจดบันทึกไว้ งบประมาณไม่ต้องใช้งบประมาณ เพราะเป็นประเพณีที่เกิด จากความศรัทธา และความสามัคคีของชุมชนในท้องถิ่น การแสดงความคิดเห็นในระยะเวลาอีกไม่ นาน ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งทั้งงดงามตามแบบดั้งเดิมจึงค่อยๆเลือนลางไปในที่สุด ประเพณีขึ้นเขา พนมรุ้งที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ของทุกปี ควรส่งเสริมให้เป็น ประเพณีของท้องถิ่นโดยสนับสนุนให้ผู้อนุรักษ์ประเพณีเป็นชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงอนุรักษ์ และพัฒนาประเพณี เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนซึ่งมีความศรัทธาและความสามัคคีเป็นพื้นฐาน ที่จะเป็นอีกแนวทางในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่ ก่อให้เกิดรายได้ให้แก่คนในชุมชนผู้ที่อนุรักษ์และรักษาประเพณีอันดีงามมาโดยตลอดการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องคำนึงถึงประเพณีดั้งเดิมซึ่งนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้งชาวไทยและชาว ต่างประเทศจะให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และจะทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดกิจกรรม ส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิม

1.3.2. ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2534 - 2550 (16 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สอง ประเพณียุคพัฒนา

ภาพประกอบ 66 ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พ.ศ.2540

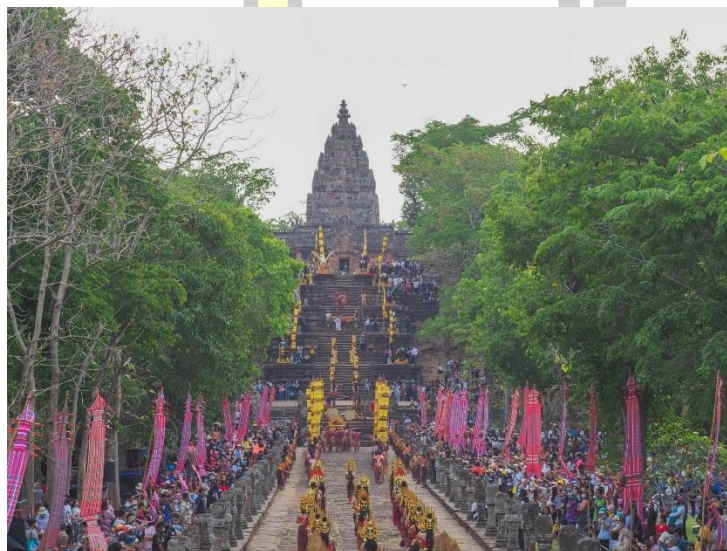
ที่มา : หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์. 2540

การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งพิจารณาตามความเหมาะสมโดยจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปี กำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องปัจจุบันคือวันที่ 5 เมษายนของทุกปีผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณียึดถือ ตามประเพณีดั้งเดิม การจัดงานของประเพณีเพื่อชมความงดงามปราสาทหินพนมรุ้ง ซึ่งได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้วส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกิจกรรมที่จัดในปี 2534 ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ นายพร อุดมพงษ์ อยู่จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้สืบทอดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง โดยจัดจำลองภาพเรื่องราวในอดีตขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวี พร้อมด้วยขบวนแห่สัตว์เทพนะทั้ง 10 ทิศ และจัดหาพลอยและว้าวหนู่มอีกอย่างละ 100 ตัว เพื่อถวายแด่มหาฤๅษีเรนทราทิตย์ ความเชื่อเป็นจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เมื่อเดินทางมาทัศนศึกษา ที่ปราสาทหินพนมรุ้ง ทุกคนจะสำรวมกิริยามารยาท ใช้คำพูด ที่สุภาพอ่อนโยน เพราะมีความเชื่อว่าโบราณสถานเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องแสดงความเคารพนับถือสิ่งมหัศจรรย์ ในปัจจุบันพระอาทิตย์ได้ทำมุมเอียงไปข้างแล้วตามวงโคจรของโลกพระอาทิตย์ พระจันทร์ ได้ทำมุมเปลี่ยนไปตามระบบสุริยะจักรวาล ทำให้วันที่พระอาทิตย์ขึ้นส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องคือวันที่ 5 เมษายน และ 8 กันยายนของทุกปี และจัดให้มีงบประมาณ และต้องใช้งบประมาณในการจัดขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวี และขบวนแห่เทพพาหนะทั้ง 10 ทิศ เพื่อส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แสดงความคิดเห็นการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่องขบวนเสด็จพระนางกุปตินทรลักษมีเทวี ให้มีการเผยแพร่

เอกสารทางวิชาการที่ถูกต้องชัดเจน เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้เรียนนักศึกษา และประชาชนผู้สนใจ สร้างความรู้สึกรักภาคภูมิใจในความเจริญรุ่งเรืองของราชวงศ์มหิตโรประ ณ ดินแดนปราสาทหินพนมรุ้งผู้เป็นประดุจมหาบรรพบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ของจังหวัดบุรีรัมย์ในอดีต รวมระยะเวลาถึงปัจจุบันเป็นเวลา 1110 ปี ควรพิจารณากิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยให้มีกิจกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น จัดแข่งขันเดินขึ้นเขาพนมรุ้ง จัดประกวดผ้าไหมงานจังหวัดบุรีรัมย์ เทศกาลอาหารพื้นเมือง จัดประกวดวงมโหรีวงกันตรึมพื้นเมือง เทศกาลขนมพื้นเมืองตามประเพณีต่าง ๆ กิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (ภูมิจิต เรื่องเดช, 2543)

1.3.3. ช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ.2550 – ปัจจุบัน (13 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สาม ประเพณียุคปัจจุบัน

ภาพประกอบ 67 ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พ.ศ.2564

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ในช่วงที่สามของการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนั้น ยังคงเป็นช่วงที่เวลาเดียวกัน จากจากช่วงที่สอง คือ การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งพิจารณาตามความเหมาะสมโดยจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปีกำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องปัจจุบันคือวันที่ 5 เมษายนของทุกปีผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณียึดถือตามประเพณีดั้งเดิม การจัดงานของประเพณีเพื่อชมความงามปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้วส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้เริ่มมีการนำดารานักแสดง นางสาวไทย หรือบุคคลที่มีชื่อเสียงมารับบทเป็นพระนางอุบลดิทรลักษมีเทวี เพื่อนำเสนอการท่องเที่ยวให้ผู้อื่น ได้รู้จักปราสาทเขาพนมรุ้ง และจังหวัดบุรีรัมย์มากยิ่งขึ้น ในปี 2559 ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ นายอนุสรณ์ แก้วกังวาน จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้สืบทอดประเพณีขึ้นเขาพนม

รุ่งโดยจัดจำลองภาพเรื่องราวในอดีตขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรลักษมีเทวี พร้อมด้วยขบวนเหตุเทพะทั้ง 10 ทิศ การแสดงแสง สี เสียง การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การจัดตลาดโบราณ การจัดขบวนนางรำอ้อปรา และการนำเอาดารานักแสดงมาร่วมในงานอีกด้วย ทำให้ในช่วงปัจจุบันนี้มีนักท่องเที่ยวสนใจมากขึ้น แต่ยังคงความเชื่อว่าเป็นจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเมื่อเดินทางมาทัศนศึกษาที่ปราสาทหินพนมรุ้งทุกคนจะสำรวมกิริยามารยาทใช้คำพูดที่สุภาพอ่อนโยน เพราะมีความเชื่อว่าโบราณสถานเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องแสดงความเคารพนับถือเพื่อให้การศึกษาแก่ผู้เรียนนักศึกษาและประชาชนผู้สนใจสร้างความรู้สึกรักภาคภูมิใจในความเจริญรุ่งเรือง (ภานุวัฒน์ เอื้อสามาร. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 68 ขบวนแห่ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พ.ศ.2564

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

สรุปเปรียบเทียบประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ (ตารางพัฒนาการของงานการเปลี่ยนแปลง)

หัวข้อเรื่อง	ประเพณีดั้งเดิมระหว่างปี พ.ศ 2481 – 2533 52 ปี	ประเพณียุคพัฒนาระหว่างปี พ.ศ 2434 – 2550 16 ปี	ประเพณียุคปัจจุบันระหว่างปี พ.ศ. 2550- ปัจจุบัน 13 ปี
1.กำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง	ก่อนปี พ.ศ. 2481 ไม่มีกำหนดการวันแน่นอน แต่ประชาชนนิยมเดินทางตลอดฤดูแล้งระหว่างเดือน 3 ถึงเดือนห้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481ถึง 2533 กำหนดระยะ 3 วันคือระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำวันเพ็ญ และวันแรม 1 ค่ำเดือน 5 ของทุกปี โดยกำหนดให้วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 เป็นวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง	ยึดถือจากตามแบบประเพณีดั้งเดิม พิจารณาตามความเหมาะสม โดยจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปีกำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องปัจจุบันคือวันที่ 5 เมษายนของทุกปี	ในปัจจุบันกำหนดการจัดงานอยู่ระหว่างวันที่ 3-5 เมษายนของทุกปี

2. ผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณี	พระโอรสทศพรมณญาณวัดธาตุประสิทธิ์จังหวัดสุรินทร์ซึ่งท่านเดินทางมาปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานทุกๆปี	ยึดถือตามประเพณีดั้งเดิมหน่วยงานต่างๆ ร่วมเสนอข้อตกลงร่วมกันระหว่าง จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตามคำแนะนำจากกรมศิลปากร	ยึดถือตามประเพณียุคพัฒนา
3. วัตถุประสงค์ของประเพณี	<ol style="list-style-type: none"> 1. ร่วมทำบุญปิดทองนมัสการพระพุทธรูปจำลองซึ่งเดิมประดิษฐานอยู่ที่ปราสาททองคำน้อย 2. แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งเดิมมีวัดตั้งอยู่ที่บริเวณด้านซ้ายมือของเชิงเขาสะพานนาคราช 3. พบปะสังสรรค์ในหมู่เครือญาติเป็นที่นัดพบแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์โดยเฉพาะในเรื่องการทอผ้าไหมพูดเดินทางชายหญิงจะนิยมนุ่งผ้าไหมที่ทอด้วยลวดลายงดงามและประณีตที่สุดด้วยฝีมือของตน 4. เพื่อให้ได้รับผลอานิสงส์แห่งความเพียรโดยการเดินขึ้นเขาพนมรุ้ง 5. เพื่อชมความงดงามของพนมรุ้ง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อชมความงดงามปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้ว 2. เพื่อชมความงดงามของขบวนแห่ การแสดงแสงสีเสียงและมหัศจรรย์ 15 ช่องประตู 3. ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 	<ol style="list-style-type: none"> 1 เพื่อชมความงดงามปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้ว 2. เพื่อชมความงดงามของขบวนแห่การแสดงแสงสีเสียงและมหัศจรรย์ 15 ช่องประตู 3. ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 4. จัดให้มีตลาดโบราณ มีสินค้าโอท็อปในท้องถิ่นจำหน่าย
4. กิจกรรมที่จัด	<ol style="list-style-type: none"> 1 ปิดทองไหว้พระและนมัสการรอยพระพุทธรูปจำลอง 2 ทรงน้ำพระภิกษุในเทศกาลสงกรานต์ 3 รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุญาติผู้ใหญ่ 4 จัดเทศน์มหาชาติ 	ในปี 2534 ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ นายพร อุดมพงษ์ อยู่จังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สืบทอดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งโดยจัดจำลองภาพเรื่องราวในอดีตขบวนเสด็จ	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดให้มีกิจกรรมงานแถลงข่าวการจัดงานขึ้นเขา 2. มีการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จำนวน 3 ที่

	<p>5 จัดงานสมโภชภาคกลางคืนมีมหรสพ เช่นเจียงเบริน กันตริ่มชกมวย เป็นต้น</p> <p>6 มีการละเล่นแข่งขันสะบ้าและการละเล่นอื่นๆที่นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์</p> <p>หมายเหตุมีการจัดงานสมโภชครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในปี 2494 โดยความร่วมมือของอำเภอนางรองอำเภอลำประโคนชัย</p>	<p>ของพระนางภูปตินทรลักษมีเทวี พรหมด้วยขบวนแห่สัตว์เทพณะทั้ง 10 ทิศและจัดหาพลอย และวิวหนุ่มอีกอย่างละ 100 ตัวเพื่อถวายแด่มหาฤๅษีนเรนทราทิตย์</p> <p>จัดให้มีการแสดงแสงสีเสียง บนปราสาทเขาพนมรุ้ง</p>	<p>และจัดให้มีการแสดงนาฏกรรมถวาย</p> <p>3. จัดให้มีขบวนแห่ขบวนเสด็จพระนางภูปตินทรลักษมีเทวีและสัตว์เทพณะทั้ง 10</p> <p>4. จัดให้มีการแสดงแสง สี เสียง ยามค่ำคืน</p> <p>5. ชมพระอาทิตย์ขึ้นผ่าน 15 ช่องประตู</p> <p>6. จัดให้มีตลาดนัดโบราณ</p> <p>7. จัดให้มีการทานอาหาร ภายใต้ชื่อกิจกรรมว่า โสบบายดินเนอร์</p>
5. ความเชื่อ	<p>1 ทุกคนที่มาบำเพ็ญบุญด้วยแรงศรัทธาจะต้องมีจิตใจจดจางสำรวมกายวาจาใจ</p> <p>2. ต้องประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงาม</p> <p>3. พุดจาสุภาพอ่อนโยนมีสัมมาคารวะ</p> <p>4. ไม่ก่อเหตุทะเลาะวิวาทหรือโชคชิงวิ่งราวหากไม่ปฏิบัติตามความเชื่อทั้ง 4 ประการนี้จะก่อให้เกิดเหตุอาเพศอย่างรุนแรงเช่นเกิดลมพายุจัดฝนตกและเกิดฟ้าผ่าทำให้ผู้ที่ประพฤติไม่ดีได้รับอันตรายอาจถึงแก่</p>	<p>เป็นจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเมื่อเดินทางมาทัศนศึกษาที่ปราสาทหินพนมรุ้งทุกคนจะสำรวมกิริยามารยาทใช้คำพูดที่สุภาพอ่อนโยนเพราะมีความเชื่อว่าโบราณสถานเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องแสดงความเคารพนับถือ</p>	<p>เป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจของแต่ละคน</p> <p>แบ่งออกเป็น</p> <p>1. ช่วงขบวนแห่ หากได้ยินเสียงแตรสังข์ดังครั้งแรก จะสามารถขอพรได้ 1 สิ่ง</p> <p>2. การจัดพิธีบวงสรวงเพื่อแจ้งกล่าวบอกสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นการขอขมา</p> <p>3. การรับแสงแรกปีในการชมพระอาทิตย์ทะเลผ่าน 15 ประตู</p>

6 สิ่ง มหัศจรรย์	สันนิษฐานว่าในอดีตชาวบ้านนิยม ขึ้นเขาพนมรุ้งในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เพื่อไปทำบุญ บูชารอย พระพุทธรูป	ในปัจจุบันพระอาทิตย์ได้ทำมุม เอียงไปข้างแล้วตามวงโคจรของ โลกพระอาทิตย์พระจันทร์ได้ทำ มุมเปลี่ยนไปตามระบบสุริยะ จักรวาลทำให้วันที่พระอาทิตย์ ขึ้นส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องคือวันที่ 5 เมษายนและ 8 กันยายนของทุกปี	1. ในปัจจุบันพระ อาทิตย์ได้ทำมุมเอียง ไปข้างแล้วตามวง โคจรของโลกพระ อาทิตย์พระจันทร์ได้ ทำเปลี่ยนไปตาม ระบบสุริยะจักรวาล ทำให้วันที่พระ อาทิตย์ขึ้นส่องแสง ผ่านประตูทั้ง 15 ช่องคือวันที่ 5 เมษายนและ 8 กันยายนของทุกปี 2. การชมขบวนพระ นางภูปตินทรลักษมี เทวี สุดยิ่งใหญ่ ตาม รูปแบบการ สร้างสรรค์จาก หลักฐานทาง ประวัติศาสตร์
7. งบประมาณ	ไม่ต้องใช้งบประมาณเพราะเป็น ประเพณีที่เกิดจากความศรัทธา และความสามัคคีของชุมชนใน ท้องถิ่น	ต้องใช้งบประมาณในการจัด ขบวนเสด็จของพระนางภูปติ นทรลักษมีเทวีและขบวนแห่ เทพาหนะทั้ง 10 ทิศเพื่อ ส่งเสริมและพัฒนาการ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	จัดให้เป็นงาน ระดับประเทศ ได้รับ เงินสนับสนุนจากการ ปกครองของทาง ราชการ
8. แสดง ความคิดเห็น	1. ในระยะเวลาอีกไม่นานนะ ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่งดตาม แบบดั้งเดิมจะค่อยๆ เลือนลางไปในที่สุด	การส่งเสริมและพัฒนาการ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่องขบวน เสด็จพระนางภูปตินทรลักษมี เทวีให้มีการเผยแพร่เอกสาร	ในปัจจุบันได้มีการ จ้างเหมาการจัดงาน ขึ้นเขาพนมรุ้ง จาก ฝ่ายเอกชนนำเสนอ รูปการจัดงาน และ

	<p>2. ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ของทุกปีควรส่งเสริมให้เป็นประเพณีของท้องถิ่นโดยสนับสนุนให้ผู้อนุรักษ์ประเพณีเป็นชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนซึ่งมีความศรัทธาและความสามัคคีเป็นพื้นฐานที่จะเป็นอีกแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม</p> <p>3. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ให้แก่คนในชุมชนผู้ที่อนุรักษ์และรักษาประเพณีอันดีงามมาโดยตลอด</p> <p>4. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องคำนึงถึงประเพณีดั้งเดิมซึ่งนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจะให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและจะทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดกิจกรรมส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิม</p> <p style="text-align: right;">ภูมิจิต เรื่องเดช. (2543 : 8-11)</p>	<p>ทางวิชาการที่ถูกต้องชัดเจน เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้เรียน นักศึกษาและประชาชนผู้สนใจ สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในความเจริญรุ่งเรืองของราชวงศ์มหิธรปุระ ณ ดินแดนปราสาทหินพนมรุ้งผู้เป็นประดุมหาบรรพบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของจังหวัดบุรีรัมย์ในอดีตรวมระยะเวลาถึงปัจจุบันเป็นเวลา 1110 ปี</p> <p>ควรพิจารณากิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยให้มีกิจกรรมต่างๆ อาทิเช่น</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 จัดแข่งขันเดินขึ้นเขาพนมรุ้ง 2 จัดประกวดผ้าไหมงานจังหวัดบุรีรัมย์ 3 เทศกาลอาหารพื้นเมือง 4 จัดประกวดวงมโหรีวงกันตรึมพื้นเมือง 5 เทศกาลขนมพื้นเมืองตามประเพณีต่างๆ 6 กิจกรรมอื่นๆที่เป็นแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม <p style="text-align: right;">ภูมิจิต เรื่องเดช. (2543 : 8-11)</p>	<p>งบที่จะใช้ จึงทำให้การจัดงานในยุคปัจจุบัน มีรูปแบบที่เปลี่ยนไปบ้างบางจุดแต่ยังคงรูปแบบตามที่ส่วนกลางได้จัดวางไว้ได้จัดให้มี ดารา สาวงาม และผู้ที่มีชื่อเสียง เข้าร่วมงานเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว</p> <p style="text-align: right;">ผู้วิจัย. 2564</p>
--	--	---	--

ตาราง 1 ตารางพัฒนาการของงานการเปลี่ยนแปลงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ภาพประกอบ 69 การเคลื่อนขบวนแห่งนางอัปสรในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง พ.ศ.2564
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

สรุป

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นเสมือนประเพณีประดิษฐ์ ถูกเรียกร้อย และประกอบ
สร้างสรรค์ออกมาในรูปแบบของขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ ผ่านการประดิษฐ์สร้างสรรค์นาฏกรรม จาก
หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้รับการร่วมมือของภาครัฐ โดยจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย และกรมศิลปากร ร่วมกันจัดงานขึ้นเขาพนมรุ้งนี้ขึ้น กาลเวลาค่อยๆ เผยเรื่องราวในอดีต
ทีละเล็ก ทีละน้อย ผ่านการพัฒนาารูปแบบของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งขึ้น สามารถแบ่งพัฒนาการ
รูปแบบของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2481 - 2533 (52 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงแรก ประเพณีดั้งเดิม

ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2534 - 2550 (16 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สอง ประเพณียุคพัฒนา

ช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ.2550 - ปัจจุบัน (13 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สอง ประเพณียุคปัจจุบัน

นาฏกรรมในขบวนแห่ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง เป็นนาฏกรรมที่รับการปฏิบัติสืบต่อ
กันมา อีกทั้งยังเป็นการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ เป็นสื่อถึงอัตลักษณ์ของความเป็นจังหวัดบุรีรัมย์ ผ่าน
การแสดง การแต่งกาย ดนตรี และวิถีชีวิต ของสังคมในอดีต จึงเกิดความสวยงามและควรแก่การ
อนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

ช่วงที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2481 - 2533 (52 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ช่วงแรก ประเพณีดั้งเดิม

การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งก่อนปี พ.ศ. 2481 ไม่มีกำหนดการวันแน่นอนแต่ประชาชนนิยมเดินทางตลอดฤดูแล้งระหว่างเดือน 3 ถึงเดือนห้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481- 2533 กำหนดระยะเวลา 3 วันคือระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำวันเพ็ญและวันแรม 1 ค่ำเดือน 5 ของทุกปีโดยกำหนดให้วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 เป็นวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง คือ พระโอราชาธรรมญาณ

ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2534 - 2550 (16 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ช่วงที่สอง ประเพณียุคพัฒนา

การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งพิจารณาตามความเหมาะสมโดยจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปี กำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องปัจจุบันคือวันที่ 5 เมษายนของทุกปีผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณียึดถือ ตามประเพณีดั้งเดิม การจัดงานของประเพณี เพื่อชมความงดงามปราสาทหินพนมรุ้ง ซึ่งได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้วส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกิจกรรมที่จัดในปี 2534

การแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ.2550 – ปัจจุบัน (13 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สอง

ประเพณียุคปัจจุบัน

ในช่วงที่สามของการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนั้นยังคงเป็นช่วงที่เวลาเดียวกันจากจากช่วงที่สอง คือ การกำหนดวันประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งพิจารณาตามความเหมาะสมโดยจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปี กำหนดเอาวันที่พระอาทิตย์ส่องแสงผ่านประตูทั้ง 15 ช่องปัจจุบันคือวันที่ 5 เมษายนของทุกปีผู้ริเริ่มกำหนดให้มีวันประเพณียึดถือตามประเพณีดั้งเดิม

สรุปเปรียบเทียบประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นเสมือนประเพณีประดิษฐ์ถูกเรียงร้อย และประกอบสร้างสรรค์ออกมาในรูปแบบของขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ ผ่านการประดิษฐ์สร้างสรรค์นาฏกรรม จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้รับการร่วมมือของภาครัฐ โดยจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมศิลปากร ร่วมกันจัดงานขึ้นเขาพนมรุ้งนี้ขึ้น กาลเวลาค่อยๆ เผยเรื่องราวในอดีตทีละเล็ก ทีละน้อย ผ่านการพัฒนารูปแบบของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งขึ้น สามารถแบ่งพัฒนาการรูปแบบของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งออกเป็น 3 ช่วง

ภาพประกอบ 70 ตารางการแบ่งช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ตอนที่ 2 อัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

ประเพณีหรือพิธีกรรมของชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นมีส่วนใหญ่จะเกิดจากความเชื่อค่านิยมและสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นและอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อคนในท้องถิ่น ประเภทนี้จัดการถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดความกำลังใจในการประกอบอาชีพและถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ประเพณีพิธีกรรมหรือความเชื่อของชาวบ้านชนบทอีสานสามารถอธิบายได้ว่าประเพณีพิธีกรรมแต่ละอย่างนั้นล้วนเป็นการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการเกิดการตายเป็น ประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวอีสานเมื่อความเจริญทางด้านวัตถุและความทันสมัยต่างๆ ชาวบ้านจึงมีการปรับตัวในด้านประเพณีและพิธีกรรมซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับบุญประเพณีและพิธีกรรม

ที่ปราสาทเขาพนมรุ้งถือได้ว่าเป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สักการบูชาของผู้คนที่มีโอกาสได้ขึ้นไปแห่งนั้น ถือได้ว่าเป็นที่อยู่อาศัยของพระศิวะเทพจึงก่อให้เกิดพิธีกรรมมากมาย ในสถานที่แห่งนี้และพื้นที่พิธีกรรมที่ปราสาทเขาพนมรุ้งซึ่งแยกออกเป็นประเด็น ดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ชุมชนอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง
2. พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง
3. พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ
4. พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเคารพบูชาบรรพบุรุษมีอยู่ในหมู่มนุษย์ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ก่อให้เกิดความสามัคคีเมื่อคนเราเคารพบรรพบุรุษร่วมกันทำให้มนุษย์อยู่รวมกันเป็นปึกแผ่นและก่อให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคมอย่างมากมาย จนถึงปัจจุบัน

2.1. พื้นที่ชุมชนอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง

ศาสนสถานแห่งนี้เป็นเครื่องหมายของศูนย์กลางแห่งจักรวาลคือเขาพระสุเมรุหากมองจากยอดเขาลงไปเบื้องล่างจะเห็นความหมายของสามโลกตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดูคือโลกสวรรค์ (พนมรุ้ง) โลกมนุษย์ (พื้นดิน) เบื้องล่างและโลกบาดาล ซึ่งได้แก่มหาสมุทรที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุคือบารายรวมทั้งเป็นศาสนสถานที่เป็นตัวแทนของคานติสุขความอุดมสมบูรณ์ความเข้มแข็งและความ เป็นปึกแผ่นของชุมชนซึ่งจะเห็นได้จากจำหลักศิวนาฏราชที่หน้าบันทิศตะวันออก ของปราสาทประธาน ที่มีท่าทางนาฏลีลาอ่อนช้อยงดงาม สามารถเห็นถึงรอยยิ้มขององค์มหาเทพที่อำนวยการแก่ มวลชนนอกจากนี้ยังได้พบปรากฏการณ์มหัศจรรย์ดวงอาทิตย์ขึ้นและตกตรง 15 ช่องประตูปิลละ 4 ครั้งในช่วงครึ่งปีแรกดวงอาทิตย์ตกตรง 15 ช่องประตูประมาณระหว่างวันที่ 5-7 มีนาคมดวงอาทิตย์ ขึ้นตรงกับ 15 ช่องประตูประมาณระหว่างวันที่ 2-4 เมษายนในช่วงครึ่งปีหลังดวงอาทิตย์ขึ้นตรง 15 ช่องประตูประมาณระหว่างวันที่ 9-10 กันยายนดวงอาทิตย์ตกตรง 15 ช่องประตูประมาณระหว่าง วันที่ 5-7 ตุลาคมมีผู้สันนิษฐานว่าช่วงดวงอาทิตย์ตกตรง 15 ช่องประตูในต้นเดือนมีนาคมถึงช่วงเวลา

ที่ดวงอาทิตย์ขึ้นตรง 15 ช่องประตูในต้นเดือนเมษายนมีระยะเวลาประมาณ 1 เดือนช่วงเวลานี้คงเป็นเดือนศักดิ์สิทธิ์ซึ่งผู้คนในสมัยนั้นขึ้นมาทำพิธีบวงสรวงองค์มหาเทพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนปราสาทพนมรุ้ง สำหรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนปราสาทพนมรุ้งที่ประชาชนเลื่อมใสศรัทธามีอยู่หลายประการ เช่น บัวแปดกลีบ ซึ่งจำรัสอยู่กลางสะพานนาคราชชั้นที่ 1 และสะพานนาคราชชั้นที่ 2 บริเวณหน้าโคปุระด้านตะวันออกมีลักษณะจำหลักลงในเนื้อหินล้อมรอบด้วยยันต์ขีตเป็นเส้นคู่คู่นานไปก็บราวสะพานหัวยันต์ขมวดเป็นรูปกลีบดอกบัวลักษณะเช่นนี้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายอย่างบ้างก็ว่ากลีบดอกบัวทั้ง 8 นี้อาจหมายถึงทิศทั้ง 8 ในจักรวาลและเทพประจำทิศทั้ง 8 ในศาสนาฮินดูหรืออาจเป็นยันต์สำหรับบวงสรวงและประกอบพิธีกรรมทั้งป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงเป็นศูนย์กลางของจักรวาลหรืออาจจะเป็นจุดกำหนดให้มาทำการบูชาเทพเจ้าตั้งจิตอธิษฐานขอความคุ้มครองจากเทพเจ้าหรือขอพรอันศักดิ์สิทธิ์จำหลักภาพโยคทักษิณมูรติ อยู่บนหน้าบันด้านนอกของโคปุระหลังกลางระเบียงคดทิศตะวันออกโดยสลัภาพตรงกลางเป็นรูปพระศิวะในภาคโยคทักษิณมูรติผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บและอาจหมายถึงท่านเรียนธนาธิปผู้สร้างปราสาทพนมรุ้งซึ่งบวชเป็นโยนิและมีความสามารถในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ประชาชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาเชื่อว่าผู้ที่มาบวงสรวงถ้าผ่านเข้าโคปุระนี้จะพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บคือลึงค์เป็นรูปเคารพประธานเป็นสัญลักษณ์ขององค์ศิวะมหาเทพตั้งอยู่ในห้องครรภคฤหะ ช่องประตูดวงอาทิตย์จะสอดแสงสีแดงทาบลึงค์เป็นสีแดงถาดสวยงามอย่างน่าอัศจรรย์ (ธิตพิงศ์ พิรุณ, 2553)

ภาพประกอบ 71 บริเวณหน้าปราสาทที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่ประชาชนในยุคหลังได้ให้ความเคารพศรัทธาให้แก่พระพุทธพรมรุงซึ่งสร้างขึ้นในรูปแบบพระรัตนตรัยในพุทธศาสนานิกายมหายานประกอบด้วยพระพุทธเจ้าพระโพธิสัตว์และพระนางปรัชญาปารมิตา ประดิษฐานอยู่ที่วัดพรมรุงศาลเจ้าพ่อปราสาททอง ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนในท้องถิ่นเคารพสักการะในช่วงเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพรมรุงระหว่างต้นเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนเมษายนของทุกปีจะถือเป็นวาระที่มีความมหัศจรรย์หลายประการ จังหวัดบุรีรัมย์จึงได้จัดให้มีเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพรมรุงขึ้นระหว่างเดือนมีนาคมถึงเมษายนเพื่อเผยแพร่ความสำคัญของปราสาทพรมรุงในมุมมองใหม่ที่ประชาชนโดยทั่วไปอาจไม่ทราบข้อมูลนี้และเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมหาเวทาลัยแห่งนี้โดยหวังว่าจะเป็นการเพิ่มศักยภาพของอุทยานประวัติศาสตร์พรมรุงให้มีพลังในด้านการท่องเที่ยวมากขึ้นให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวทราบความสำคัญของปราสาทพรมรุงในมุมมองใหม่และสามารถวางโครงการที่จะมาท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พรมรุงได้ตรงกับช่วงเวลาที่เหมาะสมซึ่งจะเป็นการสนองและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศไทยและโดยที่ทางจังหวัดได้ส่งเสริมศิลปะการแสดงตามวัฒนธรรมอีสานได้และการแสดงที่แสดงถึงความเป็นมาและรูปแบบพิธีกรรมของการบวงสรวงตามแบบ ขอมโบราณของนักเรียนนักศึกษาเยาวชนและประชาชนในท้องถิ่นมาแสดงให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ชม (จิตติพงษ์ พิรุณ, 2553)

ภาพประกอบ 72 การประกอบพิธีบวงสรวงหน้าปราสาท

ที่มา : ผู้วิจัย, 2564

จากการศึกษาพบว่าที่ปราสาทเขาพรมรุงเป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สักการะบูชาของผู้คนที่มีโอกาสได้ขึ้นไปทีที่แห่งนั้นและเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.1.1. ความมุ่งหมาย

ในการทำพิธีบวงสรวงที่จัดขึ้นด้วยความเชื่อว่าศาสนสถานพนมรุ้งสร้างขึ้นตามลัทธิไศวินิกายศาสนาฮินดูมีการบูชาพระศิวะโดยมีศิวลึงค์เป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้งมีสะพานนาคราชซึ่งเป็นจุดเชื่อมทางเดินขึ้นประสาทราวสะพานทำเป็นตัวพญานาค 5 เศียรหันหน้าออกเทพางานทั้ง 4 ทิศตรงกลางสะพานนาคราชมีลายดอกบัวแปดกลีบสลักในเนื้อหินล้อมด้วยเป็นรูปกลีบบัวมีความหมายซึ่งเทพประจำทิศทั้งแปดในศาสนาฮินดูหรือเป็นยันต์ที่ใช้สำหรับในการบวงสรวงประกอบพิธีเพื่อความสำเร็จข่มและปราบศัตรูรวมทั้งป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงทำให้เชื่อว่าตรงจุดนี้เป็นศูนย์กลางของจักรวาลเป็นจุดที่ผู้มาทำการบูชาเทพเจ้าจะต้องตั้งจิตอธิษฐานขอความคุ้มครองหรือขอพรอันศักดิ์สิทธิ์ (ณัฐธยา ปัญญาไชยวิชัย. 2563 : สัมภาษณ์)

2.1.2. เวลา

ในการประกอบพิธีกรรมความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมชาวบ้านจะกระทำการในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ของทุกปีโดยในวันที่ 3-5 เมษายน และ 8-10 กันยายน ของทุกปี ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดช่องประตูทั้ง 15 บาน ชาวบ้านจะเดินเท้าขึ้นมาเพื่อชมความอลังการที่ผสานระหว่างธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างของบรรพชน นอกจากนี้ในวันที่ 5-7 มีนาคม และ 5-7 ตุลาคม ของทุกปี ดวงอาทิตย์ก็ตก ส่องแสงลอดช่องประตูทั้ง 15 บาน เช่นกัน ความมหัศจรรย์ พระอาทิตย์ส่องตรง 15 ประตู ปราสาทพนมรุ้ง พลังศักดิ์สิทธิ์แสงแรกพระอาทิตย์ขึ้นสาดส่องตรง 15 ช่องประตู ณ ปราสาทพนมรุ้งอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ใน 1 ปี จะมีเพียงแค่ 4 ครั้ง และเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ตนเอง (แสงเพชร ลำไธสง. 2563 : สัมภาษณ์)

2.1.3. การประกอบพิธีบวงสรวง

เริ่มพิธีตามศาสนาฮินดูผู้นำในการประกอบพิธีโดยพราหมณ์หรือราชครูตามตำราฮินดูโดยเริ่มพิธีกรรมตั้งแต่เวลา 17:00 น โดยการบูชาสุริยเทพ เมื่อเสร็จสิ้นพิธีของพราหมณ์แล้ว พระสงฆ์และเกจิอาจารย์เริ่มพิธีสวดเสริมสิริมงคลสวดเจริญพุทธมนต์ทนต์และเจริญจิตภาวนาพุทธคุณให้แก่ผู้มาร่วมพิธีต่อไป (ณัฐธยา ปัญญาไชยวิชัย. 2563 : สัมภาษณ์)

พนม ปรนุ ทิวโต ชิวเว

ภาพประกอบ 73 ผู้ว่าราชการจังหวัดจตุรบุรุษเทียนในพิธี

ที่มา : แสงเพชร ลำไทร

2.1.4. การร่วมพิธีกรรมผู้ร่วมพิธี

ประกอบด้วยชาวบ้านชุมชนที่อยู่ล้อมรอบประสาทพนมรุ้งนักท่องเที่ยวและผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์และความมหัศจรรย์ของปราสาทพนมรุ้งผู้ที่เข้าร่วมพิธีต้องแต่งกายสุภาพหรือแต่งกายด้วยชุดสีขาวด้วยความเชื่อว่าจะเป็นการส่งเสริมบุญบารมีของบุคคลนั้น ในขณะร่วมพิธีกรรมที่สำคัญในครั้งนี้หากเป็นไปได้ควรถือมังสวิรัตตั้งแต่วันที่ 24:00 น ของวันก่อนมาร่วมพิธีจนกระทั่งเสร็จพิธีผู้ที่ร่วมพิธีกรรมจะได้รับเทียนทั่วไปและเทียนประจำวันเพื่อขึ้นไปอธิษฐานที่ลานบริเวณกลางสะพานนาคราชก่อนจากนั้นลงมาจุดเทียนและปักไว้บริเวณเสานางเรียงที่ได้จัดเตรียมไว้ให้เพื่อเป็นการบวงสรวงเทพเจ้าที่สิงสถิตในเขาพนมรุ้งและเพื่อเป็นการสืบทอดชะตาให้มีความสุขมีความเจริญรุ่งเรืองปราศจากภัยพิบัติแล้วเข้าไปนั่งในบริเวณที่จัดไว้ให้ภายใต้สายศิลป์นพเก้า (แสงเพชร ลำไทร. 2563 : สัมภาษณ์)

2.1.5. สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

จัดขึ้นที่บริเวณลานหน้าประสาทที่เรียกว่าลานนาคราช ถัดจากนั้นเป็นทางเดินทั้งสองข้างประดับด้วยเสามียอดคล้ายดอกบัวตูมเรียกว่าเสานางเรียง จำนวนข้างละ 35 ต้น ทอดตัวไปยังสะพานนาคราช ซึ่งฝั่งคาบาศกสูง ราวสะพานทำเป็นลำตัวพญานาค 5 เศียร สะพานนาคราชนี้ตามความเชื่อเป็นทางที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับเทพเจ้า สิ่งที่น่าสนใจคือ จุดกึ่งกลางสะพาน มีภาพจำหลักรูปบัวแปดกลีบ อาจหมายถึงเทพประจำทิศทั้งแปด ในศาสนาฮินดู หรือเป็นจุดที่ผู้มาทำการบูชา ตั้งจิตอธิษฐาน จากสะพานนาคราชชั้นที่ 1 มีบันไดจำนวน 52 ขั้นขึ้นไปยังลานบนยอดเขา

โดยสร้างอาณาเขตพิธีที่ยังด้วยสายศิลป์ด้านในเป็นที่นั่งประกอบพิธีของพราหมณ์และพระสงฆ์ด้านหน้าเป็นที่ตั้งของเครื่องเส้นต่างๆประกอบด้วยใบสีขนมหวานผลไม้ต้นกล้วยและต้นอ้อยผลไม้ที่ขาดไม่ได้คือกล้วยเพราะถือว่าเป็นผลไม้ที่เป็นสิริมงคลในการประกอบพิธีกรรม (ณัฐธยา ปัญญาไชยวิชัย. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 74 หน่วยงานส่วนราชการผู้เข้าประกอบพิธี

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

2.1.6. พิธีกรรมความเชื่อ

พิธีกรรมกับความเชื่อเป็นสิ่งที่คู่กันความเชื่ออาจไม่ใช่ความจริงแต่ความเชื่อเป็นที่มาของพิธีกรรมศาสนสถานเป็นที่รวมของความเชื่อการเห็นสิ่งก่อสร้างที่พนมรุ้งเพียงสิ่งเดียวสามารถบอกให้คนเชื่อในหลายสิ่งได้การประกอบพิธีกรรมจึงต้องมีการควบคุมวิถีชีวิตของคนที่มีความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ศาสนสถานและศาสนาด้วยเหตุผลว่าพิธีกรรมจะทำให้ผู้จัดพบแต่ความสุขความเจริญดังนั้นการจัดงานท่องเที่ยวเมืองเทวาลัยการจัดเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้งจึงได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการต่างๆองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต 1 ตลอดจนภาคเอกชนที่มี

หอการค้าจังหวัดบุรีรัมย์สภาอุตสาหกรรมจังหวัดบุรีรัมย์ชมรมการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์การไปท่องเที่ยวในเทศกาลเดือนศักดิ์สิทธิ์แห่งพนมรุ้งและงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งประจำปีในทุกปีนั้นปราสาทพนมรุ้งเป็นศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่เพื่อเป็นที่ประทับของพระศิวะซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายไม่ใช่ที่ประทับของกษัตริย์แต่เป็นสถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเปรียบเสมือนเป็นวัดในศาสนาพราหมณ์นั่นเองการเลือกสร้างปราสาทบนยอดเขาพนมรุ้งเชื่อว่าเป็นการจำลองจากคัมภีร์พราหมณ์ที่ว่าเทพเจ้าทั้งหมดจะประทับอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุเมืองคัศวะมหาเทพเป็นใหญ่เหนือเทพทั้งปวงดังนั้นการสร้างจึงพยายามหาภูมิทัศน์ที่สอดคล้อง

ตามความเชื่อดังกล่าวดังนั้นปราสาทพนมรุ้งใช้เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อเป็นเครื่องส่งเสริมค้ำจุนสถานภาพของชนชั้นปกครองอันได้แก่พราหมณ์คือนักบวชและกษัตริย์ได้แก่นักบวชตามสภาพสังคมในขณะนั้นกิจกรรมที่สำคัญได้แก่พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบและพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง (ธิติพงษ์ พิรุณ, 2553)

ภาพประกอบ 75 ลานบริเวณการประกอบพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

นอกจากพื้นที่ชุมชนอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้งแล้วนั้นในประเด็นต่อไปที่จะนำเสนอ ซึ่งเป็นพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นในทุกๆปีเพราะว่าพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งเพื่อเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการจัดงานตามประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติและขอขมาหากมีการกระทำใดที่เป็นการล่วงเกินหรือไม่สมควรโดยที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพื่อบูชาเทพเจ้าผู้ดูแลและสถานที่แห่งนั้นและเพื่อความผาสุกของชีวิต

พนมรุ้ง ปณฺ ทัต ชเว

2.2. พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง

อุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้งพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์ พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง เดิมก่อนนั้นได้มีการจัดบวงสรวงขึ้นที่บริเวณลานใต้ต้นโพธิ์ ทางขึ้นไปบนปราสาทพนมรุ้ง แต่การจัดงานนั้นก็ได้ไม่เป็นไปอย่างราบรื่น เพราะโดยปกติตามความเชื่อจะต้องจัดบริเวณด้านบนหน้าปราสาท ต่อมาจึงนิยมขึ้นไปจัดพิธีบวงสรวงด้านหน้าปราสาท โดยในการจัดงานและจัดเตรียมในส่วนองงานพิธีบวงสรวงนี้ จะเป็นในส่วนของผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมายหน้าที่งานให้กับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดดูแลดำเนินการจัดเตรียม ซึ่งร่วมกับอำเภอเฉลิมพระเกียรติในการจัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ และรวมถึงการจัดหาทีมคณะพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีและนักแสดงที่รำบวงสรวงอีกด้วย ในงานบวงสรวงนั้นจะประกอบไปด้วยหน่วยงานราชการ และประชาชนที่ศรัทธาศรัทธาขึ้นไปเข้าร่วมในพิธี (อุไร กรอบรัมย์ 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 76 การรำบวงสรวงบริเวณลานพิธีหน้าปราสาท

ที่มา : ฉัตร ท้าวจันทร์

จากการศึกษา พบว่าพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.2.1. เวลา,สถานที่

ชาวบ้านในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ และใกล้เคียง เชื่อกันว่าในชีวิตของตนต้องขึ้นเขาพนมรุ้ง เพื่อที่ไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้ง ซึ่งมีปราสาทหินเขาพนมรุ้งเป็นที่สถิตของเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ฉะนั้นผู้เฒ่าผู้แก่มักจะเรียกร้องให้บุตรหลานพาขึ้นเขาพนมรุ้ง เพื่อนมัสการ สิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างน้อย 1 ครั้ง ในชีวิตของตน ความเชื่อดังกล่าวนีริเริ่มมีมาแต่ครั้งใดไม่ปรากฏ แต่พบว่า ชาวบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อมา ผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคน

รุ่นหนึ่ง จนถือกันเป็นประเพณีว่าชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงต้องขึ้นเขาพนมรุ้ง นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันลึกลับอยู่ที่ปราสาทหินทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนร่ำรวยต้องหาโอกาสให้ได้

ฉะนั้นในอดีต ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ก่อนพุทธศักราช 2481 หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะเตรียมตัวพร้อมเสบียงอาหารที่เดินทางไกลไปยังเขาพนมรุ้งส่วนใหญ่ มักจะนัดแนะเพื่อนบ้านญาติพี่น้องไปพร้อม ๆ กันเป็นกองเกวียนขนาดใหญ่ หรือถ้าเป็นคหบดี ค่อนข้างมีฐานะ จะเดินทางโดยระยะทาง เป็นเกวียนขนาดเล็กที่มีการตกแต่งอย่างงดงาม เป็นการแสดงฐานะของผู้เป็นเจ้าของด้วย เดินทางรอนแรมกันไปหลายวันตามระยะทางไกลหรือไกลจากหมู่บ้านของเขา การขึ้นเขาพนมรุ้งในสมัยแรก ๆ นั้น เป็นลักษณะต่างคนต่างไป และไปพบกันที่เขาพนมรุ้ง บางกลุ่มเดินทางขึ้นเขา ขณะที่บางกลุ่มเดินทางลงเขาเพื่อกลับยังเคหะสถาน ตลอดฤดูแล้งระหว่างเดือน 3 ถึงเดือน 5 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ว่างจากงานไร่ นา แต่กระนั้นก็ตามชาวบ้านในละแวกจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียงได้เรียนรู้ว่า ในวันเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำนั้น เป็นวันที่พระอาทิตย์ขึ้นส่องแสงผ่านประตูทุกช่องทั้ง 15 ช่องตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตกของปราสาทพนมรุ้ง และในเย็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 พระจันทร์จะขึ้นตรงกับช่องประตูทุกช่อง เช่นเดียวกัน เวลาในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้ง

เวลา 05.45 น. ตั้งเครื่องบวงสรวง/ผู้ร่วมพิธีพร้อมกัน ณ บริเวณประกอบพิธี (ลานด้านหน้าปราสาทพนมรุ้ง)

เวลา 06:00 น. ประธานในพิธีเดินทางถึงบริเวณพิธี

เวลา 06.30 น. ผู้นำประกอบพิธีเริ่มดำเนินการพิธีบวงสรวง

สถานที่ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งจัดสถานที่บริเวณลานหน้าประตูแรกของปราสาทพนมรุ้ง (แสงเพชร ลำไทรธง. 2563 : สัมภาษณ์)

พูน ปณ ทิโต ชีเว

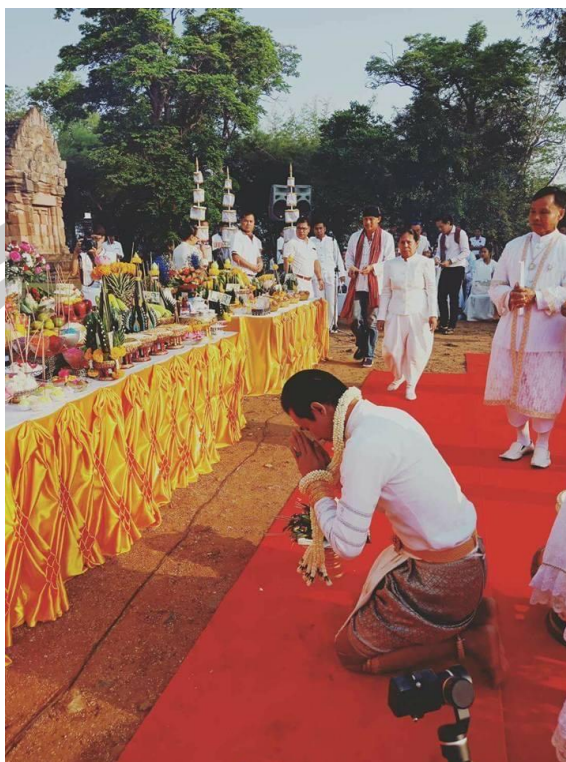

ภาพประกอบ 77 การจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีบริเวณลานหน้าปราสาท
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

2.2.2. ความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายของการประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งเพื่อเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการจัดงานตามประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติและขอขมาหากมีการกระทำใดที่เป็นการล่วงเกินหรือไม่สมควรโดยที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพื่อบูชาเทพเจ้าผู้ดูแลและสถานที่แห่งนั้นและเพื่อความผาสุกของชีวิตเป็นการขอพรหรือมีความเชื่อว่าเป็นวันเปิดโชคเปิดลาภ ตามความเชื่อการบวงสรวงของชาวฮินดูมีหลักสำคัญคือการขอพรเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จที่ถือว่าเป็นพิธีบวงสรวงที่สำคัญคือการทำบูชาทะเพระประจำทิศ ดังนั้นการได้ขึ้นมาเข้าพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งจึงเป็นโอกาสที่จะได้ทำการบวงสรวงเทพประจำทิศและเทพเจ้าอีกด้วย (รัชนก บุญเพชร. 2563 : สัมภาษณ์)

พนม ปรนุ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 78 การเคารพเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนการรำบวงสรวง

ที่มา : ศิรินันท์ สารทพลกรัง

2.2.3. ผู้จัดและผู้นำ

ในการประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งผู้จัดกิจกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้ง กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีได้แก่จังหวัดบุรีรัมย์โดยผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์เป็นประธานโดยมีส่วนราชการที่เกี่ยวข้องคือได้มอบหมายให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลกิจกรรมนี้ซึ่งหน่วยงานนี้ก็ได้รับผิดชอบเกี่ยวกับงานและการจัดหาคณะผู้นำทางพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือพราหมณ์ในการประกอบพิธี (ณัฐธยา ปัญญาไชยวิชัย. 2563 : สัมภาษณ์)

พนุน ปณฺ ทิโต ชเว

ภาพประกอบ 79 คุณนายผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมประกอบพิธีบวงสรวง
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

2.2.4. ผู้ร่วมพิธี

ผู้ร่วมพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งกลุ่มผู้ร่วมจะมีหน่วยงานราชการที่ได้รับการเชิญจากผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์และกลุ่มประชาชนทั่วไปที่มีจิตศรัทธาต่อเทพเจ้าและขึ้นมาเข้าพิธีบวงสรวง โดยในงานสามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปที่เข้าร่วมนำข้าวของ เข้าร่วมในพิธีได้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนและของที่นำมาเข้าร่วมพิธีนั้นจะต้องแจ้งกับเจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์หรือทีมพราหมณ์ที่ประกอบพิธี โดยห้ามเป็นของควา ซึ่งจะได้รับการตอบรับจากประชาชนในทุกๆปีเป็นอย่างดี เพราะมีความเชื่อว่าจะได้รับความผาสุกในชีวิต (รัชนก บุญเพชร. 2563 : สัมภาษณ์)

พหุ ปรณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 80 ประชาชนที่เข้าร่วมในพิธีบวงสรวง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

2.2.5. อุปกรณ์

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้ง อุปกรณ์และเครื่องบวงสรวงประกอบไปด้วยอุปกรณ์การจัดสถานที่บวงสรวงและเครื่องสักการะต่างๆ อันได้แก่ บายศรีต้น บายศรีปากชาม ถั่ว งา เครื่องบูชาต่างๆ ชันน้ำมันต์ หมากพลู ผลไม้ นานาชนิดที่ขาดไม่ได้ก็คือกล้วยและขนมหวาน ขนมโมทกะที่ใช้ในการไหว้เทพเจ้า เครื่องดื่มประกอบด้วย น้ำเปล่า น้ำหวาน เหล้าขาว ซึ่งทุกอย่างต้องจัดให้ครบ ซึ่งในส่วนนี้ที่มพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะเป็นคนจัดเตรียมในการดำเนินงานพิธีบวงสรวง (ณัฐญา ปัญญาไชยวิชัย. 2563 : สัมภาษณ์)

เครื่องประกอบพิธี ที่เกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง วัตถุสิ่งของที่คณะพราหมณ์เตรียมไว้เพื่อเป็นเครื่องบูชาพระศิวะ(ศิวะลึงค์) และบูชาเทวดาฟ้าดินเพื่อเป็นการบอกกล่าวในการพิธีประกอบด้วย พานบายศรี รูปเทียน ดอกไม้ ชัน5 ข้าวเปลือก ถั่ว งา ผลไม้ 9 อย่างของหวาน ส่วนวัตถุสิ่งของที่ชาวบ้านนำไปประกอบพิธี ประกอบด้วย พานบายศรี รูปเทียน ดอกไม้ ชัน5 ข้าวเปลือก ถั่ว งา ผลไม้ 9 อย่าง จากการสอบถามพบว่าชาว จังหวัดบุรีรัมย์และพื้นที่ใกล้เคียง มีความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนซึ่งจะได้ปฏิบัติปีละครั้ง (รัชนก บุญเพชร. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 81 อุปกรณ์และเครื่องที่ใช้ในการบวงสรวง
ที่มา : ฉันทรรุยา ปัญญาไชยวิชย์

ภาพประกอบ 82 เครื่องไหว้บวงสรวง
ที่มา : ฉันทรรุยา ปัญญาไชยวิชย์

ภาพประกอบ 83 เครื่องที่ใช้ในการบวงสรวง
ที่มา : ณีภูธยา ปัญญาไชยวิชัย

ภาพประกอบ 84 คณะพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีบวงสรวง
ที่มา : ณีภูธยา ปัญญาไชยวิชัย

2.2.6. ขั้นตอน

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งเริ่มด้วยการประกอบพิธีพราหมณ์ ตั้งแต่เวลา 06:00 น. โดยพราหมณ์ บอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งให้ทราบในการจัดงานตามประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติกันมาและขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อของศาสนาฮินดู โดยกล่าวถึงเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ที่ปราสาทพนมรุ้งและทำพิธีให้พรแก่ผู้ร่วมพิธี หลังจากทำพิธีพราหมณ์ประกอบพิธี ผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้เข้าร่วมพิธีก็จะทำการปักทางรูปที่เครื่องเซ่นไหว้ และโปรยข้าวตอก ต่อด้วยการรำบวงสรวงเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ขั้นตอนที่1 คติความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง คือ หมอพราหมณ์ เป็นผู้ประกอบพิธีโดยตรง “หมอพราหมณ์จะทำหน้าที่กล่าวบทสวดบูชาต่อองค์พระศิวะเจ้า เรียกพิธีนี้ว่า พิธีกรรมบวงสรวงแบ่งเป็น 3 พิธีกรรม มีการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทเขาพนมรุ้ง พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ และพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง ซึ่งคณะพราหมณ์จะมี 9 คน เนื่องจากพ่อพราหมณ์ จึงเชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมากกว่าผู้อื่น สามารถติดต่อกับเทพเจ้า ที่อันเชิญมาเป็นสักขีพยานในการทำพิธีประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง (รัชนก บุญเพชร. 2563 : สัมภาษณ์)

ขั้นตอนที่2 คติความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอน ขั้นตอนของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง มีขั้นตอนก่อนวันงาน และขั้นตอนในวันงาน ขั้นตอนก่อนวันงานที่สำคัญ คือ มีการเตรียมงานโดยการเตรียมวัตถุสิ่งของเครื่องประกอบพิธีพิธี ขั้นตอนเหล่านี้ไม่มีความเชื่อมาเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการเตรียมหมอพราหมณ์ เป็นขั้นตอนที่เชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมากกว่าผู้อื่น สามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ ที่อันเชิญมาเป็นสักขีพยานในการทำพิธีบวงสรวงประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ขั้นตอนในวันงานที่สำคัญ คือ ขั้นตอนการบวงสรวง หมอพราหมณ์จะกล่าวบทสวดเพื่ออัญเชิญเทพพระเจ้ามารับเครื่องสังเวย (อุไร กอรัมย์ 2563 : สัมภาษณ์)

ขั้นตอนที่3 การรำบวงสรวง ให้เพลงอะไร ผู้แสดงอย่างไร ขั้นตอนการรำบวงสรวง ของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง มีขั้นตอนก่อนวันงาน และขั้นตอนในวันงาน ขั้นตอนก่อนวันงานที่สำคัญ คือ มีการเตรียมนักแสดงในประกอบพิธีบวงสรวง ขั้นตอนเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อมาเกี่ยวข้องขั้นตอนการเตรียมนักแสดง เป็นขั้นตอนที่เชื่อว่าเป็นผู้มีความสามารถในการรำ ขั้นตอนในวันงานที่สำคัญ คือ ขั้นตอนการรำบวงสรวง นักแสดงจะแสดงเพื่ออัญเชิญเทพพระเจ้าและเป็นการบูชาเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ศิรินทร์งู้อ์ สารทพลกรัง. 2563. : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 85 การรำบวงสรวงเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ที่มา : ศิรินันท์ สารทพลกรัง

ภาพประกอบ 86 การรำบวงสรวงหน้าลานพิธีบวงสรวง

ที่มา : ณิชตา ท่วงจันทร์

ภาพประกอบ 87 เข้าสัมภาษณ์ข้อมูลเจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์
ที่มา : ผู้วิจัย. 2563

2.2.7. สรุปรูป คติความเชื่อในงานประเพณี มีคติความเชื่อเกี่ยวกับ ผู้ประกอบพิธี และคติความเชื่อเกี่ยวกับผู้ร่วมพิธี คติความเชื่อเกี่ยวกับผู้ประกอบพิธีกรรม คือ หมอพราหมณ์ทำหน้าที่กล่าวบทสวดบูชาเทพเจ้า แบ่งเป็น 3 พิธีกรรม มีการบวงสรวง ซึ่งหมอพราหมณ์จะมี 9 คน เครื่องประกอบพิธี ที่เกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง วัตถุสิ่งของที่คณะพราหมณ์เตรียมไว้เพื่อเป็นเครื่องบูชาพระศิวะ(ศิวะลึงค์) และบูชาเทวดาฟ้าดินเพื่อเป็นการบอกกล่าวในการพิธี ประกอบด้วย พานบายศรี รูปเทียน ดอกไม้ ชั้น5 ข้าวเปลือก ถั่ว งา ผลไม้9อย่าง ของหวาน ส่วนวัตถุสิ่งของที่ชาวบ้านนำไปประกอบพิธี ประกอบด้วย พานบายศรี รูปเทียน ดอกไม้ ชั้น5 คติความเชื่อเกี่ยวกับผู้ร่วมพิธี ผู้ร่วมพิธีในประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จะนำพานบายศรี รูปเทียน ดอกไม้ ชั้น5 ข้าวเปลือก ถั่ว งา ผลไม้9อย่าง ของหวาน คติความเชื่อเกี่ยวกับเวลาชาวบ้านในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ และใกล้เคียง เชื่อกันว่าในช่วงชีวิตของตนต้องขึ้นเขาพนมรุ้ง เพื่อที่ไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้ง ซึ่งมีปราสาทหินเขาพนมรุ้งเป็นที่สถิตของเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในวันเดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำนั้น เป็นวันที่พระอาทิตย์ขึ้นส่องแสงผ่านประตูทุกช่องทั้ง 15 ช่องตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตกของปราสาทพนมรุ้ง และในเย็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 พระจันทร์จะขึ้นตรงกับช่องประตูทุกช่อง

ประเด็นต่อไปที่จะนำเสนอคือพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ บริเวณดอกบัวแปดกลีบ ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาลเมื่อถึงวันศิวะราตรีใด ก็จะมีประกอบพิธีบวงสรวง โดยมีพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธโดยมีความเชื่อกันว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ดังนั้นเมื่อขึ้นมาปราสาทเขาพนมรุ้งจึงถือเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำการบวงสรวงต่อองค์ศิวะมหาเทพเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย

2.3. พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ

ดอกบัวแปดกลีบ ปรากฏอยู่ตรงกลางสะพานนาคราชชั้นที่ 1 โดยตรงสะพานก่อด้วยหินทราย ผังเป็นรูปกาบาท กว้าง 8.20 เมตร ยาว 20.00 น ยกพื้นสูงจากถนน 1.50 เมตร ด้านหน้าและด้านหลังลดชั้น มีบันไดเป็นอัศจรรย์รูปปีกกาเป็นทางขึ้น ส่วนด้านหลังเป็นชาญกว้างเชื่อมต่อกับบันไดขึ้นปราสาท เสาและขอบสะพานสลักลวดลายงดงามราวสะพานทำเป็นลำตัวของพญานาค 5 เศียร หันหน้าออกแผ่พังพานทั้ง 4 ทิศ เป็นศิลปกรรมแบบนครวัด ความสำคัญของสะพานนาคราชตรงกลางสะพานจะมีลายดอกบัวแปดกลีบสลักในเนื้อหินล้อมรอบด้วยยันต์ห้ายันต์ขมวดเป็นรูปกลีบบัว (อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. วิกิพีเดีย : 2563)

มีความหมายถึงเทพประจำทิศทั้ง 8 ในศาสนาฮินดูหรือสำหรับบวงสรวงและประกอบพิธีเพื่อความสำเร็จและปราบศัตรูรวมทั้งป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงเชื่อกันว่าจุดตรงนี้เป็นศูนย์กลางของจักรวาลเป็นจุดที่ผู้มาทำการบูชาเทพเจ้าจะต้องตั้งจิตอธิษฐานขอความคุ้มครองจากเทพเจ้าหรือขอพรอันศักดิ์สิทธิ์เป็นต้น นอกจากนั้นในระเบียงคดตรงหน้าปราสาทประธานยังมีความหมายเหมือนสะพานเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับลูกของเทพเจ้าจึงเป็นสิ่งบันดาลใจให้สร้างนาคเป็นสะพานอันเปรียบเสมือนเป็นทางเดินของเทพเจ้าที่จำลองมาไว้ในโลกดังนั้นผู้มาร่วมพิธีจึงควรได้มาอธิษฐานจิตเพื่อความเป็นสิริมงคลในเบื้องต้นในบริเวณนี้ที่ดอกบัวแปดกลีบแห่งนี้ มีความเชื่อว่าเป็นศูนย์รวมจักรวาลและปราสาทพนมรุ้งซึ่งเป็นเทวาลัยประหนึ่งวิมานเพงพระศิวะเทพ (ธิติงค์ พิรุณ, 2553)

ภาพประกอบ 88 บริเวณสะพานชั้นที่ 1

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

จากการศึกษา พบว่าพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ มืองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

2.3.1. เวลา,สถานที่

เวลาในการประกอบพิธีกรรมพิธีบวงสรวงดอกบัวแปดกลีบในประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งใช้เวลาบวงสรวงในช่วงขบวนแห่โครงการขึ้นเขาประเพณีซึ่งก่อนที่จะมีขบวนแห่ขึ้นไปด้านบน จะมีการบวงสรวงบัวแปดกลีบก่อน

สถานที่ประกอบพิธีบวงสรวงดอกบัวแปดกลีบจัดบริเวณสะพานนาคราชชั้นที่ 1 ซึ่งเป็นจุดเชื่อมทางเดินขึ้นปราสาทซึ่งจะต้องตกแต่งสถานที่เพื่อเตรียมในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ภาพประกอบ 89 การรำบวงสรวงบริเวณบัวแปดกลีบ

ที่มา : รสวรรณีย์ สมานสารกิจ

2.3.2. ความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายของการประกอบพิธีบวงสรวงดอกบัวแปดกลีบจากคติความเชื่อของชาวอินเดียซึ่งจะพบรูปศิวนาฏราชตามเทวสถานของลัทธิไศวนิกายในประเทศอินเดียตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ผู้นับถือศาสนาฮินดูเชื่อว่าจังหวะของการรำรำของพระศิวะจะบันดาลให้เกิดผลดีผลร้ายแก่โลกได้จึงจำเป็นต้องอ่อนน้อมให้พระองค์ที่อ่อนรำในจังหวะที่พอดีสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในปราสาทประธานเขาพนมรุ้งอีกแห่งหนึ่งคือบริเวณดอกบัวแปดกลีบซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาลเมื่อถึงวันศิวะราตรีใด ก็จะประกอบพิธีบวงสรวงโดยมีพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธโดยมีความเชื่อกันว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ดังนั้นเมื่อขึ้นมาปราสาทเขาพนมรุ้งจึงถือเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำการบวงสรวงต่อองค์ศิวะมหาเทพเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย (สิริลักษณ์ อภัยโส. 2563 : .สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 90 ประชาชนเข้าสักการะบัวแปดกลีบบริเวณสะพานชั้นที่ 1

ที่มา : ผู้วิจัย. 2562,2564

2.3.3. ผู้จัดและผู้นำ

ในการประกอบพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบผู้จัดกิจกรรมบวงสรวงบัวแปดกลีบที่ปราสาทพนมรุ้ง กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีได้แก่จังหวัดบุรีรัมย์ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์เป็นประธานโดยมีส่วนราชการที่เกี่ยวข้องคือได้มอบหมายให้ที่ทำการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์และอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลจัดเตรียมสถานที่บริเวณงานและขั้นตอนในงาน (สิริลักษณ์ อภัยโส. 2563 : .สัมภาษณ์)

2.3.4. ผู้ร่วมพิธี

ผู้ร่วมพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบที่บริเวณสะพานชั้นที่ 1 โดยมีกลุ่มผู้ร่วมประกอบพิธีที่ปราสาทเขาพนมรุ้งได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในการทำพิธีเดินนำในส่วนของขบวนแห่ตามด้วยเหล่านางรำที่รำบวงสรวงบริเวณบัวแปดกลีบและต่อด้วยขบวนแห่ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง เปิดงานและประชาชนที่เข้าร่วมในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง (สิริลักษณ์ อภัยโส. 2563 : .สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 91 ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะเข้าสักการะและต่อด้วยขบวนแห่
ที่มา : สิริลักษณ์ อภัยโส

2.3.5. อุปกรณ์

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบประกอบด้วยอุปกรณ์จัด
สถานที่บวงสรวงและเครื่องสักการะต่าง ๆ เช่น พานดอกบัวดอกดาวเรืองและเครื่องบูชาสักการะต่าง
ๆ (สิริลักษณ์ อภัยโส. 2563 : .สัมภาษณ์)Top of Form

2.3.6. ขั้นตอน

ขั้นตอนในการประกอบพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะ
เดินนำมาพร้อมกับขบวนแห่และเมื่อถึงจุดบริเวณลานพิธีก็ทำการกล่าวคำบูชาสักการะและ
วางพานดอกบัว จากนั้นก็จะมีการแสดงรำบวงสรวงบัวแปดกลีบในชื่อชุดการแสดงได้ร่วมพนมรุ้ง
นักแสดงจากโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม ควบคุมดูแลการแสดงโดยนางรสรรรณีย์ สมานสารกิจ
หลังจากจบการแสดงขบวนแห่ขึ้นเขาพนมรุ้งก็จะค่อย ๆ เคลื่อนขึ้นไปตามบรรไดของประสาทพนมรุ้ง
(สิริลักษณ์ อภัยโส. 2563 : .สัมภาษณ์)

พหุ อนุ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 92 การแสดงใ้ร้มนพมรุ้งน้กแสดงจากโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

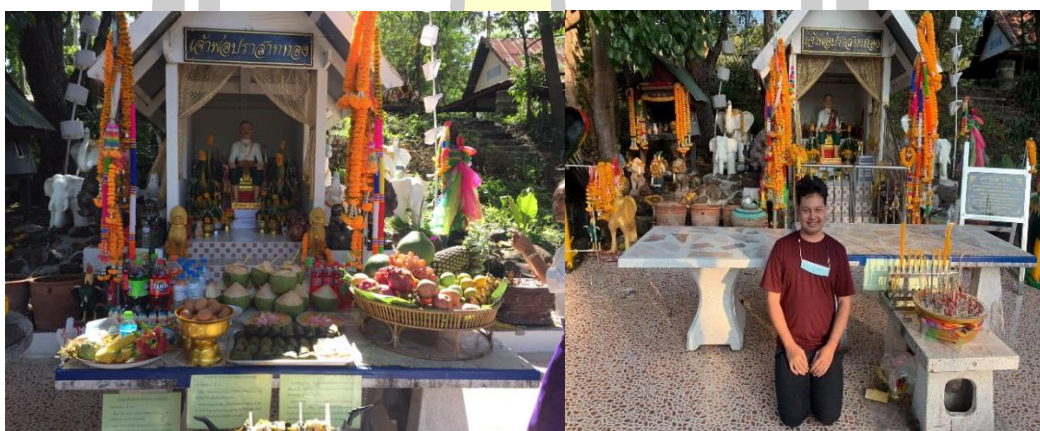
2.3.7. สรูป พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ คติความเชื่อในพิธีบวงสรวงเชื่อว่าบริเวณ ดอกบัวแปดกลีบซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาลเมื่อถึงวันศิวะราตรีใด ก็จะประกอบพิธีบวงสรวง โดยมีพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธโดยมีความเชื่อกันว่าเป็นพิธีกรรมที่ ศักดิ์สิทธิ์ดังนั้นเมื่อขึ้นมาปราสาทเขาพนมรุ้งจึงถือเป็นโอกาสที่จะได้ทำการบวงสรวงต่อองค์ศิวะ มหาเทพเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย ดอกบัวแปดกลีบ ปรากฏอยู่ตรงกลางสะพานนาคราชชั้นที่ 1 นอกจากนั้นในระเบียงคดตรงหน้าปรางค์ประธานยังมีความหมายเหมือนสะพานเชื่อมระหว่างโลก มนุษย์กับลูกของเทพเจ้าจึงเป็นสิ่งบันดาลใจให้สร้างนาคเป็นสะพานอันเปรียบเสมือนเป็นทางเดินของ เทพเจ้าที่จำลองมาไว้ในโลกดังนั้นผู้มาร่วมพิธีจึงควรได้มาอธิษฐานจิตเพื่อความเป็นสิริมงคล

และต่อมาเป็นประเด็นสุดท้ายคือพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททองการประกอบ พิธีกรรมบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองเพื่อเป็นการขอพรและขออนุญาตบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธิณ ศาลเจ้าพ่อปราสาททองให้การช่วยเหลือและดลบันดาลให้การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ปราศจากอุปสรรคขัดขวางใด ๆ และให้การดำเนินงานได้ลุล่วงบรรลุผลสำเร็จทุกประการ

พินัน ปณ ทัโต ชิง

2.4. พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง

ศาลเจ้าพ่อปราสาททองตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นเขาพนมรุ้งของ ต.ตาเป๊ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ซึ่งประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบเขาพนมรุ้งจะให้ความเคารพนับถือกราบไหว้ขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว พิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและปฏิบัติติดต่อกันมาทุก ๆ ปี จากรุ่นสู่รุ่นดำเนินมาจนถึงทุกวันนี้ มีเรื่องราวเล่าขานสืบทอดกันมายาวนานเกี่ยวกับเจ้าพ่อปราสาททองแห่งเขาพนมรุ้งสมัยก่อนท่านเจ้าพ่อยังไม่มีศาลตั้งที่เห็นอยู่ปัจจุบันนี้แต่ท่านได้พำนักอยู่บนเขาพนมรุ้งซึ่งสมัยก่อนการเดินทางเพื่อขึ้นไปยังปราสาทพนมรุ้งมีความยากลำบากมากเนื่องจากเป็นเขาสูงมีป่ารกทึบเมื่อชาวบ้านจะทำการบวงสรวงหรือกราบไหว้ทำให้เกิดความไม่สะดวกชาวบ้านจึงได้ทำการกราบไหว้และบวงสรวงท่านบริเวณเชิงเขาทางขึ้นปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อปราสาททองในปัจจุบันนี้ และปี 2563 ได้มีการสร้างรูปปั้นจำลองเจ้าพ่อปราสาททองขึ้นและมีการแห่ บวงสรวง นำรูปปั้นเจ้าพ่อปราสาททองเข้าประดิษฐาน ณ ศาลของเจ้าของพ่อปราสาททอง ด้วยความเลื่อมใสและความศรัทธา (สุทธินันท์ พรหมชัย. 2563. : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 93 บริเวณที่ตั้งศาลเจ้าพ่อปราสาททอง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2563

พูน ปรณ ทิโต ชีเว

2.4.2. ความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายของการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองเพื่อเป็นการขอพรและขออนุญาตบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ ศาลเจ้าพ่อปราสาททองให้การช่วยเหลือและดลบันดาลให้การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งปราศจากอุปสรรคขัดขวางใดๆและให้การดำเนินงานได้ลุล่วงบรรลุผลสำเร็จทุกประการตลอดจนเพื่อให้เดินทางขึ้นไปท่องเที่ยวและประกอบพิธีกรรมต่างๆยังปราสาทพนมรุ้งของนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปได้มีความปลอดภัยและเป็นสิริมงคลแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทุกคน (วิวัฒน์ เสาวกุล. 2563. : สัมภาษณ์)

2.4.3. ผู้จัดและผู้นำ

ผู้จัดและผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองโดยจังหวัดบุรีรัมย์จะดำเนินการประกอบพิธีบวงสรวงขึ้นในวันแรกของการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานโดยมีอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นหน่วยงานหลักในการจัดบวงสรวงและส่วนราชการหน่วยงานทุกภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องรวมถึงประชาชนผู้ที่มีจิตศรัทธาเข้าร่วมพิธี (สุทธินันท์ พรหมชัย. 2563. : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 95 การประกอบพิธีสงฆ์ ณ บริเวณพิธีบวงสรวง
ที่มา : สุทธินันท์ พรหมชัย

ภาพประกอบ 96 คณะผู้นำชุมชนปักทางรูปเครื่องเส้นไหว้

ที่มา : สุทธินันท์ พรหมชัย

2.4.4. ผู้ร่วมพิธี

ผู้ร่วมพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองประกอบด้วยผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาส่วนหน่วยงานราชการและประชาชนที่ชาวบ้านในเขตใกล้เคียงที่มีพลังศรัทธาต่อเจ้าพ่อปราสาททองซึ่งจะเดินทางมาเข้าร่วมเป็นจำนวนมากเพราะเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และนับถือเจ้าพ่อปราสาททอง จึงทำให้เวลาที่มีการจัดงานบวงสรวงนอกจากหน่วยงาน ชุมชนแล้ว ก็จะมีชาวบ้านมาร่วมกันเป็นจำนวนมาก (วิวัฒน์ เสาวกุล 2563. : สัมภาษณ์)

2.4.5. อุปกรณ

อุปกรณในการประกอบพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองอุปกรณและเครื่องบวงสรวงประกอบด้วย หัวหมู 9 หัว น้ำหวาน 9 ขวด เหล้าขาว 9 ขวด บายศรีชั้นเดียว 9 ตัว กล้วยดอกไม้สีเหลือง ผลไม้ต่างๆ ซึ่งตามฤดูกาล และกล้วยน้ำว้า ต่อมามีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพปัจจุบันและความสะดวก โดยอาจใช้กล้วยชนิดอื่นแทน ผลไม้อื่นๆ ที่ทำได้ซึ่งใช้อย่างละ 9 ลูก เพื่อให้การประกอบกิจการต่างๆ ของผู้เข้าร่วมพิธี มีความก้าวหน้ามั่งมีศรีสุข (สุทธินันท์ พรหมชัย. 2563. : สัมภาษณ์)

2.4.6. ขั้นตอน

ขั้นตอนในการประกอบพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองโดยมีลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกล่าวคือมีการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมทางศาสนาพุทธและพิธีพราหมณ์ซึ่งแยกกันไม่ออกกล่าวคือการเตรียมสถานที่การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมีขั้นตอนตามพิธีสงฆ์มีการทำบุญเลี้ยงพระอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่เจ้ากรรมนายเวรและผู้ล่วงลับไปแล้วและมีการเกริ่นนำบอกเจ้าที่ด้วยการเซ่นด้วยน้ำเปล่า น้ำหวานและเหล้าขาว หลังจากที่มีการทำพิธีบวงสรวงตามประเพณีท้องถิ่นก็จะมีพิธีรำถวายเพื่อเป็นสิริมงคล (ธัญธร เบญจศาสตร์. 2563. : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 97 เครื่องเซ่นไหว้สักการะศาลเจ้าพ่อปราสาททอง
ที่มา : สุทธินันท์ พรหมชัย

พูน ปณ ทัโต ชเว

ภาพประกอบ 98 ลานบริเวณศาลเจ้าพ่อปราสาททอง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2563

ภาพประกอบ 99 การรำวงสรวง ณ ศาลเจ้าพ่อปราสาททอง

ที่มา : สุทธินันท์ พรหมชัย

ภาพประกอบ 100 ประชานจตุรูปเทียน ณ บริเวณประกอบพิธี

ที่มา : สุทธินันท์ พรหมชัย

2.4.7. สรุปลักษณะคติความเชื่อพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง มีคติความเชื่อในเรื่องราวเล่าขานสืบทอดกันมายาวนานเกี่ยวกับเจ้าพ่อปราสาททองแห่งเขาพนมรุ้งสมัยก่อนท่านเจ้าพ่อยังไม่มีศาลดังที่เห็นอยู่ปัจจุบันนี้แต่ท่านได้พำนักอยู่บนเขาพนมรุ้งซึ่งสมัยก่อนการเดินทางเพื่อขึ้นไปยังปราสาทพนมรุ้งมีความยากลำบากมากเนื่องจากเป็นเขาสูงมีป่ารกทึบเมื่อชาวบ้านจะทำการบวงสรวงหรือกราบไหว้ทำให้เกิดความไม่สะดวกชาวบ้านจึงได้ทำการกราบไหว้และบวงสรวงท่านบริเวณเชิงเขาทางขึ้นปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อปราสาททอง คติความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ประกอบพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองจัดที่บริเวณศาลเจ้าพ่อปราสาททอง โดยมีการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ และที่ประกอบพิธีเช่นไหว้ บอกล่าวเจ้าพ่อปราสาททอง คติความเชื่อเกี่ยวกับเวลา เวลาในการประกอบพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองมีการจัดขึ้นโดยกำหนดให้มีขึ้นในช่วงเทศกาลขึ้นเขาพนมรุ้ง ความมุ่งหมายของการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองเพื่อเป็นการขอพรและขออนุญาตบอกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ ศาลเจ้าพ่อปราสาททองให้การช่วยเหลือและลดบันดาลให้การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งปราศจากอุปสรรคขัดขวาง อุปกรณ์ในการประกอบพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองอุปกรณ์และเครื่องบวงสรวงประกอบด้วย หัวหมู 9 หัว น้ำหวาน 9 ขวด เหล้าขาว 9 ขวด บายศรีชั้นเดียว 9 ตัว มาลัยดอกไม้สีเหลือง ผลไม้ต่างๆ ซึ่งตามฤดูกาล ที่ขาดไม่ได้เลยนั้นต้องเป็นกล้วยน้ำว้า ขั้นตอนในการประกอบพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองโดยมีลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีคือมีการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมทางศาสนาพุทธและพิธีพราหมณ์ การเตรียมสถานที่การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมีขั้นตอนตามพิธีสงฆ์มีการทำบุญเลี้ยงพระอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่เจ้ากรรมนายเวรและผู้ล่วงลับไปแล้วและมีการกริ่งนำบอกเจ้าที่ด้วยการเซ่นด้วยน้ำเปล่า น้ำหวานและเหล้าขาว หลังจากที่มีการทำพิธีบวงสรวงตามประเพณีท้องถิ่นก็จะมีพิธีรำถวายเพื่อเป็นสิริมงคล

อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรม	บายศรีต้น บายศรีปากชาม ถั่ว งา เครื่องบูชาต่างๆ ขัน น้ำมนต์ หมากพลู ผลไม้ นานาชนิด ที่ขาดไม่ได้ก็คือ กล้วยและขนมหวาน ขนม โมทกะที่ใช้ในการไหว้เทพเจ้า เครื่องดื่มประกอบด้วย น้ำเปล่า น้ำหวาน เหล้าขาว	อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ ประกอบด้วยอุปกรณ์จัดสถานที่บวงสรวงและเครื่องสักการะต่างๆ เช่น พาน ดอกบัวดอกดาวเรืองและ เครื่องบูชาสักการะต่างๆ	เครื่องบวงสรวง ประกอบด้วย หัวหมู 9 หัว น้ำหวาน 9 ขวด เหล้าขาว 9 ขวด บายศรีชั้นเดียว 9 ตัว มาลัยดอกไม้สีเหลือง ผลไม้ต่างๆ ซึ่งตาม ฤดูกาล
ผู้จัดและผู้นำ	กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีได้แก่จังหวัดบุรีรัมย์โดยผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์เป็นประธานโดยมีส่วนราชการที่เกี่ยวข้องคือได้มอบหมายให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลกิจกรรมนี้ซึ่งจัดหา คณะผู้นำทางพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือพรหมณ์ในการประกอบพิธี	กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีได้แก่จังหวัดบุรีรัมย์ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประธานโดยมีส่วนราชการที่เกี่ยวข้องคือได้มอบหมายให้ที่ทำการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์และอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นหน่วยงานหลักในการดูแล จัดเตรียมสถานที่บริเวณงาน และขั้นตอนในงาน	พิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองโดยจังหวัดบุรีรัมย์จะดำเนินการประกอบพิธีบวงสรวงขึ้นในวันแรกของงานขึ้นเขาโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานและมีอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นหน่วยงานหลักในการจัดบวงสรวงและส่วนราชการหน่วยงานทุกภาคส่วน ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประชาชนผู้ที่มีจิตศรัทธาเข้าร่วมพิธี
การแสดงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม	การแสดงตระนฏราช การแสดงระบำอัปสรา	การแสดงชุดได้ร่มวนมรุ้ง	การแสดงระบำอัปสรา

ภาพประกอบ 101 แผนภูมิเปรียบเทียบพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ตอนที่ 3 การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ให้ข้อสันนิษฐานโดยสรุปว่าจังหวัดบุรีรัมย์เคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ มาตั้งแต่สมัยทวารวดีเชื่อมต่อกันถึงสมัยลพบุรี จากนั้นก็เริ่มเสื่อมอำนาจลง และแตกแยกอาจจะด้วยเหตุภัยธรรมชาติหรือสงครามประชาชนกระจายออกไปตั้งชุมชนเล็กตามป่า หรือชายแดนเรียกว่า “เขมรป่าดง” สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2319 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขณะดำรงพระยศเจ้าพระยาจักรีเสด็จมาทรงจัดระเบียบการปกครองเมืองรวบรวมผู้คน เมืองตลุง เมืองนางรอง เมืองพุทไธสงและเมืองรัตนบุรีก่อตั้งเป็นเมืองใหม่ชัยภูมิป่าทุ่งต้นแปะเรียกว่า “เมืองแปะ” คือเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์หมายถึงเมืองแห่งความรื่นรมย์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีทรัพยากร การท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งโบราณสถาน ศิลปะแบบขอมโบราณที่มีอยู่มากมายกระจายอยู่ในพื้นที่ทั้งจังหวัด ขณะเดียวกันบุรีรัมย์ก็มีบทบาทสำคัญในด้านอุตสาหกรรมอีกสถานะหนึ่งเพราะเป็นแหล่งผลิตหินก่อสร้างแหล่งใหญ่ที่มีคุณภาพดีที่สุดของประเทศ โดยเฉพาะในย่านอำเภอเมืองบุรีรัมย์ อำเภอนางรองและอำเภอเฉลิมพระเกียรติ สามารถส่งหินจำหน่ายให้แก่จังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคอีสานตอนล่าง และภาคอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นที่ยุ้จักในฐานะเมืองเกษตรกรรม หัตถกรรมและเป็นแหล่งทอผ้าไหมที่สวยงามและมีชื่อเสียง นอกจากนี้ด้วยสภาพพื้นที่ตั้ง มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน จึงทำให้มีความหลากหลายของเชื้อชาติ ซึ่งก่อให้เกิดความหลากหลายของประเพณีวัฒนธรรมจนทำให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม เลิศล้ำเมืองกีฬา”

บุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคอีสานซึ่งมีประเพณีวัฒนธรรมที่งดงาม เช่น ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ประเพณีแห่เทียน ประเพณีวิ่งวัว ประเพณีนมัสการพระเจ้าใหญ่และทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุอาหารที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของพืชผลทางการเกษตร นอกจากนั้นจังหวัดบุรีรัมย์ยังมีภูเขาไฟในจังหวัดบุรีรัมย์มีด้วยกัน 6 ลูก คือ เขาพนมรุ้ง เขาโปรด เขาอังคาร เขาหลุบ เขาคอกและเขากระโดง ภูเขาไฟเหล่านี้มีอายุแตกต่างกัน กลุ่มที่อยู่ใกล้ชายแดนหรือขอบอีสานจะมีอายุเก่าแก่กว่าที่อยู่ลึกเข้ามาในพื้นที่จังหวัด ส่วนด้านโบราณคดีพบว่าดินแดนอันเป็นที่ตั้งของจังหวัดบุรีรัมย์มีเมืองและชุมชนโบราณอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งปรากฏร่องรอยคูน้ำคันดินและโบราณวัตถุสถานอยู่ทั่วไป” (พัชรินทร์ ศิริอำพันธุ์กุล, 2539)

ในจังหวัดบุรีรัมย์แต่ละกลุ่มมีภาษาเป็นของตนเองคือไทยโคราช ซึ่งประชาชนที่ใช้สำเนียงใกล้เคียงทางโคราคคือ กลุ่มแกวอำเภอนางรอง หนองกี่ ส่วนกลุ่มที่ใช้ภาษาลาวมากที่สุดคือ แกบอำเภอกุสุมาลย์ นาโพธิ์ กลุ่มที่ใช้ภาษาเขมรคือ กลุ่มแกบอำเภอ ประโคนชัย บ้านกรวด และละหานทรายและกลุ่มสุดท้ายที่ใช้ภาษาส่วย คือ กลุ่มที่อยู่ในแกบ อำเภอสตึก จะเห็นได้ว่าทั้ง 4 กลุ่มนั้นอยู่คนละแถบทีเดียว

แหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์เป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอารยธรรมขอมโบราณ เช่น ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ เขาช้างคาร เขาปลายบัด บุรีรัมย์เป็นเมืองภูเขาไฟ มีภูเขาไฟที่ดับแล้วจำนวน 6 แห่ง มีปล่องภูเขาไฟที่ชัดเจนโดยเฉพาะที่เขาระโดง ในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ซึ่งจังหวัดกำลังพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้แก่ พื้นที่ชุ่มน้ำบุรีรัมย์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ วนอุทยานเขาระโดง แหล่งศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตได้แก่ ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในต้นเดือนเมษายนของทุกปี กลุ่มเตาเผาเครื่องเคลือบพันปี ศูนย์หัตถกรรมอำเภอนาโพธิ์และศูนย์วัฒนธรรมอีสานใต้ นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นได้แก่ สนามฟุตบอลช้างอารีนา สนามแข่งรถมอเตอร์สปอร์ตระดับมาตรฐานโลก “Chang International Circuit” และจุดผ่อนปรนการค้า ช่องสายตะกู พื้นที่ติดกับประเทศกัมพูชา

พื้นที่อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดบุรีรัมย์จะปรากฏซากภูเขาไฟที่ดับสนิทไปแล้ว ซึ่งปัจจุบันปกคลุมไปด้วยต้นไม้เขียวชอุ่มตลอดปี บนภูเขาไฟก็เป็นที่ตั้งของศาสนสถาน ภูเขาไฟในจังหวัดบุรีรัมย์มี 6 ลูก การตั้งจังหวัดไม่ค่อยชัดเจนและมีความแตกต่างจากเมืองโบราณทั่ว ๆ ไปของประเทศไทย ทั้งนี้เพราะเมืองบุรีรัมย์มิได้เป็นหัวเมืองใหญ่ศูนย์กลางของเมืองอื่นๆ เช่น อุบลราชธานี หรือเมืองนครราชสีมา แต่เป็นการรวมตัวเมืองเล็กๆ ที่มีฐานะเท่าเทียมกันหลาย ๆ เมือง ได้แก่ นางรอง พุทไธสง ประโคนชัยและรัตนบุรี ปัจจุบันเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่ทำเลที่ตั้งสามารถติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานและภาคตะวันออกเฉียงใต้สะดวกและยังมีโครงการปรับปรุงและสร้างทางเชื่อมกับจังหวัดใกล้เคียง เพื่อย่นระยะเวลาเดินทาง ตลอดจนขยายผิวจราจรให้กว้างขวาง บุรีรัมย์ให้ความสำคัญและมุ่งเน้นส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาให้จังหวัดบุรีรัมย์เป็น “เมืองท่องเที่ยวและกีฬามาตรฐานโลก” โดยใช้ปราสาทเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดที่เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกเป็นจุดขายและเป็นจุดศูนย์กลางในการท่องเที่ยวของจังหวัดและเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ภายในจังหวัด เช่น ปราสาทเมืองต่ำ เขาช้างคาร

กล่าวได้ว่าจังหวัดบุรีรัมย์นั้นได้มีความเจริญรุ่งเรืองและโดดเด่นอย่างสืบเนื่องต่อกันมาจึงทำให้สถานภาพการท่องเที่ยวเชิงอุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้งได้รับความสนใจเสมอมาและในงานประเพณีขึ้นพนมรุ้งยังได้รับความนิยมทั้งคนไทยและชาวต่างชาติอย่างมากมาย จึงทำให้ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งได้มีการสอดแทรกอัตลักษณ์มากมายที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบขบวนและรูปแบบการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในงาน ผู้วิจัยได้ศึกษาและพบว่าอัตลักษณ์ที่พบในช่วงประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ได้แก่

- 1.ความเป็นบุรีรัมย์ที่เกิดขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขา
- 2.อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์
- 3.อัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าไหมตีนแดง
- 4.อัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่อง ประตู่

ภาพประกอบ 102 เหล่านางอัปสรและภาพพระอาทิตย์ลอด 15 ช่องประตู

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.1. ความเป็นปुरूรัมย์ที่เกิดขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนอกจากการสร้างอัตลักษณ์ในเรื่องของตัวปราสาทแล้วในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ ยังมีการนำหัตถกรรมท้องถิ่นและสินค้าภูมิปัญญา รวมถึงการนำเอาผ้าขึ้นดินแดงมาสร้างรายได้ในงานและยังมีการใส่แสดงในขบวนนางรำอัปสรที่เป็นอัตลักษณ์การแสดงที่มีความเฉพาะในจังหวัดบุรีรัมย์ จึงถ่ายทอดเรื่องราวผ่านขบวนแห่งองงานประเพณีขึ้นเขา และส่วนการแห่ขบวนนั้นเสมือนการยกนำเอาเรื่องราวในอดีตจากภาพแกะสลักจากตำนานปราสาทพนมรุ้งมาถ่ายทอดเรื่องราวในคนรุ่นหลังได้เห็นและเข้าใจได้โดยง่ายผ่านในรูปแบบของขบวนแห่ในงานขึ้นเขาพนมรุ้ง นอกจากนี้ยังมองเห็นมิติของการสร้างใหม่เห็นได้ชัดที่สุดคือการจำลองขบวนแห่พระนางกุปตินทรลักษมีเทวีพร้อมเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศและการแสดง แสง สี เสียง และจินตนาการในช่วงกลางคืนทั้ง 2 กิจกรรมดังกล่าวไม่ได้มีในกิจกรรมขึ้นเขาหรือ (บูชารอยพระพุทธรบาท) ของชาวบ้านจึงกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนประเพณีราษฎร์ ให้เป็นประเพณีรัฐในกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งของจังหวัดบุรีรัมย์นั้นดึงเฉพาะการขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อสักการะบูชาบางสิ่งที่คุณส่วนใหญ่เชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์นอกนั้นเป็นการประดิษฐ์สร้างขึ้นมาใหม่เพื่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์โดยนำสิ่งที่พบเจอและแตกต่างจากจังหวัดใกล้เคียงมาเป็นจุดขาย

เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้จัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งต้องคิดรูปแบบของงานขึ้นมาใหม่ ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตนกล่าวคือมีการนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบในศิลาจารึกของปราสาทหินพนมรุ้งเช่นชื่อของนเรนทราทิตย์ พระนางกุปตินทรลักษมีเทวี พระนางจรียาและนางสารภีนำมาสาน ต่อเป็นเรื่องราวว่านเรนทราทิตย์เป็นผู้สร้างปราสาทหินพนมรุ้ง ส่วนพระนางกุปตินทรลักษมีเทวีเป็นพระมารดาของนเรนทราทิตย์และนางจรียากับนางสารภีเป็นนางสนองพระโอษฐ์ของพระนางการจำลองขบวนเสด็จของพระนางร้อยเรื่องราวว่าพระนางเสด็จมาเยี่ยม นเรนทราทิตย์ทางโลกบวชเป็นโยคีพระนางเสด็จมาพร้อมกับเทพพาหนะทั้ง10ทิศ ซึ่งในส่วนนี้แต่ละ

เทพาหณะแต่ละทิศจะมอบหมายงานให้แต่ละอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบแต่ละขบวนในส่วนที่ขับเคลื่อนสู่พนมรุ้งผ่านเสานางเรียงนั้น พิธีกร จะประกาศชื่ออำเภอผู้รับผิดชอบขบวนโดยสอดแทรกคำขวัญของแต่ละอำเภอให้นักท่องเที่ยวได้รับฟังถือว่าการแสดงอัตลักษณ์ของอำเภอต่างๆในจังหวัดบุรีรัมย์ได้อย่างแยบยลและเป็นสิ่งที่ยืนยันชัดเจนถึงความสำคัญและความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่าจังหวัดบุรีรัมย์เป็นดินแดนภูเขาไฟ อุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง โดยมีประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจัดเป็นประจำทุกปีและเป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักจังหวัดบุรีรัมย์มากขึ้น ซึ่งในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนั้นได้มีอัตลักษณ์มากมายที่เกิดขึ้นที่สามารถสื่อถึงจังหวัดบุรีรัมย์ อัตลักษณ์ที่พบในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง อันได้แก่ 1) อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์ 2) อัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าขึ้นดินแดง 3) อัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู ซึ่งเป็นการแสดงอัตลักษณ์ต่างๆที่สื่อถึงจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 103 นักแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2561

3.2. อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์

ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง มีการนำเสนออัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ผ่านรูปแบบการแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์ การสร้างเรือมอัสราบุรีรัมย์ในประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นเรือมอัสราบุรีรัมย์ที่แสดงให้เห็นว่าการแสดงนี้เป็นของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งจะไม่เหมือนที่อื่น ได้นำเสนออัตลักษณ์ผ่านเพลงที่ใช้แสดงและได้นำเสนอผ่านอัตลักษณ์เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับศรัทธารวมถึงผ้าขึ้นดินแดงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ จะเห็นได้ว่านาฏศิลป์ได้ปรับตัวให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมไทย ช่วยสร้างอาชีพให้กับผู้คน สร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างสังคมหนึ่งกับอีกสังคมหนึ่ง ส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติให้ชัดเจน ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนำรายได้เข้าประเทศและอื่นๆ อีกมากมายที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม เรือมอัสราบุรีรัมย์เป็นการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านการศึกษาจากภาพจำหลักจากปราสาทขอมในประเทศไทย

ภาพประกอบ 104 การแสดงของนางอัปสรในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

การแสดงพื้นบ้านชุดต่าง ๆ ก่อนการแสดงเรือมอัปสรบุรีรัมย์ ประกอบไปด้วย

1.รวมเผ่าบุรีรัมย์ บุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในเขตอีสานใต้ เป็นจังหวัดชายแดนที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์มากจังหวัดหนึ่ง มีเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงทั้งสี่ทิศสี่ด้านมีประชาชนหลายกลุ่มอาศัยอยู่ภายในจังหวัด แต่ละกลุ่มมีภาษา เป็นของตนเองคือไทยโคราช ซึ่งประชาชนที่ใช้สำเนียงใกล้เคียงทางโคราคคือ กลุ่มแกวอำเภอนางรอง หนองกี่ บางที่เราเรียกชนแบบนี้ว่า ไทยเบ็ง ส่วนกลุ่มที่ใช้ภาษาลาวมากที่สุดคือ แกบอำเภอพุทไธสง กลุ่มที่ใช้ภาษาเขมรคือ กลุ่มแกบอำเภوبرโคนชัย บ้านกรวดและละหานทรายและกลุ่มสุดท้ายที่ใช้ภาษาส่วยคือ กลุ่มที่อยู่ในแกบอำเภอสตึก จะเห็นได้ว่าทั้ง 4 กลุ่มนั้นอยู่คนละแถบทีเดียว แต่อย่างไรก็ตามชนทั้ง 4 กลุ่มต่างก็มีความผูกพันเกี่ยวข้องติดต่อเชื่อมโยงกันอยู่เสมอ ถึงแม้พิธีกรรมหรือการแสดงออกบางครั้งจะแตกต่างกันไปบ้างตามความเชื่อและภาษาที่ใช้ แต่ทั้งหมดก็เป็นคนไทยที่นับถือชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งรวมเป็นศูนย์รวมน้ำใจของคนทั้งชาติ

ภาควิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เห็นว่าชนทั้ง 4 กลุ่มที่อาศัยอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์นั้นสามารถนำมาผสมผสานให้อยู่ในรูปแบบของการแสดง โดยอาศัยเพลง คำร้อง และท่าทางด้านนาฏศิลป์เป็นเครื่องชักจูงให้เกิดการรวมกลุ่ม และความสามัคคีกลมเกลียวในระหว่างคน 4 กลุ่ม นอกจากนั้นก็ยังได้เห็นวัฒนธรรมทางการแสดงออกจากท่ารำต่าง ๆ ถึงแม้ถ้ารำนั้นจะแตกต่างกัน แต่ก็แสดงให้เห็นว่าสามารถที่จะรำรำตามไปได้โดยไม่ขัดเงิน นับว่าเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงวิธีการรวมกลุ่มทางด้านการแสดงและยังเข้ากับแผนพัฒนาของประเทศ ซึ่งอยู่ในระยะของการรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนาชนบทอีกด้วย (ผกา เบลูจากัญจน์, 2531) ท่ารำของรวมเผ่าไทยบุรีรัมย์

1. ไทยโคราช ยี่ตูปแบบและเพลงร้องที่เรียกว่า เพลงโคราช
2. ลาว ยี่ตูปแบบตามลักษณะการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีท่าทางกระฉับกระเฉง
3. เขมร ยี่ตูปแบบการรำรับมาจากทางเขมรต่ำที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมมาจากชายแดนไทย
4. ส่วย ยี่ตูปแบบการรำมาจากพิธีกรรม “รำแม่มด” ของชาวส่วยที่บ้านหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์การแต่งกาย (ใช้ผู้หญิงแสดงล้วน เฟ่าละ 2 คน)

1. ไทยโคราช นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลมแขนสั้นมีผ้าขาวม้าคาดเอวเกล้าผมสูง
2. ลาว นุ่งซิ่นมีเชิงสั้น ผ้าขาวม้ารัดอก ปล่อยชาย เก้าสูง ทัดดอกไม้
3. เขมร นุ่งโจงกระเบนยาว สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก ห่มสไบด้วยผ้าสีสดคาดเข็มขัดทับ
4. ส่วย นุ่งซิ่นยาวมีเชิง สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก ใส่ต่างหูและทัดดอกไม้ขาว 2 ข้าง

ภาพประกอบ 105 การแสดงบุรีรัมย์ 4 เผ่า ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

2. ระเบิดลูก (ระเบิดกะลา) ระเบิดลูกนี้เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวอีสานได้อันเป็นผลมาจากความนิยม ของชาวบ้านในการปลูกมะพร้าว ในแถบอีสานใต้มีลักษณะอย่างหนึ่งที่แตกต่างกันไปจากชาวอีสานโดยทั่วไปคือ หมู่บ้านจะมี ต้นมะพร้าวขึ้นความนิยมปลูกมะพร้าวมีมาแต่โบราณเขาถือกันว่า เมื่อลูกหลานแต่งงานพ่อแม่จะมอบที่ดินให้ทำกินและปลูกเป็นที่ปลูกบ้าน ก่อนอื่นจะต้องปลูกมะพร้าวไว้ก่อน การปลูกมะพร้าวเป็นการแสดงถึงความมั่นคงเป็นผู้ที่เชื่อถือได้ เพราะการปลูกมะพร้าวในภาคอีสานนั้นปลูกยาก กว่าที่จะขึ้นต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ มีความอดทนขยันหมั่นเพียร ดูแลรักษา ว่าจะมีลูกให้กินได้ต้องใช้เวลากหลายปี การปลูกมะพร้าวถือเป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งในการขึ้นโคกใหม่ ดังนั้นในแถบหมู่บ้านชาวอีสานใต้จึงมีมะพร้าวขึ้นเขียวชอุ่ม หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจัดเป็นระยะเวลาที่ว่างงานเข้าสู่เดือนหยุดงานหนุ่มสาวจะนั่งขัดกะลามะพร้าวกันที่ลานบ้าน กะลามะพร้าวที่ขัดนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทัพพี กระจับจกน้ำต่อนี้หนุ่มสาวจะเจียมมะพร้าวส่วนหนึ่งเพื่อใช้ประโยชน์ในการร่ำรำสนุกสนาน การร่ำรำด้วยกะลามะพร้าวมีเคล็ดอยู่ว่า ถ้าคู่ใดรำแล้วสามารถเคาะกะลามะพร้าวแตกคู่หนึ่งคาคว่าจะได้แต่งงานกัน

ซึ่งจะสังเกตได้ว่าแต่ละคู่จะพยายามเคาะกะลาให้แตกหลังฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วเป็นการฉลองความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาที่ได้แสดงความสามัคคีที่ชาวบ้านช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าวซึ่งเป็นการรื่นเริงชนิดหนึ่ง

เครื่องดนตรีใช้มีดังต่อไปนี้ 1. ปี่สไล 1 เล่า 2. กลองกันตรึม 2 ลูก 3. ซอตรั่วเอก 1 คัน 4. เครื่องให้จังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับ (ผกา เบญจกาญจน์, 2531)

ภาพประกอบ 106 การแสดงระบำตลก (ระบำกะลา) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

ลักษณะการเล่น ฝ่ายหญิงนั่งขัดกะลามะพร้าวอยู่ ฝ่ายชายเป็นฝ่ายเดินเข้ามาเกี่ยวสาวตามธรรมเนียมโดยการช่วยกันขัดกะลามะพร้าว หลังจากนั้นจึงจับกันเป็นคู่ ๆ และเริ่มรำกะลา การรำกะลานี้อาจใช้บทร้องประกอบก็ได้จำนวนผู้เล่น ไม่จำกัดแต่ที่เหมาะสมคือ ไม่เกิน 7 คู่ จะเห็นว่าระบำนี้การเล่นของชาวไทยเขมรที่มีมานานแล้ว แต่สิ่งเหล่านี้กำลังจะสูญไปและเป็นที่น่ายินดีทางสำนักศิลปะและวัฒนธรรมอีสานใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้นำมาฟื้นฟูขึ้นและเผยแพร่ไปจนที่รู้จักกันทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง และตามโรงเรียนประถมและมัธยมในจังหวัดบุรีรัมย์ได้มีการนำมาฝึกนักเรียนให้เล่นการละเล่นพื้นบ้านชนิดนี้และนำไปแสดงในงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น (นฤมล จิตต์หาญ. 2564 : สัมภาษณ์)

การแต่งกาย ผู้ชายนิยมกางเกงสีพื้นรัดข้อ เสื้อคอกลมผ่าหน้า มีขลิบที่คอ แขนหน้าอกด้วย สีสดใสใสมือผ้าขาวม้าคาดเอวและโพกศีรษะ ในส่วนผู้หญิงนิยมนุ่งโจงกระเบนยาวด้วยสีพื้นสดใส เสื้อคอกลม แขนสั้น มีขลิบด้วยสีสดใสเหมือนผู้ชาย มีเข็มขัดคาดทับ ผมจะปล่อยหรือเกล้ามวย ทัดดอกไม้ก็ได้

ภาพประกอบ 107 การแสดงบุรีรัมย์ (ระบำกะลา) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

3. เรือมปัญญา (รำเทพประทับทรง) เรือมปัญญาเป็นการแสดงพื้นบ้านที่แทรกอยู่ในพิธีกรรมที่เรียกว่า “บองบ็อด” แปลว่ารักษาคนไข้ ทางสำนักศิลปะและวัฒนธรรมอีสานได้นำโดย ผศ. นฤมล จิตต์หาญ เรื่องเทศและอาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ ร่วมด้วยอาจารย์ภาควิชาเทคโนโลยีได้เดินทางไปถ่ายทำพิธีกรรมที่เรียกว่า “บองบ็อด” ที่อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ก่อนจะเริ่มทำการแสดงจะต้องมีการปลุกเรือมนโรง ลักษณะคล้ายปรัมพิธีและจะต้องอยู่กลางแจ้ง พิธีกรรมชนิดนี้ก่อนจะมีการทำก็จะมีกรเข้าทรงนับว่าเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างหนึ่งในลักษณะของความเชื่อ ผู้ที่ทำการพิธีจะต้องเป็นผู้ที่ถือศีลและปฏิบัติไปในทางที่ตรงมาอยู่เสมอ ผู้ทำพิธีจะต้องมีครู ถ่ายทอดวิชาให้ผู้ทำพิธีในครั้งนี้คือ นางแก้ว เกิดประโคน ได้รับการถ่ายทอดทำพิธีมาจากคุณยายน้อยและตลอดกรเข้าทรงนั้นจะมีเทพต่างๆ มาประทับถึง 17 องค์ (ผกา เบญจกาญจน์, 2531)

วิธีการแสดง เมื่อคนทรงเข้าสู่โรงพิธีก็จะจุดธูปเทียน ท่องคาถาถึงคุณเทพดาต่างๆ เมื่อเทพเริ่มประทับทรงแล้ว ผู้ทำพิธีก็จะทำไปเรื่อยๆ ในลักษณะสืบทอด เมื่อไหว้ครูแล้วผู้ทรงอายุมากไม่อาจรำได้ ก็จะมีพิธีมอบต่อให้ศิษย์ เทพที่จะเข้าทรงก็จะมาสิงสถิตอยู่ที่ตัวลูกศิษย์ด้วย ผู้นั้นก็จะได้รำในลักษณะต่างๆ ที่ช่วยในการรักษาไข้ โดยเฉพาะคนที่ป่วยเป็นอัมพาต อนึ่งในการได้รำรำของผู้ทรงหรือผู้ที่เทพมาประทับทรงนั้น ที่ออกมาเป็นท่าทางต่างๆ โดยที่เจ้าตัวผู้นั้นมิได้คิดเอาไว้ก่อน คงรำรำไปในลักษณะเหมือนมีมนต์ดลใจมากกว่า ฉะนั้นการแสดงพื้นบ้านชนิดนี้ทางสำนักศิลปะและวัฒนธรรมอีสานได้ร่วมกับทางวิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เห็นว่าการแสดงชนิดนี้จะสูญหายไปถ้าไม่นำมาจัดอนุรักษ์ไว้ก็คงจะสูญหายไปหมด อาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์จึงร่วมกันประดิษฐ์ท่ารำ โดยอาศัยเค้าเดิมได้เกือบหมด เพียงแต่จัดทำให้เป็นรูปแบบสวยงามเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำมาเผยแพร่ทางนาฏศิลป์พื้นบ้านต่อไป

การแต่งกาย ตามลักษณะพื้นบ้านนุ่งผ้าซิ่นกรมพื้น ห่อผ้าพันรอบอกมีสไบ สองชาย ทับคาดเข็มขัดเงินทับ เกล้าผมมวยสูง ทัดดอกไม้

การเล่นของจังหวัดบุรีรัมย์ที่กล่าวมานี้เป็นการเล่นของกลุ่มคนที่พูดภาษาเขมรเป็นส่วนใหญ่ ที่นิยมกันมาในอดีต แต่ปัจจุบันนั้นสิ่งเหล่านี้กำลังจะหมดสิ้นไปเพราะไม่มีคนรุ่นใหม่สืบทอด จึงเป็นที่น่าเสียดายถ้าหากทางภาครัฐและภาคเอกชนในท้องถิ่นมองไม่เห็นถึงความสำคัญศิลปะการแสดงพื้นบ้านเหล่านี้ สมควรที่จะศึกษาและสืบทอดสิ่งที่กำลังจะหมดไปเพื่อให้เป็นมรดกตกทอดไปยังคนรุ่นหลัง เช่น การเล่นบางอย่างที่ทางสำนักงานศิลปะและวัฒนธรรมอีสานใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้มีการนำมาประยุกต์และฟื้นฟูขึ้นใหม่ แล้วมีการอบรมเผยแพร่ไปยังครู นักศึกษาและนักเรียน ในท้องถิ่นจนเป็นที่แพร่หลายในปัจจุบัน เช่น รวมเผ่าบุรีรัมย์ เรือมตลอก (ระบำกะลา) เรือมปัญญาjol นับเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมที่ดีอย่างหนึ่ง

ภาพประกอบ 108 การแสดงเรือมปัญญาjol

ที่มา : <https://www.google.co.th/search>.

การเล่นของจังหวัดบุรีรัมย์ที่กล่าวมานี้เป็นการเล่นของกลุ่มคนที่พูดภาษาเขมรเป็นส่วนใหญ่ที่นิยมกันมาในอดีต แต่ปัจจุบันนั้นสิ่งเหล่านี้กำลังจะหมดสิ้นไปเพราะไม่มีคนรุ่นใหม่สืบทอด จึงเป็นที่น่าเสียดายถ้าหากทางภาครัฐและภาคเอกชนในท้องถิ่นมองไม่เห็นถึงความสำคัญศิลปะการแสดงพื้นบ้านเหล่านี้จึงสมควรที่จะศึกษาและสืบทอดสิ่งที่กำลังจะหมดไป เพื่อให้เป็นมรดกตกทอดไปยังคนรุ่นหลัง ตัวอย่าง เช่นการเล่นบางอย่างที่ทางศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้มีการนำมาประยุกต์และฟื้นฟูขึ้นใหม่ แล้วมีการอบรมเผยแพร่ไปยังครู นักศึกษาและนักเรียนในท้องถิ่นจนเป็นที่แพร่หลายในปัจจุบัน เช่น เรือมตลอก (ระบำกะลา) ระบำว่าว นับเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมที่ดีอย่างหนึ่ง

3.2.1. แนวคิดในการสร้างสรรค์เรื่องอัปสรานุริรัมย์

จากลวดลายจำหลักนางอัปสรขอม และหลักฐานทางสถาปัตยกรรม ได้ถูกนำมาเป็นแนวคิดในการประดิษฐ์เป็นการแสดงชุด "เรื่องอัปสรานุริรัมย์" เกิดจากแนวความคิดสร้างสรรค์ของ อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ อดีตหัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ได้ประดิษฐ์ท่ารำขึ้น เพื่อให้สอดคล้องและกลมกลืนกับภาพจำหลักของนางอัปสร อันเป็นสถาปัตยกรรมศิลปะขอมของปราสาทแบบขอมต่าง ๆ ภายในจังหวัดบุรีรัมย์และทั่วทั้งประเทศไทยซึ่งภาพจำหลักที่มีลีลาการรำรำอันอ่อนช้อยงดงาม ตรึงตา ตรึงใจของผู้ได้พบเห็น การแสดงนี้จึงเกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้ประดิษฐ์ท่ารำ ที่ต้องการถ่ายทอดความงดงามของนางอัปสรจากแผ่นศิลาสู่สีสันของท่ารำอันอ่อนช้อย วิจิตรบรรจงโดยชุดการแต่งกายของผู้แสดงนั้นจะใช้ผ้าจากท้องถิ่นภายในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้ผ้าตีนแดงหรือผ้าไหมหางกระรอกหรือผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์มาสวมใส่ ในส่วนของดนตรีนั้นจะใช้วงดนตรีมโหรีเขมรของป่าพลอย ป้าคำเรียบจะใช้ทำนองที่เรียกว่า อัปสรามาบรรเลงประกอบการแสดงชุดนี้

องค์ประกอบการแสดง

การแต่งกายของระบำอัปสรประกอบด้วย 1.ชฎา 2.เสื่อ 3.ผ้านุ่ง 4.กรองคอ 5.กำไลมือ 6.กำไลเท้า 7.สร้อยคอ 8.เข็มขัด 9. สวรรณกระถอบ

เครื่องดนตรีมโหรีเขมรซึ่งประกอบด้วย 1.ซอด้วง(ซออี) 2.ซออู้ 3.ซอกกลาง 4.ปี่สไล 5.กลองตุ๊ก 6.ฉิ่ง 7.ฉาบ 8.กรับ

ภาพประกอบ 109 การแต่งกายอัปสรในงานขึ้นเขาพนมรุ้ง

ที่มา : ณิชตา ท่วมจันทร์

3.2.2. ประวัติความเป็นมาของการแสดงเรียมอัสรา

ภาควิชานาฏศิลป์สังกัดอยู่ในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์วิทยาลัยครูบุรีรัมย์ โดยทำการเปิดสอนในปี พ.ศ.2522 หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ป.กศ.สูง) หลักสูตร 2 ปี หลัง มีอาจารย์ปราณี สดใส และอาจารย์สายชล สุทธนารักษ์ เป็นอาจารย์ประจำสาขา

ในปี พ.ศ. 2526 มีบุคลากรย้ายมาปฏิบัติราชการในภาควิชานาฏศิลป์ คือ อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ ในตำแหน่งอาจารย์ 1 ระดับ 5 จึงได้ร่วมพัฒนาภาควิชาพร้อมกับอาจารย์ปราณี สดใส และอาจารย์สายชล สุทธนารักษ์ ตามนโยบายของท่านอธิการในสมัยนั้น คือ อธิการทองคุณ หงส์พันธุ์ ต้องการให้สาขาวิชานาฏศิลป์ สร้างสรรค์ผลงานคดีริเริ่มสร้างสรรค์ต่างๆ โดยเน้นทางด้านนาฏศิลป์ พื้นบ้านอีสานใต้ให้ต่างจากวิทยาลัยครูอื่นๆ จึงได้สร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์ประเภทต่างๆ เช่น การแสดงชุดรวมเผ่าไทยบุรีรัมย์” การแสดงชุดบุรีรัมย์ตำนาน้ำกิน การแสดงชุดเรียมปันโຈล การแสดงชุดแห่ไข่มดแดง การแสดงชุดเรียมตลิ่งอก” การแสดงชุดเรียมสกีวล การแสดงชุดเรียมก้อนเตี้ยล และการแสดงชุดเรียมจับกรับ เป็นต้น

ภาพประกอบ 110 นางอัสราทำการแสดงที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2535 อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ ได้ประดิษฐ์ท่ารำ เรียมอัสราบุรีรัมย์ โดยได้แรงบันดาลใจจากภาพจำหลักของนางอัสราในปราสาทหินยุคขอมในประเทศไทย และปราสาทหินในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งนางอัสราจะมีท่าทางในการรำที่แตกต่างกันออกไปผสมผสานกันท่ารำทางพื้นบ้านอีสานใต้ โดยสอดแทรกความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านบุรีรัมย์ลงไป เช่น การแต่งกายที่เน้นการแต่งกายด้วยผ้าพื้นบ้านของจังหวัดบุรีรัมย์ คือ ผ้าซิ่นตีนแดง ผสมผสานกับรูปแบบการแต่งกายขอมโบราณ

ซึ่งจุดประสงค์ของการสร้างการแสดงชุดนี้ครั้งแรกได้สร้างเพื่อใช้ในการแสดงแสงสี เสียง ของงานขึ้นเขาพนมรุ้ง ในตอนนั้นจะมีอีกชุดการแสดงศรีบงกตและเรือมอัสราบุรีรัมย์ ต่อมาได้มีการ นำการแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์นี้ไปแสดงที่จังหวัดพิษณุโลกในงานการโหรีการแสดงที่โดดเด่นใน จังหวัด จากนั้นเรือมอัสราบุรีรัมย์จึงได้รับความสำคัญในจังหวัดอย่างมากจนกลายมาเป็นการแสดงที่ เป็นอัตลักษณ์ในบุรีรัมย์

และประมาณปี พ.ศ. 2558 สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมกับสาขาวิชานาฏศิลป์ ได้จัดทำโครงการ การจัดการความรู้การสร้างมาตรฐานทางนาฏศิลป์ไทย โดยมีมติร่วมกันว่า ควรนำการแสดงชุดเรือมอัสราบุรีรัมย์ มาพัฒนาต่อยอดให้มีความสมบูรณ์ และ กำหนดมาตรฐานการแสดงร่วมกันเพื่อการเผยแพร่ผลงานในจังหวัดบุรีรัมย์ต่อไป จึงได้เรียนเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันวิพากษ์องค์ประกอบของการแสดง โดยได้รับความอนุเคราะห์จาก คุณครูจันทนา พวงประยงค์ คุณครูไพฑูรย์ เข้มแข็ง และ ศาสตราจารย์ชมนาค กิจจันทร์ เป็นผู้วิพากษ์ องค์ประกอบของการแสดง โดยมีอาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ เจ้าของผลงานรับฟังข้อเสนอแนะร่วม ปรับปรุงแก้ไขในครั้งนั้น จากนั้นจึงได้มีการปรับปรุงแก้ไขรูปแบบกระบวนการนำเสนอการแสดง เช่น กระบวนท่ารำ รูปแบบการแปรแถว และการแต่งกาย เพิ่มขึ้น แต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของ เรือมอัสรา และเปลี่ยนชื่อเป็น “เรือมอัสราบุรีรัมย์” ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (นฤมล จิตต์หาญ. 2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 111 เรือมอัสราบุรีรัมย์ในการแสดง แสง สี เสียง
ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

ระบำเทพอัสราหรือที่ปัจจุบันเรียกว่าเรือมอัสราบุรีรัมย์ เรือมในภาษาเขมรแปลว่า รำ อัสราที่หมายถึงเทวดาเทพองค์หนึ่งซึ่งมีหน้าที่ขับร้องพ่อนรำหรือนางอัสร เดิมก่อนใช้ชื่อว่า ระบำเทพอัสรคนก็ชอบเปลี่ยนเรียกไปเรื่อยๆจนกลายมาเป็นเรือมอัสราบุรีรัมย์แต่จะเรียกแบบ ไหนนั้นข้อมูลก็คืออันเดียวกัน

แรงบันดาลใจได้จากภาพจำหลักของนางอัปสรที่ปรากฏบนปราสาทหินยุคขอมโบราณในประเทศไทย และประเทศกัมพูชา เป็นรูปนางอัปสรรำรำในท่าทางต่างกันไป นอกจากนี้ยังนำกระบวนการทำรำทางนาฏศิลป์ไทยมาผสมผสานจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของจังหวัดบุรีรัมย์และได้รับแรงบันดาลใจอีกอย่างหนึ่งก็คือได้ขึ้นไปบนเขาพนมรุ้งบ่อย ๆ และต่อมาได้แต่งทำรำให้กับละครที่แสดงบนพนมรุ้งอีกด้วย ต่อมาจึงได้ไปศึกษาตามแหล่งโบราณสถานพบว่า มีหลาย ๆ ที่ที่มีการแสดงที่คล้าย ๆ กัน ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาติ อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ กล่าวว่าได้เรียนมาตั้งแต่วัยเด็กและได้สอนวิชานี้ต่อมาเรื่อย ๆ จึงคิดว่าการเรียนต้องมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบปรับปรุงหรือสร้างสรรค์ให้มีของใหม่ ๆ อยู่เสมอ ไม่งั้นวัฒนธรรมเราก็จะมีแต่ของเก่า ๆ เดิม ๆ เพราะในสมัยก่อนคนก็ไม่ค่อยอยากจะเรียนและคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ ก็เลยได้ประดิษฐ์คิดค้นระบำอัปสรขึ้นมาเพื่อให้ดูเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ (ผกา เบญจกาญจน์. 2563 : สัมภาษณ์)

การใช้นักแสดงอย่างน้อยที่สุดก็ 5 คน ซึ่งการแสดงนี้จะแสดงเป็นจำนวน 9 คน 12 คน หรือ 15 คนแตกต่างกันไปแล้วแต่งาน ซึ่งจะต้องมีตัวเอก 1 คน และที่เหลือเป็นตัวรองเป็นจำนวนเลขคู่ ใช้เป็นผู้หญิงทั้งหมด เพราะท่วงท่าที่ปราศรัยนั้นตามความเชื่อคงมีแต่ผู้หญิง กระบวนท่ารำได้ใช้จินตนาการผสมกับการถอดแบบจากภาพจำหลักที่ได้พบเห็น ณ ปราสาทเขาพนมรุ้ง

การแต่งกายแต่เดิมก่อนยังไม่ได้ใช้ผ้าไหมตีนแดง ภายหลังได้มีการปรับเปลี่ยน ปรับปรุงมาเรื่อย ๆ จนในที่สุดได้คิดว่าระบำอัปสราควรมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองที่สื่อถึงความเป็นจังหวัดบุรีรัมย์ จึงได้เปลี่ยนมาใช้ผ้าไหมตีนแดงซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดบุรีรัมย์ มาเป็นผ้าถุง และใส่เกาเขอก หรือบอดี้สูท แต่ถ้าเป็นภาพจำหลักจะไม่ใส่เสื้อแต่พอเป็นนักแสดงจึงต้องใส่เป็นเสื้อที่แนบเนื้อมาใส่ และใส่เครื่องประดับที่ประกอบไปด้วย กรองคอ สังกวาล เข็มขัด ต่างหู และหัวศรารรณ์ ซึ่งเครื่องแต่งกายต้องดูแปลกดูเรียบง่าย อาจพบได้ว่าบางที่หรือบางแห่งใส่เครื่องประดับเยอะแยะมากมายอาจจะทำให้ดูรกและไม่ลงตัวตามที่ควร ที่สำคัญต้องเป็นลีลาท่ารำของผู้แสดง

แนวคิดในการออกแบบเครื่องแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

- 1.แนวคิดที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากภาพจำหลักนางอัปสร
- 2.แนวคิดที่ต้องการนำเสนอความงดงามของผ้าไหมตีนแดงและความเป็น

อัตลักษณ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 112 การแต่งกายในช่วงแรกของเรือมอัปสรบุรีรัมย์

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

เพลงและดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นเพลงทำนองเขมรโบราณซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ มีอัตราจังหวะ 2 ชั้น ทำนอง “แฮฮอมจล่อมเบาะ” ทำนองเพลงมีความหมายเกี่ยวกับสายน้ำ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องนางอัปสร โดยถือว่านางอัปสรเป็นนางฟ้าจำพวกหนึ่ง เกิดขึ้นเมื่อครั้งกวนเกษียรสมุทรคำว่า "อัปสร" นั้น มาจากคำว่า "อัป" หมายถึง น้ำ และ "สร" หมายถึง การเคลื่อนไป ดังนั้น อัปสร จึงหมายถึง ผู้ที่เคลื่อนไปในน้ำ อันเป็นกำเนิดของนาง ซึ่งโดยทั่วไป ถือว่านางเป็นชาวสวรรค์ ซึ่งถือได้ว่าอัตลักษณ์ในการแสดงชุดนี้ความโดดเด่นจะอยู่ที่ดนตรีที่มีความเป็นเอกลักษณ์อย่างชัดเจน

ดนตรี และทำนองเพลง ที่ใช้ประกอบการแสดง เป็นการบรรเลงโดยใช้วงมโหรีเขมร ในครั้งแรกที่ประดิษฐ์บรรเลงทำนองเพลงโดย วงมโหรีเขมร วงป่าพลอยและนางคำเรียบ แห่งบ้านสะเดา ตำบลสะเดา อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 113 นางพลอย ราชประโคน และ นางคำเรียบ สุทันรัมย์
 ที่มา : หนังสือการจัดเก็บข้อมูลภูมิหลัง ภูมิปัญญาด้านศิลปการแสดง มโนรีเขมร วงป่าพลอย
 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

ทำนองเขมรโบราณ มีอัตราจังหวะ 2 ชั้น ทำนอง “แฮฮอมจล่อมเบาะ” ทำนองเพลง มีความหมายเกี่ยวกับสายน้ำ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องนางอัปสร โดยถือว่านางอัปสรเป็น นางฟ้าจำพวกหนึ่ง เกิดขึ้นเมื่อครั้งกวนเกษียรสมุทรคำว่า “อัปสร” นั้น มาจากคำว่า “อัป” หมายถึง น้ำ และ “สร” หมายถึง การเคลื่อนไป ดังนั้น อัปสร จึงหมายถึง ผู้ที่เคลื่อนไปในน้ำ อันเป็นกำเนิดของนาง ซึ่งโดยทั่วไป ถือว่านางเป็นชาวสวรรค์ (พกา เบญจกาญจน์. 2563 : สัมภาษณ์)

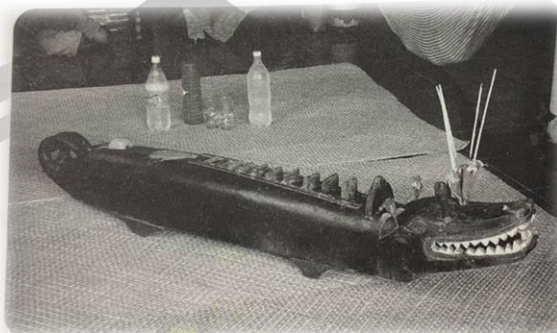
เครื่องดนตรี และการประสมวง วงมโนรีเขมรของป่าพลอยและป่าคำเรียบมีเครื่อง ดนตรีและการประสมวงที่เป็นเอกลักษณ์ คือใช้เครื่องดนตรีในการประสมวง จำนวน 5 ชิ้น เป็นหลักได้แก่

1. จะเข้ ภาษาถิ่นเรียกว่า กระปือ
2. กระจับปี ภาษาถิ่นเรียกว่า จะเปี้ย
3. ซอ ภาษาถิ่นเรียกว่า ตรัว
4. กลอง ภาษาถิ่นเรียกว่า สะกั้ว
5. ปี่สไล

ส่วนฉิ่ง ฉาบ กรับ และโหม่ง ถือเป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะที่มีตามปกติ

1. จะเข้ หรือ กระปือ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายที่ใช้ดีด แบบสายขนานกับ ฟัน จะเข้ของ วงมโนรีเขมรวงนี้ เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของวง เพราะมีรูปร่างเป็นจระเข้ ที่แกะจากไม้ ขนุน ส่วนหัวเป็นรูปจระเข้กำลังอ้าปาก ส่วนลำตัวเป็นโพรง มีแผ่นไม้เนื้อแข็งปิดด้านล่าง หางม้วนขึ้น เล็กน้อย มีสายเพียง 2 สาย ใช้ดีดด้วยกระซึ่งทำจากเศษงาช้างชิ้นเล็ก แบน ความยาวของจระเข้

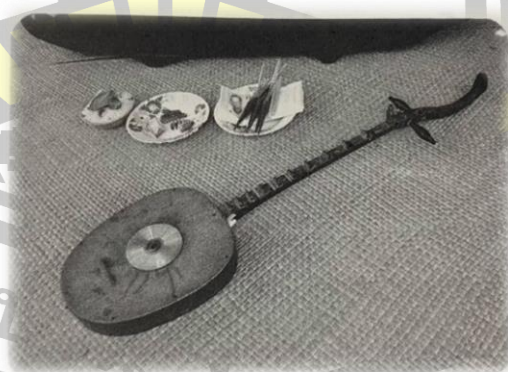
155 ซม. กว้าง 20 ซม. เฉพาะส่วนหัวของจระเขี้ยว 35 ซม. และกว้าง 20 ซม. สายนอก หรือสายเอก ตั้งเสียงไว้ที่ระดับเสียงลา ส่วนสายในหรือสายทุ้ม ตั้งเสียงไว้ที่ระดับ เสียงเร

ภาพประกอบ 114 จะเข้ วงป้าพลอย

ที่มา : หนังสือการจัดเก็บข้อมูลภูมิหลัง ภูมิปัญญาด้านศิลปการแสดง มโนรีเขมร วงป้าพลอย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

2. กระจับซี่ หรือ จะเปี้ย เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายที่ใช้ตีต ด้วยกระ ถือ เป็นเครื่องดนตรีประเภทพิณซึ่งมีลักษณะคล้ายซิง คำว่า กระจับปี สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า กัจฉปี ซึ่งเป็นภาษาชวาที่มาจากคำว่า กัจฉปะ ในภาษาบาลีสันสกฤตซึ่งแปลว่า เต่า อาจารย์ธนิต อยุธยาโพธิ์ จึงให้ความเห็นว่า บางทีแต่เดิม จะเห็นกันว่าตัวกะโหลกนั้นรูปร่างคล้ายเต่า กระจับปีหรือจะเปี้ยของ วงมโหรีเขมรวงนี้มีลักษณะพิเศษตามคำให้ สัมภาษณ์ของนางพลอย ราชประโคน ว่าเดิมมีขนาดใหญ่ มีสาย 2 คู่ ตอน เป็นเด็กเล่นไม่ถนัดพอเมาจึงทำให้ใหม่ โดยมีขนาดเล็กลงและมีสายเดี่ยวเหมาะ สำหรับการเทียบเสียง ความยาว ของส่วนคอ 49 ซม. ส่วนหัววัดตามส่วนโค้งยาว 75 ซม. การเทียบเสียงสาย นอกขึ้นเสียงในระดับ ฟาซาร์ฟ สายในขึ้นเสียงในระดับโดซาร์โดยประมาณ

ภาพประกอบ 115 กระจับปี วงป้าพลอย

ที่มา : หนังสือการจัดเก็บข้อมูลภูมิหลัง ภูมิปัญญาด้านศิลปการแสดง มโนรีเขมร วงป้าพลอย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

3. ซอ หรือ ตรัว เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายซึ่งคำว่าซอ นี้เป็น การอ่านออกเสียงที่สันนิษฐานว่า มา จากตัว ทร ดังปรากฏในมหาชาติ คำหลวงว่า "ทรท้อ และปรากฏ ในภาษาขอมในการเขียนแบบเดียวกัน โดยอ่านออกเสียง ทร ว่า ตรัว

ภาพประกอบ 116 ซอ วงป่าพลอย

ที่มา : หนังสือการจัดเก็บข้อมูลภูมิหลัง ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง มโนรีเขมร วงป่าพลอย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

ซอที่ใช้ในวงมโหรีเขมรมักใช้ ซอกลาง หรือ ตรัวนกาล ส่วนซออู้ จะใช้เป็นบางครั้ง โดยขนาดของซอกลางวัดความยาวของคันทวน 68.6 ซม. ความยาวของสายสองเส้นวัดจากรัดอกถึงหย่อง 51 ซม. ความยาวของสายนอก 58.5 ซม. การเทียบเสียงสายเอกระดับเสียงลา สายทุ้มระดับเสียงเรโดยประมาณ

ภาพประกอบ 117 กลองโตน วงป่าพลอย

ที่มา : หนังสือการจัดเก็บข้อมูลภูมิหลัง ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง มโนรีเขมร วงป่าพลอย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

4. กลองโทน หรือ สะกั้วร์ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องที่ใช้ตี หรือเคาะ คือ เป็นเครื่องสำหรับทำจังหวะ คำว่า กลอง เป็นคำไทยในประเภทคำโดด ส่วนคำว่า โทน หรือ สะกั้วร์ ที่ใช้ในวงดนตรีพื้นบ้านแถบอีสานใต้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โทนกันตรึม ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากเสียงของกลองที่ตั้งเวลาตีว่า "โจ๊ะ กัน ตรึม" นั่นเองมีหลักฐานในจดหมายเหตุของลาลูแบร์ ราชทูตของประเทศฝรั่งเศส ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ว่า

“กลองอย่างหนึ่งเรียกว่า โทน (น่าจะเรียก "ทับ") ถือโทนไว้ด้วยมือซ้ายและตีไม้ใคร่จะได้หยุดด้วยมือขวา” โดย นักภาษาศาสตร์ให้ข้อสังเกตว่าคำว่า ทับ มาจากภาษาอาหรับที่เรียกกลองโทนว่า “ทับบลา” หรือ “ทับลาตัม” เป็นการเรียกตามเสียงกลองที่ตั้ง “ทับ” และ “ทัม” นั่นเอง โดยปกติกลองโทนหรือสะโกลจะมี 2 ขนาด มักเรียกเป็นตัวผู้และตัวเมียซึ่งมีความยาว ตัวผู้ 22.50 นิ้ว ตัวเมีย 24.00 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลาง หน้ากลองตัวผู้ 7.50 นิ้ว ตัวเมีย 11.00 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางส่วนท้ายตัวผู้ 8.00 นิ้ว ตัวเมีย 8.5 นิ้ว

ภาพประกอบ 118 ปี่สไล วงป่าพลอย

ที่มา : หนังสือการจัดเก็บข้อมูลภูมิหลัง ภูมิปัญญาด้านศิลปการแสดง มโนรีเขมร วงป่าพลอย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

5. ปี่สไล คำว่า สไลเป็นภาษาถิ่น ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า สะโน ในภาษา บาลี สำเนียงคนไทยออกว่า "สะไหน" หรือ "ไฉน" ภาคใต้ของไทยเรียกว่า ปี่ไหน ปี่สไลของวงมโหรีเขมรเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ลำตัวทำด้วย ไม้รูปทรงกระบอก ป่องกลาง ไม่มีลำโพง ข้างในคว้านเป็นท่อเรียวยาวจากด้านบน เจาะรูข้างลำตัวสำหรับนิ้วเปลี่ยนทางลมเพื่อให้เกิดเสียงในระดับต่าง ๆ 6 รู ตามปกติวงมโหรีเขมรวงนี้มักไม่ค่อยนำปี่สไลมารวมวงเนื่องจากปี่สไลมี ระดับเสียงสูงทำให้ขึ้นเสียงตามลำปากในสมัยพ่อแม่จึงมักใช้ปี่อ้อในการแสดงใน วงมโหรีจะใช้ปี่สไลประกอบในการเล่นละครเท่านั้น เพราะปี่สไลมีเสียงสูงเข้ากับ ระดับเสียงของผู้หญิงได้ดี

ปี่สไลที่ใช้ในวงมโหรีเขมรมีความยาวประมาณ 15 นิ้ว ล้วนทำจากไผ่ตาล ที่ตากแห้ง ตัดให้กลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 ซม. ข้างละ 2 ชั้น สองข้างประกบมัด ด้วยเชือกติดกับหลอดโลหะ เรียกว่า กำพวด ซึ่งมีขนาดยาวประมาณ 5.5 ซม. ปลายบนมีลิ่มมัดอีกด้านเสียบแน่นกับรูปีด้านบน

ภาพประกอบ 119 นางอัปสรในขบวนแห่

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ระบำอัปสรานั้นได้ถูกสร้างขึ้นให้เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งคนรุ่นหลังที่สืบทอดก็พยายามทำให้เหมือนเดิมอย่าเปลี่ยนแปลงให้มันมากนอกจากว่าที่นั่น ๆ ไม่มีชุดที่ใช้ในการแสดงจริง ๆ ก็สามารถปรับได้ตามความเหมาะสม ยกเว้นท่าที่ห้ามเปลี่ยน

อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ ได้กล่าวว่าอยากจะฝากเด็ก ๆ หรือคนรุ่นหลังที่สืบทอดพยายามรักษาเอกลักษณ์ของตัวเองเอาไว้ซึ่งถือได้ว่าการแสดงชุดนี้ได้ได้เป็นมาตรฐานของจังหวัดบุรีรัมย์ไปแล้ว อย่าไปเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงช่วยกันส่งเสริมต่อยอดจะดีกว่า (ผกา เบญจกาญจน์. 2563 : สัมภาษณ์)

3.2.3. การเปลี่ยนแปลงและแนวทางการพัฒนาเรือมอัปสรบุรีรัมย์

สำนักศิลปะและวัฒนธรรมอีสานได้เป็นองค์หลักที่ทำการสนับสนุนและเผยแพร่เรือมอัปสรบุรีรัมย์และการละเล่นพื้นบ้านโดยนำไปเผยแพร่ในพื้นที่ต่างจังหวัดภายในประเทศและนอกประเทศ (นฤมล จิตต์หาญ. 2563 : สัมภาษณ์) และกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยของจังหวัดได้นำการแสดงชุดนี้มาจัดในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง เพื่อเป็นการสืบสานและเชิดชูความเป็นเอกลักษณ์ให้มีความโดดเด่นโดยใช้นักแสดงที่เป็นนักเรียนที่มีความพร้อมในสังกัดเขตพื้นที่ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ เฉลิมพระเกียรติ นางรอง ลำปลายมาศ และ ประโคนชัยมาแสดงในงาน ในส่วนของทางภาคเอกชนไม่ว่าจะเป็นทางโรงแรม หมู่บ้านโฮมสเตย์ ร้านอาหาร หรืองานโอกาส ต่าง ๆ ภายในชุมชนจะมีการนำการแสดงชุดนี้มาแสดง รวมถึงการนำการแต่งกายของระบำชุดนี้มาถ่าย

ประชาสัมพันธ์ แหล่งการท่องเที่ยว นำผลงานมาเป็นสินค้าทางธุรกิจเพื่อการขายภาพ จากการเติบโตของการแสดงชุดนี้และการเปลี่ยนแปลงจึงสามารถนำเสนอได้ ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 120 ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในช่วงของเรือมอัสราบุรีรัมย์
ที่มา : ผู้วิจัย. 2561

ภาพประกอบ 121 นักแสดงจากโรงเรียนบัวหลวงวิทยาคม
ที่มา : ผู้วิจัย. 2561

เริ่มต้น : 2535-2544

ในช่วงแรกของการสร้างสรรค์ผลงานนั้นเป็นการแสดงเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนของคนบุรีรัมย์แสดงในโอกาสงานมงคลเท่านั้น โดยทางผู้นำของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์และผู้บริหารของจังหวัดจะนำการแสดงชุดนี้และการละเล่นของบุรีรัมย์เช่น รำเหยงไผ่มัดแดง เรือมจับกรับ เรือมก้อนเตียบ (ระบำเสื่อ) เรือมตลอก (รำกลา) เรือมปัญญาโจล กันตรึม แสดงเท่านั้น

ต่อมาในปี พ.ศ.2535 อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ ได้ประดิษฐ์ท่ารำ เรือมอัปสราบุรีรัมย์ โดยได้แรงบันดาลใจจากภาพจำหลักของนางอัปสรในปราสาทหินยุคขอมในประเทศไทย และปราสาทหินในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งนางอัปราจะมีท่าทางในการร่ายรำที่แตกต่างออกไป ผสมผสานกันท่ารำทางพื้นบ้านอีสานใต้ โดยสอดแทรกความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านบุรีรัมย์ลงไป เช่น การแต่งกายที่เน้นการแต่งกายด้วยผ้าพื้นบ้านของจังหวัดบุรีรัมย์ คือ ผ้าซิ่นตีนแดง ผสมผสานกับรูปแบบการแต่งกายขอมโบราณ และรูปแบบของการแต่งกายของนางอัปรานั้นจะมีการสวมใส่เสื้อบอดีสูท นุ่งผ้าฝ้ายตีนแดง เครื่องประดับจะค่อนข้างหลายชิ้น และจะไม่มีการทัดดอกไม้เหมือนระบำทั่วไป เนื่องจากผู้สร้างสรรค์อยากให้มีความแปลกไปจากระบำอัปสรของประเทศกัมพูชา และในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์จังหวัดผ่านการแสดง การแสดงนี้ทำการแสดงจนเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัด (ผกา เบญจกาญจน์. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 122 เรือมอัปราบุรีรัมย์ในช่วงแรก

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

ภาพประกอบ 123 อัปรายุคแรก ๆ ที่แต่งกายเป็นเกาะอก

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

ช่วงเปลี่ยนแปลง : 2545-2554

จังหวัดบุรีรัมย์มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ทำให้มีการท่องเที่ยวที่ดีขึ้น มีการจ้างงานและนำเสนอความเป็นตัวตนผสมผสานกับยุคสมัยที่มีความต้องการท่องเที่ยวของจังหวัด จึงทำให้เป็นทางเลือกในการนำการแสดงเรีอัมอัปสรบุรีรัมย์นั้นออกมาให้คนภายนอกรับชมและยังสอดแทรกความเป็นตัวตนของบุรีรัมย์ ในส่วนของรูปแบบชุดการแต่งกายมีการเปลี่ยนรูปแบบจากใส่เสื้อบอดี้สูทเป็นเกะอก เครื่องประดับมีการลดจำนวนชิ้นลง ส่วนผ้านุ่งมีการใช้ผ้าไหมแทนผ้าฝ้ายมากขึ้น และการแสดงเริ่มมีการนำมาใช้ในงานอวมงคลโดยอาจมาจากสาเหตุที่ว่าการแสดงนั้นมีรูปแบบคล้ายกับระบำโบราณคดีเช่นเดียวกับพวกระบำศรีวิชัย ระบำลพบุรี ระบำทวารวดี และอาจมีความเข้าใจคาดเคลื่อนเปลี่ยนจากรูปแบบเดิม (พกา เบญจกาญจน์. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 124 อัปสรายุคที่สองเปลี่ยนมาใส่บอดี้สูท

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

ภาพประกอบ 125 นักแสดงเรีอัมอัปสรบุรีรัมย์ในการแสดง แสง สี เสียง

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

ยุคเฟื่องฟู : 2555-ปัจจุบัน

จนถึงในปัจจุบันเรือมอัสราบุรีรัมย์ได้เป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดและได้นำมาจัดการแสดงเป็นจุดเด่นในงานขึ้นเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นจุดแข็งแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความร่วมมือจากคนภายในจังหวัด ระเบียบนี้ทำให้เกิดเศรษฐกิจขนาดเล็กภายในท้องถิ่น เช่น เกิดรายได้ภายในชุมชนจากการทอผ้าไหมและผลิตเครื่องประดับ การแต่งหน้า-ทำผม รวมถึงช่วงเวลามีงานมหรสพต่าง ๆ หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะนำมาทำการแสดง จากข้อกำหนดของผู้สร้างสรรค์การแสดงว่าต้องใช้ในโอกาสงานมงคลเท่านั้นแต่ปัจจุบันกลายเป็นใช้ในงานอวมงคลด้วย และในส่วนของ การแต่งกายนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยแต่ก่อนนั้นจะใช้เกะอกนางรำและผ้าถุงตีนแดงเท่านั้น ต่อมามีการใช้บอดีสูทแทนเกะอก และในปัจจุบันมีการใช้ผ้าท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องผ้าตีนแดง อาจจะเป็นผ้าไหมหางกระรอกคู่หรือผ้าจากท้องถิ่นตามลำดับ

ภาพประกอบ 126 นักแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

ในปี พ.ศ.2559 ได้มีการจัดประกวดเรือมอัสราบุรีรัมย์ขึ้นที่ปราสาทเขาพนมรุ้งในช่วงก่อนการมีประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งบริเวณลานโพธิ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแข่งขันประกวดรำอัสราที่ค้นหาทีมที่อนุรักษ์มาตรฐานของกระบวนท่ารำได้ถูกต้องและพร้อมเพียงกัน โดยมีคณะกรรมการร่วมตัดสินในครั้งนั้น ได้แก่

- 1.อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ อดีตหัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- 2.อาจารย์นฤมล จิตต์หาญ รองคณะบดี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- 3.คุณครูสุวรรณี สมานสารกิจ ครูเชี่ยวชาญพิเศษโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม
- 4.คุณครูศิโรรัตน์ ทองคำปี ครูโรงเรียนบ้านหนองตะลุมปึก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ต่อมาในปี พ.ศ.2560 มีการอนุรักษ์และพัฒนา ทางสำนักศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน ได้ร่วมกับสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์จัดโครงการสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรม โดยได้เชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์ไทย ได้แก่ อาจารย์รัชนา พวงประยงค์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย - ละคร) ปีพุทธศักราช 2554 ศาสตราจารย์ ดร. ชมนาด กิจจันทร์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย และคุณครูไพฑูริย์ เข้มแข็งร่วมวิพากษ์และปรับปรุงการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านชุด “เรือมอัสสรา”หรือระบำอัสสราที่สร้างสรรค์ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2535 โดยอาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ และอาจารย์สาขาวิชานาฏศิลป์ เพื่อเป็นการสร้างมาตรฐานทางกระบวนท่ารำพื้นบ้านและนำออกเผยแพร่และเป็นต้นแบบในการปฏิบัติท่ารำเรือมอัสสราบุรีรัมย์ ตลอดจนนำสู่การจดอนุสิทธิบัตรต่อไปและจะมีการจัดโครงการในภายภาคหน้าคือ การเชิญคณะครูและนักเรียนมาจัดการความรู้เรื่องระบำอัสสราบุรีรัมย์ให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาต่อไป (นฤมล จิตต์หาญ. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 127 การปรับท่ารำโดยผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์สาขาวิชานาฏศิลป์
ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

3.2.4. บทบาทและความสำคัญของเรือมอัสสราบุรีรัมย์

เมื่อสังคมยุคปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นาฏศิลป์พื้นบ้านจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวเอง จากที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์อย่างในอดีต มาเป็นบทบาททางด้านต่าง ๆ ที่สามารถจำแนกบทบาทให้เห็นได้ ดังนี้

1. บทบาททางการศึกษา การแสดงออกทางด้านศิลปะ นั้นถือเป็นศาสตร์และศิลป์ ปัจจุบันโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาจะมีการฝึกฝนเรือมอัสสราบุรีรัมย์ไว้ เพื่อนำมาเป็นการแสดงในโอกาสต่าง ๆ

2. บทบาททางธุรกิจและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งบทบาทนี้เห็นได้อย่างชัดเจน ในการแสดงตามงานเทศกาลท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ภาครัฐหรือเอกชนจัดขึ้น จะต้องมีการนำศิลปพื้นบ้านเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบมหรสพสมโภชหรือการแสดงแสง สี เสียง สื่อผสม โดยศิลปะการแสดงเหล่านี้ถือเป็นจุดขายที่สำคัญ รวมถึงการทอผ้าไหมตีนแดงหรือผ้าท้องถิ่นที่เกิดจากการแต่งกาย ถือว่ามีการประชาสัมพันธ์เอกลักษณ์ไปในตัว

3. บทบาทในการอนุรักษ์และเผยแพร่เอกลักษณ์ของชาติ ปัจจุบันวัฒนธรรมต่างชาติมีบทบาทอย่างมากในสังคมไทย และเป็นไปได้ว่าอนาคตประเทศไทยอาจถูกกลืนทางวัฒนธรรมได้ เพื่อให้ความเป็นไทยคงอยู่ สิ่งที่จะช่วยได้นั้นคือ เอกลักษณ์ของชาติในด้านต่าง ๆ โดยใช้วิธีการเผยแพร่ อนุรักษ์ และสร้างสรรค์ศิลปะการแสดง นอกจากนี้ยังเป็นการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกด้วย

ภาพประกอบ 128 การซ้อมของการแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2561

3.2.5. ผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชน

เนื่องจากชีวิตของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับอุทยานประวัติศาสตร์เมืองต่ำ และอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งทำให้ชาวบ้านมีการหาอยู่หากินบริเวณใกล้เคียง และการสนับสนุนทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรโดยสามารถประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมและสามารถจัดการทรัพยากรได้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมทำให้คุณภาพของชีวิตชาวบ้านดีขึ้นเกิดการตื่นตัวของประเพณีวัฒนธรรมและเกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างกันได้สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน นั่นคือการฟื้นฟูชีวิตและชุมชนที่แท้จริง ประการแรกก่อให้เกิดการมีงานทำของชาวบ้านภายในชุมชน เช่น บุตรของคนในชุมชนมาเป็นนักแสดงระบำชุดนี้ประการที่สองก่อให้เกิดรายได้ของชาวบ้านภายในชุมชน เช่น หมู่บ้านท่องเที่ยวโฮมสเตย์และมีการแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์ อันได้แก่

ประการแรกก่อให้เกิดการมีงานทำของชาวบ้านภายในชุมชน เช่น บุตรของคนในชุมชนมาเป็นนักแสดงระบำชุดนี้

ประการที่สองก่อให้เกิดรายได้ของชาวบ้านภายในชุมชน เช่น หมู่บ้านท่องเที่ยวโฮมสเตย์และมีการแสดงเรือมอัสตราบุรีรัมย์

ประการที่สามการขยายผลงานทางด้านการถ่ายภาพของชาวบ้านในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียง

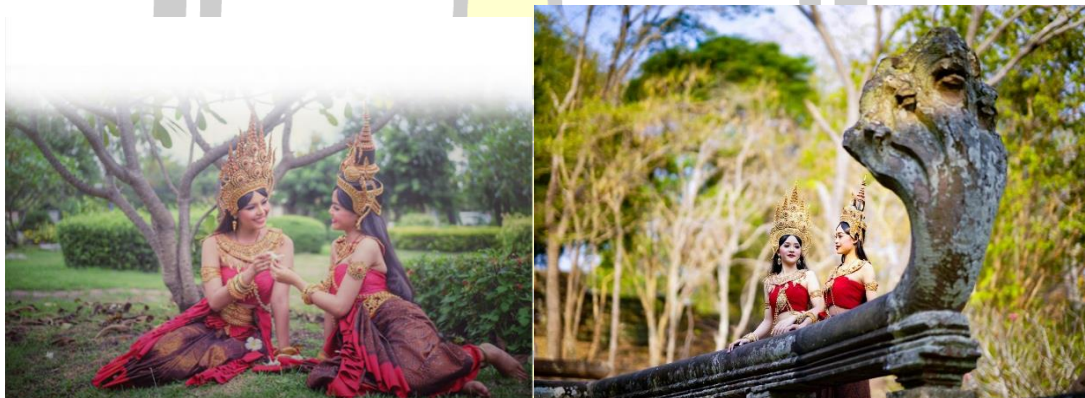
ประการที่สี่ชาวบ้านเกิดการทอผ้าไหมตีนแดงหรือผ้าฝ้ายตีนแดงของชุมชน

ประการที่ห้าเยาวชนเกิดการทำเครื่องประดับประกอบการแสดง

ประการที่หกพิธีกรรมบวงสรวง รำแก้บน

ประการที่สุดท้ายชาวบ้านมีการบรรเลงดนตรีของวงดนตรีมโหรีพื้นบ้าน

รวมถึงการเกิดการกระจายเศรษฐกิจในส่วนต่าง ๆ รวมถึงการอนุรักษ์และการนำไปเผยแพร่จากปากต่อปากเพื่อคนในชุมชนอยู่รอดและปรับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับการแสดงชุดนี้ (นฤมล จิตต์หาญ, 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 129 การถ่ายแบบชุดอัสตราของสาขาวิชานาฏศิลป์

ที่มา : นฤมล จิตต์หาญ

3.2.6. อัตลักษณ์เรือมอัสตราที่เกิดขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

การแสดงชุดนี้นอกจากสร้างขึ้นเพื่อการแสดงในงานแสง สี เสียง และการใช้เพื่อบวงสรวงแล้วต่อมายังมีการนำมาแสดงในขบวนแห่ของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง และเพื่อการส่งเสริมให้เด็กนักเรียนในโรงเรียนของจังหวัดบุรีรัมย์ได้รำได้ ได้ตระหนักคุณค่าของการแสดง

ซึ่งขบวนนางรำอัสตราที่งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งรับผิดชอบโดย คุณครูสุวรรณี สมานสารกิจ ครูโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม ในปัจจุบันเรือมอัสตราบุรีรัมย์ได้เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดและได้นำมาจัดการแสดงเป็นจุดเด่นในงานขึ้นเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นจุดแข็งแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความร่วมมือจากคนภายในจังหวัด ระบำนี้นำให้เกิดเศรษฐกิจขนาด

เล็กภายในท้องถิ่น เช่น เกิดรายได้ภายในชุมชนจากการทอผ้าไหมและผลิตเครื่องประดับ การแต่งหน้า-ทำผม รวมถึงช่วงเวลามีสงานมหรสพต่าง ๆ หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะนำมาทำการแสดง จากข้อกำหนดของผู้สร้างสรรค์การแสดงว่าต้องใช้ในโอกาสงานมงคลเท่านั้นและในส่วนของ การแต่งกายนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยแต่ก่อนนั้นจะใช้เกะอกนางรำและผ้าถุงตีนแดง เท่านั้น ต่อมามีการใช้บอดีสู้ทแทนเกะอก และในปัจจุบันมีการใช้ผ้าท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องผ้าตีนแดง อาจจะเป็นผ้าไหมหางกระรอกคู่หรือผ้าจากท้องถิ่นตามลำดับ รวมถึงมีการอนุรักษ์และพัฒนาซึ่งการแสดงชุดนี้จะใช้แสดงในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นทุกปีและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวที่ได้รับชมถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์อันงดงามของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ (ผกา เบญจกาญจน์.2563 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 130 การแสดงเรือมอปราบุรีรัมย์

ที่มา : ผู้วิจัย. 2561

ภาพประกอบ 131การแสดงในขบวนแห่

ที่มา : นิศดา ท่วมจันทร์

ภาพประกอบ 132 การแสดงเรือมอัสตราบุรุษงานบวงสรวง

ที่มา : ณิชตา ท้วมจันทร์

ภาพประกอบ 133 การถ่ายแบบชุดเรือมอัสตราบุรุษ

ที่มา : ณิชตา ท้วมจันทร์

สรุป

บทบาทและความสำคัญของเรือมอัสตราบุรุษ ซึ่งนำเสนอการแสดงก่อนที่จะมี
ระบำ แนวคิดในการสร้างสรรค์การแสดง อนาคตของระบำที่มีการเปลี่ยนแปลงและรวมถึงผลที่
เกิดขึ้นต่อชาวบ้านต่อระบำชุดนี้ นอกจากจะอธิบายว่าคนมีอะไรเกิดขึ้นจากเรือมอัสตราบุรุษนั้นคือ
บทบาททางการศึกษา บทบาททางธุรกิจและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบทบาทในการอนุรักษ์
และเผยแพร่เอกลักษณ์ของชาติ

สิ่งที่ค้นพบจากบทบาทและความสำคัญของเรือมอัปสราบุรุษบุรีรัมย์คือ ประการแรกนักท่องเที่ยวหรือคนต่างพื้นที่มาเข้าชมอุทยานหรือพิพิธภัณฑ์จะมีความอยากชมการแสดงอัปสราเพราะมีความคิดว่าเป็นนางฟ้าหรือตัวละครทางประวัติศาสตร์ที่อยู่คู่กับปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ ประการที่สองการแสดงชุดใด ๆ ก็ตามที่นุ่งผ้าท้องถิ่นที่มีความสวยงาม โดดเด่น ชาวบ้านจะมีการชื่นชมและอยากเลียนแบบหาซื้อมาสวมใส่จนเป็นที่นิยมของคนทั่วไป

บทบาทในการอนุรักษ์และเผยแพร่เอกลักษณ์ของชาติ ปัจจุบันวัฒนธรรมต่างชาติมีบทบาทอย่างมากในสังคมไทย และเป็นไปได้ว่าอนาคตประเทศไทยอาจถูกกลืนทางวัฒนธรรมได้ เพื่อให้ความเป็นไทยคงอยู่ สิ่งที่จะช่วยได้นั้นคือ เอกลักษณ์ของชาติในด้านต่าง ๆ โดยใช้วิธีการเผยแพร่ อนุรักษ์ และสร้างสรรค์ศิลปะการแสดง นอกจากนี้ยังเป็นการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกด้วยจะเห็นได้ว่านาฏศิลป์ไทยได้ปรับตัวให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมไทย ช่วยสร้างอาชีพให้กับผู้คน สร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างสังคมหนึ่งกับอีกสังคมหนึ่ง ส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติให้ชัดเจน ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นำรายได้เข้าประเทศและอื่นอีกมากมายที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม สิ่งที่บางท่าน อาจมองอย่างไม่เข้าใจ คือว่าไม่เป็นสากลหรือเข้ากับยุคสมัย แต่สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญระดับชาติที่ช่วยให้ชาติไทยดำรงอยู่ได้ เป็นประเทศที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่เหมือนประเทศใด จงภูมิใจและช่วยกันรักษาสิ่งนี้ให้คงอยู่กับประเทศไทยต่อไปตราบนานเท่านาน

3.3. อัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าไหมตีนแดง

บุรีรัมย์เป็นจังหวัดในภาคอีสานที่มีชื่อเสียงในด้านการทอผ้าไหมมาเป็นเวลาช้านานแล้ว มีการทอผ้าทั่วทุกอำเภอ แหล่งทอผ้าไหมที่ใหญ่ที่สุดและสวยที่สุดของจังหวัดบุรีรัมย์อยู่ที่อำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ โดยเฉพาะที่อำเภอนาโพธิ์จะได้รับการสนับสนุนจากโครงการศิลปาชีพพิเศษ ด้านการออกแบบลวดลาย และการจัดจำหน่ายผ้าไหมของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ มักได้รับรางวัลจากการประกวดในที่ต่างๆ เป็นประจำ และอีกหลายแห่ง

และจังหวัดบุรีรัมย์เป็นท้องถิ่นที่แต่ละกลุ่มมีภาษาเป็นของตนเองคือไทยโคราช ซึ่งประชาชนที่ใช้สำเนียงใกล้เคียงทางโคราชคือ กลุ่มแก่อำเภอนางรอง หนองกี่ ส่วนกลุ่มที่ใช้ภาษาลาวมากที่สุดคือ แแถบอำเภอพุทไธสง นาโพธิ์ กลุ่มที่ใช้ภาษาเขมรคือ กลุ่มแถบอำเภอ ประโคนชัย บ้านกรวด และ ละหานทรายและกลุ่มสุดท้ายที่ใช้ภาษาส่วย คือ กลุ่มที่อยู่ในแถบ อำเภอสตึก จะเห็นได้ว่าทั้ง 4 กลุ่มนั้นอยู่คนละแถบทีเดียว ความโดดเด่นและเอกลักษณ์ในจังหวัดบุรีรัมย์มีอยู่อย่างมากมายที่ปรากฏให้เห็นในท้องถิ่นอันได้แก่

3.3.1 ผ้าภูอัคนี

ภูมิปัญญาการย้อมผ้าภูอัคนีของบ้านเจริญสุข เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนกระบวนการในการเลือกดิน ซึ่งดินภูเขาไฟนั้นมืองค์ประกอบทางเคมีที่มีแร่ธาตุโครเมียมเป็นส่วนประกอบ ทำให้ดินมีสีแดงเลือดนก มีคุณสมบัติเป็นสารเคลือบผิว เวลานำมาย้อมผ้าสีจึงติดทน ในกระบวนการสักรีดดินชาวบ้านนำดินมาผสมกับน้ำ เพื่อให้ดินกับน้ำละลายเป็นเนื้อเดียวกัน จากนั้นคัดแยกสิ่งเจือปน โดยการนำกระดังที่มีตาข่ายเป็นช่องเล็ก ๆ มาใช้ในการกรองดิน ในกระบวนการย้อมและกระบวนการทำให้สีติดทน ชาวบ้านนำเอาดินมาสกัดเป็นสีและการนำฝ้ายมาต้มกับน้ำเดือด เป็นการฟอกขาวเพื่อให้สีจากดินติดกับเส้นฝ้ายได้ดียิ่งขึ้น การใช้เปลือกประดู่ที่ตากแห้งมาทำการสักรีดร้อนโดยการต้มจนเดือด ซึ่งเปลือกประดู่ให้น้ำฝาด อีกทั้งมีคุณสมบัติเป็นยางทำให้สีติดทนนาน ในกระบวนการล้างผ้า นำผ้าจุ่มลงแล้วยกขึ้นมาทำการบิดผ้าอย่างแรงให้น้ำในผ้าไหลออกมา ดูว่าน้ำที่ไหลออกมาเป็นสีใสเพื่อป้องกันการตกสีของผ้า ในกระบวนการการตากผ้า ชาวบ้านทำการตากฝ้ายในที่ร่มและทำการกระตุกฝ้าย เพื่อให้เส้นฝ้ายเรียงตัวกัน และในขั้นตอนสุดท้ายของการย้อมผ้าเป็นกระบวนการตรวจสอบและแก้ปัญหา ชาวบ้านนำผ้าไปซัก ล้างด้วยน้ำสะอาดแล้วบิดผ้าแรง ๆ สังเกตดูน้ำที่ไหลออกจากฝ้ายว่าเป็นสีใส (เกสร ชัยประโคนและคณะ, 2559)

จากบทความเรื่อง “แทนนิน” สารจากธรรมชาติสู่การเป็นสารช่วยให้ติดสีของผ้าภูอัคนี ณ หมู่บ้านเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ชี้ให้เห็นว่าการทอผ้าของชาวบ้านเจริญสุข หมู่บ้านแห่งนี้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตาม บ้านเรือน โดยในช่วงแรกเป็นการทอผ้าเพื่อไว้ใช้ภายในครัวเรือน มีการย้อมผ้าด้วยคราม มีความเชื่อ กันว่าถ้าเป็นแม่ลูกอ่อนจะย้อมครามไม่ได้จะเกิดการผิดสำแดงเพราะว่ามีกลิ่นเหม็น จึงมีการพัฒนาการย้อมด้วยวัสดุธรรมชาติ จากการทำต่างจากวัสดุชนิด

ไดชนิดหนึ่ง เช่น เปลือกजू ผักโขม หนามกะลามะพร้าว และกาบกล้วย โดยนำวัสดุเหล่านี้มาเผาไฟ แล้วนำขี้เถ้าที่เผาไฟมาใส่ที่กรอง แล้วนำน้ำเทลงให้แน่น ๆ จนกว่าจะได้น้ำต่างที่เป็นสีแดง จากนั้นนำ น้ำต่างมาใส่หม้อครามที่ต้ม และใส่ลูกมะกรูดด้วยเพื่อเพิ่มความหอม หมักทิ้งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ แล้วจึงนำผ้ามาย้อมสีคราม นอกจากการย้อมด้วยสีครามแล้ว ยังมีการย้อมผ้าด้วยเปลือกไม้ชนิดอื่น ๆ เช่น เปลือกประคู้ ยอดสมอ เปลือกมะม่วง เป็นต้น ต่อมาเมื่อทดลองนำดินภูเขาไฟบริเวณเขาพระ อังคารมาย้อมผ้าเพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับผ้า ผลปรากฏว่าได้สีผืนผ้าเป็นสีน้ำตาลอมแดง ซึ่งมีสี เหมือนกับหินของปราสาทหินเขาพนมรุ้งจึงถือเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านเจริญสุข ในปัจจุบัน “ผ้าภู อักนี่” ของชาวหมู่บ้านกลายเป็นของฝากและสินค้าที่ทรงคุณค่าที่เกิดจากการนำทรัพยากรดินใน ท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมถึงก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากผืนผ้าชนิด อื่น เนื่องจากมีที่เดียวในโลก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผืนผ้าภูอักนี่มีเสน่ห์สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามา ชมได้เป็นจำนวนมาก ก่อเกิดรายได้และสามารถพึ่งพาตัวเองได้ อีกทั้งยังกลายเป็นมรดกทางภูมิ ปัญญาที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์และสืบสานไว้ให้เยาวชน (ชุลิกานต์ สายเนตรและคณะ, 2561)

ได้พูดถึงผ้าอักนี่ของดีบุรีรัมย์ในหนังสือพิมพ์คมชัดลึกว่า สมาชิกกลุ่มอาชีพสตรีทอผ้า ไหม-ผ้าฝ้าย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้พูดถึงที่มาของการทอผ้าภูอักนี่ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญามาจากดินภูเขาไฟ ของชาวบุรีรัมย์ การนำประโยชน์ของดินภูเขาไฟมาทำการย้อมสีผ้า กรรมวิธีการย้อมสีผ้า ความ แตกต่างการย้อมทั่วไปกับการย้อมสีด้วยดินภูเขาไฟ (พรนภา มหาหิงษ์, 2562)

ภาพประกอบ 135 ผ้าภูอักนี่จังหวัดบุรีรัมย์

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.3.2. เสื้อท่อ

กลุ่มพนมรุ้งเสื้อกอกและงานหัตถกรรม บ้านวัฒนาสามัคคี อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เป็นกลุ่มการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื้อกอก ซึ่งการทอเสื้อกอกของชาวบ้านนั้นสืบจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาเป็นอาชีพหลัก ซึ่งหลังจากการว่างเว้นจากฤดูกาลทำนาก็จะร่วมตัวกันมาทอเสื้อกอก ไว้ใช้ในครัวเรือนและนำออกจำหน่ายจากการทอ เสื้อปลูด ได้มีการดัดแปลงเป็นเสื้อแบบพับ และมีลวดลายยกดอกเป็นลายขีด ลายธรรมชาติ และลายปราสาทพนมรุ้ง ต่อมาทาง กลุ่มมีการดัดแปลง แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดอื่น ๆ เช่น กระเป๋าถือ กระเป๋าสตางค์ กระเป๋าเอกสาร กล้องกระต๊ากชำระ ที่รองจาน บนโต๊ะอาหาร มีรูปแบบที่หลากหลายและเป็นไปตามสมัยนิยมทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มเป็นที่ยอมรับ และเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น (อัชฎางค์ รอโธสงและคณะ., 2556)

กลุ่มทอเสื้อบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแหล่งเรียนรู้การแปรรูปเสื้อกอกกลายเป็นนางบุญสวย หมายถึงประโคนและนาง กนกนิภา แวงวรรณ เป็นวิทยากร ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านโคกเมืองจะปลูกต้นกก หรือต้นไหลเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านได้มีความรู้ในการทอเสื้อกอกมาตั้งแต่สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มทอเสื้อกอกขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2545 และได้คิดค้นลายแปลกใหม่เพื่อพัฒนาฝีมือให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทางกลุ่มพยายามสร้างเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง ผลิตสินค้าให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของลูกค้าให้มากที่สุด จึงได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ระดับ 4 ดาว และมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (อัชฎางค์ รอโธสงและคณะ., 2556)

ภาพประกอบ 136 เสื้อทอมือ

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.3.3. กลุ่มจักสาน

พบว่ากลุ่มชนในเขตพื้นที่ อ.แคนดง จ.บุรีรัมย์ ชาวบ้านจะทำการสร้างผลิตภัณฑ์ การจักสานไม้ไผ่ไว้ใช้เองในครัวเรือน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ชาวบ้านผลิตได้แก่ ไซสำหรับดักปลา ตะกร้า หมากพลู กระจาด กระดัง เป็นต้น กลุ่มชาวบ้านเห็นว่าหากมีการนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความ หลากหลายและน่าสนใจ จะสามารถช่วยให้เห็นแนวทางการพัฒนาเพื่อต่อยอดทางภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม (ทรงวุฒิ เอกวุฒิและธงชัย ยีรัมย์, 2560)

ภาพประกอบ 137 กระกร้าและเครื่องจักสานต่าง ๆ

ที่มา : <https://sites.google.com>.

3.3.4. ผ้าไหมตีนแดง

การใช้ผ้าชิ้นตีนแดงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เมื่อปี 2546 ทางจังหวัดได้ให้ผ้าชิ้น ชนิดนี้เป็นผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดบุรีรัมย์ เช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ เช่น การนำผ้าย้อมครามเป็น ผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดสกลนคร ผ้าชิ้นตีนแดง เป็นที่รู้จักครั้งแรกในนิทรรศการสมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 2 ประมาณปี 2532 ต่อมามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้นำชิ้นชนิดนี้ไปใช้สำหรับนักแสดง นาฏศิลป์เพื่อประชาสัมพันธ์ในจังหวัดจนเป็นที่รู้จัก ความเป็นมาของผ้าชนิดนี้ มีผู้อธิบายว่าเป็นผ้า ของชาวอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มทอครั้งแรกโดยช่างทอผ้าในคุ้มของพระยาเสนาสงคราม (เจ้าเมืองพุทไธสงคนแรก) อยู่บริเวณบ้านหนองหัวแฮดและในบ้านโนนหมากเฟือง (กรีธากร สังขกุล, 2559)

ผ้าชิ้นตีนแดง หรือที่เรียกกันว่า “หมี่รวด” จะเป็นผ้าพื้นที่ย้อมสีแดงในส่วนของหัว ชิ้นและตีนชิ้น ตัวชิ้นจะเป็นสีดำตลอดลายมัดหมี่ที่มีสีแดง สีเหลือง สีสน้ำตาล มีสีเขียวปนบ้างเล็กน้อย ลวดลายที่ใช้ในการทอตัวชิ้นจะเป็นลายแฉ่วเลื้อย ลายนาค ลายขอแบบต่าง ๆ นิยมทอเป็นไหมลิบ (เส้นไหมจากเปลือกนอกของรังไหม) เพราะมีเส้นขนาดใหญ่ ทอเสร็จเร็ว เห็นลวดลายชัดเจน ลักษณะ

พิเศษของผ้าชิ้นหัวแดงตีนแดงจะมีการจกสีไหมเหมือนผ้าแพรวาเพิ่มเติมของส่วนตีนชิ้นสีแดง นิยมใช้ลายเก็บตีนดาว ผ้าชิ้นตีนแดง เป็นการค้นคิดของบรรพบุรุษของชาวอำเภอพุทไธสง นับเป็นมรดกตกทอดของชาวอำเภอพุทไธสงโดยแท้ (หาญ แก้วกล้า. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 138 ผ้าชิ้นตีนแดง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

กระบวนการเรียนรู้และสืบทอดการทอผ้าไหมของผู้ทรงภูมิปัญญา อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีการพัฒนา ส่งเสริม มาจนถึงทุกวันนี้ได้ด้วยทุนทางสังคมที่หลากหลาย ได้แก่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทอผ้าไหมสมัยรัชการที่ 5 ซึ่งมีการก่อตั้ง ช่างไหมบุรีรัมย์และขยายไปยังพุทไธสง ซึ่งนาโพธิ์อยู่พื้นที่การปกครองเดียวกันในขณะนั้น มีผู้นำชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการทอผ้าไหม การรวมกลุ่มเกี่ยวกับการทอผ้าไหมศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นศูนย์รวมผลงานและเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีภูมิปัญญาอื่นที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาการทอผ้าไหม และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นยังนิยมใช้ผ้าไหมมาเป็นส่วนประกอบ นอกจากนี้ปัญหาจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักไม่ได้ผลดีส่งผลให้ชาวบ้านให้ความสำคัญการทอผ้าไหม ซึ่งมีผลทางเศรษฐกิจสูงกว่าและที่สำคัญนาโพธิ์ยังได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากโครงการตามพระราชดำริฯ และโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของรัฐบาลล้วนแต่มีส่วนเกื้อหนุนให้การทอผ้าไหมคงอยู่ และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน กระบวนการการเรียนรู้และพัฒนาการทอผ้าไหมของผู้ทรงภูมิปัญญาสามารถแยกเป็นกระบวนการเรียนรู้ทักษะเบื้องต้น และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทักษะเบื้องต้นนั้นมีมูลเหตุความจำเป็น เพื่อใช้ในวิถีชีวิตทั่วไปของชาวบ้าน การ

ทอผ้าไหมเป็นอาชีพเดิมที่พ่อแม่สืบทอดมาก่อน และการทอผ้ายังสะท้อนความเป็นหญิงที่มีความพร้อม วิธีการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดจากการลงมือทำจริง การลอกเรียนแบบ การบอกเล่า และการลองผิดลองถูก โดยเรียนรู้จากพ่อแม่ ย่า ยาย ผู้เฒ่าผู้แก่ และประสบการณ์ชีวิต นับเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองอย่างเป็นธรรมชาติภายในชุมชน ส่วนกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ในขั้นสูงขึ้น คำนึงถึงปัจจัยหรือความต้องการของตนในสังคมภายนอกชุมชน ทำให้เกิดศักยภาพต่อการพัฒนาท้องถิ่นและเกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของผ้าไหม เรียนรู้โดยวิธีการฝึกอบรมศึกษาดูงาน และกระบวนการกลุ่ม การสืบทอดการทอผ้าไหมของผู้ทรงภูมิปัญญา เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ของคนอีกรุ่นต่อจากอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีมูลเหตุจูงใจจากเรื่องของการรายได้ เป็นอาชีพที่เหมาะสมกับชาวบ้านความจำเป็นเพื่อใช้ในวิถีชาวบ้านก็ยังคงมีอยู่ และการทอผ้าไหมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของคนท้องถิ่นเอง (คณางค์ ช่อชู, 2547)

ภาพประกอบ 139 กลุ่มตัวแทนจำหน่ายผ้าขึ้นตีนแดงบุรีรัมย์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2564

จากภูมิปัญญาท้องถิ่นอันได้แก่ ผ้าภูอัคนี สื่อกก การจักสานและผ้าไหมตีนแดง ทำให้เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์มีความหลากหลาย เกิดจากการคิดหรือพื้นฐานความรู้ของชาวบ้านเอง หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ที่สืบทอดกันมา ทั้งทางตรง คือ ประสบด้วยตนเอง หรือทางอ้อม โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองแล้วนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ ทั้งหมดของชาวบ้านที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ไขปัญหา การดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและปรับให้เข้ากับสถานการณ์เพื่อให้ยังคงอยู่ต่อไป

ซึ่งกล่าวได้ว่าแต่ละท้องถิ่นนั้นย่อมมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและแตกต่างกันออกไป เช่น ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาว หรือ ในเขตของอำเภอพุทไธสง นาโพธิ์ ก็จะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นไปในเรื่องของผ้าไหมตีนแดง

ภาพประกอบ 140 ผ้าซิ่นตีนแดงหรือผ้าไหมบุรีรัมย์

ที่มา : ยุทธนา พวงพิมาย

3.3.4.1. ประวัติผ้าซิ่นตีนแดง

เมื่อราว 150 ปี มาแล้วในปีพุทธศักราช 2440-2445 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศสยามได้สั่งซื้อเครื่องแพรไหมจากต่างประเทศมีมูลค่าสูงกว่า 6 ล้านบาทต่อปีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการสั่งซื้อจากต่างประเทศเช่นนี้ทุกปีมีแต่จะทำให้ประเทศสยามมีแต่เสียเปรียบทางการค้ากับต่างประเทศจึงทรงมีพระราชดำริให้มีการส่งเสริมการผลิตผ้าไหมขึ้นใช้เองในประเทศโดยยกฐานะแผนกไหมในกระทรวงเกษตรธิการขึ้นเป็นกลุ่มช่างไหม และทรงโปรดเกล้าให้กรมหมื่นพิชัยมหิตโรดมราชโอรสลำดับที่ 38 ขึ้นเป็นอธิบดี เนื่องจากทรงเห็นว่าจบการศึกษาวิชาการเกษตรจากโรงเรียนที่มีชื่อเสียงของประเทศอังกฤษ และได้จ้างผู้เชี่ยวชาญทำไหมชาวญี่ปุ่นมาทำการทดลองปลูกหม่อนเลี้ยงไหมขึ้นครั้งแรกที่ทุ่งศาลาแดง กรุงเทพมหานคร

ในปีพุทธศักราช 2447 ถึง 2448 มีการจัดตั้งสถานีเลี้ยงไหมปลูกมดขึ้นที่บุรีรัมย์โดยตั้งเสาไหมขึ้น ที่ว่าการอำเภอและศาลาวัดในพื้นที่ ที่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกันมาเช่นบ้านนาโป่ง และกรมช่างไหมได้จัดส่งพนักงานประจำทุกอำเภอเพื่อสอนให้กุลบุตร กุลธิดารู้จักการทำผ้าไหมด้วยวิธีอันทันสมัย ในครั้งนั้นมีการจัดตั้งหน่วยงานและเมืองบุรีรัมย์และมีนายโกโยตาและนายอิสิตา ชาวญี่ปุ่น เข้ามาจัดตั้งโรงเรียนไหมขึ้นที่ เมืองพุทไธสง ทำให้การทำผ้าไหมของทั้ง 2 หน่วยประสบ

ความสำเร็จเป็นอย่างมาก ในปีพุทธศักราช 2451 กรมช่างไหมจึงได้ย้ายการทดลองเลี้ยงไหมจาก กรุงเทพฯ มาสมทบกับหน่วยเลี้ยงไหมในมณฑลอีสานและให้แต่ละหน่วยขึ้นตรงต่อหน่วยเมืองบุรีรัมย์ ไหมบุรีรัมย์จึงมีชื่อเสียงนับแต่นั้น เป็นต้นมา ด้วยความก้าวหน้าการทำไหมของบุรีรัมย์จึงมีการเสด็จออกตรวจเยี่ยมจากเจ้านายและเสนาบดี ฝ่ายในหลายครั้ง เป็นต้นว่าเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2450 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ขณะเสด็จกลับจากการตรวจราชการมณฑลอีสานได้แวะเยี่ยมการทำไหมที่เมืองพุทไธสงและได้เลือกบริเวณที่ตั้งโรงเรียนเมืองพุทไธสง ซึ่งก็คือสวนหม่อนพุทไธสงเป็นจุดที่พักของพระองค์และคณะ ซึ่งบริเวณดังกล่าวได้ถูกสร้างเป็นห้องสมุดประชาชนและต่อมาออกและสร้างเป็นโรงพยาบาลพุทไธสงแทนในปัจจุบัน ราวปี 2453 กรมหมื่นพิชัยมหิตโรดม (อธิบดีกรมช่างไหม) ผู้ทรงบุกเบิกและวางรากฐานกิจการหม้ายไทยเป็นพระองค์แรกได้ทรงเสด็จทางเกวียนมาตรวจเยี่ยมการทำไหมในมณฑลอีสาน ภูเดินทางมาบุรีรัมย์ประทับแรมในเวียงมาตลอดทางท่ามกลางบรรยากาศยามค่ำคืนเงียบเหงา ทำให้พระองค์ทรงหวลคิดถึงความรักที่ไม่สมประสงค์กับเจ้าชื่นชมธิดาของเจ้านครเชียงใหม่จึงทรงแต่งเพลงลาวดำเนินเกวียนขึ้นซึ่งมีเนื้อหาท่วงทำนองที่มีความไพเราะจับใจซึ่งจากการรื้อนแรงดังกล่าวทำให้พระองค์ทรงประชวรและสิ้นพระชนม์ด้วยพระชนมายุเพียง 28 พรรษา ปัจจุบันจึงเรียกเพลงดังกล่าวว่าเพลงลาวดวงเดือน จึงนับว่าเพลงลาวดวงเดือนมีเกี่ยวพันกับไหมบุรีรัมย์แต่นั้นมา

ปีพุทธศักราช 2456 การเลี้ยงไหมในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้ซบเซาลงเรื่องจัดหม้ายเกิดโรคระบาดตายเป็นจำนวนมาก รัฐบาลขาดงบประมาณและเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนกระทั่งปี 2500 รัฐได้จัดตั้งกรมไหมขึ้นอีกครั้งที่จังหวัดบุรีรัมย์ทำให้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในจังหวัดบุรีรัมย์เรื่อยมา ปี 2518 มีการรวมกลุ่มทอผ้าไหมจัดตั้งกลุ่มสตรีอาสาทอผ้าไหมที่บ้านนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ ได้ทอผ้าไหมที่มีลายประณีตสวยงามจึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีรับเข้าเป็นสมาชิกมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในพระองค์และจัดส่งผู้ชำนาญการด้านผ้าไหมมาฝึกเทคนิคการฟอกย้อมและการให้อีกทั้งยังส่งมอบเงินจำนวน 90,000 บาทให้จัดสร้างโรงทอผ้าไหมบนที่ดินของนายประจวบ จันทร์นวลประธานกลุ่ม เพื่อควบคุมคุณภาพการทอ นอกจากนี้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงรับเอาผ้าไหมบ้านลำควน อำเภอกระสังและกลุ่มทอผ้าไหมบ้านพระไทยรวมพล อำเภอละหานทรายเข้าเป็นสมาชิกมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในพระองค์อีกด้วย

ต่อมาในปี พุทธศักราช 2530 ประเทศไทยประสบภาวะภัยแล้งอย่างหนัก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งให้สำรวจและศึกษาข้อมูลพื้นที่แห้งแล้งที่สุดของประเทศไทย จึงพบว่าอำเภอนาโพธิ์เป็นพื้นที่แห้งแล้งที่สุดของประเทศ ความทราบถึงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีจึงทรงรับเอาพื้นที่อำเภอนาโพธิ์ไว้ในโครงการส่วนพระองค์เพื่อดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎร ทรงเสด็จเยี่ยมราษฎร อำเภอนาโพธิ์ในช่วง 8 ปี ถึง 5 ครั้ง และส่งรับเอาศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์เป็นแผนงานหนึ่งในโครงการส่วนพระองค์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ

จึงทำให้ผ้าไหมบุรีรัมย์ได้รับการส่งเสริมพัฒนาอย่างจริงจังต่อเนื่องจนมีความประณีตสวยงามมีคุณภาพมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศมีรายได้จากการจำหน่ายผ้าไหมไม่น้อยกว่า 300 ล้านบาทต่อปี ชาวบุรีรัมย์จึงดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขพอเพียงตามกลาง ภูมิปัญญาขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายได้อย่างลงตัว

เนื่องจากจังหวัดบุรีรัมย์มีชนหลายเชื้อชาติทั้งไทยบุรีรัมย์เชื้อสายเขมรส่วยลาวและไทยนางรองจึงทำให้ลวดลายและสีสันทองผ้าไหมที่ใช้ในชีวิตประจำวันมีความแตกต่างกันเป็นต้นว่า คนไทยบุรีรัมย์สายเขมรและส่วยอาศัยอยู่แถวอำเภอเมืองบ้านด่าน หัวยราช กระสัง ประโคนชัย นิยมผ้าลายหางกระรอกคู่ ซึ่งเป็นผ้าที่ทอส่งกรุงศรีอยุธยา เพื่อใช้เป็นที่สำหรับข้าราชการและได้รับการประกาศเป็นผ้าลายเอกลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์เมื่อปี 2546 คนไทยบุรีรัมย์เชื้อสายลาวอาศัยอยู่แถวอำเภอนาโพธิ์ พุทไธสง บ้านใหม่ไชยพจน์ แคนดง นิยมผ้าขึ้นตีนแดงซึ่งเป็นผ้าที่เชื่อกันว่านิยมสวมใส่ในคุ้มพระยาเสนาสงครามเจ้าเมืองพุทไธสงคนแรกซึ่งเกือบจะสูญหายไป แต่ด้วยความสวยงามที่โดดเด่นของสีสันทองและรูปแบบของผ้าขึ้นตีนแดงที่ทอทั้งผืนโดยไม่ได้ยัดต่อหัวขึ้นตีนขึ้น ภายหลังได้เกิดความนิยมขยายไปทั่วจังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งเกือบทุกบ้านต้องมีไว้ประจำบ้านและได้รับการประกาศเป็นผ้าลายเอกลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์เมื่อปี 2546 และคนไทยบุรีรัมย์เชื้อสายโคราชซึ่งเรียกตนเองว่าไทยนางรองอาศัยอยู่แถวอำเภอนางรอง ไม่นิยมผ้าไหมร่วมรายได้เป็นการเฉพาะจากความนิยมผ้าลายเอกลักษณ์ของชาวบุรีรัมย์ที่มีความแตกต่างกันจึงทำให้การพัฒนาผ้าไหมบุรีรัมย์ขาดความเป็นเอกภาพ ต่อมาจังหวัดบุรีรัมย์ได้มีการพัฒนาพระเอกสิทธิ์ประจำจังหวัดขึ้นมาใหม่เมื่อปี 2556 โดยผสมผสานอัตลักษณ์ของผ้าลายเอกลักษณ์เดิมผ้าลายหางกระรอกคู่และผ้าขึ้นตีนแดงเป็นผ้าลายเอกลักษณ์ใหม่ผ้าหางกระรอกคู่ตีนแดง นิยมอย่างแพร่หลายของบุรีรัมย์ทั้งจังหวัดทุกเชื้อชาตินับแต่นั้นเป็นต้นมา

จังหวัดบุรีรัมย์ไม่เคยหยุดยั้งการออกแบบผ้าไหมจึงได้มีการออกแบบลายผ้าไหมอยู่เสมอโดยอาจารย์สมบัติ ประจัญสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ได้ออกแบบนำลายองค์ประธานปราสาทพนมรุ้งมาออกแบบทอผ้าไหม และในปี 2557 จังหวัดบุรีรัมย์ได้กำหนดวิสัยทัศน์คือ ไหมพื้นบ้านสู่สากล มุ่งผลิตไหมปลอดภัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมีการส่งเสริมการพอกย้อมด้วยสีธรรมชาติอย่างจริงจัง เพื่อผลิตเป็นของฝากของที่ระลึกรองรับนักท่องเที่ยวโดยมุ่งพัฒนายกระดับหมู่บ้านที่มีการผลิตไหมครบวงจรจำนวน 6 หมู่บ้าน ในอำเภอพุทไธสง นางรอง เมือง และ หัวยราช เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวผลิตไหมใหม่เปิดช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไหมที่นักท่องเที่ยวได้กลมกลืนกับวิถีชีวิตสามารถสัมผัสกับวิถีชีวิตและการทอผ้าไหมด้วยตนเองซึ่งล้วนเป็นกลิ่นอายทางวัฒนธรรมแต่โบราณที่ชาวบุรีรัมย์ทุกเชื้อสายยังคงอนุรักษ์สืบต่อกันมาแต่โบราณ (สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์, 2562)

ภาพประกอบ 141 การใช้ผ้าซิ่นตีนแดงในงานขบวน

ที่มา : ธัญญนันท์ เนาวรัตน์

ซิ่นหัวแดงตีนแดง หรือ ซิ่นตีนแดง หรือ ซิ่นหมี่รวด ได้ทอขึ้นครั้งแรกโดยช่างฝีมือทอผ้าในคุ้มของพระยาเสนาสงคราม (เจ้าเมืองคนแรกของอำเภอพุทไธสง) แถวบ้านหนองหัวแฮดและในบ้านโนนหมากเฟือง เมืองพุทไธสง เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว (ปัจจุบัน คือ บ้านศรีชะแรตและบ้านมะเฟือง ในปัจจุบัน) เป็นผ้าซิ่นที่กลุ่มคนเชื้อสายลาวเป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น ผ้าซิ่นตีนแดงจึงเป็นผ้าซิ่นลาว (เคยมีการสันนิษฐานว่าเป็นผ้าซิ่นเขมร) จากหลักฐานตำนานพระเจ้าใหญ่และการก่อตั้งหมู่บ้านศรีชะแรตว่า “ในสมัยก่อน ท้าวศรีปาก (นา) ท้าวเหลือสะท้าน ท้าวไกรสร เสนาบดีเมืองสุวรรณภูมิ (ปัจจุบันอยู่ในเขต จ. มหาสารคาม) ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายลาว พร้อมด้วยบริวาร ชอบเข้ามาล่าสัตว์ในเขตลุ่มน้ำลำพงชู ตลอดไปจนถึงลุ่มน้ำชี (ในเขต จ. ชัยภูมิ) กล่าวกันว่า การล่าแรดเพื่อนำนอมาทำยานั้น ถ้าพบแรดในเขตพุทไธสงจะไล่ล่าได้ในเขตชัยภูมิ และถ้าพบในเขตชัยภูมิจะไล่ล่าได้ในเขตพุทไธสง ครั้งหนึ่งทั้งสามได้ยิงได้นกขนาดใหญ่สวยงามมากตัวหนึ่งที่บริเวณบึงสระบัว เรียกกันว่า “นกหงส์” นกตัวนั้นบินมาตกบริเวณป่ารกด้านทิศตะวันออก จึงออกตามหานกตัวนั้นในป่าดังกล่าว แต่กลับพบพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ไม่เคยพบที่ไหนมาก่อน ด้วยความดีใจจึงเลิกค้นหาและพากันสำรวจบริเวณรอบ ๆ องค์พระ พบเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมด้านหลังพระพุทธรูป พบหนองน้ำขนาดย่อมด้านหน้าองค์พระ มีหัวแรดตายมานานแล้วอยู่ในหนองน้ำนั้น มีต้นตาลเรียงรายอยู่รอบ ๆ ทั้งสี่ทิศ มีเถาวัลย์คลุมรุงรัง ไม่มีหมู่บ้านคนในบริเวณนั้น จึงกลับไปบ้านเกิดและชักชวนญาติพี่น้องมาตั้งรกรากที่นี่แล้วตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “หนองหัวแฮด” ตามหัวแรดที่พบ โดยมีท้าวศรีปาก (นา) เป็นเจ้าเมือง เรียกว่า “อุปฮาดราชวงศ์” และได้ช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์บริเวณที่ได้พบพระพุทธรูปอยู่เป็นวัด ชื่อว่า “วัดหงส์” ตามชื่อนกที่ยิงแล้วมาตกบริเวณนั้นองค์พระเจ้าใหญ่ สันนิษฐานว่าสร้างพร้อมกับเมืองพุทไธสง คือ ประมาณ พ.ศ. 2200 ช่างที่สร้างพระเจ้าใหญ่อาจเป็นช่างสกุลลาว เพราะพระพุทธรูปหลายองค์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชอัญเชิญมา มีพระเศกเหมือนพระเจ้าใหญ่ เช่นที่วัดสระปทุม พระเศกลักษณะนี้มีเฉพาะในภาคอีสานและประเทศลาวเท่านั้น” จากหลักฐานดังกล่าวจึงน่าจะเชื่อได้ว่า ผ้าซิ่นตีนแดงนั้นเป็นผ้าซิ่นของกลุ่มชนลาวไม่ใช่เขมร ต่อมาได้แพร่ขยายการทอ

ผ้าชิ้นตีนแดงจากบ้านศิระระแตรและบ้านมะเฟืองไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านจวน บ้านแวง และ บ้านนาโพธิ์ (ปัจจุบันเป็น อ. นาโพธิ์ แยกออกจาก อ. พุทไธสง เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2531) ชิ้นตีนแดง หรือ ชิ้นหมี่รวด เป็นผ้าเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชาว อ. พุทไธสง และ อ.นาโพธิ์ ไม่มีในท้องถิ่นอื่น (ชุดศึกษานันท์ บุญงาม. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 142 ผลิตภัณฑ์ผ้าชิ้นตีนแดงจากอำเภอนาโพธิ์

ที่มา : ณัฐวุฒิ ยุกลพันธ์

3.3.4.2. เอกลักษณ์ของชิ้นตีนแดง

ชิ้นตีนแดงแตกต่างจากชิ้นอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง คือ หัวชิ้นและตีนชิ้นเป็นสีแดง ตัวชิ้นเป็นสีดำ หมัดหมี่สีเหลือง แดง ชาว มีเขี้ยวปนบ้าง เครื่องขึ้นด้านหัวและด้านตีนกว้างประมาณ 8 หลบ (1 หลบ เท่ากับ 40 เส้น) ลายที่ใช้เป็นลายเก่าดั้งเดิม คือ ลายนาค ลายเขี้ยวเลื้อย ลายขอต่าง ๆ นิยมทำด้วยไหมดิบ (ไหมเปลือกนอก) เพราะเส้นใหญ่ขึ้นลายได้สวยชัดเจน ทอเสร็จเร็ว ที่สำคัญ “เก็บตีนดาว” เพื่อประดิษฐ์ตกแต่งและแสดงฝีมือของผู้ผลิต

ผ้าชิ้นตีนแดงเป็นผ้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทอด้วยไหมทั้งผืนหัวชิ้นและตีนชิ้นของผ้าจะเป็นสีแดงสด ตอนกลางของผ้าจะเป็นลายมัดหมี่ เรียกว่าหมี่ขอ จะเป็นสีดำ สีน้ำตาลเหลืองทอง จะทอเป็นผืนเดียวกัน ไม่ใช้การตัดต่อระหว่างตัวชิ้น หัวชิ้นและตีนชิ้น สมัยโบราณจะทอให้เด็กและวัยรุ่นนุ่ง เพราะเป็นผ้าที่มีสีสดใสมาก โดยใช้ฟืมขาว (ฟืม 20) จะเป็นผืนเล็ก ๆ เหมาะสำหรับเด็ก ต่อมาได้ปรับปรุงการทอให้เป็นผ้าผืนใหญ่ กว้างและยาวขึ้น จึงใช้ฟืม 40 ในการทอ การทำชิ้นตีนแดงมีความยุ่งยากกว่ามัดหมี่ชนิดอื่น จึงไม่ค่อยนิยมทำกันและเกือบจะสูญหายไป แต่ได้มีการนำชิ้นชนิดนี้ไปแสดงในงานนิทรรศการสมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 2 และทางมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้นำชิ้นชนิดนี้

ไปใช้สำหรับนักแสดงนาฏศิลป์ เพื่อประชาสัมพันธ์ทั้งในจังหวัดต่างจังหวัด และต่างประเทศ เช่น ชุดการแสดง “ระบำเทพอัปสร” และได้เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าขึ้นตีนแดงลงในหนังสือหลายเล่ม เช่น อนุสรณ์ 200 ปีเมืองพุทไธสง, สมบัติอีสานใต้ 6, หนังสือพิมพ์สื่อสารธุรกิจ และหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาไทย จ.บุรีรัมย์ นอกจากนั้นมีการร่วมรณรงค์ให้หันมาผลิตและใช้แต่งกายในงานประเพณีสำคัญ เช่น บุญบั้งไฟ งานสงกรานต์ ลอยกระทงและ กิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน ขึ้นตีนแดงจึงกลับเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป กลายเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชาวพุทไธสงและนาโพธิ์ ทุกครัวเรือนจะต้องมีไว้ประจำบ้าน จึงทำให้ขึ้นตีนแดงกลับมาเป็นที่ยอมรับและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างงดงาม และในปี พ.ศ. 2546 ผ้าขึ้นตีนแดงได้กลายเป็นผ้าเอกลักษณ์ประจำ จ.บุรีรัมย์ ปัจจุบันการทอผ้าไหมมีอยู่ทั่วไปทุกอำเภอ แต่แหล่งทอผ้าไหมที่ใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุด คือ ที่ อ. นาโพธิ์ โดยเฉพาะที่บ้านโคกกุง มีศูนย์พัฒนาผ้าไหมและกลุ่มแม่บ้านเลี้ยงไหมนอกจากนี้ยังมีที่บ้านมะเฟือง อ. พุทไธสง ซึ่งทอผ้าไหมด้วยกี่ธรรมดาหรือกี่ชาวบ้าน การทอผ้าไหมที่ อ. พุทไธสง และ อ.นาโพธิ์ จะมีการทอผ้ามัดหมี่ลายพื้นเมืองดั้งเดิมและแบบลายประยุกต์ โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ตีนแดง ซึ่งเป็นผ้าไหมมัดหมี่ทอหัวขึ้นเป็นพื้นสีแดงไม่มีลวดลายส่วนลายตัวขึ้นนิยมใช้ลายพื้นเลื้อย ลายนาค เป็นต้น (ชุดิกกาญจน์ บุญงาม. 2564 : สัมภาษณ์)

3.3.4.3. เอกลักษณ์ความโดดเด่นของผ้า

ผ้าขึ้นตีนแดง หรือที่เรียกกันว่า “หมี่รวด” จะเป็นผ้าพื้นที่ย้อมสีแดงในส่วนของหัวขึ้นและตีนขึ้น ตัวขึ้นจะเป็นสีดำลวดลายมัดหมี่ที่มีสีแดง สีเหลือง สีน้ำตาล มีสีเขียวปนบ้างเล็กน้อย ลวดลายที่ใช้ในการทอตัวขึ้นจะเป็นลายแนวเลื้อย ลายนาค ลายขอแบบต่าง ๆ นิยมทอเป็นไหมสิบ (เส้นไหมจากเปลือกนอกของรังไหม) เพราะมีเส้นขนาดใหญ่ ทอเสร็จเร็ว เห็นลวดลายชัดเจน ลักษณะพิเศษของผ้าขึ้นหัวแดงตีนแดงจะมีการจกสีไหมเหมือนผ้าแพรวาเพิ่มเติมของส่วนตีนขึ้นสีแดง นิยมใช้ลายเก็บตีนดาว ผ้าขึ้นตีนแดง เป็นการค้นคิดของบรรพบุรุษของชาวอำเภอพุทไธสง นับเป็นมรดกตกทอดของชาวอำเภอพุทไธสงโดยแท้ (หาญ แก้วกล้า. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 143 ลวดลายต่าง ๆ ของผ้าขึ้นตีนแดง

ที่มา : อนุรักษ์ ติมาก

3.3.4.4. ประเภทของผ้าขึ้นดินแดง

ขึ้นดินแดงทอออกมา 2 ประเภท โดยใช้ดินขึ้น (เชิง) เป็นตัวแยกประเภท ดังนี้

1. ขึ้นดินแดงธรรมดา คือ ขึ้นดินแดงที่ตกแต่งดินขึ้นเป็นลายมัดหมี่ลายต่าง ๆ เช่น ดินโยง ดินตัน ดินม้า หรือลายอื่น ๆ
2. ขึ้นดินแดงที่เก็บดินดาว (จกสีไหมเหมือนผ้าแพรวา) คือ ขึ้นดินแดงที่นอกจากจะตกแต่งลายที่ขึ้นเป็นลายมัดหมี่แบบต่าง ๆ แล้ว ยังมีการใช้ไหมสีขาว สีเหลือง และสีเขียว ตกแต่งเป็นลายประดับที่ขึ้น เช่น ลายพุดดอกฮ้าง (พวงดอกกรัง) หรือลายเอี้ยต่าง ๆ (ชุดิกาญจน์ บุญงาม. 2564 : สัมภาษณ์)

3.3.4.5. ลักษณะและลวดลายการทอหรือการผลิตเอกลักษณ์ของผ้าขึ้นดินแดง

ผ้าขึ้นดินแดงเป็นผ้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทอด้วยไหมทั้งผืนหัวขึ้นและตีนขึ้นของผ้าจะเป็นสีแดงสด ตอนกลางของผ้าจะเป็นลายมัดหมี่ เรียกว่าหมี่ขอ จะเป็นสีดำ สีน้ำตาลเหลืองทอง จะทอเป็นผืนเดียวกัน ไม่ใช้การตัดต่อระหว่างตัวขึ้น หัวขึ้นและตีนขึ้น สมัยโบราณจะทอให้เด็กและวัยรุ่นนุ่ง เพราะเป็นผ้าที่มีสีสดใสมาก โดยใช้ฟืมขาว (ฟืม 20) จะเป็นผืนเล็ก ๆ เหมาะสำหรับเด็ก ต่อมาได้ปรับปรุงการทอให้เป็นผ้าผืนใหญ่ กว้างและยาวขึ้น จึงใช้ฟืม 40 ในการทอ การทำขึ้นดินแดงมีความยุ่งยากกว่ามัดหมี่ชนิดอื่น จึงไม่ค่อยนิยมทำกันและเกือบจะสูญหายไป แต่ได้มีการนำขึ้นชนิดนี้ไปแสดงในงานนิทรรศการสมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 2 และทางมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้นำขึ้นชนิดนี้ไปใช้สำหรับนักแสดงนาฏศิลป์ เพื่อประชาสัมพันธ์ทั้งในจังหวัดต่างจังหวัด และต่างประเทศ เช่น ชุดการแสดง “ระบำเทพอัปสร” และได้เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าขึ้นดินแดงลงในหนังสือหลายเล่ม เช่น อนุสรณ์ 200 ปี เมืองพุทไธสง, สมบัติอีสานใต้ 6, หนังสือพิมพ์สื่อสารธุรกิจ และหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาไทย จ.บุรีรัมย์ นอกจากนี้มีการร่วมรณรงค์ให้หันมาผลิตและใช้แต่งกายในงานประเพณีสำคัญ เช่น บุญบั้งไฟ งานสงกรานต์ลอยกระทงและกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน ขึ้นดินแดงจึงกลับเป็นที่รู้จักและเป็นที่นิยมของบุคคลทั่วไป กลายเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชาวพุทไธสงและนาโพธิ์ ทุกครัวเรือนจะต้องมีไว้ประจำบ้าน จึงทำให้ขึ้นดินแดงกลับมาเป็นที่นิยมและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างงดงาม และในปี พ.ศ. 2546 ผ้าขึ้นดินแดงได้กลายเป็นผ้าเอกลักษณ์ประจำ จังหวัดบุรีรัมย์ (หาญ แก้วกล้า. 2564 : สัมภาษณ์)

3.3.4.6. ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงหรือโดดเด่น

ปัจจุบันการทอผ้าไหมมีอยู่ทั่วไปทุกอำเภอ แต่แหล่งทอผ้าไหมที่ใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุด คือ ที่ อ.นาโพธิ์ โดยเฉพาะที่บ้านโคกกุง มีศูนย์พัฒนาผ้าไหมและกลุ่มแม่บ้านเลี้ยงไหม

นอกจากนี้ยังมีที่บ้านมะเฟืองซึ่งทอผ้าไหมด้วยกิจกรรมหรือที่ชาวบ้าน การทอผ้าไหมที่ อ.พุทไธสงและอ.นาโพธิ์ จะมีการทอผ้ามัดหมี่ลายพื้นเมืองดั้งเดิมและแบบลายประยุกต์โดยเฉพาะผ้า มัดหมี่ตีนแดงเป็นผ้าไหมมัดหมี่ทอหัวขึ้นเป็นพื้นสีแดงไม่มีลวดลายส่วนลายตัวขึ้นนิยมใช้ลายพื้นเลื้อย ลายนาค เป็นต้น (ซุติกาญจน์ บุญงาม. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 144 การออกแบบเสื้อผ้าจากผ้าขึ้นตีนแดง
ที่มา : เพจอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ภาพประกอบ 145 การใช้ผ้าขึ้นตีนแดงในการประกวด
ที่มา : อรรถพล จันท์ศรีละมัย

3.3.7. ความสำคัญของผ้าไหมตีนแดงที่มีต่อชุมชน

วิถีชีวิตของคนในอำเภอนาโพธิ์และอำเภอพุทไธสงที่มีความสัมพันธ์กับการทำผ้าไหม การสร้าง การผลิต ทำให้ชาวบ้านมีการหาอยู่หากินกับอาชีพการผลิตผ้าไหมจึงทำให้ยึดเป็นอาชีพที่ใช้ เลี้ยงครัวเรือนได้ และได้การสนับสนุนทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรโดยสามารถ

ประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมและสามารถจัดการทรัพยากรได้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น
 ย่อมทำให้คุณภาพของชีวิตชาวบ้านดีขึ้น เกิดการเรียนรู้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างกันได้
 สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน นั่นคือการฟื้นฟูชีวิตและชุมชนที่แท้จริง ประการที่ก่อให้เกิดการมี
 งานทำของชาวบ้านภายในชุมชน เช่น การสร้างผลิตภัณฑ์จากผ้าไหม และการสร้างเป็นสินค้าโอท็อป
 ของชุมชน อันได้แก่

ประการแรกก่อให้เกิดการมีงานทำของชาวบ้านภายในชุมชน

ประการที่สองก่อให้เกิดรายได้ของชาวบ้านภายในชุมชน

ประการที่สามการขายผลงานทางด้านการค้าและการต่อยอดผลิตภัณฑ์ของตนเอง

ประการที่สี่เกิดการท่องเที่ยวและเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น

ประการสุดท้ายก่อให้เกิดการสร้างชื่อเสียงและเอกลักษณ์ของจังหวัด

(ณัฐภัทร ตีมาก. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 146 การนำผ้าขึ้นตีนแดงหรือผ้าไหมมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ

ที่มา : ธัญญนันท์ เนาวรัตน์

ศูนย์ ปณ. ทิวทัศน์ ชีว

ภาพประกอบ 147 ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.3.8. อัตลักษณ์ผ้าขึ้นตีนแดงกับการแต่งกายของนางอัปสร

จะเห็นได้ว่านาฏศิลป์ได้ปรับตัวให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมไทย ช่วยสร้างอาชีพให้กับผู้คน สร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างสังคมหนึ่งกับอีกสังคมหนึ่ง ส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติให้ชัดเจน ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นำรายได้เข้าประเทศและอื่น ๆ อีกมากมายที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ระบุว่าอัปสรบุรีรัมย์เป็นการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านการแสดงจากภาพจำลึกจากปราสาทเขาพนมรุ้ง

ซึ่งการแต่งกายแต่เดิมก่อนยังไม่ได้ใช้ผ้าไหมตีนแดง ภายหลังได้มีการปรับเปลี่ยนปรับปรุง มาเรื่อย ๆ จนในที่สุดได้คิดว่าระบุว่าอัปสรควรมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองที่สื่อถึงความเป็นจังหวัดบุรีรัมย์ จึงได้เปลี่ยนมาใช้ผ้าไหมตีนแดงซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดบุรีรัมย์ มาเป็นผ้าถุง และใส่เกาะอก หรือบอดีสู้ท แต่ถ้าเป็นภาพจำหลักจะไม่ใส่เสื้อแต่พอเป็นนักแสดงจึงต้องใส่เป็นเสื้อที่แนบเนื้อมาใส่ และก็ใส่เครื่องประดับที่ประกอบไปด้วย กรองคอ สังกวาล เข็มขัด ต่างหู และ หัวศรารรณ์ ซึ่งเครื่องแต่งกายต้องดูแลดูเรียบง่าย อาจพบว่าบางที่หรือบางแห่งใส่เครื่องประดับเยอะแยะมากมายอาจจะทำให้ดูรกและไม่ลงตัวตามที่ควร ที่สำคัญต้องเป็นลีลาท่าร่าของผู้แสดง (ผกา เบญจกาญจน์. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 148 เครื่องประดับการแต่งกายของอัปสร

ที่มา : อนุรักษ์ ติมาก

ภาพประกอบ 149 การแสดงเรียมอัสบราบูริรัมย์ที่ปราสาทเขาพนมรุ้งในงานประเพณี

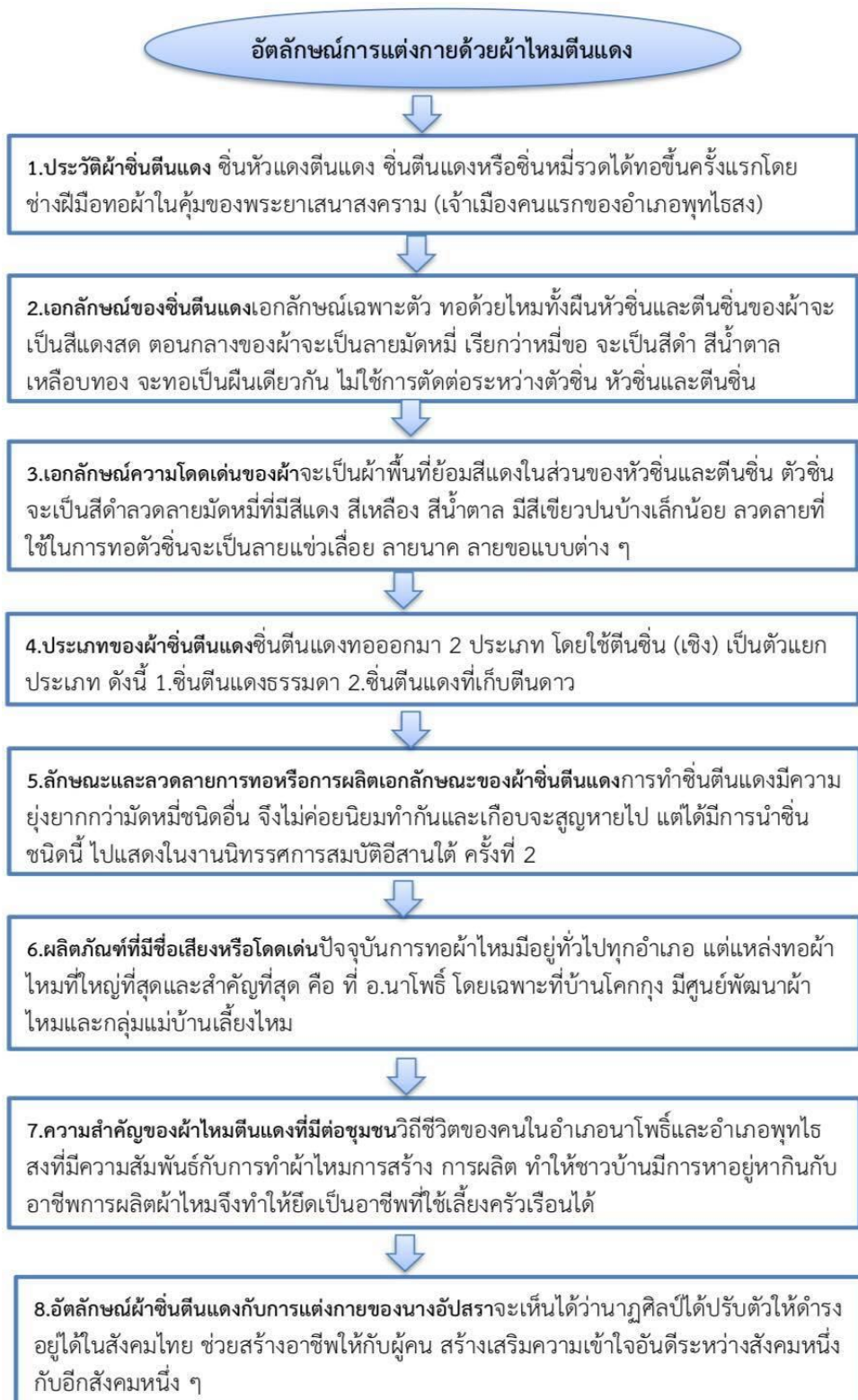
ที่มา : ผู้วิจัย. 2562

สรุป

จากการคิดประดิษฐ์สร้างของอาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ ในการแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์และการแต่งกายของเรือมอัสราบุรีรัมย์จนกลายมาเป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่นและเป็นจุดเด่นของจังหวัดบุรีรัมย์ระบำอัสราจึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งความสำคัญของการแสดงชุดนี้เชื่อกันว่าระบำเทพอัสราหรือที่ปัจจุบันเรียกว่าเรือมอัสรา เรือมในภาษาเขมรแปลว่า รา อัสรา ก็หมายถึงเทวดาเทพองค์หนึ่งซึ่งมีหน้าที่ขั้บร้องฟ้อนรำหรือนางอัสรา เดิมก่อนใช้ชื่อว่าระบำเทพอัสรา คนก็ชอบเปลี่ยนเรียกไปเรื่อย ๆ จนกลายมาเป็นรำอัสราแต่จะเรียกแบบไหนนั้นข้อมูลก็คืออันเดียวกัน การแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์ที่งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จะทำการแสดงในช่วงของขบวนแห่ ซึ่งจะแสดงหลังจากที่ขบวนเสด็จของพระนางกุปตินทรเทวีสี่เทวีเคลื่อนผ่านไปยังปราสาทเขาพนมรุ้ง คณะนางรำทั้งหมดจะอยู่ภายใต้การดูแลของคุณครูโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม โดยคุณครูสุวรรณี สมานสารกิจ นักแสดงจะได้รับการคัดเลือกมาจากโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตพื้นที่การศึกษา สพม.32 หรือในนันทวแทนศิษย์เก่าของโรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จำนวนนักแสดง 199 คน ซึ่งจะประกอบไปด้วยนางรำเรือมอัสราบุรีรัมย์ประมาณ 22 ชุดการแสดง ชุดละ 9 คน จะทำการแสดงโดยใช้เพลงเรือมอัสราบุรีรัมย์เวลาในการแสดงประมาณ 8-10 นาที นักแสดงจะอยู่ทั้งข้างล่างบริเวณทางเดินขึ้นปราสาทและอยู่ตามชั้นบันไดของปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งไฮไลต์ของงานประเพณีที่นักท่องเที่ยวต่างต้องจับตามองในส่วนของการแสดงนี้ จึงถือได้ว่าระบำอัสราเป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์ที่สำคัญของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ที่สื่อถึงความเป็นจังหวัดบุรีรัมย์ได้อย่างชัดเจน และมีความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับปราสาทเขาพนมรุ้ง

ภาพประกอบ 150 แผนภูมิอัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าขึ้นตีนแดง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.4. อັตลัษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู

ปราสาทพนมรุ้ง ตั้งอยู่บนเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นภูเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วซึ่งมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล ปานกลางถึง 323 เมตร ตั้งอยู่ที่บ้านตาเป็ก ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ปราสาทพนมรุ้ง ตั้งอยู่บนเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นปล่อง ภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วอยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นเพื่อถวายแด่องค์พระศิวะ เทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย รูปแบบของศิลปะที่พบเป็นศิลปะเขมรโบราณที่มีความงดงามมากที่สุดแห่งหนึ่ง ความงดงามและความยิ่งใหญ่ปรากฏให้เห็นได้ทางสถาปัตยกรรม การจำหลักลวดลาย มีแผนผังแนวแกนที่มีองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างต่างๆเรียงตัวกันเป็นแนวเส้นตรงพุ่งเข้าหาจุดศูนย์กลางคือปราสาทประธานตั้งอยู่บนยอดเขา (อิติพงศ์ พิรุณ, 2553) ปราสาทพนมรุ้งสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู สถานที่ตั้งสอดคล้องกับคติความเชื่อของศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย (ลัทธิที่นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด) ที่สมมติเทวาลัยเป็นประหนึ่งวิมานแห่งพระศิวะเทพ ซึ่งสถิตบนยอดเขาไกรลาศ ปรากฏหลักฐานว่าปราสาทแห่งนี้สร้างมาตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 18 เพื่อประดิษฐานรูปเคารพแทนองค์พระศิวะเทพสำคัญ และประดิษฐานรูปเคารพของเทพองค์อื่น ๆ อีกในตำแหน่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเทพชั้นรอง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 18 เทวาลัยแห่งนี้ได้ดัดแปลงเป็นพุทธศาสนา (สรเชต วรคามวิชัย, 2530)

ภาพประกอบ 151 พระอาทิตย์ส่องผ่าน 15 ช่องประตู

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ปราสาทพนมรุ้งเป็นกลุ่มสถาปัตยกรรมโบราณเนื่องในอารยธรรมเขมรยุคเมืองพระนคร ที่ได้รับการอธิบายตามองค์ความรู้โบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะว่า สร้างเพื่อเป็นเทวาลัยบูชาพระศิวะ ตามศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย มีการสร้างองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ หลายสมัยในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18 โดยมีแผนผังเป็นแนวเส้นตรงจากเชิงเขาทางทิศตะวันออกขึ้นสู่ยอดเขา อันเป็นที่ตั้งของปราสาทประธาน (สำนักงานโบราณคดี กรมศิลปากร, 2558) ปราสาทพนมรุ้งได้รับการยึดถือว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์ ดังมีการเลือกใช้เป็นภาพหลักในตราประจำจังหวัด และมีการจัดการงานประเพณีเขาพนมรุ้งเป็นงานใหญ่ประจำปีของจังหวัด เช่นเดียวกับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเชิงเขาพนมรุ้งที่ยึดถือปราสาทพนมรุ้งเป็นศูนย์กลางความศรัทธา ของท้องถิ่นมาตั้งแต่ก่อนการบูรณะของกรมศิลปากรที่เริ่มในปี พ.ศ.2514 และเป็นพระมหากษัตริย์คุณแก่พสกนิกรชาวจังหวัดบุรีรัมย์อย่างหาที่สุดไม่ได้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงมีความสนพระทัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาและหลักศิลาจารึกต่าง ๆ บนปราสาทพนมรุ้งและในปีพุทธศักราช 2521 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีพระองค์ทรงทำวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโทหัวข้อเรื่องจารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง และเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคมพุทธศักราช 2531 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีได้เสด็จเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีเปิด (เบญจวรรณ นาราัจจ์, 2558)

ภาพประกอบ 152 แสงสอดส่องผ่าน 15 ช่องประตู

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

ภาพประกอบ 153 เข้าชมปรากฏการณ์พระอาทิตย์

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.4.1. การค้นพบปรากฏการณ์พระอาทิตย์ส่องผ่าน 15 ช่องประตู

รุ่งเช้าวันหนึ่ง ในฤดูร้อน เดือนเมษายน พุทธศักราช 2526 นายปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ นักโบราณคดีและผู้ควบคุมงานบูรณะปราสาทพนมรุ้ง ได้สังเกตเห็นพระอาทิตย์ขึ้นส่องแสงตรงกับช่องประตูทั้ง 15 ช่องของปราสาทพนมรุ้ง เรื่องนี้กลายเป็นที่กล่าวถึงในหมู่ นักโบราณคดี เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร และเผยแพร่สู่บุคคลทั่วไป นำไปสู่การเชิญนักดาราศาสตร์มาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้คนรุ่นหลังอย่างเราทราบองค์ความรู้ของบรรพชนโบราณในการสร้างปราสาทพนมรุ้ง ที่คิดคำนวณออกแบบการสร้างอย่างแม่นยำ

พระอาทิตย์ลอด 15 ช่องประตูพนมรุ้ง 1 เดียวในโลก ปรากฏการณ์มหัศจรรย์ ปราสาทเดียวจริง ๆ และก็เป็นทีเดียในโลกที่มีถึง 4 ครั้ง ภายใน 1 ปี ปรากฏการณ์นี้จะมีโอกาสให้ท่านดู 4 ครั้งในรอบปี โดยอาจารย์วันดี เร็ยรสวัสดิ์กิจ 1 ในทีมค้นพบ ปรากฏการณ์มหัศจรรย์นี้ เล่าว่าเมื่อหลายสิบปีที่แล้ว ได้คุยกันกับพวกพี่ ๆ และนักโบราณคดีหลายท่านเคยมีโอกาสนั่งคุยกัน เชื่อว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ตั้งใจไม่ใช่เหตุบังเอิญ ปรากฏการณ์ที่ไม่เคยมีใครเห็นมาก่อนถูกเปิดเผยโดยนักโบราณคดี จากเรื่องที่ได้ยินมา กำลังจะถูกพิสูจน์ว่าแสงส่อง 15 ช่องประตูถูกคำนวณไว้ ตั้งแต่เมื่อ 1,000 ปีก่อน เรื่องนี้เคยได้ยินตอนที่อบรมมคศุเทศก์เพราะว่าตอนที่จังหวัดจัดคือเอาวิทยากร เป็นนักวิชาการของกรมศิลปามาจากกรุงเทพฯส่วนหนึ่ง แล้วบางท่านก็เป็นนักโบราณคดีที่เคยทำงานที่พนมรุ้งซึ่งในตอนนั้นก็ มี งานที่พนมรุ้งซึ่งในตอนนั้นก็ มีท่านอาจารย์ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ ท่านเคยมาเป็นนักโบราณคดีที่บูรณะพนมรุ้งด้วย ได้นั่งทานข้าวกันท่านก็เลยคุยขึ้นมาบอกว่า พวกคุณรู้ไหมเนี่ย ว่าที่พนมรุ้งมันมีปรากฏการณ์ที่มหัศจรรย์มากอย่างนี้เนี่ยตอนเช้านี้พระอาทิตย์มันจะส่องผ่านทะลุ 15 ช่องประตูเลย ก็ถามว่ารู้ได้ยังไงว่าด้านหลังเข้าตื่นเข้ามาท่าน morning Walk อยู่หลังประสาธแล้วก็เห็นโดยบังเอิญให้ แล้วก็ถามว่าวันที่เท่าไร ท่านบอกว่าผมไม่ได้จดไว้ พอท่านบอกไม่ได้จด ก็จบเลย แต่ความอยากรู้ของเรามันมีเยอะไงตอนนั้น เราไม่ได้ซักท่านว่ามันขึ้นบ่อยไหม แต่ที่แน่ ๆ ไม่ได้เห็นทุกวัน แล้วตอนนั้นก็ยังไม่มีการรู้ว่าปีหนึ่งขึ้นได้ 4 ครั้ง คือท่านบอกว่ามันแฉะ ๆ เดือนเมษายนนี้แหละแต่เดือนเมษายนวันที่เท่าไรอะไรเนี่ยจำไม่ได้ ก็เลยมานั่งคุยกันกับกลุ่มพี่ ๆ ที่ศึกษาเรื่องปราสาทด้วยกัน ได้บอกไปว่าจังหวัดจัดงานมัน 15 ค่ำเดือนเมษายนมันน่าจะตก 15 ค่ำไหม โดยที่เราเนี่ยลืมนึกว่าพระอาทิตย์มันไม่เกี่ยวกับพระจันทร์ 15 ค่ำคือเดือนจันทรคติ ก็เลยได้วันสำคัญก็ขึ้นไปดูกันพอขึ้นไปมันก็ไม่เห็น เห็นแต่ไม้ค้ำไม้ทะลุผ่านทั้ง 15 ช่อง เห็นเพียงแค่ว่า 7 ช่องบ้าง 4 ช่องบ้าง อะไรแบบนี้ เราก็นั่งคิดแต่มันก็ยังคาใจอยู่ตลอด แต่ยังเชื่อว่ามีอยู่จริงเพราะว่าก็ไม่รู้เขาจะมาโกหกเราทำไม ดูทิศทางก็เป็นไปได้เพราะว่าพนมรุ้งมันหันหน้าไปทิศตะวันออกช่องประตูที่มันตรงนั้นหมดแล้วมันอยู่ในแนวระนาบมันไม่เหมือนประสาธหลาย ๆ ประสาธในรูปนี้ก็หันหน้าไปทิศตะวันออกเป็นส่วนใหญ่เอาเป็นว่า 90 กว่าเปอร์เซ็นต์ของปราสาทหินดู เขาเคารพทิศตะวันออกว่า

เป็นทิศแห่งความเจริญรุ่งเรือง เพราะฉะนั้นผังมาตรฐานของเขาถ้าไม่มีอะไรบีบบังคับเนี่ยการสร้าง เทวาลัยจะต้องหันหน้าไปทิศตะวันออก (วันดี เสียรสวัสดิ์กิจ. 2564 : สัมภาษณ์)

ต่อมาได้รู้จักกับท่าน ดร. ขว เหมือนวงศ์ (อธิการบดีคณะวิทยาศาสตร์ ม.ขอนแก่น) ซึ่งช่วยไขปริศนาในเรื่องนี้ ในช่วงวันที่วันที่ 17 มีนาคมถึง 25 มีนาคม ท่านเชื่อว่าจะมีวันใดวันหนึ่งในช่วงนี้ที่ พระอาทิตย์จะส่องตรงทะลุผ่าน 15 ช่องประตู สักวันหนึ่ง จนได้มาสังเกตมันไม่ตรง จนกระทั่งมาถึงวันที่ 23 มีนาคมก็มี ท่านรองอธิการของราชภัฏสมัยนั้นท่านอาจารย์เทียนชัย ให้ศิริกุล ขึ้นไปพอบอกไปก็ไปคุยกันในรอบ 1 ปี มันจะมีวันที่พระอาทิตย์ ขึ้นตรงจุดที่เราสมมุติว่าเป็นตะวันออก แล้วก็ตกตะวันตก พอดีเลยเขาเรียกว่าวันอีควิน็อกซ์ คือเดือนกันยายนครั้งหนึ่งเดือนมีนาคมครั้งหนึ่ง ตรงกันเลย วันนั้นกลางวัน กลางคืนจะถูกแบ่งเท่ากัน 12 ชั่วโมง ภาษาไทยเขาเรียกว่าวิษุวัตศาสตร์ วิษุวัตคือจากราศีมันจะย้ายวัน ที่อาจารย์ขาวให้ขึ้นมาช่วงนี้เพราะมันคร่อมวันนี้ 21 มีนาคม มันควร จะตรงแต่ทำไมมันไม่ตรง ก็เลยเอากล้องรีโอดีไลท์ เพราะท่านเขียนแบบ ได้ออกแบบและนำติดรถมา ด้วยที่มันไม่ตรงเพราะว่าแนวแกนประตูของพนมรุ้งในแนวตะวันออกตะวันตก ผังปราสาทมันเบี่ยง จากเส้นสมมติ ที่เราสมมุติว่าเป็นเส้นตะวันออก ตะวันตก ตามพิกัดภูมิศาสตร์ ไป 5 องศาเศษ สมมุติ ว่าเป็นเส้นแกน แกนโลกที่สมมุติว่าเป็นตะวันออก ทิศตะวันตก ปราสาทพนมรุ้งมันจะเอียงอยู่เป็นเส้น เส้นประสาทพนมรุ้งถ้ามันตั้งอยู่ มันจะเห็นแนวลูกมันเอียงทำมุมกับแกนหลักไป 5 องศาเศษ เพราะฉะนั้นก็จะไม่เห็น แต่มันจะต้องเห็นวันอื่น อาจารย์เทียนชัยกับหลานสาวอาจารย์สุภาพรสองคน นี้ก็เลยรับอาสาไปคำนวณก็เอาแผงโซลาร์จเอาพิกัดภูมิศาสตร์มาคำนวณ อาจารย์เทียนชัยท่านก็ คำนวณเบื้องต้นว่ามันน่าจะตรงกับวันที่ 3 4 5 เมษายนถ้า 3 วันที่ไม่ตรงมันจะเป็นตรงกับวันที่ 11 12 13 เมษายนเพราะปกติมันจะขึ้นค่อย ๆ เอียงไปว่าวันนี้พระอาทิตย์ก็องศากับแนวแกนก็องศา ไปเรื่อย ๆ เพราะพิกัดภูมิศาสตร์ของพนมรุ้งเป็นตัวคำนวณ พอวันที่ 2 เมษายนขึ้นไปเตรียมสังเกตการณ์ดู จึง ทำให้พบกับปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่านทั้ง 15 ช่องประตู พอเห็นก็ดีใจมากที่ได้เห็นได้ถ่ายรูป มามาได้แต่ครั้งแรกที่เห็นแสงยังน้อยมาก ก็เลยมาคำนวณต่อ ถ้าพระอาทิตย์ขึ้นกับวันที่พระอาทิตย์ตก จะต้องเป็นวันเดียวกันถ้าเห็นขึ้นก็ต้องเห็นตกถ้ามันถ้าแนวแกนประตูมันตรงแต่ปีนี้นี่เนี่ยมันมีอยู่ 2 วันที่เป็นวัน คือเดือนกันยายนครั้งหนึ่ง เดือนมีนาคมครั้งหนึ่ง ปี 1 จะต้องเห็น 2 ครั้ง ที่พระอาทิตย์ ขึ้นและตกในวันเดียวกัน แต่พอมันเห็นขึ้นก็จะไม่เห็นตก พอเห็นตกก็จะไม่เห็นขึ้น มันก็เลยกลายเป็น ปรากฏการณ์นี้จะมีโอกาสให้ท่านดู 4 ครั้งในรอบปี อาจารย์เทียนชัยกับอาจารย์สุภาพรมานั่งทำ การบ้านกันต่อก็คำนวณออกมาบอกว่าตัดวันที่ 11 12 13 เมษายน มันน่าจะตรงกับเดือน มีนาคมอีก ครั้งหนึ่งที่พระอาทิตย์ตกตรงกับเดือนกันยายนครั้งหนึ่งที่พระอาทิตย์ขึ้นเดือนตุลาคมครั้งหนึ่งที่พระ อาทิตย์ตกเป็นปีที่โชคดีมาก ๆ เห็นครบทุกครั้ง ใน 1 ปี มี 4 ครั้ง

ทั้งนี้ประตูปราสาทพนมรุ้ง ตั้งอยู่ที่เส้น 84.5 องศา ตามแนวแกนทิศตะวันออก - ตะวันตก ซึ่งปรากฏการณ์พระอาทิตย์ตรง 15 ช่องประตูนี้ 1 ปี มี 4 ครั้ง ได้แก่

ครั้งที่ 1 พระอาทิตย์ตก ตรง 15 ช่องประตู ในวันที่ 5 - 6 - 7 มีนาคม เวลาประมาณ 18.15 น.

ครั้งที่ 2 พระอาทิตย์ขึ้น ตรง 15 ช่องประตู ในวันที่ 3 - 4 - 5 เมษายน เวลาประมาณ 06.03 น.

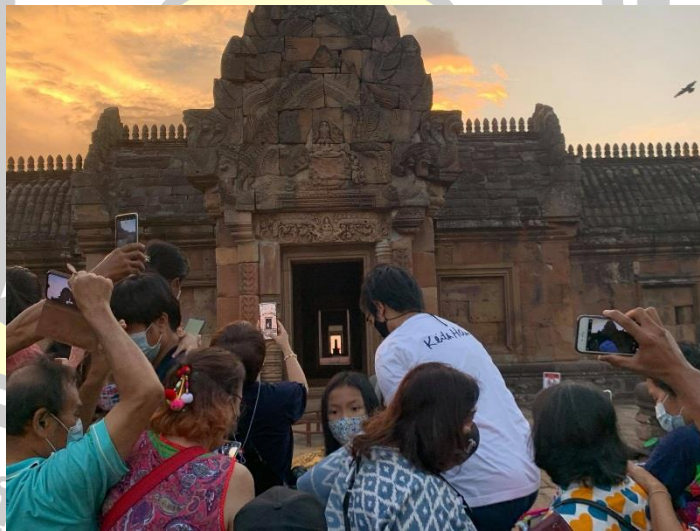
ครั้งที่ 3 พระอาทิตย์ขึ้น ตรง 15 ช่องประตู ในวันที่ 8 - 9 - 10 กันยายน เวลาประมาณ 05.57 น.

ครั้งที่ 4 พระอาทิตย์ตก ตรง 15 ช่องประตู ในวันที่ 5 - 6 - 7 ตุลาคม เวลาประมาณ 17.55 น.

การเห็นพระอาทิตย์ขึ้นหรือตกตรง 15 ช่องประตูปราสาทพนมรุ้งนี้ ยังขึ้นอยู่กับสภาพอากาศในวันนั้น หากท้องฟ้าปิด มีเมฆมาก หรือฝนตก ก็จะไม่เห็นดวงอาทิตย์ปรากฏ

ทั้งนี้ ดวงอาทิตย์จะอยู่ตรงกึ่งกลางช่องประตูเพียง 1 วัน อย่างไรก็ตามก่อนและหลังวันดังกล่าว ก็ยังสามารถเห็นดวงอาทิตย์ในกรอบประตูเช่นกัน แต่ตำแหน่งของดวงอาทิตย์จะเอียงไปทางซ้ายหรือขวา เนื่องจากดวงอาทิตย์จะเคลื่อนที่จากตำแหน่งเดิมวันละ 0.3 องศา (3 วัน ประมาณ 1 องศา) เพราะฉะนั้นใน 1 ครั้งของการเกิดปรากฏการณ์ จะเห็นได้เพียง 3 วันเท่านั้น พ้นจากนี้ไป ดวงอาทิตย์ก็จะเคลื่อนพ้นกรอบประตู (ทั้ง 15 ช่อง) ไป

การคิดหาแสงลอดผ่าน 15 ช่อง ประตู ทีมอาจารย์วันดี น่าจะเป็นมนุษย์ชุดที่ 3 ที่ได้เห็น เพราะคนแรกที่ได้เห็นน่าจะคนสร้างปราสาท คนที่ 2 อาจารย์ปฏิพัฒน์ ที่พักอยู่หลังปราสาท (วันดี เขียวสวัสดิ์กิจ. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 154 พระอาทิตย์ตกเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2564

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.4.2. อັตลัษณ์ความโดดเด่นของพระอาทิตย์ขึ้น-ตกและพลังความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อปราสาทเขาพนมรุ้ง

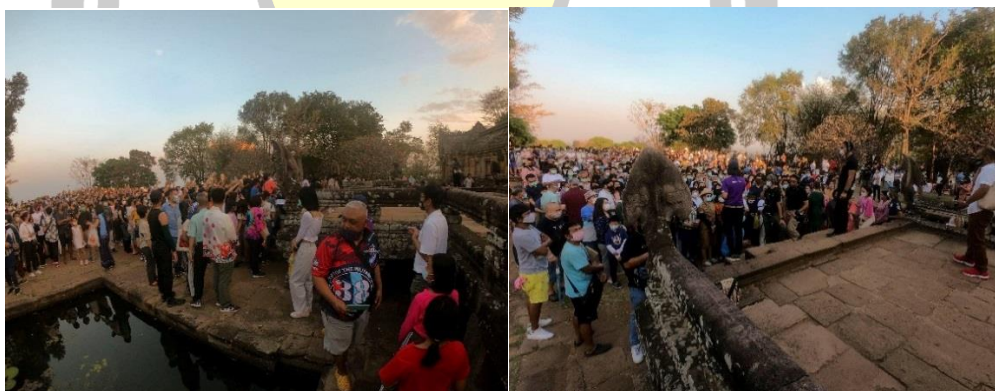
ปราสาทพนมรุ้งนั้นมิได้มีชื่อเสียงในเรื่องภาพสักที่สวยงามประณีตด้วยฝีมือช่าง ชั้นครูเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่ ยังมีภาพสลักทางทับหลังหน้าบันที่เล่าเรื่องราวของศาสนาฮินดูมากมายหลายสิบชั้น ที่บางชั้นมีชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วโลกด้วย เช่นทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่ได้รับการยกย่องว่าสวยที่สุดในโลก แผนผังโคจรของตัวอาคารตลอดจน ตำแหน่งที่ตั้งของปราสาทที่ตั้งอยู่บนขอบปล่องภูเขาไฟโบราณก็ลงตัวเหมาะสมเจาะ ทำให้ศาสนสถานแห่งนี้ ดุจดั่งวิมานของเทพเจ้าบนสวรรค์ ตามคติความเชื่อทางศาสนาอย่างแท้จริง แต่อีกหนึ่งสิ่งที่มีผู้มาเยือนหลายๆท่านอาจไม่ทราบถึงความมหัศจรรย์ของมหาเทวาลัยแห่งนี้ นั่นก็คือปรากฏการณ์พิเศษที่เกิดขึ้นที่ปราสาทพนมรุ้งเพียงแห่งเดียวเท่านั้นในโลกนี้ นั่นก็คือ ปรากฏการณ์ที่พระอาทิตย์จะส่องแสงลอดทะลุช่องประตูทั้ง 15 บาน ซึ่ง ในรอบ 1 ปีเราจะมีโอกาสได้เห็นปรากฏการณ์นี้ถึง 4 ครั้งด้วยกันคือพระอาทิตย์ขึ้น 2 ครั้งและพระอาทิตย์ตกอีก 2 ครั้งซึ่งปรากฏการณ์อันมหัศจรรย์นี้ทางจากบุรีรัมย์ได้โฆษณาประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้นักท่องเที่ยว มายลเป็นครั้งแรก เมื่อปี 2536 นี้เอง ด้วยก่อนหน้านี้ก็มีเพียง แต่การเล่าขานในกลุ่มมัคคุเทศก์รุ่นแรกของจังหวัดบุรีรัมย์ว่ามีปรากฏการณ์นี้ที่พนมรุ้งโดยอาจารย์วันดี ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกที่เข้าอบรมมัคคุเทศก์จังหวัดบุรีรัมย์เมื่อปี.ศ 2530 ในระหว่างพักทานข้าวนั้นก็คืออาจารย์ปฏิพัทธ์พุ่มพงษ์แพทย์นักโบราณคดีของกรมศิลปากรที่เคยร่วมบูรณะปราสาทพนมรุ้งและได้รับเชิญมาเป็นวิทยากรในการอบรมครั้งนี้ด้วยท่านอาจารย์นะว่าการเห็นปรากฏการณ์พระอาทิตย์ขึ้นตรง 15 ช่องประตูปราสาทเป็นการเห็นโดยบังเอิญขณะที่ท่านกำลังออกกำลังกายอยู่ด้านหลังปราสาทในตอนเช้าตรู่ซึ่งเป็นบ้านพักที่เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรนั้นได้พักอยู่และไม่ได้บันทึกวันเวลาไว้จากข้อมูลนี้ทำให้ทีมอาจารย์วันดีและเพื่อนฝูงหลายคนเขียนปรากฏการณ์นี้กันบ้างจึงได้พยายาม สุ่มเดาขึ้นพนมรุ้งในวันที่คาดว่าจะเป็วัน ขึ้นของพระอาทิตย์ ต่อมาได้สำรวจจนพบปรากฏการณ์นี้ขึ้นในปี พ.ศ.2531

นับได้ว่าการเห็นพระอาทิตย์ขึ้นหรือตกที่ปราสาทเขาพนมรุ้งนั้นเป็นอีกหนึ่งช่วงเวลาสำคัญ ที่ได้ชมความมหัศจรรย์ของปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ได้มีโอกาสขึ้นไปสัมผัสกับบรรยากาศที่น่าตื่นตาตื่นใจสักครั้งในชีวิตนับเป็นความโชคดีของคนบุรีรัมย์ที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงเช่นปราสาทพนมรุ้งมรดกจากบรรพบุรุษ ให้เราได้ชื่นชมเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จนถึงปัจจุบันนี้ การได้ขึ้นไปรับแสงพระอาทิตย์ขึ้นหรือพระอาทิตย์ตกที่ปราสาทพนมรุ้งนั้น ตามความเชื่อของคนโบราณเชื่อว่าเป็นการรับพลังแสงอาทิตย์จากที่ราบสูงหรือจากที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่อยู่ของเทพเจ้า ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต แล้วถือว่าได้รับพลังแสงอาทิตย์ อีกด้วยจึงทำให้ผู้คนต่างสนใจ

และหลังไหลขึ้นไปชม และรับพลังงานแสงอาทิตย์ในทุกครั้งที่มีการเกิดขึ้น จึงทำให้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว และคนบริเวณใกล้เคียงในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างดี จึงนับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวที่สร้างปรากฏการณ์ขึ้นที่ปราสาทเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ (วันดี เจริญสวัสดิ์กิจ. 2564 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 155 แสงอาทิตย์ลอดผ่านประตู 15 ช่อง
ที่มา : อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง บุรีรัมย์ Phnom Rung Historical Park

ภาพประกอบ 156 บรรยากาศผู้คนเข้าร่วมชม
ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.4.3. การจัดงานในช่วงพระอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอด 15 ช่องประตู

โดยในวันที่ 3-5 เมษายน และ 8-10 กันยายน ของทุกปี ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดช่องประตูทั้ง 15 บาน ชาวบ้านจะเดินเท้าขึ้นมาเพื่อชมความอลังการที่ผสมระหว่างธรรมชาติ และสิ่งก่อสร้างของบรรพชน นอกจากนี้ในวันที่ 5-7 มีนาคม และ 5-7 ตุลาคม ของทุกปี ดวงอาทิตย์ก็ตก ส่องแสงลอดช่องประตูทั้ง 15 บาน เช่นกัน ความมหัศจรรย์ พระอาทิตย์ส่องตรง 15 ประตู ปราสาทพนมรุ้ง พลังศักดิ์สิทธิ์แสงแรกพระอาทิตย์ขึ้นสาดส่องตรง 15 ช่องประตู ณ ปราสาทพนมรุ้ง อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ (ภานุวัฒน์ เอื้อสามาร. 2563 : สัมภาษณ์)

ปราสาทหินเก่าแก่ศิลปะขอมโบราณผ่านกาลเวลามาร่วมพันปี จากการรังสรรค์ด้วย ภูมิปัญญาอันแยบยลของคนโบราณ ถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาฮินดูไศวนิกาย ที่ วิจิตรงดงามผ่านลายสลักบนหินนัรบร้อยนับพันก้อน ก่อร่างสร้างจนเกิดเป็นความยิ่งใหญ่แห่งเทวสถาน บนยอดภูเขาไฟสูงที่ดับสนิทแล้วหนึ่งในหกลูกสำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์วันแห่งพลังดวงอาทิตย์พิศวงที่ ปราสาทหินพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ (ททท.) ในหนึ่งปีจะมีเพียง 4 วัน เท่านั้นที่ "ปราสาทหินพนมรุ้ง" ภายใน บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ จะมีตะวันขึ้นหรือตก ตรงลอดช่องประตูทั้ง 15 ช่อง ได้ตรงอย่างน่าพิศวง ปราภฏการณ์แบบนี้ชีวิตหนึ่งต้องไปดู ภูมิปัญญา ของคนโบราณนั้นน่าทึ่ง นอกจากสถาปัตยกรรมของ ปราสาทหินพนมรุ้ง อันยิ่งใหญ่และงดงามแล้ว ใครเลยจะรู้ว่า มีวันเวลาที่เขาคำนวณได้อย่างน่าพิศวง ตรงที่ในฤดูกาลต่างกัน เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นจะ ส่องแสงลอดช่องตรงกรอบประตู ทั้ง 15 บาน ที่เรียงกันได้อย่างเหลือเชื่อ ในเดือนเมษายนและ กันยายน และจะเห็นมหัศจรรย์พระอาทิตย์ตกลอดช่องกรอบประตู ในเดือนมีนาคมและเดือนตุลาคม ทั้งนี้ มีความเชื่อกันว่า ปราภฏการณ์นี้เป็นปราภฏการณ์อันศักดิ์สิทธิ์ การรับแสงอาทิตย์ที่สอดส่อง ผ่านศิวิลิ่งค์ ซึ่งตั้งอยู่กลางปราสาทเขาพนมรุ้ง เป็นการเสริมพลังชีวิต และความเป็นสิ่งมงคลกับตนเอง และครอบครัวของผู้ที่พบเห็น

ภาพประกอบ 157 พระอาทิตย์ลอดผ่านประตู 15 ช่อง

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

3.4.4. อรุณเบิกฟ้า รับแสงวันใหม่ที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

อรุณเบิกฟ้ารับแสงวันใหม่ และ ตลาดอารยธรรม วนัมรุง ณ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ นักท่องเที่ยวเดินทางไปชมความสวยงามและไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บนปราสาทหินพนมรุ้งเป็นจำนวนมาก จังหวัดบุรีรัมย์จัดงาน “ปีใหม่พนมรุ้ง รับอรุณเบิกฟ้า” ประจำปี 2563 ได้รับเกียรติจาก นายไชยวัฒน์ จุนถิระพงศ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประธานในพิธีเปิด พร้อมด้วยนายรุ่งโรจน์ ทองศรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์ เขต 8 น.ส.เพชรรัตน์ ภูมาศ นายอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ตลอดจนหัวหน้าส่วนราชการ ร่วมเปิดงานดังกล่าว โดยจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ภาคเอกชน เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ และมีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตลอดทั้งปี เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบไป และเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและเชื่อมโยงการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบทั้งในและต่างประเทศ และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวช่วงหยุดยาวเทศกาลปีใหม่ ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางไปเที่ยวชมความสวยงามของปราสาทหินพนมรุ้งเป็นจำนวนมาก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560)

ภายในงานได้จัดดอกไม้ให้นักท่องเที่ยวได้ประกอบพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลานบัวแปดกลีบ เพื่อความเป็นสิริมงคลเนื่องในวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ บนปราสาทพนมรุ้ง มีการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การแสดงพิธีเปิดงานบริเวณลานบัวแปดกลีบ การจับจ่ายซื้ออาหารพื้นบ้านผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญาชาวบ้าน และสินค้าโอท็อปขึ้นชื่อ ณ “ตลาดอารยธรรม วนัมรุง” ที่จัดขึ้นบริเวณลานโพธิ์รองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวปราสาทพนมรุ้งอีกด้วย โดยบรรยากาศได้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เดินทางไปเที่ยวชมงานรับอรุณเบิกฟ้า และตลาดอารยธรรม วนัมรุง อย่างคึกคัก

ภาพประกอบ 158 การแสดงพิธีเปิดงานรับอรุณเบิกฟ้า

ที่มา : ประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์

สำหรับกิจกรรมในช่วงเย็น ก็จะมีพิธีสวดมนต์ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ที่บริเวณเดินเสนาางเรียง เพื่อเสริมสิริมงคลแก่ชีวิตที่จะก้าวเข้าสู่ศักราชใหม่อีกด้วย และช่วงเช้าของวันที่ 1 มกราคม ก็จะมีขบวนกองบุญเดินขึ้นเขาพนมรุ้ง ทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ 99 รูป พิธีบวงสรวงมหาเทวาลัย ณ ปราสาทพนมรุ้ง และรับแสงอาทิตย์อรุณแรกของปีใหม่ บนปราสาทพนมรุ้ง ตามความเชื่อที่ว่าหากใครได้มารับแสงแรกบนพนมรุ้งซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จะได้รับพลังอันยิ่งใหญ่เป็นสิริมงคลแก่กับชีวิตด้วย (ภาณุวัฒน์ เอื้อสามารถ. 2563 : สัมภาษณ์)

ทั้งนี้ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังและนักท่องเที่ยวได้รำลึกถึงคุณงามความดี และคุณูปการที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ปราสาทพนมรุ้งที่วิจิตรสวยงามให้เป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลานในปัจจุบัน เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นอันดีงาม สำหรับบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ ปราสาทพนมรุ้ง และตักบาตรพระสงฆ์ เพื่อความเป็นสิริมงคลกับชีวิตของตนและครอบครัว นอกจากนี้ ยังเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของดีอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้รับทราบ อีกทั้งยังส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์ให้ทราบเป็นที่แพร่หลาย

โดยในช่วงกลางวันของวันที่ 30-31 ธ.ค. จะมีกิจกรรมการแสดงศิลปะพื้นบ้าน การออกร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP ชม ชิม ซื้บ (ตลาดย้อนยุคโบราณ) ในวันที่ 31 ธ.ค. เวลา 16.00 น. มีกิจกรรมสวดมนต์ส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัว และเตรียมรับการเริ่มต้นชีวิตใหม่ให้ก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า

ภาพประกอบ-159 ตลาดอารยธรรม วนัมรุง

ที่มา : ประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์

จากนั้นในช่วงเวลา 05.00 น.ของวันที่ 1 ม.ค.2563 ข้าราชกร พ้อคำ ประชาชน และนักท่องเที่ยว แต่งกายด้วยชุดสีขาว ร่วมขบวนกอบบุญ นำข้าวสารอาหารแห้ง เดินเท้าจากบริเวณ ศาลเจ้าพ่อปราสาททอง ขึ้นไปยังอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ทำบุญตักบาตรพระภิกษุสงฆ์ ณ บริเวณทางดำเนินเสานางเรียง ทางขึ้นเขาพนมรุ้ง เพื่อเป็นการฟื้นฟูประเพณีเบิกฟ้า ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิม หลังจากไม่ได้มีการสืบสานมานานกว่า 100 ปี พร้อมร่วมรับพลังแสงอาทิตย์แรกของปีใหม่ 2563 บনยอดเขาพนมรุ้ง เพื่อความเป็นสิริมงคลและพลังอันยิ่งใหญ่ให้เกดกับชีวิตของตนเองและครอบครัวในทุก ๆ ด้านตลอดปี 2563 และตลอดไป (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560)

ภาพประกอบ 160 พิธีตักบาตรเช้ารับแสงวันใหม่

ที่มา : <https://district.cdd.go.th>.

พหุณ ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 161 พิธีบูชาบัวแปดกลีบ

ที่มา : ประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 162 ผู้ว่าและคณะเข้าร่วมพิธีเปิดงาน

ที่มา : ประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์

จากการศึกษาพบว่า การจัดงาน “รับอรุณเบิกฟ้า วันปีใหม่ ณ อุทยาประวัติศาสตร์พนมรุ้ง” ครั้งนี้ ได้จัดขึ้นเป็นปีที่ 10 เพื่อเป็นการฟื้นฟูประเพณีเบิกฟ้า ที่ชาวบ้านได้ปฏิบัติกันมาช้านานเมื่อกว่า 100 ปี ให้กลับคืนมาอีกครั้ง เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวโบราณสถาน ปราสาทหินพนมรุ้ง ให้ประชาชนเดินทางมาท่องเที่ยว นำรายได้เข้าจังหวัดในอีกทางหนึ่งด้วย โดยคาดว่าจะมีประชาชนและนักท่องเที่ยว จากทั้งในและต่างจังหวัดมาร่วมงานหลายพันคน จึงเชิญชวนนักท่องเที่ยวมาร่วมงาน พร้อมขึ้นไปทำบุญตักบาตร และรับพลังแสงอาทิตย์แรกของปี บนยอดเขาพนมรุ้ง เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตเนื่องในวันปีใหม่ด้วย

สรุป

จากการศึกษาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ คำว่าอัตลักษณ์คือความเป็นหนึ่งเดียวที่เกิดขึ้น ซึ่งในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนั้นมีการสร้างอัตลักษณ์ที่สื่อถึงความเป็นจังหวัดบุรีรัมย์โดยผ่านในรูปแบบของงานบวงหรือในรูปแบบของปรากฏการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้น ในส่วนของอัตลักษณ์ที่ได้ค้นพบจากงานประเพณีขึ้นเขานี้ คือ 1. อัตลักษณ์การแสดงเรียมอัสราบุรีรัมย์ที่มีเกิดขึ้นที่เดียวคือที่งานประเพณีขึ้นพนมรุ้งมีการแสดงเรียมอัสราบุรีรัมย์ที่มีจำนวนนักแสดงมากมายและมีอัตลักษณ์เฉพาะ 2. อัตลักษณ์การใช้ผ้าขึ้นดินแดงในการแสดงเรียมอัสราบุรีรัมย์ ผ้าขึ้นดินแดงซึ่งถือได้ว่าเป็นผ้าประจำท้องถิ่นของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ และยังสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้คนในจังหวัดได้เป็นอย่างดีเสมอมา 3. อัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู ซึ่งถือได้ว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งเดียวที่เป็นสิ่งตื่นตาตื่นใจของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ที่พบในปราสาทเขาพนมรุ้ง ทั้ง3อัตลักษณ์นี้ซึ่งเกิดขึ้นที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง จากการศึกษาก็ทำให้ได้ทราบถึงการสร้างอัตลักษณ์อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.การค้นพบปรากฏการณ์พระอาทิตย์ส่องผ่าน 15 ช่องประตูรุ่งเช้าวันหนึ่งในฤดูร้อน เดือนเมษายน พุทธศักราช 2526 นายปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ นักโบราณคดีและผู้ควบคุมงานบูรณะปราสาทพนมรุ้ง ได้สังเกตเห็นพระอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงตรงกับช่องประตูทั้ง 15 ช่องของปราสาทพนมรุ้ง เรื่องนี้กลายเป็นที่กล่าวถึงในหมู่นักโบราณคดี เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร และเผยแพร่สู่บุคคลทั่วไป

2.อัตลักษณ์ความโดดเด่นของพระอาทิตย์ขึ้น-ตก และพลังความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อปราสาทเขาพนมรุ้งปราสาทพนมรุ้งนั้นมิได้มีชื่อเสียงในเรื่องภาพสลักที่สวยงามประณีตด้วยฝีมือช่าง ชั้นครูเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีภาพสลักทางทับหลังหน้าบันที่เล่าเรื่องราวของศาสนาฮินดูมากมายหลายสิบชั้น ที่บางชั้นมีชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วโลกด้วย

อัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู

3.การจัดงานในช่วงพระอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอด 15 ช่องประตูโดยในวันที่ 3-5 เมษายน และ 8-10 กันยายน ของทุกปี ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดช่องประตูทั้ง 15 บาน ชาวบ้านจะเดินเท้าขึ้นมาเพื่อชมความอลังการที่ผสมผสานระหว่างธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างของบรรพชน นอกจากนี้ในวันที่ 5-7 มีนาคม และ 5-7 ตุลาคม ของทุกปี

4.อรุณเบิกฟ้ารับแสงวันใหม่ที่ปราสาทเขาพนมรุ้งอรุณเบิกฟ้ารับแสงวันใหม่และ ตลาดอารยธรรม วนัมรุง ณ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ นักท่องเที่ยวเดินทางไปชมความสวยงามและไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บนปราสาทหินพนมรุ้งเป็นจำนวนมาก

ภาพประกอบ 163 แผนภูมิอัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู

ที่มา : ผู้วิจัย. 2564

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง: พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของการวิจัย ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
2. ศึกษาอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง
3. ศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

สรุปผล

จากการศึกษาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า มีประวัติความเป็นมา มีพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง และการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง เป็นไปตามความมุ่งหมายดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
 - 1.1. ประวัติอุทยานปราสาทพนมรุ้ง

ปราสาทพนมรุ้ง เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่บนเขาพนมรุ้ง ในเขต อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ สร้างขึ้นโดยมีรูปแบบศิลปะเขมรโบราณที่มีความงดงามมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ความงดงามและความยิ่งใหญ่ของปราสาทแห่งนี้ ปรากฏให้เห็นจากรูปแบบ

ของงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาพสลัก การเลือกทำเลที่ตั้งบนยอดเขาซึ่งมีแผนผังตามแนวแกนที่มีองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เรียงตัวกันเป็นแนวเส้นตรงพุ่งเข้าหาจุดศูนย์กลางคือ ปราสาทประธาน

ปราสาทแห่งนี้ สร้างขึ้นเพื่อเป็นเทวาลัยที่ประทับของพระคิวงพระองค์ที่ประทับอยู่บนยอดเขาไกรลาส ดังนั้น การที่ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นบนยอดเขาพนมรุ้ง จึงเป็นการสะท้อนถึงการนับถือศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกายได้เป็นอย่างดีอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของปราสาทพนมรุ้งไม่ได้สร้างขึ้นมาพร้อมกันหมด ในคราวเดียว ได้มีการสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อการนับถือศาสนาของชุมชนขึ้นครั้งแรกในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ได้แก่ ปราสาทอิฐ 2 หลัง ที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพพังทลายเหลือเพียงฐานและกรอบประตู หลังจากนั้นได้มีการก่อสร้างต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับโดยกษัตริย์ของอาณาจักรเขมรโบราณหรือผู้นำที่ปกครองชุมชน อันมีปราสาทพนมรุ้งเป็นศูนย์กลางปราสาทพนมรุ้ง คงมีความสำคัญสืบต่อมาจนถึง สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ.1511-1544) พระองค์นับถือศาสนาฮินดูไศวนิกาย เช่นเดียวกับพระราชบิดา (พระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2) นอกจากนี้จะมีพระราชโองการให้สร้างจารึกเพื่อสรรเสริญเกียรติคุณของพระราชบิดาแล้วยังทรงถวายที่ดินให้กับเทวสถานในสมัยนี้เอง เทวสถานบนเขาพนมรุ้ง เป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยรอบอย่างแท้จริงข้อความในจารึกพนมรุ้ง บางหลักแม้จะมีเนื้อความขาดหายแต่ก็ให้ภาพรวมได้ว่าเทวสถานบนเขาพนมรุ้ง เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ คือ ศิวลึงค์ มีอาณาเขตกว้างขวางมีที่ดิน ซึ่งพระเจ้าแผ่นดิน (พระเจ้าวรมันที่ 5) และข้าราชการระดับต่าง ๆ ถวายหรือซื้อถวายให้กับเทวสถานพร้อมทั้งมีพระราชโองการให้ปกหลักเขตที่ดินขึ้นกับเทวสถานพนมรุ้งพร้อมกับการสร้างเมืองสร้างอาคารให้กับโยคี และนักพรตด้วย

การที่ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นบนยอดเขาพนมรุ้ง จึงเป็น การสะท้อนถึงการนับถือศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกายได้เป็นอย่างดี อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของปราสาทพนมรุ้ง ไม่ได้สร้างขึ้นมาพร้อมกันหมดในคราวเดียวกัน ไม่ได้มีการสร้าง ศาสนสถานเพื่อเป็นศูนย์กลาง ทางความเชื่อการนับถือศาสนาแต่อย่างใด และยังคงมีปรากฏการณ์ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 โดยในวันที่ 3-5 เมษายน และ 8-10 กันยายน ของทุกปี ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 บาน ช่องชาวบ้านจะเดินเท้าขึ้นมาเพื่อชมความอลังการที่ผานระหว่างธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างของบรรพชน นอกจากนี้ในวันที่ 6-8 มีนาคม และ 6-8 ตุลาคม ของทุกปี ดวงอาทิตย์ก็ตก ส่องแสงลอดประตูทั้ง 15 บาน เช่นกัน อาณาจักรเขมรโบราณซึ่งรับอิทธิพลทางศิลปะและวัฒนธรรมจากอินเดีย นั้น ได้มีการสร้างงานศิลปกรรมทางศาสนาขึ้นอย่างมากมาย ทั้งที่เกี่ยวข้องในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมทางศาสนาเหล่านี้มักมีการจำหลักประติมากรรมรูปเทพเจ้า บุคคลสำคัญ หรือภาพเล่าเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อหรือเรื่องราวของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าที่มีกล่าวไว้ในวรรณกรรมทางศาสนา ตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่จำหลักเป็นภาพเล่าเรื่องในงานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ

ที่ปรากฏหลักฐานให้เห็นเด่นชัด ได้แก่ ภาพจำหลักบนระเบียงคดของปราสาทนครวัดและระเบียงคดของปราสาทบายน เป็นต้น ปราสาทพนมรุ้งจึงเป็นที่สนใจของนักนักเที่ยวมากมายทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวโบราณสถานหรือกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป

1.2. ประวัติความเป็นมาของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

เริ่มจากเมื่อปี พ.ศ.2437 มีการประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลองที่ปรางค์น้อย เพื่อให้ประชาชนสักการะ ในอดีตประดิษฐานบนปราสาทเขาพนมรุ้งในสมัยนั้นยังเป็นซากปรักหักพัง ปี พ.ศ. 2481 โดยความคิดริเริ่มของท่านเจ้าคุณโอภาสธรรมญาณ จากวัดท่าประสิทธิ์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเดินทางมาเพื่อปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานที่เขาพนมรุ้งซึ่งขณะนั้นยังไม่มีทางขึ้นสู่ตัวปราสาท ผู้ที่สนใจอยากขึ้นชมปราสาทต่างคนต่างขึ้นมาเองโดยไม่กำหนดเวลาประกอบกับจังหวัดสุรินทร์มีประเพณีขึ้นเขาสวยในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุก ๆ ปี ท่านเจ้าคุณโอภาสธรรมญาณเห็นว่าประเพณีขึ้นเขาเป็นสิ่งดี เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมกันทำบุญพบปะสังสรรค์ สร้างความสามัคคีและมีโอกาสได้พักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย จึงริเริ่มให้จัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นครั้งแรกในวันเพ็ญเดือน 5 พ.ศ. 2485

ปี พ.ศ. 2515 – 2516 กรมศิลปากรได้อัญเชิญรอยพระพุทธรูปจำลองจากปรางค์น้อย ไปยังที่แห่งอื่นเพื่อเตรียมทำการบูรณะและเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2531 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ต่อมาในปี 2534 จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ร่วมจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งตามประเพณีที่ประชาชนเคยปฏิบัติมาทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 โดยจัดให้มีความยิ่งใหญ่อลังการด้วยขบวนเสด็จของพระนางภูบดินทรลักษมีเทวี พร้อมด้วยนางจรียาและสุรภี สนมเอกซึ่งเดินทางจากเมืองนครหลวง นำเครื่องบูชาถวายสักการะ สัตว์เทพพนมประจำทิศทั้ง 10 และกิจกรรมยามค่ำคืน มีการแสดงแสง สี เสียง นิทานพื้นบ้านเรื่องอุษาบารส โดยได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก จากบุคคลในพื้นที่และต่างพื้นที่

1.3. การแบ่งช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นเสมือนประเพณีประติมากรรม ถูกเรียกร้อย และประกอบสร้างสรรค์ออกมาในรูปแบบของขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ ผ่านการประดิษฐ์สร้างสรรค์นาฏกรรม จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้รับการร่วมมือของภาครัฐ โดยจังหวัดบุรีรัมย์ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมศิลปากร ร่วมกันจัดงานขึ้นเขาพนมรุ้งนี้ขึ้น กาลเวลาค่อยๆ เผยเรื่องราวในอดีตทีละเล็ก ทีละน้อย ผ่านการพัฒนาารูปแบบของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งขึ้น สามารถแบ่งพัฒนาการรูปแบบของประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2481 - 2533 (52 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงแรก ประเพณีดั้งเดิม

ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2534 - 2550 (16 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สอง ประเพณียุคพัฒนา

ช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ.2550 – ปัจจุบัน (13 ปี)

การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ช่วงที่สอง ประเพณียุคปัจจุบัน

นาฏกรรมในขบวนแห่ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง เป็นนาฏกรรมที่รับการปฏิบัติสืบต่อกันมา อีกทั้งยังเป็นการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ เป็นสื่อถึงอัตลักษณ์ของความเป็นจังหวัดบุรีรัมย์ ผ่านการแสดง การแต่งกาย ดนตรี และวิถีชีวิต ของสังคมในอดีต จึงเกิดความสวยงามและควรแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

2. อัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

2.1. พื้นที่ชุมชนอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง

ประเพณีหรือพิธีกรรมของชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นมีส่วนใหญ่จะเกิดจากความเชื่อค่านิยมและสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นและอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อคนในท้องถิ่นประเภทนี้ ถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดความมีกำลังใจในการประกอบอาชีพและถ่ายทอดแนวความคิดค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ประเพณีพิธีกรรมหรือความเชื่อของชาวบ้านชนบทอีสานสามารถอธิบายได้ว่าประเพณีพิธีกรรมแต่ละอย่างนั้นล้วนเป็นการบอกเล่าเรื่องราว เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวอีสานเมื่อความเจริญทางด้านวัตถุและความทันสมัยต่าง ๆ ชาวบ้านจึงมีการปรับตัวในด้านประเพณีและพิธีกรรมซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับบุญประเพณีและพิธีกรรม

ในการทำพิธีบวงสรวงที่จัดขึ้นด้วยความเชื่อว่าศาสนสถานพนมรุ้งสร้างขึ้นตามลัทธิไสวณิกายศาสนาฮินดูมีการบูชาพระศิวะโดยมีศิวลึงค์เป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์บนเขาพนมรุ้งมีสะพานนาคราชซึ่งเป็นจุดเชื่อมทางเดินขึ้นประสาทราวสะพานทำเป็นตัวพญานาค 5 เศียร หันหน้าออกแพ่งพานทั้ง 4 ทิศตรงกลางสะพานนาคราชมียอดอกบัวแปดกลีบสลักในเนื้อหินล้อมด้วยรูปกลีบบัวมีความหมายถึงเทพประจำทิศทั้งแปดในศาสนาฮินดูหรือเป็นยันต์ที่ใช้สำหรับในการบวงสรวงประกอบพิธีเพื่อความสำเร็จ ชุมและปราบศัตรูรวมทั้งป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงทำให้เชื่อกันว่าตรงจุดนี้เป็นศูนย์กลางของจักรวาลเป็นจุดที่ผู้มาทำการบูชาเทพเจ้าจะต้องตั้งจิตอธิษฐานขอความคุ้มครองหรือขอพรอันศักดิ์สิทธิ์ จากการศึกษาพบว่าที่ปราสาทเขาพนมรุ้งเป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สักการะบูชาของผู้คนที่มีโอกาสได้ขึ้นไปเที่ยงนั้นและเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ 1.ความมุ่งหมาย 2.เวลา 3.การประกอบพิธีบวงสรวง 4.การร่วมพิธีกรรมผู้ร่วมพิธี 5.สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม 6.พิธีกรรมความเชื่อ

2.2. พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง

พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง เดิมก่อนนั้นได้มีการจัดบวงสรวงขึ้นที่บริเวณลานใต้ต้นโพธิ์ ทางขึ้นไปบนปราสาทพนมรุ้ง แต่การจัดงานนั้นก็ได้ไม่เป็นไปอย่างราบรื่น เพราะโดยปกติตามความเชื่อจะต้องจัดบริเวณด้านบนหน้าปราสาท ต่อมาจึงนิยมขึ้นไปจัดพิธีบวงสรวงด้านหน้าปราสาท โดยในการจัดงานและจัดเตรียมในส่วนของงานพิธีบวงสรวงนี้จะเป็นในส่วนของผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมายหน้าทำงานให้กับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดดูแลดำเนินการจัดเตรียม ซึ่งร่วมกับอำเภอเฉลิมพระเกียรติในการจัดเตรียมสถานที่ อุกรณ์ และร่วมถึงการจัดหาทีมคณะพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีรวมถึงนักแสดงที่รับบวงสรวงอีกด้วย ในงานบวงสรวงนั้นจะประกอบไปด้วยหน่วยงานราชการ และประชาชนที่ศรัทธาขึ้นไปเข้าร่วมในพิธี การประกอบพิธีบวงสรวงเพื่อเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการจัดงานประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติและขอขมาหากมีการกระทำใดที่เป็นการล่วงเกินหรือไม่สมควรโดยที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพื่อบูชาเทพเจ้าผู้ดูแลและสถานที่แห่งนั้นและเพื่อความผาสุกของชีวิต ตามความเชื่อการบวงสรวงของชาวฮินดูมีหลักสำคัญคือการขอพรเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จที่ถือว่าเป็นพิธีบวงสรวงที่สำคัญคือการที่ได้บูชาเทพเจ้าประจำทิศ ดังนั้นการได้ขึ้นมาเข้าพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราสาทพนมรุ้งจึงเป็นโอกาสที่จะได้ทำการบวงสรวงเทพประจำทิศและเทพเจ้าอีกด้วย จากการศึกษาพบว่าพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง มีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ 1.เวลา,สถานที่ 2.ความมุ่งหมาย 3.ผู้จัดและผู้นำ 4.ผู้ร่วมพิธี 5.อุกรณ์ 6.ขั้นตอน

2.3. พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ

พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ คติความเชื่อในพิธีบวงสรวงเชื่อว่าบริเวณดอกบัวแปดกลีบ ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาลเมื่อถึงวันศิวะราตรีใด ก็จะประกอบพิธีบวงสรวงโดยมีพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธโดยมีความเชื่อกันว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ดังนั้นเมื่อขึ้นมาปราสาทเขาพนมรุ้งจึงถือเป็นโอกาสที่จะได้ทำการบวงสรวงต่อองค์ศิวะมหาเทพเพื่อความป็นสิริมงคลด้วย ดอกบัวแปดกลีบ ปรากฏอยู่ตรงกลางสะพานนาคราชชั้นที่ 1 นอกจากนั้นในระเบียงคดตรงหน้าปราสาทประธานยังมีความหมายเหมือนสะพานเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับลูกของเทพเจ้าจึงเป็นสิ่งบันดาลใจให้สร้างนาคราชเป็นสะพานอันเปรียบเสมือนเป็นทางเดินของเทพเจ้าที่จำลองมาไว้ในโลกดังนั้นผู้มาร่วมพิธีจึงควรได้มาอธิษฐานจิตเพื่อความป็นสิริมงคล

การประกอบพิธีบวงสรวงดอกบัวแปดกลีบจากคติความเชื่อของชาวฮินดูซึ่งจะพบรูปศิวนาฏราชตามเทวสถานของลัทธิศิวนิกายในประเทศอินเดียตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ผู้นับถือศาสนาฮินดูเชื่อว่าจังหวะของการร้ายร้ายของพระศิวะจะบันดาลให้เกิดผลดีผลร้ายแก่โลกได้จึงจำเป็นต้องอ้อนวอนให้พระองค์พ่อนรำในจังหวะที่พอดีสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในปราสาทประธานเขาพนมรุ้งอีกแห่งหนึ่งคือบริเวณดอกบัวแปดกลีบซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาลเมื่อถึงวันศิวะ

ราตรีใด ก็จะประกอบพิธีบวงสรวงโดยมีพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ โดยมีความเชื่อกันว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ดังนั้นเมื่อขึ้นมาปราสาทเขาพนมรุ้งจึงถือเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำการบวงสรวงต่อองค์ศิวะมหาเทพเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย จากการศึกษา พบว่าพิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ มีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ 1.เวลา,สถานที่ 2.ความมุ่งหมาย 3.ผู้จัดและผู้นำ 4.ผู้ร่วมพิธี 5.อุปกรณ์ 6.ขั้นตอน

2.4. พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง

ศาลเจ้าพ่อปราสาททองตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นเขาพนมรุ้งของ ตำบลตาเป็ก อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ซึ่งประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบเขาพนมรุ้งจะให้ความเคารพนับถือกราบไหว้ขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว พิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและปฏิบัติติดต่อกันมาทุก ๆ ปีจากรุ่นสู่รุ่นดำเนินมาจนถึงทุกวันนี้ มีเรื่องราวเล่าขานสืบทอดกันมายาวนานเกี่ยวกับเจ้าพ่อปราสาททองแห่งเขาพนมรุ้งสมัยก่อนท่านเจ้าพ่อยังไม่มีศาลตั้งให้เห็นอยู่ปัจจุบันนี้แต่ท่านได้พำนักอยู่บนเขาพนมรุ้งซึ่งสมัยก่อนการเดินทางเพื่อขึ้นไปยังปราสาทพนมรุ้งมีความยากลำบากมากเนื่องจากเป็นเขาสูงมีป่ารกทึบเมื่อชาวบ้านจะทำการบวงสรวงหรือกราบไหว้ทำให้เกิดความไม่สะดวกชาวบ้านจึงได้ทำการกราบไหว้และบวงสรวงท่านบริเวณเชิงเขาทางขึ้นปราสาทหินพนมรุ้งซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อปราสาททองในปัจจุบันนี้ และ ปี 2563 ได้มีการสร้างรูปปั้นจำลองเจ้าพ่อปราสาททองขึ้นและมีการแห่ บวงสรวง นำรูปปั้นเจ้าพ่อปราสาททองเข้าประดิษฐาน ณ ศาลของเจ้าของพ่อปราสาททอง ด้วยความเลื่อมใสและความศรัทธา

การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงศาลเจ้าพ่อปราสาททองเพื่อเป็นการขอพรและขออนุญาตบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ ศาลเจ้าพ่อปราสาททองให้การช่วยเหลือและดลบันดาลให้การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งปราศจากอุปสรรคขัดขวางใด ๆ และให้การดำเนินงานได้ลุล่วงบรรลุผลสำเร็จทุกประการตลอดจนเพื่อให้เดินทางขึ้นไปท่องเที่ยวและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ไปยังปราสาทพนมรุ้งของนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปได้มีความปลอดภัยและเพื่อความเป็นสิริมงคลจากการศึกษา พบว่าพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง มีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ 1.เวลา,สถานที่ 2.ความมุ่งหมาย 3.ผู้จัดและผู้นำ 4.ผู้ร่วมพิธี 5.อุปกรณ์ 6.ขั้นตอน

3. การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

3.1. ความเป็นบุรีรัมย์ที่เกิดขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนอกจากการสร้างอัตลักษณ์ในเรื่องของตัวปราสาทแล้ว ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ ยังมีการนำหัตถกรรมท้องถิ่นและสินค้าภูมิปัญญา รวมถึงการนำเอาผ้าขึ้นดินแดงมาสร้างรายได้ในงานและยังมีการใส่แสดงในขบวนนางรำอัปสร ที่เป็นอัตลักษณ์การแสดงที่มีความเฉพาะในจังหวัดบุรีรัมย์ จึงถ่ายทอดเรื่องราวผ่านขบวนแห่

ของงานประเพณีขึ้นเขา และส่วนการแห่ขบวนนั้นเสมือนการยกนำเอาเรื่องราวในอดีตจากภาพแกะสลักจากตำนานปราสาทพนมรุ้งมาถ่ายทอดเรื่องราวในคนรุ่นหลังได้เห็นและเข้าใจได้โดยง่ายผ่านในรูปแบบของขบวนแห่ในงานขึ้นเขาพนมรุ้ง นอกจากนี้ยังมองเห็นมิติของการสร้างใหม่เห็นได้ชัดที่สุดคือการจำลองขบวนแห่พระนางอุปติษลักษ์มีเทวีพร้อมเทพพาหนะทั้ง 10 ทิศและการแสดง แสง สี เสียง และจินตนาการในช่วงกลางคืนทั้ง 2 กิจกรรมดังกล่าวไม่ได้มีในกิจกรรมขึ้นเขาหรือ (บุชารอยพระพุทธรบาท) ของชาวบ้านจึงกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนประเพณีราษฎร์ ให้เป็นประเพณีรัฐในกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งของจังหวัดบุรีรัมย์นั้นตั้งเฉพาะการขึ้นเขาพนมรุ้งเพื่อสักการะบูชาบางสิ่งที่คุณส่วนใหญ่เชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์นอกนั้นเป็นการประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่เพื่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์โดยนำสิ่งที่พบเจอและแตกต่างจากจังหวัดใกล้เคียงมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้จัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งต้องคิดรูปแบบของงานขึ้นมาใหม่

กล่าวได้ว่าจังหวัดบุรีรัมย์เป็นดินแดนภูเขาไฟ อุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง โดยมีประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งจัดเป็นประจำทุกปีและเป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักจังหวัดบุรีรัมย์มากขึ้น ซึ่งในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งนั้นได้มีอัตลักษณ์มากมายที่เกิดขึ้นที่สามารถสื่อถึงจังหวัดบุรีรัมย์ อัตลักษณ์ที่พบในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง อันได้แก่ 1) อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์ 2) อัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าขึ้นดินแดง 3) อัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู ซึ่งเป็นการแสดงอัตลักษณ์ต่าง ๆ ที่สื่อถึงจังหวัดบุรีรัมย์

3.2. อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์

ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง มีการนำเสนออัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ผ่านรูปแบบการแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์ การสร้างเรือมอัสราบุรีรัมย์ในประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นเรือมอัสราบุรีรัมย์ที่แสดงให้เห็นว่าการแสดงนี้เป็นของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งจะไม่เหมือนที่อื่น ได้นำเสนออัตลักษณ์ผ่านเพลงที่ใช้แสดงและได้นำเสนอผ่านอัตลักษณ์เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับศรัทธารวมถึงผ้าขึ้นดินแดงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดบุรีรัมย์

จะเห็นได้ว่านาฏศิลป์ได้ปรับตัวให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมไทย ช่วยสร้างอาชีพให้กับผู้คน สร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างสังคมหนึ่งกับอีกสังคมหนึ่ง ส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติให้ชัดเจน ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นำรายได้เข้าประเทศและอื่น ๆ อีกมากมายที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม เรือมอัสราบุรีรัมย์เป็นการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านการแสดงจากภาพจำหลักจากปราสาทขอมในประเทศไทย

ผลจากการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสตราบุรุษ มีประเด็นดังต่อไปนี้

1. การแสดงพื้นบ้านชุดต่างๆก่อนการแสดงเรือมอัสตราบุรุษ ประกอบไปด้วย 1. รวมเผ่าบุรุษ 2. ระเบิดลอก (ระเบิดกะลา) 3. เรือมปัญญา (รำเทพประทับทรง)

2. แนวคิดในการสร้างสรรค์เรือมอัสตราบุรุษจากลวดลายจำหลักนางอัสราขอม และหลักฐานทางสถาปัตยกรรม ได้ถูกนำมาเป็นแนวคิดในการประดิษฐ์เป็นการแสดงชุด “เรือมอัสตราบุรุษ” เกิดจากแนวความคิดสร้างสรรค์ของ อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์

3. ประวัติความเป็นมาของการแสดงเรือมอัสตรา “เรือมอัสตราบุรุษ” หรือ “ระเบิดอัสตราบุรุษ” เปรียบเสมือนภาพตัวแทนของเมืองปราสาทหินเป็นการแสดงที่สื่อถึงอัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ได้รับวัฒนธรรมในสมัยขอมเรื่องอำนาจ และกลายมาเป็นการแสดงตัวที่เป็นตัวแทนของจังหวัดบุรีรัมย์

4. การเปลี่ยนแปลงและแนวทางการพัฒนาเรือมอัสตราบุรุษ “เรือมอัสตราบุรุษ” หรือ “ระเบิดอัสตราบุรุษ” ผ่านกาลเวลาซึ่งสามารถแบ่งได้ 3 ยุคคือ

ยุคที่ 1 เริ่มต้น (พ.ศ. 2535 – 2544)

ยุคที่ 2 ช่วงเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2545 – 2554)

ยุคที่ 3 ช่วงเฟื่องฟู (พ.ศ. 2555 – ปัจจุบัน)

5. บทบาทและความสำคัญของเรือมอัสตราบุรุษเมื่อสังคมยุคปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นาฏศิลป์พื้นบ้านจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวเอง จากที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอดีต มาเป็นบทบาททางด้านต่าง ๆ

6. ผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชนเนื่องจากชีวิตของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับอุทยานประวัติศาสตร์เมืองต่ำ และอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งทำให้ชาวบ้านมีการหาอยู่หากินบริเวณใกล้เคียง และการสนับสนุนทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรโดยสามารถประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม

7. อัตลักษณ์เรือมอัสตราที่เกิดขึ้นในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง การแสดงชุดนี้ นอกจากสร้างขึ้นเพื่อการแสดงในงานแสง สี เสียง และการใช้เพื่อบวงสรวงแล้วต่อมายังมีการนำมาแสดงในขบวนแห่ของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง และเพื่อการส่งเสริมให้เด็กนักเรียนในโรงเรียนของจังหวัดบุรีรัมย์ได้รำได้ ได้ตระหนักคุณค่าของการแสดง

3.3. อุตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าไหมตีนแดง

ผลจากการศึกษาพบว่า อุตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าไหมตีนแดง มีประเด็นดังต่อไปนี้

1. ประวัติผ้าขึ้นตีนแดง ขึ้นหัวแดงตีนแดง ขึ้นตีนแดงหรือขึ้นหมี่รวดได้ทอขึ้นครั้งแรกโดยช่างฝีมือทอผ้าในคุ้มของพระยาเสนาสงคราม (เจ้าเมืองคนแรกของอำเภอพุทไธสง)

2. เอกลักษณ์ของขึ้นตีนแดงเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทอด้วยไหมทั้งผืนหัวขึ้นและตีนขึ้นของผ้าจะเป็นสีแดงสด ตอนกลางของผ้าจะเป็นลายมัดหมี่ เรียกว่าหมี่ขอ จะเป็นสีดำ สีน้ำตาลเหลือบทอง จะทอเป็นผืนเดียวกัน ไม่ใช้การตัดต่อระหว่างตัวขึ้น หัวขึ้นและตีนขึ้น

3. เอกลักษณ์ความโดดเด่นของผ้าจะเป็นผ้าพื้นที่ย้อมสีแดงในส่วนของหัวขึ้นและตีนขึ้น ตัวขึ้นจะเป็นสีดำลวดลายมัดหมี่ที่มีสีแดง สีเหลือง สีน้ำตาล มีสีเขียวปนบ้างเล็กน้อย ลวดลายที่ใช้ในการทอตัวขึ้นจะเป็นลายแฉ่วเลื้อย ลายนาค ลายขอแบบต่าง ๆ

4. ประเภทของผ้าขึ้นตีนแดงขึ้นตีนแดงทอออกมา 2 ประเภท โดยใช้ตีนขึ้น (เชิง) เป็นตัวแยกประเภท ดังนี้ 1. ขึ้นตีนแดงธรรมดา 2. ขึ้นตีนแดงที่เก็บตีนดาว

5. ลักษณะและลวดลายการทอหรือการผลิตเอกลักษณ์ของผ้าขึ้นตีนแดงการทำขึ้นตีนแดงมีความยุ่งยากกว่ามัดหมี่ชนิดอื่น จึงไม่ค่อยนิยมทำกันและเกือบจะสูญหายไป แต่ได้มีการนำขึ้นชนิดนี้ ไปแสดงในงานนิทรรศการสมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 2

6. ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงหรือโดดเด่นปัจจุบันการทอผ้าไหมมีอยู่ทั่วไปทุกอำเภอ แต่แหล่งทอผ้าไหมที่ใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุด คือ ที่ อ.นาโพธิ์ โดยเฉพาะที่บ้านโคกกุ้ง มีศูนย์พัฒนาผ้าไหมและกลุ่มแม่บ้านเลี้ยงไหม

7. ความสำคัญของผ้าไหมตีนแดงที่มีต่อชุมชนวิถีชีวิตของคนในอำเภอนาโพธิ์และอำเภอพุทไธสงที่มีความสัมพันธ์กับการทำผ้าไหมการสร้าง การผลิต ทำให้ชาวบ้านมีการหาอยู่หากินกับอาชีพการผลิตผ้าไหมจึงทำให้ยึดเป็นอาชีพที่ใช้เลี้ยงคริวเรือนได้

8. อุตลักษณ์ผ้าขึ้นตีนแดงกับการแต่งกายของนางอัปสรจะเห็นได้ว่านาฏศิลป์ได้ปรับตัวให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย ช่วยสร้างอาชีพให้กับผู้คน สร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างสังคมหนึ่งกับอีกสังคมหนึ่ง ๆ

3.4. อุตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู

จากการศึกษาพบว่า อุตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู มีประเด็น ดังต่อไปนี้

1. การค้นพบปรากฏการณ์พระอาทิตย์ส่องผ่าน 15 ช่องประตู รุ่งเช้าวันหนึ่ง ในฤดูร้อน เดือนเมษายน พุทธศักราช 2526 นายปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ นักโบราณคดีและผู้ควบคุมงานบูรณะปราสาทพนมรุ้ง ได้สังเกตเห็นพระอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงตรงกับช่องประตูทั้ง 15 ช่องของ

ปราสาทพนมรุ้ง เรื่องนี้กลายเป็นที่กล่าวถึงในหมู่นักโบราณคดี เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร และเผยแพร่สู่บุคคลทั่วไป

2. อดัลักษณะความโดดเด่นของพระอาทิตย์ขึ้น-ตก และพลังความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อปราสาทเขาพนมรุ้งปราสาทพนมรุ้งนั้นมีได้มีชื่อเสียงในเรื่องภาพสลักที่สวยงามประณีตด้วยฝีมือช่างชั้นครูเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีภาพสลักทางทับหลังหน้าบันที่เล่าเรื่องราวของศาสนาฮินดูมากมายหลายสิบชั้น ที่บางชั้นมีชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วโลกด้วย

3. การจัดงานในช่วงพระอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอด 15 ช่องประตูโดยในวันที่ 3-5 เมษายน และ 8-10 กันยายน ของทุกปี ดวงอาทิตย์ขึ้น ส่องแสงลอดช่องประตูทั้ง 15 บาน ชาวบ้านจะเดินเท้าขึ้นมาเพื่อชมความอลังการที่ผสมระหว่างธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างของบรรพชน นอกจากนี้ในวันที่ 5-7 มีนาคม และ 5-7 ตุลาคม ของทุกปี

4. อรุณเบิกฟ้ารับแสงวันใหม่ที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง อรุณเบิกฟ้ารับแสงวันใหม่ และตลาดอารยธรรม วันมรุ้ง ณ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ นักท่องเที่ยวเดินทางไปชมความสวยงามและไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บนปราสาทหินพนมรุ้งเป็นจำนวนมาก

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาข้อพบที่นำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า มีการหยิบยกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในอดีตมาถ่ายทอดผ่านการแสดงในรูปแบบ ขบวนแห่อย่างสร้างสรรค์ เป็นการสร้างความศรัทธาและพลังความเชื่อในพื้นที่พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ชั้น และยังสามารถเชื่อมโยงให้พื้นที่พิธีกรรมเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำ สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดในการนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาประกอบสร้าง จึงก่อให้เกิดมีจารีตประเพณีปฏิบัติสืบมาจากคติความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถาน เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความน่าเชื่อถือและความศักดิ์สิทธิ์ของงานประเพณี ให้สาธารณชนได้รับรู้และเป็นที่นิยมแก่นักท่องเที่ยว

ด้านความรู้เกี่ยวกับประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า วิธีการสร้างอัตลักษณ์จากทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญา คือ การแต่งกายด้วยผ้าไหมตีนแดง การละเล่นคือเรือมอัสตราบุรีรัมย์ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติคือ พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู เป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่มั่นคงเชื่อมโยงระบบสังคมในชุมชน โดยการเลือกใช้การท่องเที่ยวเป็นพื้นที่แสดงตัวตน จึงเกิดปรากฏการณ์ประดิษฐ์

สร้างอัตลักษณ์รองรับการท่องเที่ยว ส่งผลให้พื้นที่แห่งนี้ได้สร้างความผูกพันต่อผู้คนในชุมชนมากขึ้น ด้วยการเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งรายได้ และยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนในท้องถิ่น

2. ประวัติความเป็นมาประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง เป็นประเพณีที่มีประวัติความเป็นมาที่แสนยาวนาน โดยพระโอราชาธรรมญาณ เจ้าอาวาสวัดธาตุประสิทธิ์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ที่สืบทอดต่อกันมาแต่อดีต ในอดีตนั้นเป็นการทำบุญ บูชารอยพระพุทธรูป ที่ประชาชนมีความความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา อีกทั้งยังเป็นการพบปะสังสรรค์กันในหมู่เครือญาติ ประชาชนโดยทั่วไปในละแวกนั้น จะรู้และเข้าใจโดยพร้อมเพรียงกันว่า ในวันเพ็ญ เดือน 5 เป็นวันที่ผู้มีความศรัทธาจะร่วมกันขึ้นไปทำบุญบนเขาพนมรุ้งปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกระทั่ง ปัจจุบันเป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งทุกปีจะมีปรากฏการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี

คือในช่วงเวลานั้นเดือนเมษายนจะมีพระอาทิตย์ตกตรงตามความยาวของปราสาทซึ่งสามารถมองลอดประตูทางด้านทิศตะวันตกผ่านกรอบ 15 ประตูได้ ซึ่งจะเรียกว่าปรากฏการณ์พระอาทิตย์ขึ้นหรือตก ทำให้ผู้คนได้ชมความงามของตัวปราสาทพนมรุ้งและได้เที่ยวงานประเพณีขึ้นเขาได้อย่างครบทุกองค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ (นียพรรณ วรณศิริ, 2550) กล่าวไว้ว่า ทฤษฎีประวัติศาสตร์นี้เกิดขึ้นจากความหละหลวมของทฤษฎีวิวัฒนาการ การศึกษาวัฒนธรรมโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นการมองปัญหาย้อนหลังนั้นเกี่ยวข้องกับการเวลาอย่าง ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ การที่จะเข้าใจเหตุการณ์ในปัจจุบันนั้นจำเป็นต้องสืบสาวเหตุการณ์ย้อนไปถึงข้างหลัง ยิ่งสืบย้อนหลังได้ในระยะเวลาไกลจากปัจจุบันได้มากเท่าไร ยิ่งจะเข้าใจปัจจุบันได้มากเพียงนั้น ถ้าเข้าใจปัจจุบันได้อย่างทะลุปรุโปร่งก็จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการล่วงหน้าไว้ได้สำหรับเหตุการณ์ในอนาคต นี่คือการศึกษาค้นคว้าต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ของเหตุการณ์และเวลา มิติของเวลาที่เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์มี 2 วิธี คือ 1. ศึกษาเหตุการณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน (Synchronic Study) 2. ศึกษาเหตุการณ์ในหลายช่วงเวลา (Diachronic Study)

ต่อมาในปี 2534 จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับกรมศิลปากร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ร่วมจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งตามประเพณีที่ประชาชนเคยปฏิบัติมาทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 โดยจัดให้มีความยิ่งใหญ่อลังการด้วยขบวนเสด็จของพระนางกบดินทร์ลักษมีเทวี พร้อมด้วยนางจรียาและสุรภี สนมเอกซึ่งเดินทางจากเมืองนครหลวง นำเครื่องบูชาถวายสักการะ สัตว์เทพพนมประจำทิศทั้ง 10 และกิจกรรมยามค่ำคืน มีการแสดงแสง สี เสียง นิทานพื้นบ้านเรื่องอุษาบารส โดยได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก จากบุคคลในพื้นที่และต่างพื้นที่ และในปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมาจึงจัดให้วันที่ 3 – 5 เมษายน ของทุกปีเป็นวันขึ้นเขาพนมรุ้ง โดย จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กำหนดจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งและสืบทอดกันต่อมาเรื่อย ๆ จึงเป็น

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในปัจจุบันซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดของ (นียพรรณ วรณศิริ, 2550) วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ได้ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรม คือ ความคิด และ พฤติกรรม (ผลของความคิด) ที่ติดตัวบุคคล บุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น ดังนั้น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้ 1.หลักภูมิศาสตร์ 2.ปัจจัยทางเศรษฐกิจ 3.ปัจจัยทางสังคม 4.การคมนาคมขนส่งที่ดี

3. อัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

ในการศึกษาอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้เห็นถึงการสอดแทรกเรื่องราวในอดีตและอัตลักษณ์ในปัจจุบันหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ปราสาทเขาพนมรุ้งถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบุรีรัมย์และเขตพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งมีพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ เกิดขึ้นในงานอย่างเด่นชัดและมีความหมายแตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (จิตติพงษ์ พิรุณ, 2553) คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อที่มีอยู่ในปัจจุบันชนแต่ละชนซึ่งพยายามหาคำตอบในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมนุษย์จะมีความผูกพันและได้แสดงพฤติกรรมรวมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนาที่เกิดขึ้นภายในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งแบ่งออกเป็น 3 พิธีกรรม คือ 1) พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งปราสาทพนมรุ้ง 2) พิธีบวงสรวงบัวแปดกลีบ 3) พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาททอง เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการบูชา เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ เป็นรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเพื่อเป็นกลไกต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยว จึงถือเป็นงานประเพณีที่ได้รับการตอบรับอย่างมากในจังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (นียพรรณ วรณศิริ, 2550) วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ได้ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรม คือ ความคิด และ พฤติกรรม ที่ติดตัวบุคคล บุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น

ในการศึกษาอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรม ได้มีข้อค้นพบ ทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์และพื้นที่พิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง โดยมีการอนุรักษ์และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ทั้งยังตระหนักถึงคุณค่าของงานและหลักการสำคัญที่ใช้ในการสร้างอัตลักษณ์คือการนำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่น ความรู้ทางวัฒนธรรมของตนเองมาสร้างในงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (ศิริพร ณ ถลาง, 2558) จังหวัดบุรีรัมย์ก็มีการนำทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวมาใช้เป็นสินค้าในการท่องเที่ยวทั้งที่มีอยู่เดิมและจัดขึ้นมาใหม่ซึ่งให้ประโยชน์ทั้งชายได้และบอกตัวตนได้เป็นอย่างดีเช่น การนำเอาพระนางอุปติหนธลักษมีเทวีบุคคลที่ปรากฏในจารีตประวัตินามศาสตร์ปราสาทหินพนมรุ้งมาเป็นตัวเอกในขบวนแห่ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งของทุกปีหรือการนำเอาปราสาทหินพนมรุ้งใช้เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น เมื่อภาครัฐเข้ามาช่วยจัดงานได้ทำให้มีการออกร้าน

จำหน่ายสินค้าต่าง ๆ และหน้าที่สำคัญของประเพณีปัจจุบันกลายเป็นเพียงเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นธุรกิจการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่น

4. ศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งเป็นประเพณีที่มีการพัฒนาจากประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านสู่ประเพณีของรัฐ ที่มีเรื่องราวมาจากประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงและการประกอบสร้างขึ้น โดยมีทั้งแบบเก่าดั้งเดิม แบบพัฒนาขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการนำเรื่องราวมาจากประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าหรือการหยิบเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองมาใช้ในงานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (ยศ สันตีสุมบัติ, 2559) วัฒนธรรม หมายถึง สังคมมนุษย์แต่ละสังคมจะมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการเมืองศาสนาและค่านิยมต่าง ๆ แต่ภายในความแตกต่างเหล่านี้สังคมทุกหนแห่งทั่วโลกมีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือสังคมเป็นการรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดตลอดจนก่อให้เกิดอัตลักษณ์ ซึ่งอัตลักษณ์ที่พบในขบวนแห่ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง อันได้แก่ 1) อัตลักษณ์การแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์ 2) อัตลักษณ์การแต่งกายด้วยผ้าขึ้นดินแดง 3) อัตลักษณ์ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอดผ่าน 15 ช่องประตู ซึ่งเป็นการแสดงอัตลักษณ์ต่าง ๆ ที่สื่อถึงจังหวัดบุรีรัมย์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (อิศราพร วิจิตร, 2559) อัตลักษณ์หมายถึงสิ่งที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งหนึ่งที่ทำให้โดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น ซึ่งอัตลักษณ์เป็นปริณิษยที่เชื่อมต่อระหว่างความเป็นปัจเจกบุคคลกับสังคมสังคมกับตัวกำหนดบทบาทหน้าที่อัตลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ 1) อัตลักษณ์บุคคลและ 2) อัตลักษณ์ทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

จากผลการวิจัย เรื่องประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง: พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน ผลการวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการวิจัยนั้นได้นำเสนอและปรากฏในบทที่ 4 แล้ว ดังนั้นผู้วิจัยใคร่ทำการเสนอแนะเพื่อเป็นแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปที่สำคัญ ดังนี้

1.1. วิจัยเล่มนี้มุ่งวิเคราะห์การหาอัตลักษณ์ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งหากมีการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรมีการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการออกแบบหรือรูปแบบของขบวนแห่ในประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งและกระบวนการสร้างนาฏกรรมในขบวนแห่

1.2. ควรมีการศึกษารูปแบบลักษณะเด่นของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง และลักษณะอื่น ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้ใหม่

1.3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหรือส่งเสริมและการเผยแพร่ของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง หรือเปรียบเทียบรูปแบบของงานกับปราสาทอื่น ๆ ในประเทศไทย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

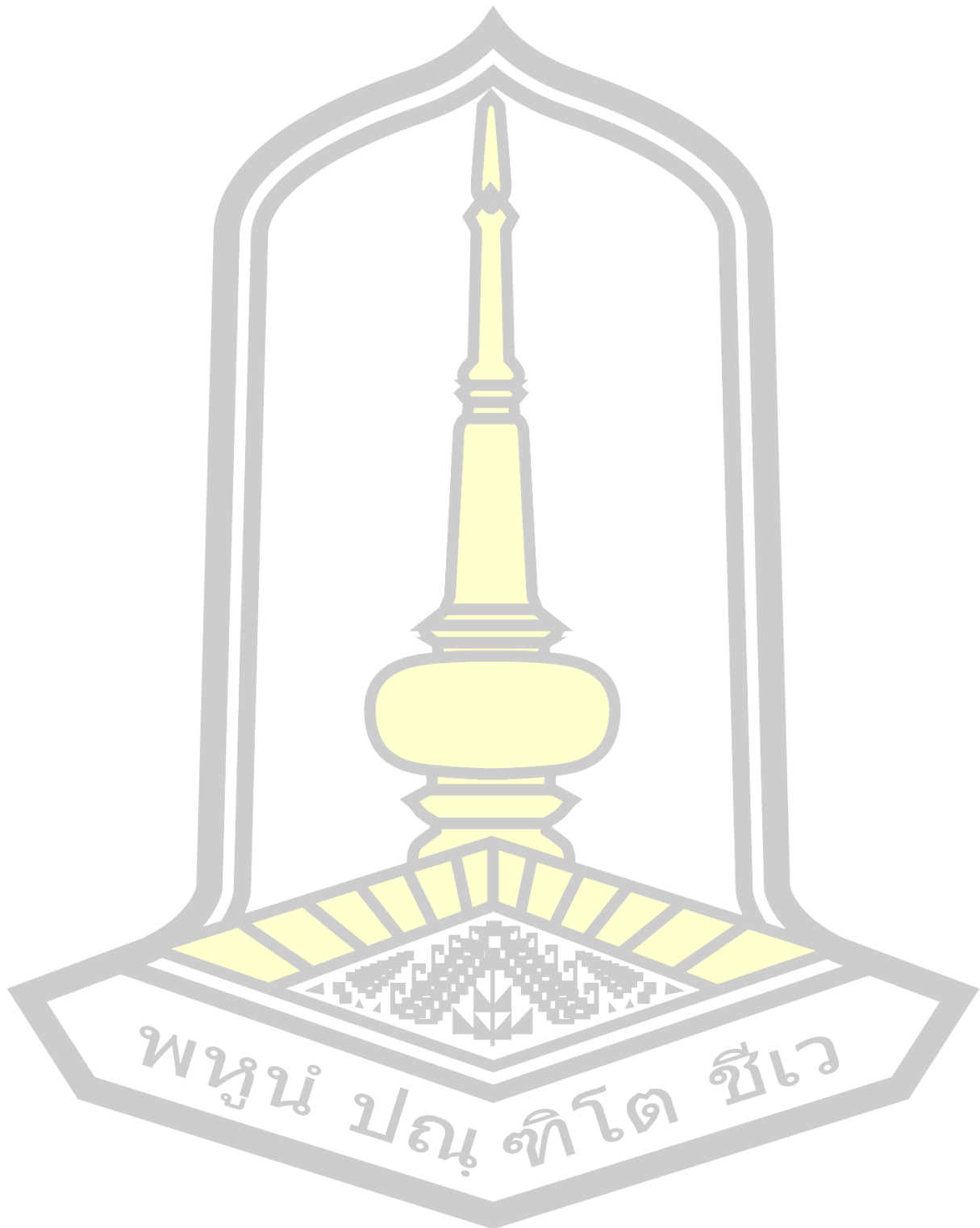
2.1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะเรื่องอัตลักษณ์ของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ซึ่งในจังหวัดบุรีรัมย์ยังมีงานประเพณีอีกมากมายควรมีการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ในงานอื่น ๆ เช่น งานแข่งเรือสติก งานว่าวห้วยราช งานเครื่องเคลือบพันปีบ้านกรวด งานข้าวหอมมะลิประโคนชัย และงานอื่น ๆ

2.2. การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับประเด็นของบริบทการจัดงานขึ้นเขาพนมรุ้ง ในมุมมองของการจัดงานที่มีผลต่อชุมชนมากน้อยเพียงใด

2.3. การวิจัยครั้งนี้มีการศึกษาเกี่ยวกับการแสดงเรือมอัสราบุรีรัมย์ ที่สร้างอัตลักษณ์ต่อจังหวัดบุรีรัมย์ การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านของจังหวัดบุรีรัมย์หรือ การหาอัตลักษณ์ในการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรีธากร สังขกุล. (2559). ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งในฐานะ “ประเพณีสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). บุรีรัมย์ เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม. สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุรินทร์.
- เกสร ชัยประโคนและคณะ. (2559). ภูมิปัญญาการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติจากดินภูเขาไฟของชุมชนบ้านเจริญสุข ตำบลเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์.
- คณางค์ ช่อชู. (2547). กระบวนการเรียนรู้และสืบทอดการทอผ้าไหมของผู้ทรงภูมิปัญญาอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์. มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- จรรยา มาณะวิท. อัจฉรา แข็งสารกิจ. (2557). อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ. กรมศิลปากร
- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2549). ชนเผ่าพื้นเมืองกับการเข้าถึงสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดินน้ำป่า ของชุมชน. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชวลีกานต์ สายเนตรและคณะ. (2561). “แทนนิน” สารจากธรรมชาติสู่การเป็นสารช่วยให้ติดสีของผ้าภูอัคนี ณ หมู่บ้านเจริญสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2, 67.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). สัณนิษฐาน, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์. สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ทรงวุฒิ เอกภูฒติและธงชัย ยีรัมย์. (2560). การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่จากภูมิปัญญาด้านการจักสาน อำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์. Journal of Art Klong Hok, 149-171.
- ธิดิพงษ์ พิรุณ. (2553). ปราสาทพนมรุ้ง:แนวทางการอนุรักษ์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิตยพรณ วรรณศิริ. (2550). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เบญจวรรณ นาราสังข์. (2558). ประวัติศาสตร์ทางการของปราสาทพนมรุ้งที่คนท้องถิ่นไม่รับรู้. วารสารสมาคมแม่โขง, ฉบับที่ 11(1 มกราคม-เมษายน 2558), 105-128.
- ประมวญ ดิคนินสัน. (2521). คติชนชาวบ้านการศึกษาในด้านมานุษยวิทยา. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ผกา เบญจกาญจน์. (2531). การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. วิทยาลัยครูบุรีรัมย์.

พรนภา มหาหิงษ์. (2562). ผ้าภูอัคนี' ของดีบุรีรัมย์ ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญามาจากดินภูเขาไฟ.

ศูนย์สารนิเทศอีสานสิรินธร สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พัชรินทร์ ศิริอำพันกุล. (2539). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นบุรีรัมย์. เรวัตการพิมพ์.

ภิญโญจิตต์ธรรม. (2522). ความเชื่อ. โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์.

ภูมิจิต เรืองเดช. (2528). สมบัติอีสานใต้. บุรีรัมย์. วิทยาลัยครูบุรีรัมย์.

ภูมิจิต เรืองเดช. (2543). ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งประวัติและที่มาขบวนเสด็จของพระนาง

อุปติษฐลักขมีเทวีแห่งราชวงศ์มหัศจรรย์บุรีรัมย์. วิทยาลัยครูบุรีรัมย์.

ยศ สันติสมบัติ. (2559). มนุษย์กับวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยุทธกาน ดิสกุล. (2553). ประเพณีประติษฐานและอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2563). อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง.

วิลาสินี น้อยครบุรี. (2560). การจัดแสดง แสง เสียง ชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย.”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีรวรรณ คชรัตน์. (2560). ดนตรีกันตรึมในพิธีบวงสรวงงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศักราช ฟ้าขาว. (2553). การปรับเปลี่ยนและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน
ไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน.

ศิราพร ณ ถลาง. (2558). “ประเพณีสร้างสรรค์”ในสังคมไทยร่วมสมัย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์กรมหาชน).

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ. (2521). จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมศักดิ์ ศรีสุขสันติ. (2550). การประเมินและการสังเคราะห์สภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรม
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ความหลากหลายชาติพันธุ์. วารสารภาษาและวัฒนธรรม,
26 (1-2).

สรเชต วรคามวิชัย. (2530). ปราสาทหินพนมรุ้ง : ประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปและวัฒนธรรม. ชมรม
ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์.

สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์. (2562). ข้อมูลจังหวัดบุรีรัมย์ บทสรุปผู้บริหาร.

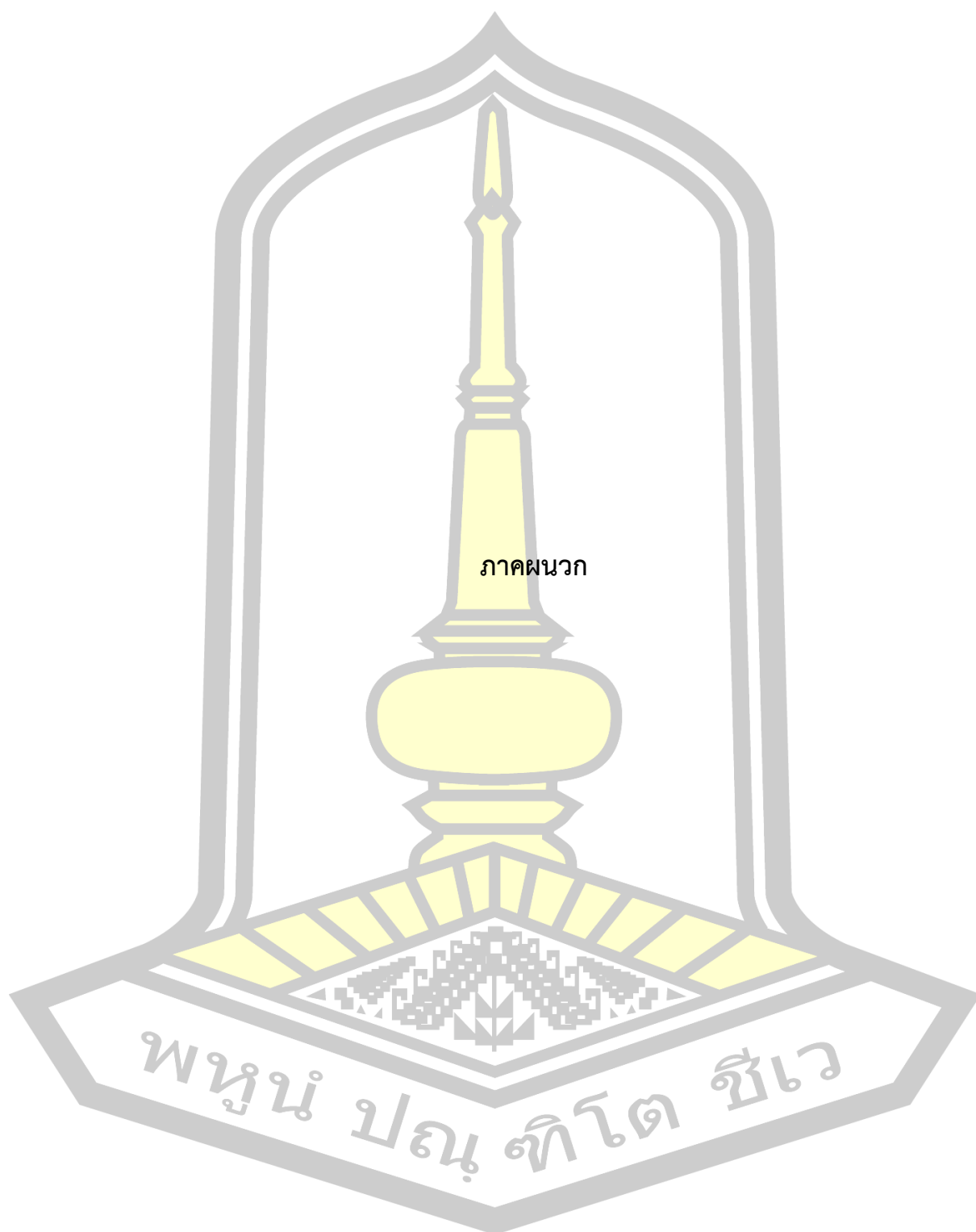
สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์. (2564). ข้อมูลจังหวัดบุรีรัมย์การจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

สำนักงานโบราณคดี กรมศิลปากร. (2558). ปราสาทพนมรุ้ง. กรมศิลปากร.

สำนักงานปกครองจังหวัดบุรีรัมย์. (2560). รายงานโครงการเสริมสร้างศักยภาพศูนย์กลาง
การท่องเที่ยวอารยธรรมขอมและกีฬา.

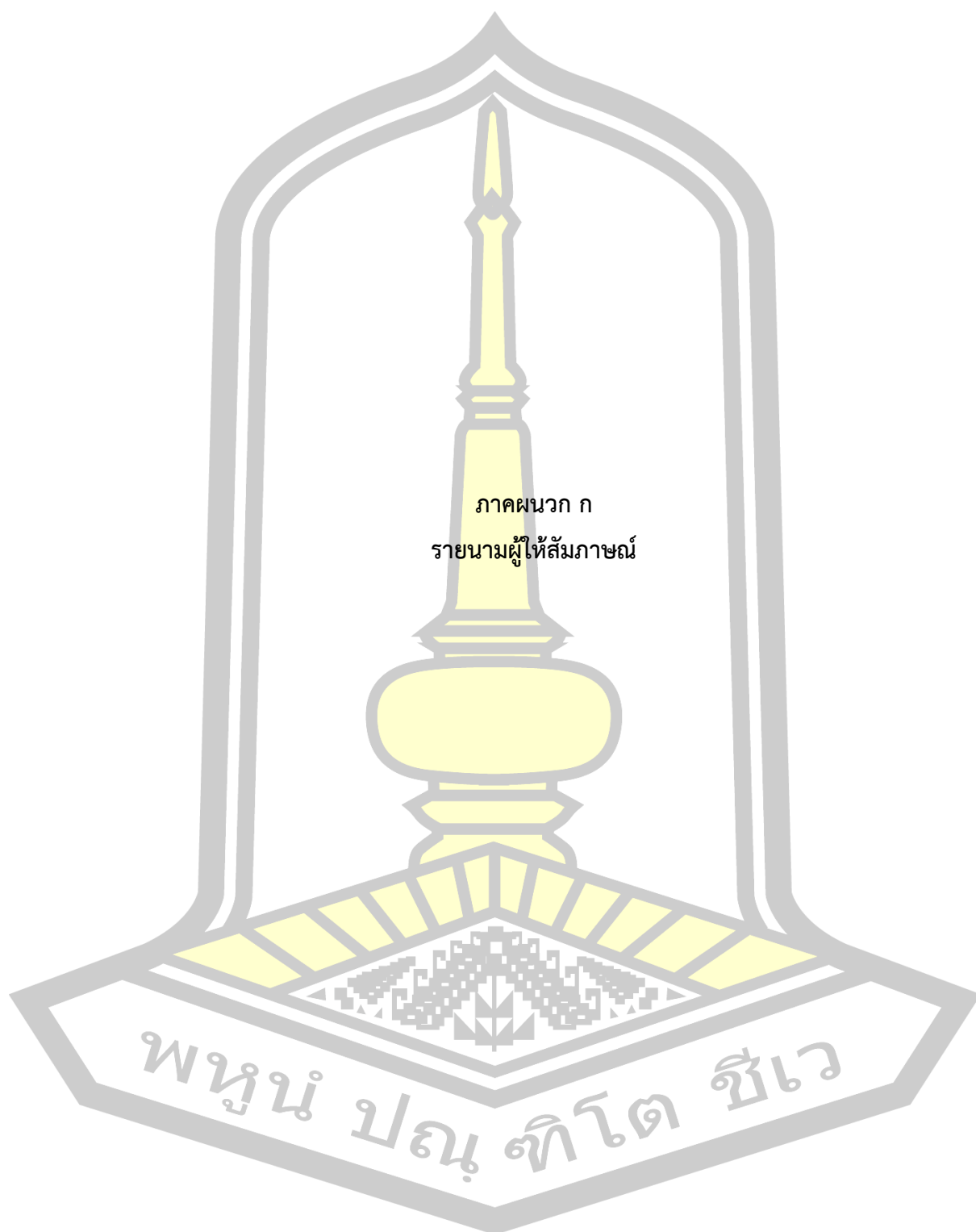
- สุกัญญา เบาเนิด. (2549). การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น:ศึกษากรณีแรงงานข้ามชาติ
ในจังหวัดสมุทรสาคร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวรัตน์ ทศตะ. (2556). การอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการฟ้อนบูชาพระ ชาติในภาคอีสาน.
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อคิน รพีพัฒน์. (2551). วัฒนธรรมคือความหมาย. โครงการเอกสารวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2543). พื้นที่ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
คณะสังคมศาสตร์, 12(2), 72-109.
- อรทัย เลิศวรรณวิทย์. (2556). แนวทางการสร้างและจัดการอัตลักษณ์สำหรับชนมไทยเพื่อส่งเสริม
การท่องเที่ยว เชียงวัฒนธรรม.
- อโศก ไทยจันทร์รักษ์. (2558). ปราสาทเขาพนมรุ้ง:แรงบันดาลใจในการผลิตซ้ำศิลปกรรมร่วมสมัย.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัษฎางค์ ร่อโสงและคณะ. (2556). การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ลวดลายเฉพาะถิ่นงานทอเสื่อกก
กลุ่มพนมรุ้งเสื่อกกและหัตถกรรม อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการ
ศิลปะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 7(2), 160-161.
- อิศราพร วิจิตร. (2559). การสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นบุรีรัมย์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาคผนวก

พหุ ประจักษ์ ชัยเว

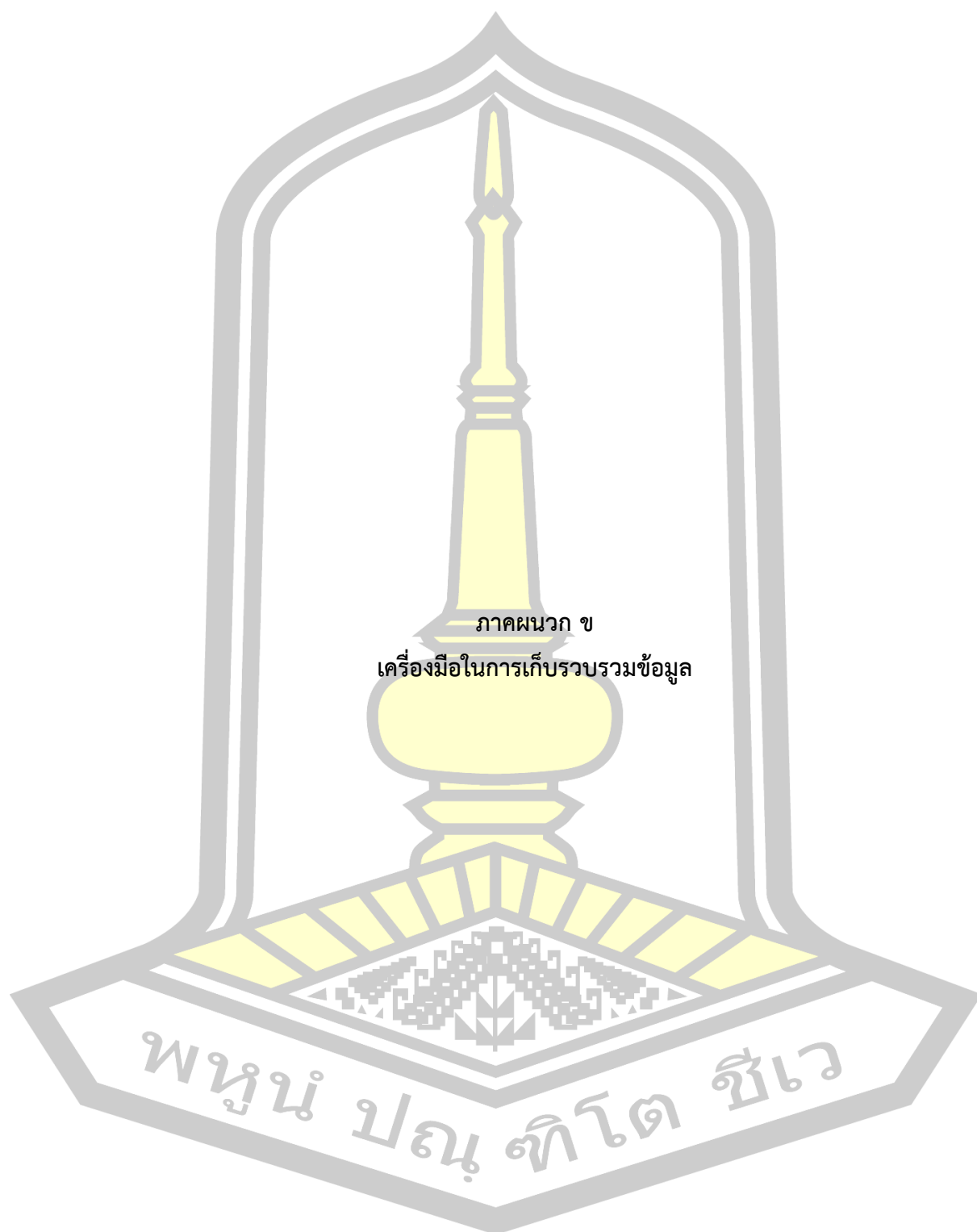
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- กฤษณ์ ปิตาทะสังข์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2564.
- ชุตติกาญจน์ บุญงาม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2564.
- ณัฐธยา ปัญญาไชยวิชัย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563.
- ณัฐรุฒิ ยุบลพันธ์ุ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2564.
- ณัฐภัทร ดีมาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2564.
- ณิศตา ท่วมจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ร้านป๊อปปี้ อ.ประโคนชัย อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์
เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2563.
- ธัญธร เบญจศาสตร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 80 บ้านดอนหนองแหน ม.3 ต.ตาเป๊ก อ.เฉลิมพระเกียรติ
จ.บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2563.
- ธัญญนันท์ เนาวรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2564.
- นัฐกานต์ ศรีทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่สำนักงานพัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2563.
- นฤมล จิตต์หาญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2564.
- ปิยพล วงศ์ประสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ อ.ประโคนชัย อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2563.
- ผกา เบญจกาญจน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2564.

- ภาณุวัฒน์ เอื้อสามารถ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่อุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2563.
- ยุทธนา พงพิมาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2564.
- รสรรรณีย์ สมานสารกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่อุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2564.
- รัชนก บุญเพชร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 222 ม.16 ต.เสม็ด อ.เมือง จ.บุรีรัมย์
เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563.
- ลีนวัตร วาลีประโคน กิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่อุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2564.
- วิวัฒน์ เสาวกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 80 บ้านตาเป็ก 174 ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ
จ.บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2563.
- วันดี เขียรสวัสดิ์กิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ร้านไอบูคาเฟ่บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2564.
- ศิริลักษณ์ อภัยโส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่สำนักงานปกครองจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2563.
- ศิรินทร์ฐ์ สารทพลกรัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านบัวทอง อ.เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2563.
- สรเชต วรคามวิชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 121 ศูนย์ศิลปะหัตกรรมพื้นบ้านบุรีรัมย์ ม.17 ต.เสม็ด
อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2563.
- สรัญฤดา ช่างภพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2563.
- สุทธินันท์ พรหมชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 133 บ้านดอนหนองแห่น ม.3 ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ
จ.บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2563.

หาญ แก้วกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่กลุ่มทอผ้าตำบลบ้านหนองเพชรบ้านเลขที่ 37 ม.9 ต.บัวทอง อ.เมือง
 จ.บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2564.
 อรรถพล จันทร์ศรีละมัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2564.
 อุไร กรอกรรัมย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่บ้านเลขที่ 78 บ้านโคกใหญ่ ม.9 ต.เสม็ด อ.เมืองบุรีรัมย์ จ.บุรีรัมย์
 เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563.
 แสงเพชร ลำไธสง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนะพล ผินสู๋ เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2563.

แบบสำรวจเบื้องต้น ชุดที่ 1

เรื่อง ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่1 บริบทพื้นที่วิจัย

- 1.1 ชื่อหมู่บ้าน/เมือง/แขวง/ที่ตั้ง
- 1.2 ลักษณะภูมิประเทศ
- 1.3 อาณาเขต
- 1.4 เส้นทางคมนาคม
- 1.5 จำนวนประชากร

ตอนที่2 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

- 2.1 สภาพเศรษฐกิจ
- 2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ
- 2.3 ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ
- 2.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตอนที่3 องค์ความรู้เกี่ยวกับงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

- 3.1 ประวัติความเป็นมาของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
- 3.2 รูปแบบของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง
- 3.3 อัตลักษณ์ในงานที่สื่อถึงความเป็นบุรีรัมย์
- 3.4 พื้นที่ศาสนา พิธีกรรม(การใช้พื้นที่) ปราสาทเขาพนมรุ้ง
- 3.5 รายชื่อผู้รู้ ผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ตอนที่4 อื่นๆ

.....

.....

.....

.....

ผู้ให้ข้อมูล.....

ผู้สำรวจข้อมูล ชื่อ.....นามสกุล.....วันที่.....เดือน.....ปี.....

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 2

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (สำหรับกลุ่มผู้รู้)

เรื่อง ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ.....นามสกุล.....เพศ.....

1.2 วัน เดือน ปี.....อายุ.....

1.3 ที่อยู่.....

1.4 สถานภาพ.....

1.5 การศึกษา.....อาชีพหลัก/ตำแหน่ง.....

ตอนที่2 ประวัติความเป็นมาของงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

2.1 ประวัติความเป็นมาของงานขึ้นเขาพนมรุ้ง

ตอนที่3 ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง

3.1 การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง จัดขึ้นในโอกาสใดและพื้นที่
ตรงไหนบ้าง

3.2 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่ปราสาทพนมรุ้ง มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไรบ้าง

ตอนที่4 อัตลักษณ์ที่สื่อถึงจังหวัดบุรีรัมย์ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

4.1 บทบาทของงานขึ้นเขาพนมรุ้งอะไรบ้างที่สื่อให้ถึงความ เป็นจังหวัดบุรีรัมย์

4.2 บทบาทของงานขึ้นเขาพนมรุ้ง ที่มีต่อบุคคลทั่วไป

4.3 บทบาทของงานขึ้นเขาพนมรุ้ง ที่มีต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม

อื่นๆ.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

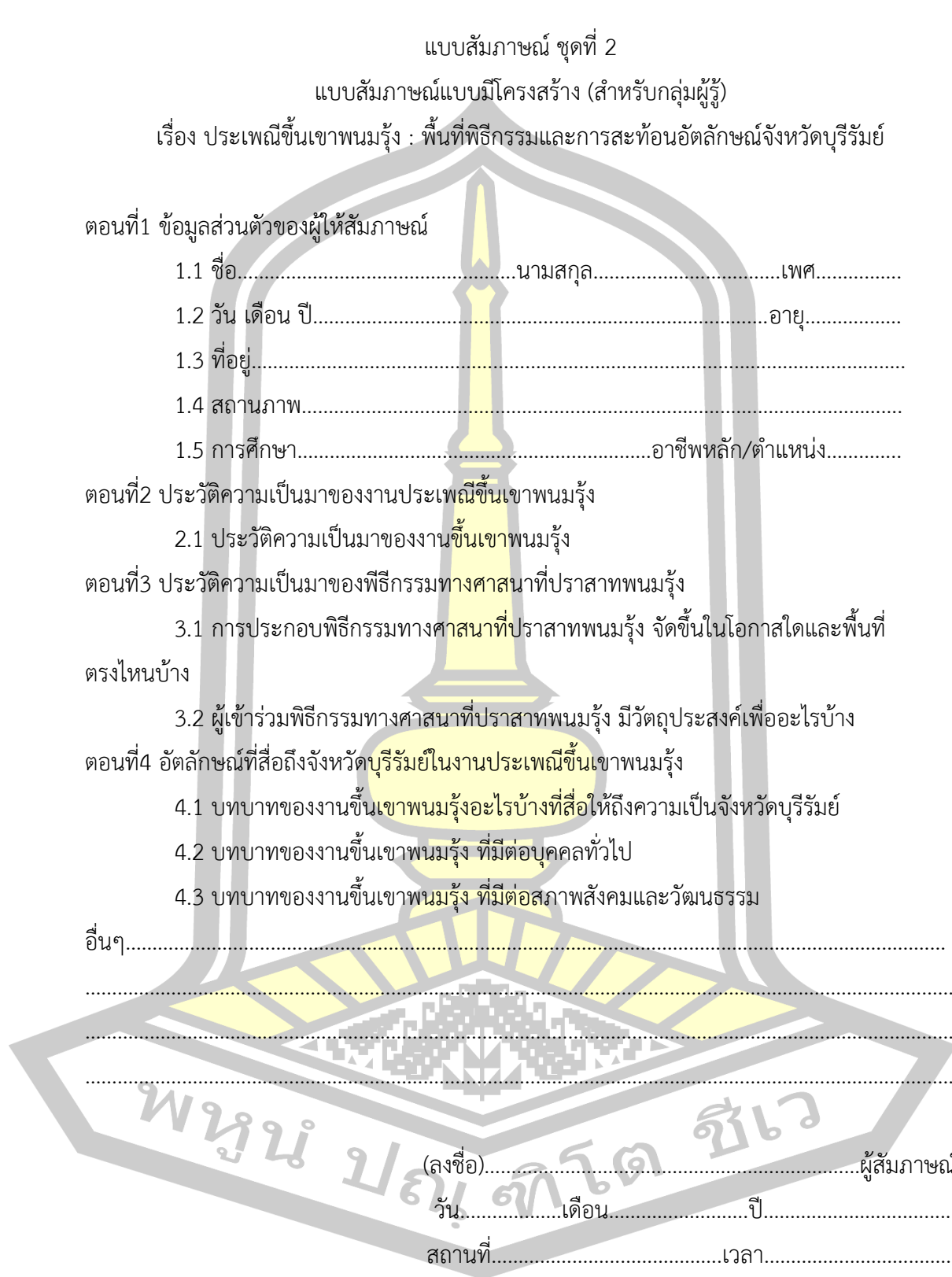
.....

.....

.....

.....

.....

(ลงชื่อ).....ผู้สัมภาษณ์

วัน.....เดือน.....ปี.....

สถานที่.....เวลา.....

แบบสังเกต ชุดที่ 4

แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนรวม

เรื่อง ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง : พื้นที่พิธีกรรมและการสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดบุรีรัมย์

1.ชื่อเรื่อง (กิจกรรมที่สังเกต).....

2.วัน.....เดือน.....ปี.....พ.ศ.....เวลา.....

3.สถานที่.....

4.บุคลากร(ผู้ร่วม)

5.เนื้อหาสาระจากการสังเกต (ตา ดู หู ฟัง)

5.1 สภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมสังคม วัฒนธรรม

5.2 กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

5.3 ลักษณะและองค์ประกอบของกิจกรรม

6.กิจกรรมประกอบการสังเกต

6.1 ภาพนิ่งบันทึก

6.2 สัมภาษณ์

6.3 จัดบันทึก

7.สาระที่ได้จากการสังเกต

.....

.....

8.อื่นๆ

.....

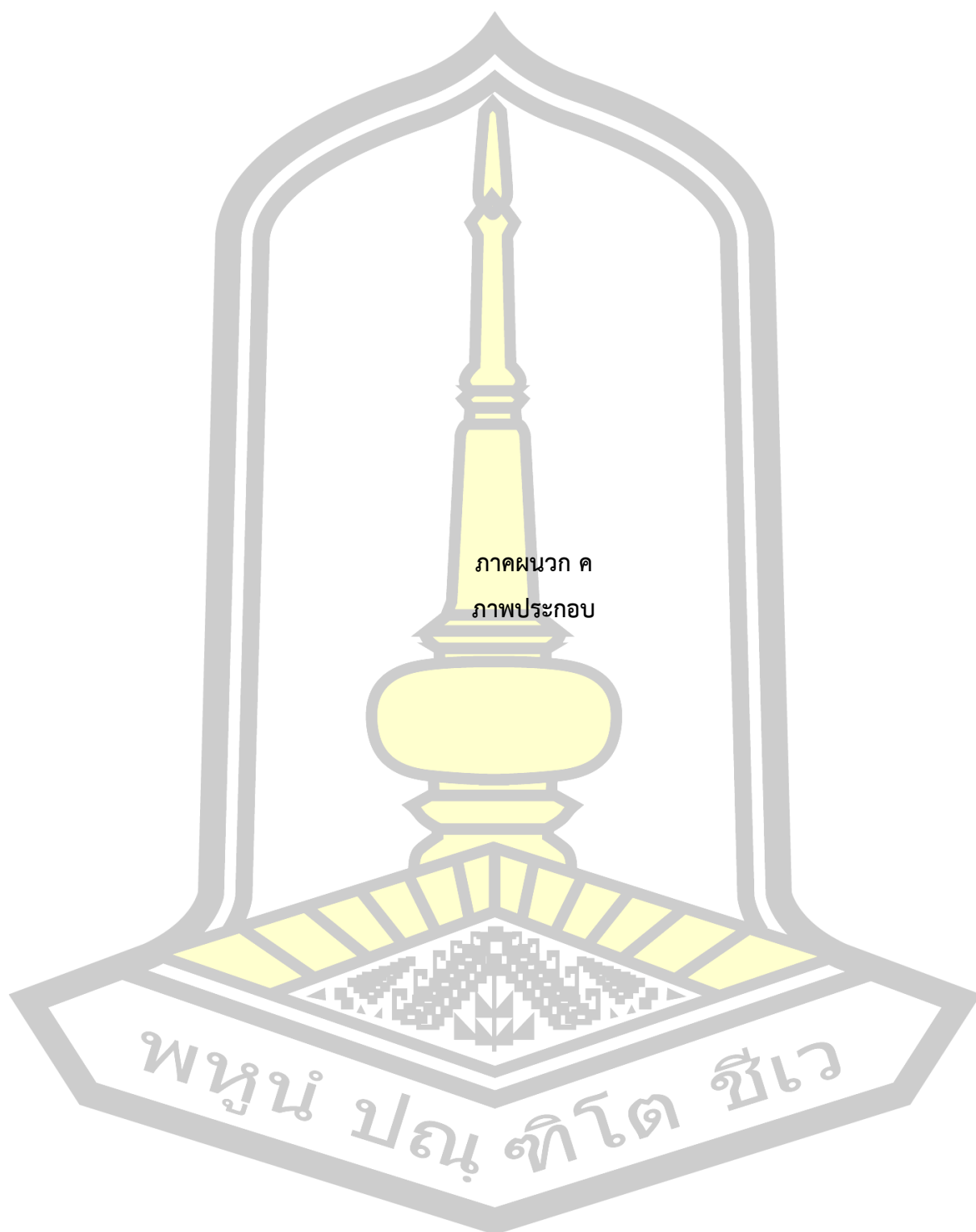
.....

(ลงชื่อ).....ผู้สังเกต

วัน.....เดือน.....ปี.....

สถานที่.....เวลา.....

พจนานุกรมศัพท์โตสะ

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบ

พหุณฺ์ ปณฺุ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 164 ผู้วิจัยเข้าพบอาจารย์ที่ปรึกษาและรับงานเพื่อปรับแก้

ภาพประกอบ 165 ผู้วิจัยขึ้นสอบป้องกันวิทยานิพนธ์และรับของขวัญจากที่ปรึกษา

ภาพประกอบ 166 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอาจารย์ นฤมล จิตต์หาญ

ภาพประกอบ 167 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอาจารย์ ผกา เบญจกาญจน์

ภาพประกอบ 168 ผู้วิจัยเข้ารับการอบรมโครงการทางวิชาการพนมรุ้งและเขาปลายบัดสู่มรดกโลก
กับท่านธนาพงศ์ ศรีสุชาติ อดีตผู้อำนวยการกองโบราณคดี

ภาพประกอบ 169 ผู้วิจัยเข้ารับการอบรมโครงการทางวิชาการพนมรุ้งและเขาปลายบัดสู่มรดกโลก
กับท่าน ดร.อมรา ศรีสุชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี

ภาพประกอบ 170 คุณภาณุวัฒน์ เอื้อสามารดี หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง

ภาพประกอบ 171 เข้าร่วมอบรมโครงการทางวิชาการ

ภาพประกอบ 172 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 173 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูล ศิริลักษณ์ อภัยโส
ที่สำนักงานปกครองจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 174 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณณัฐธยา ปัญญาไชยวิชัย
ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 175 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณแสงเพชร ลำไทรทอง
ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 176 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูล1

ภาพประกอบ 177 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูล2

ภาพประกอบ 178 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณสุทธินันท์ พรหมชัย
คณะผู้ศรัทธาเจ้าพ่อปราสาททอง

ภาพประกอบ 179 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณวิวัฒน์ เสาวกุล
คณะผู้ศรัทธาเจ้าพ่อปราสาททอง

ภาพประกอบ 180 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณธัญธร เบญจศาสตร์
คณะผู้ศรัทธาเจ้าพ่อปราสาททอง

ภาพประกอบ 181 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคณะผู้ศรัทธาเจ้าพ่อปราสาททอง

ภาพประกอบ 182 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอาจารย์ศิรินัฐ สารทพลกรัง

ภาพประกอบ 183 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอาจารย์ วันดี เจริญสวัสดิ์กิจ
ผู้ค้นพบปรากฏการณ์พระอาทิตย์ลอด 15 ช่องประตู

ภาพประกอบ 184 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลหัวหน้าพราหมณ์คุณรัชนก บุญเพชร

ภาพประกอบ 185 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคณะพราหมณ์คุณ อุไร กรอบรัมย์

ภาพประกอบ 186 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลคุณ ภานุวัฒน์ เอื้อสามารถ
หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์เขาพนมรุ้ง

ภาพประกอบ 187 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล3

ภาพประกอบ 188 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล4

ภาพประกอบ 189 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ข้อมูลคุณ หาญ แก้วกล้า กลุ่มทอผ้าไหมบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 190 กราบไหว้ขอพรเจ้าพ่อปราสาททอง

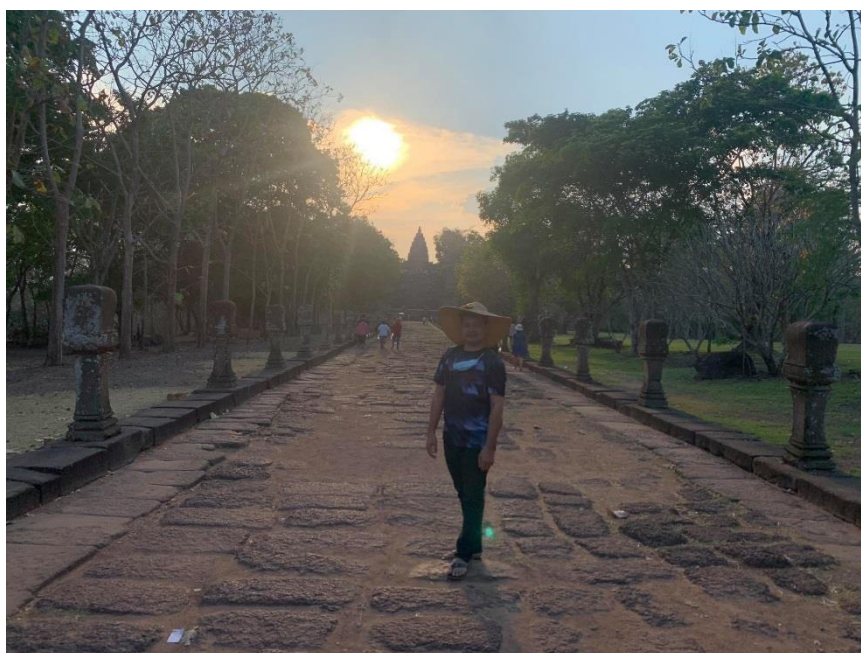
ภาพประกอบ 191 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

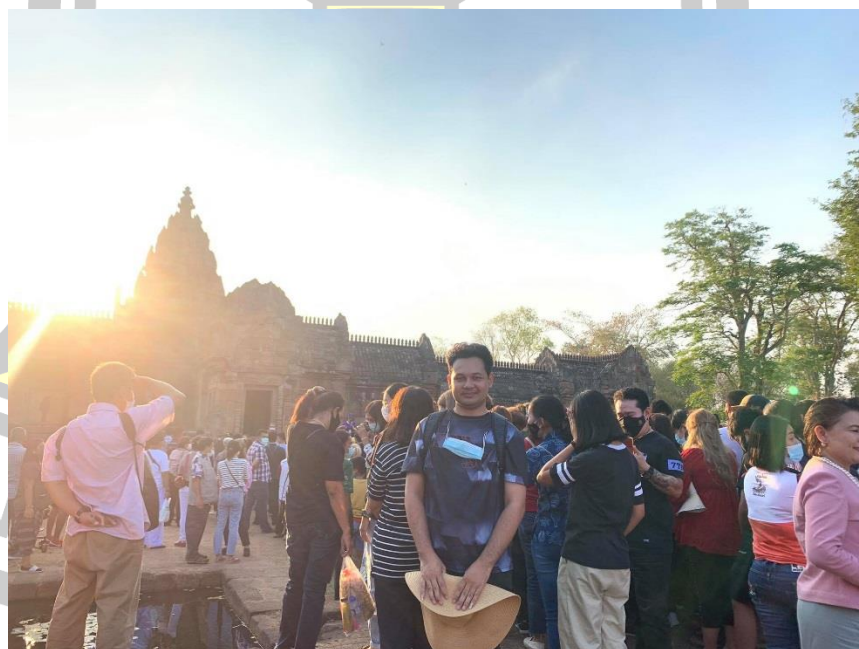
ภาพประกอบ 192 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

ภาพประกอบ 193 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ศูนย์บริการข้อมูล

ภาพประกอบ 194 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลในช่วงปรากฏการณ์พระอาทิตย์ตก

ภาพประกอบ 195 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลชมพระอาทิตย์ตก

ภาพประกอบ 196 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล5

ภาพประกอบ 197 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล6

ภาพประกอบ 198 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล7

ภาพประกอบ 199 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล8

ภาพประกอบ 200 ผู้วิจัยนำนักแสดงอัสราฝึกซ้อม

ภาพประกอบ 201 ผู้วิจัยนำนักแสดงอัสราเข้าร่วมฝึกซ้อม

พหุ ม ปณ ทั โด ชิว

ภาพประกอบ 202 ผู้วิจัยนำนักแสดงอัสราเข้าร่วมฝึกซ้อม ปี 2561

ภาพประกอบ 203 ผู้วิจัยนำนักแสดงอัสราเข้าร่วมฝึกซ้อม ปี 2562

ภาพประกอบ 204 ผู้วิจัยนำนักแสดงอัสราเข้าร่วมแสดง

ภาพประกอบ 205 ผู้วิจัยนำนักแสดงอัสราเข้าร่วมแสดง

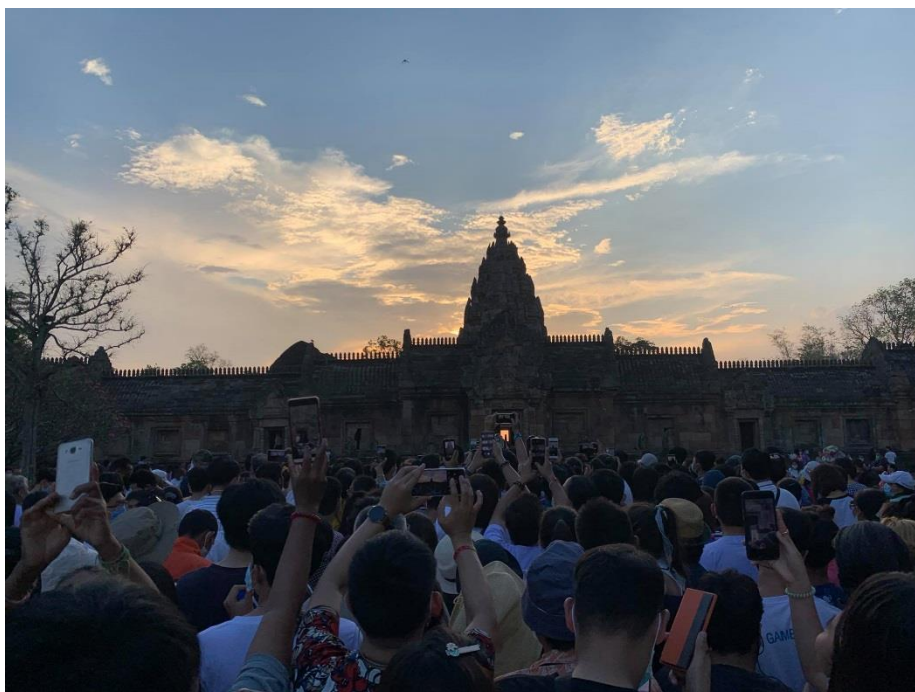

ภาพประกอบ 206 นักแสดงอปราในงาน

ภาพประกอบ 207 กราบไหว้ขอพรต่อบัวแปดกลีบ

ภาพประกอบ 208 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระอาทิตย์ตก

ภาพประกอบ 209 ประชาชนที่เข้าร่วมชมพระอาทิตย์ตก

ภาพประกอบ 210 เหล่านางอัปสรในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ปี2564

ภาพประกอบ 211 ผู้วิจัยลงพื้นที่ในเก็บข้อมูลในช่วงของขบวนแห่

ภาพประกอบ 212 ผู้วิจัยลงพื้นที่ช่วงการประกอบพิธีบวงสรวง

ภาพประกอบ 213 ผู้วิจัยเข้าร่วมและลงพื้นที่ในงาน

ภาพประกอบ 214 ผู้วิจัยทำการสักการบูชาบริเวณบัวแปดกลีบ

ภาพประกอบ 215 ขบวนแห่ในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

พหุ ม ปณ ทั โด ช ะ

ภาพประกอบ 216 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ภาคสนามกลุ่มผู้รู้และกลุ่มผู้ปฏิบัติ

ภาพประกอบ 217 รุปรวมนางรำอัสราในงานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง

ภาพประกอบ 218 ผู้วิจัยมอบของขอบคุณท่านคณะกรรมการสอบ

ภาพประกอบ 219 อาจารย์แม่ตุ๊กแม่เอกมอบของขวัญให้กับผู้วิจัย

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายชนะพล ผินสุ่
วันเกิด	วันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2538
สถานที่เกิด	อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 8 บ้านห้วยสำราญ ตำบลโคกย่าง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ 31140
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ธุรกิจส่วนตัว
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ห้องชุดชนะพล การเคหะแห่งชาติ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ 31000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2550 ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านโคกย่าง จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. 2553 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านโคกย่าง จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. 2556 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประโคนชัยพิทยาคม จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. 2561 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ พ.ศ. 2564 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ทัโต ชีเว